

Ekonomikas ministrija

LATVIJAS EKONOMIKAS ATTĪSTĪBAS PĀRSKATS

RĪGA 2024

ISSN 2661-5061

Ja Jums ir komentāri, jautājumi vai ierosinājumi, lūdzam tos adresēt:

Ekonomikas ministrijai

Brīvības ielā 55, Rīga, LV-1519

Tālrunis 371-67013100

Fakss 371-67280882

E-pasts: macro@em.gov.lv

Interneta vietne: <https://www.em.gov.lv>

Pārskatu sagatavojuši: O. Barānovs (redaktors, 1., 6.5.), T. Buls (2.), I. Šnīdere (3.1., 3.2., 4.1., 4.3., 4.4., 4.6., 4.7., 4.8., 4.9., 6.1.), J. Ušpelis (3.2., 4.5., 6.4., 6.6.), I. Skribāne (3.3., 6.2., 6.3., 6.7.), E. Gergelevičs (3.4., 4.2.), L. Kurpniece (4.2., 7.1., 7.2.), N. Ozols (5., 7.), L. Neiders (6.8., 6.9.), I. Leonova, I. Kudeikins (8.1.), A. Zimele (8.2., 11.), L. Anspoka (8.2.), S. Zakse (8.2., 10., 12.3., 12.4.), Č. Gržibovskis (6.10., 9.1.), J. Reinsone (9.2.), D. Butāne, A. Paegle, J. Nalivaiko, M. Jansons (10.), E. Pētersone, I. Irbe, A. Bekasova, I. Lore (10., 12.1.), F. Bikaunieks, A. Belte (10., 12.3.), R. Supe (11.), K. Cine, S. Zandere, (12.1.), I. Baltābola (12.1., 12.3.), A. Zambžetskis (12.2.), D. Klinsone, R. Zaremba, A. Jaunzeme (12.3.), V. Zinkevičs (12.4.), R. Supe (12.5.), G. Sprogis, A. Lazarevs, I. Biukšāne (13.), R. Lastovska, N. Balinskis (14.), M. Lūka-Ruskulova, I. Vjaterē Meinarte, I. Šīrava (15.), L. Stauvere, K. Riekstiņa, S. Buša, M. Blaške, A. Latišenko, S. Dombrovska-Latišenko, J. Bulāns, B. Januma (16.), I. Eglītis, P. Celma (17.)

Pamatā skaitliskā informācija un dati, izņemot īpaši norādītos gadījumos, ir saņemti no Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes. Eiropas Savienības dati tiek ņemti no *Eurostat* datu bāzes. Latvijas Bankas un Finanšu un kapitāla tirgus komisijas dati ir izmantoti Latvijas maksājumu bilances, banku un monetāro rādītāju raksturojumā. Valsts kases dati ir izmantoti valsts finanšu rādītāju raksturojumā.

© Ekonomikas ministrija, 2024

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce ir obligāta

ISSN 2661-5061

UZRUNA

Ekonomikas ministrijas speciālisti ir sagatavojuši kārtējo – 2024. gada – Latvijas ekonomikas attīstības pārskatu. Pārskatā tiek vērtēta situācija ekonomikā, kā arī prognozētas ekonomikas attīstības perspektīvas.

2024. gadā ekonomikas attīstību turpināja ietekmēt ģeopolitiskā situācija un nenoteiktība, eksporta mērķa tirgu lēnā atkopšanās. Šā gada trīs ceturkšņos iekšzemes kopprodukts (IKP) bija par 0,5 % mazāks nekā pirms gada. Pieauga privātais un valsts patēriņš, savukārt samazinājās eksports, imports un arī investīcijas. Ekonomikas ministrijas speciālisti prognozē, ka 2024. gadā kopumā ekonomika būs tuvu iepriekšējā gada līmenim.

Savukārt 2025. gadā ekonomikas aktivitāte atsāks pieaugt nedaudz straujāk – par 2,6 %. Kā rāda starptautisko organizāciju prognozes, 2025. gadā globālā ekonomiskā vide nedaudz uzlabosies, kas balstīs aktivitātes atjaunošanos Latvijas eksportā. Situāciju eirozonā, tostarp Latvijā, uzlabos arī zemākas procentu likmes, kas palīdzēs stiprināt patēriņu, nekustamā īpašuma tirgu un būvniecību. Būtisku ietekmi uz Latvijas ekonomiku veidos arī ES fondu ieplūdes pieaugums, kā arī veiktās reformas konkurētspējas stiprināšanā, tostarp zemāki darbaspēku nodokļi un citi faktori.

Mums ir skaidra vīzija par Latvijas nākotnes ekonomikas modeli un izpratne par nepieciešamajiem soļiem straujākai izaugsmei. Mēs esam izstrādājuši un nodevuši Saeimas un sabiedrības apspriešanai jaunu visaptverošu Latvijas izaugsmes stratēģiju, kurā galvenie elementi ir Latvijas uzņēmumu produktivitātes un eksportspējas celšana, būtiskas reformas cilvēkkapitāla attīstībā, inovāciju un jaunāko tehnoloģiju ieviešana, kā arī valsts izcilība zaļās ekonomikas, atjaunojamās enerģijas un bioekonomikas jomās. Izaugsmes stratēģija paredz desmit gadu laikā dubultot valsts IKP no līdzšinējiem 40,3 miljardiem EUR līdz 83 miljardiem EUR 2035. gadā. To plānots sasniegt, ievērojami kāpinot Latvijas uzņēmumu produktivitāti – no 60 % no ES vidējā rādītāja 2023. gadā līdz ES vidējam līmenim 2035. gadā.

Lai sasniegtu izvirzītos mērķus, tiek sniegts būtisks atbalsts mūsu uzņēmēju produktivitātes, digitalizācijas, energoefektivitātes, eksportspējas un konkurētspējas kāpināšanai. Uzņēmējdarbības konkurētspējas paaugstināšanai paredzētie līdzekļi tiek novirzīti industriālo zonu, jaunu darba vietu ar augstu pievienoto vērtību radīšanai, augstas pievienotās vērtības investīciju piesaistīšanai, ekonomikas transformācijai un eksportspējas atbalstam.

Apstiprinātas 11 ES finansējuma programmas par kopējo finansējumu 371,05 milj. EUR apmērā, tostarp finanšu instrumenti (starta un produktivitātes aizdevumi, garantijas, iespējkapitāla ieguldījumi) un grantu programmas. Būtiski ir atvieglota finansējuma pieejamība MVU – ALTUM samazinātas nodrošinājuma prasības aizdevumiem līdz 100 tūkst. EUR, kā arī starta un MVU aizdevumiem samazināta likme uz 3 % (termiņš virs 12 mēnešiem) vai 4 % (termiņš līdz 12 mēnešiem).

Turpinās darbs pie vēl 9 ES fondu programmu saskaņošanas jaunu produktu attīstībai, darba vietu atbalstam, nozaru mācībām, energoefektivitātes atbalstam, inovāciju aizdevumiem un ostu infrastruktūrai 649,58 milj. EUR apmērā, kas būs secīgi pieejamas pēc Atveseļošanas fonda vai pēc ES fondu pārdalēm.

Tiek turpināta Investīciju fonda (Altum aizdevumi ar kapitāla atlaidi eksportspējīgiem lieliem projektiem) darbība, kurā šobrīd pieejami 282,56 milj. EUR. Investīciju fonda mērķis ir veicināt jaunu investīciju pieplūdumu uzņēmējdarbības paplašināšanai, stimulējot uzņēmējus veikt jaunas investīcijas un tādējādi radīt pievienotās vērtības ķēdi visā tautsaimniecībā.

Ir aktivizēts Lielo un stratēģiski nozīmīgo investīciju projektu koordinācijas padomes darbs, precizējot padomes sastāvu, funkcijas un uzdevumus. Ir iezīmējušies aptuveni 80 aktuālie investīciju projekti. Lai uzņēmums iniciētu savu investīciju projekta sarežģītumu vai izaicinājumu izskatīšanu koordinācijas padomē, uzņēmuma pārstāvim ir jāsazinās ar padomes sekretariātu, sniedzot pēc iespējas konkrētu informāciju par to, kādas ir konstatētās problēmas, kuras apgrūtina investīciju projekta īstenošanu Latvijā, un, ja iespējams, kādi starpinstucionāli risinājumi būtu jāveic, lai šīs problēmas atrisinātu vai mazinātu to ietekmi.

Lai atbalstītu Latvijas uzņēmumus eksporta palielināšanā, 2024. gadā darbu turpināja 18 Latvijas ārējās ekonomiskās pārstāvniecības ārvalstīs. Komersantiem tiek piedāvāti arī Eiropas Biznesa atbalsta tīkla pakalpojumi – palīdzība starptautisko partneru meklēšanā, tirgus informācijas sagatavošana, konsultācijas par normatīvajiem aktiem un uzņēmējdarbības aspektiem, par pieeju finansējumam u. c. Jāatzīmē, ka Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra ir izstrādājusi valsts platformu biznesa attīstībai "business.gov.lv", kurā pieejama informācija un iespēja pieteikties aģentūras sniegtajiem pakalpojumiem un dažādām valsts atbalsta programmām. Turklāt platforma tiek paplašināta arī ar citu valsts institūciju sniegtajiem pakalpojumiem uzņēmējiem.

Duāla pielietojuma jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei aizsardzības un drošības jomā būs pieejams jauns Eiropas Savienības fondu atbalsta instruments ar kopīgo publisko finansējumu vairāk nekā 32 milj. EUR apmērā. Atbalsts būs pieejams inovatīvu produktu vai tehnoloģiju izstrādei, kā arī uzņēmējdarbības sektora pētniecības un attīstības izdevumu apjomu paaugstināšanai, sadarbības starp uzņēmējdarbības un pētniecības sektoriem veicināšanai.

“Nacionālās industriālās politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam” ietvertie mērķi paredz jaunu, uz zināšanām un inovācijām balstītu ekonomikas modeļa veidošanu, pievēršot uzmanību gan inovācijas spējas stiprināšanai, gan arī institucionālās vides kvalitātes uzlabošanai un uzņēmējdarbības dinamisma palielināšanai. Jaunuzņēmumiem ir būtiska loma kopējā inovācijas “ekosistēmā”, nodrošinot inovatīvu biznesa ideju ieplūdi un veicinot straujāku ekonomikas pāreju uz zināšanu ekonomiku.

Latvijas jaunuzņēmumu “ekosistēmu” veido vismaz 626 jaunuzņēmumi, no tiem vairāk nekā puse darbojas informācijas un sakaru pakalpojumu nozarē un vairāk nekā 20 % – ražošanā un profesionālajos, zinātniskajos un tehniskajos pakalpojumos. Viens no Ekonomikas ministrijas prioritārajiem darbiem ir ne tikai stiprināt sadarbību ar jaunuzņēmumu vides pārstāvjiem un tos pārstāvošajām organizācijām, bet ar vienotas stratēģijas palīdzību veidot tādu uzņēmējdarbībai atbalstošu vidi, kurā var veidoties jaunuzņēmumi un attīstīt to radītās inovācijas, tādējādi radot priekšnosacījumus Latvijas tautsaimniecības izaugsmei. Atbalstot Latvijas jaunuzņēmumu vidi pārstāvošās organizācijas, no valsts puses tiek turpināta skaidra nostāja par jaunuzņēmumu “ekosistēmas” nozīmi tautsaimniecības attīstībā un tiek turpināts darbs gan vietējā, gan starptautiskā mērogā pie Latvijas kā jaunuzņēmumiem labvēlīgas valsts tēla popularizēšanas un investīciju piesaistes.

2024. gadā Ekonomikas ministrija ir uzsākusi Latvijā pirmās ilgtermiņa valsts pētījumu programmas “Inovāciju fonds – ilgtermiņa pētījumu programma” īstenošanu. Tās mērķis – jaunu zināšanu, kā arī produktu un tehnoloģiju risinājumu attīstība ilgtermiņā Latvijā apstiprinātajās viedās specializācijas stratēģijas jomās. Programmas īstenošana notiks sadarbībā ar Latvijas Zinātnes padomi vairākos posmos līdz 2032. gadam. Ekonomikas ministrijai šobrīd pieejami 18 milj. EUR ar iespēju palielināt finansējumu nākamajiem trim posmiem.

Viena no prioritātēm produktīvas uzņēmējdarbības veicināšanai ir ieguldījumi uzņēmumu digitālās transformācijas attīstībā. Šo mērķu sasniegšanā uzņēmumiem ir pieejams atbalsts komercdarbības procesu digitalizācijai, digitālo prasmju pilnveidei, jaunu produktu un pakalpojumu izstrādei, kā arī tehnoloģisko iekārtu testēšanai un iegādei. Attīstības finanšu institūcija ALTUM Eiropas Savienības Atveseļošanas fonda līdzfinansētajā uzņēmumu digitalizācijas programmā līdz šim apstiprinājusi projektus par kopējo summu 31 milj. EUR, līdz šim atbalstot 51 projektu. Uzņēmumi programmas finansējumu izmanto gan automatizētu ražošanas iekārtu iegādei, gan procesu digitalizācijai.

Ekonomikas ministrija digitālās transformācijas atbalsta programmās plāno ieguldīt 194,15 milj. EUR. Lai palīdzētu uzņēmējiem identificēt savas vajadzības digitālajā transformācijā, ir apstiprināti divi Eiropas Digitālās inovācijas centri (EDIC), kas ar reģionālo kontaktpunktu kā vienas pieturas aģentūru palīdzību sniedz konsultācijas, mentoringu, tehnoloģiskos pakalpojumus, sākotnējā un otrreizējā digitālā brieduma testa, digitālās attīstības ceļa kartes un atzinuma izstrādes pakalpojumus.

Labvēlīga uzņēmējdarbības vide ir viens no nozīmīgākajiem elementiem tautsaimniecības konkurētspējas paaugstināšanai. Jo labākus apstākļus valsts spēj radīt uzņēmējiem, jo lielākas investīcijas var sagaidīt tautsaimniecībā, kas savukārt nozīmē jaunu darba vietu rašanos un labklājības pieaugumu iedzīvotājiem. Uzņēmējdarbības vides tālākai pilnveidei esam paredzējuši efektīvāku nepieciešamo pasākumu identificēšanas un administrēšanas procesu, veidojot ciešāku atgriezenisko saiti ar uzņēmējiem un ļaujot pastāvīgi sekot pasākumu ieviešanas progresam.

Ministru kabinetā 2024. gada 2. aprīlī atbalstīts rīcības plāns administratīvā sloga mazināšanai nekustamā īpašuma attīstīšanas procesos. Plāns ietver gandrīz 60 pasākumus vietēja līmeņa teritorijas attīstības plānošanas, zemes ierīcības, būvniecības procesa, kadastrālās uzmērīšanas, ietekmes uz vidi novērtējuma un atmežošanas uzlabošanai. Plāna īstenošana būs nozīmīgs solis birokrātijas mazināšanai Latvijā, veicinot nekustamā īpašuma attīstīšanas un būvniecības nozaru izaugsmi un investīciju piesaisti. Savukārt ēnu ekonomikas mazināšanai plānots arī mazākos būvlaukumos ieviest elektroniskās darbalaika uzskaites sistēmas.

Tāpat Ekonomikas ministrija turpina pilnveidot būvniecības informācijas sistēmu, ir izveidota ērta platforma būvju, tostarp dzīvojamo māju, efektīvai pārvaldīšanai un ekspluatācijas uzraudzībai. Pēdējos gados sadarbībā ar būvniecības nozari tiek īstenoti vairāki kompleksi pasākumi, kas ļāvuši būtiski uzlabot nozares konkurētspēju. Būvniecības nozares izaugsmes veicināšanai izstrādāts Latvijas būvniecības nozares stratēģijas 2025.–2030. gadam projekts, kas ir vidēja termiņa plānošanas dokuments un atspoguļo nozares stiprās un vājās puses, attīstības iespējas un draudus, kas ir noteicošie faktori stratēģisko mērķu definēšanai un konkrētu aktivitāšu ieviešanai. Stratēģijas mērķis līdz 2030. gadam ir konkurētspējīga un uz ilgtspējīgu attīstību vērsta būvniecības nozare, kas sabiedrībai nodrošina kvalitatīvus, drošus un efektīvus būvniecības pakalpojumus, radot ilgtermiņā mūsdienīgu dzīves vidi esošajām un nākamajām paaudzēm.

Godīgas konkurences vides nodrošināšana ir uzskatāma par neatsveramu elementu valsts konkurētspējas veicināšanā. Konkurences politikā aktuāli ir turpināt uzraudzīt, lai uzņēmumi nepārkāptu likumu un darbotos godīgi, kā arī sekmēt vienlīdzīgu un nediskriminējošu konkurenci starp publiskajām personām (piemēram, valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībām) un privāto sektoru. Ir paplašinātas Konkurences padomes pilnvaras, turpmāk tā uzraudzīs arī Digitālo tirgu akta un Ārvalstu subsīdiju regulas piemērošanu Latvijā un sniegs atbalstu Eiropas Komisijai tās izmeklēšanas darbībās. Pieņemšanai Saeimā tiek virzīti grozījumi Konkurences likumā, kas paredz piešķirt Konkurences padomei jaunu funkciju, lai sniegtu metodisku atbalstu publiskajiem pasūtītājiem zaudējumu atgūšanā, kas tiem radušies iepirkumos tirgus dalībnieku īstenoto konkurences tiesību pārkāpumu dēļ.

Banku konkurences uzlabošanai un hipotekāro kredītu likmju mazināšanai ir izstrādāts normatīvais regulējums patērētāju hipotekāro kredītu pārkreditēšanai pie cita kredītēšanas pakalpojumu sniedzēja. Saeima 2024. gada 15. februārī galīgajā lasījumā pieņēma grozījumus četros likumos, kas samazināja pārkreditēšanas šķēršļus un atviegloja patērētājiem iespējas pārkreditēt hipotekāros kredītus, padarot pārkreditēšanas procesu lētāku, vienkāršāku un ātrāku.

Ar 2024. gadu stājies spēkā Digitālo pakalpojumu akts, kura mērķis ir padarīt tiešsaistes vidi drošāku, paredzamāku un uzticamāku visiem tās lietotājiem. Tā izpildei Patērētāju tiesību aizsardzības centrs ir noteikts par digitālo pakalpojumu koordinātoru, kas uzraudzīs Latvijas tiešsaistes platformas un citus starpniecības pakalpojumu sniedzējus, lai mazinātu nelikumīga satura parādīšanos un izplatīšanu tiešsaistē.

2024. gada 20. martā stājās spēkā grozījumi likumā "Par mērījumu vienotību", ar kuru Latvijas likumdošanā tika ieviests jauns metroloģiskās kontroles veids, proti, statistiskā verificēšana, kas optimizēs procesus un astoņu gadu laikā ļaus ietaupīt gandrīz 120 milj. EUR.

Lai Latvijas iedzīvotājiem nebūtu jāpārmaksā par galvenajām nepieciešamības precēm un novērstu atšķirīgu cenu veidošanas attieksmi starp vietējām un importētajām pārtikas precēm, Ekonomikas ministrija ir izstrādājusi priekšlikumus pārtikas preču cenu samazināšanai un turpina darbu pie nepieciešamo likumu grozījumu sagatavošanas.

Ekonomikas ministrija aktīvi turpina darbu pie Cilvēkkapitāla attīstības rīcības plāna 2024.–2027. gadam izstrādes. Ciešā sadarbībā ar uzņēmējiem tas sniegs gan precīzāku ieskatu darba devēju un darba ņēmēju vajadzībās, gan nodrošinās efektīvāku mijiedarbību cilvēkkapitāla attīstības jomā. Ir aktualizētas darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozes, aptverot nozaru nodarbinātības vajadzības attiecībā uz profesijām un izglītību līdz 2040. gadam. Prognozes izstrādātas, balstoties uz tautsaimniecības izaugsmes mērķa scenāriju un tam atbilstošām demogrāfijas prognozēm, kā arī ņemti vērā aktuālie globālās ekonomikas attīstības procesi, ģeopolitiskie izaicinājumi un mākslīgā intelekta attīstības tendences.

Izstrādāts ir arī jauns pieaugušo izglītības pārvaldības modelis, lai izveidotu mērķētāku, datus balstītu un ar uzņēmēju organizācijām saskaņotu prioritāro, publiski finansēto pieaugušo izglītības piedāvājumu, kas atbilstu tautsaimniecības esošām un nākotnes darbaspēka vajadzībām. Jaunais pārvaldības modelis palīdzēs izglītēt un pārkvalificēt cilvēkus atbilstoši darba devēju vajadzībām un nākotnē pieprasītākajām profesijām, tādējādi palīdzot samazināt bezdarbu un izvairīties no situācijas, kad ir gan daudz vakanču, gan liels bezdarbs, jo cilvēku kvalifikācija neatbilst darba devēju vajadzībām. Jaunais modelis tiks ieviests pakāpeniski, taču pilotprojekts jau tika īstenots 2024. gadā.

Uzsākusies aktivitāte zemas īres maksas mājokļu būvniecībā reģionos – attiecīgajā atbalsta programmā šobrīd apstiprināti jau 5 projekti par 374 mājokļu būvniecību Valmierā, Bauskā, Jelgavā, Tukumā un Ventspilī, kā arī vēl vairāki projekti ir vērtēšanā un izstrādē.

2024. gada 21. janvārī Ministru kabinets apstiprināja Ekonomikas ministrijas sagatavoto ziņojumu par dižpasākumu jeb ļoti lielu starptautisku pasākumu valsts atbalsta programmas ieviešanu. Ar dižpasākumu tiek saprasts starptautiska mēroga pasākums, kas notiek Latvijā un ko organizē, deleģē vai sadarbības partneris tam ir pasaules vai Eiropas mēroga organizācija, pasākums tiek plaši atspoguļots plašsaziņas līdzekļos un rada būtisku ietekmi uz Latvijas ekonomiku (starptautisko atpazīstamību un konkurētspēju utt.), kā arī tas piesaista ievērojamu ārvalstu apmeklētāju un dalībnieku skaitu, kas nakšņo Latvijas tūristu mītnēs. Valdība 21. janvārī arī lēma par atbalsta piešķiršanu divu dižpasākumu organizēšanai – Pasaules rallija čempionāta posmam 2024. gadā, kā arī Eiropas čempionāta finālturnīram basketbolā vīriešiem 2025. gadā.

Ar 2024. gadu ieviests jauns valsts naftas produktu drošības rezervju pārvaldības modelis, kas paredz līdz 2028. gada 31. decembrim veikt pakāpenisku drošības rezervju iegādi valsts īpašumā 100 % apmērā. Ieviešot jauno modeli, prognozējams, ka turpmākajos desmit gados valsts ietaupījums būs vairāk nekā 500 miljonu EUR.

Latvija virzās uz ūdeņraža nozares attīstību. Latvijai ir lielisks potenciāls ražot ūdeņradi un tā atvasinātos savienojumus, izmantojot atjaunojamus energoresursus. Tas ir būtisks virziens, lai sasniegtu mūsu izvirzīto mērķi padarīt Latvijas ekonomiku produktīvāku un eksportspējīgāku. Lai gan ūdeņraža ekonomika pie mums vēl ir attīstības sākumā, jau tagad varam prognozēt, ka Latvijas uzņēmumi varētu kļūt par nozīmīgiem spēlētājiem ūdeņraža jomā Eiropas mērogā. Ekonomikas ministrija šobrīd izstrādā Nacionālo nulles emisiju tehnoloģiju stratēģiju, kas paredz veicināt gan zaļā ūdeņraža un no tā iegūtu ķīmisko savienojumu ražošanu un eksportu, gan atbalstu ostu infrastruktūrai un citai ar ūdeņraža ekosistēmu saistītai ražošanai.

Savukārt energoefektivitātes atbalstam šobrīd tiek īstenotas programmas, kuru galvenais uzdevums ir ierobežot gan primāro energoresursu, gan enerģijas galapatēriņa pieaugumu un nodrošināt enerģijas patēriņa samazināšanos. Kopumā energoefektivitātes atbalstam nākamajos gados ir plānots investēt 275 miljonus EUR.

Enerģētikas nozare pēdējos gados ir strauji augusi, veidojot gandrīz trešdaļu no globālajām investīcijām, un šis rādītājs norāda uz enerģētikas sektora milzīgo potenciālu. Latvijai šis nozares "investīciju vilnis" ir unikāla iespēja nostiprināties kā vadošajam spēlētājam globālajā enerģētikas vidē. Ūdeņradis ir labs piemērs tam, ka šādas tehnoloģijas, kas ir izaugsmes procesā, var sniegt Latvijai iespēju. Latvijas Investīciju un attīstības aģentūrai attīstot atkrastes vēja projektu ELWIND sadarbībā ar Igauniju, tiek demonstrēts divu Eiropas Savienības valstu kopdarbs un apņemšanās izmantot atjaunojamās enerģijas avotus, jo īpaši jūras vēja enerģiju.

Lai sasniegtu izvirzītos mērķus, Ekonomikas ministrija aktīvi veido dialogu ar uzņēmējiem, nevalstiskajām organizācijām un citiem sabiedrības pārstāvjiem.

Šajā Pārskatā jūs atradīsiet informāciju par nozīmīgākajiem Latvijas ekonomiskajiem un sociālajiem rādītājiem, nozaru attīstību un ārējo ekonomisko vidi, valdības ekonomisko politiku un tās īstenošanas galvenajiem instrumentiem.

Ne visus Pārskatā aplūkotos jautājumus ir izvērtējis Ministru kabinets, tāpēc daļa spriedumu par valsts ekonomisko attīstību un priekšlikumi par turpmāko rīcību atspoguļo vienīgi Ekonomikas ministrijas speciālistu viedokli.

Pateicos Pārskata autoriem par veikumu!

Viktors Valainis,
ekonomikas ministrs

2024. gada decembris

SATURA RĀDĪTĀJS

SAĪSINĀJUMI, MĒRVENĪBAS UN NOSACĪTIE APZĪMĒJUMI	8
I DAĻA. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES	10
1. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES – KOPSAVILKUMS	10
2. PASAULES EKONOMIKAS ATTĪSTĪBA	13
3. IEKŠZEMES KOPPRODUKTS UN KOPĒJAIS PIEPRASĪJUMS	17
3.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA	17
3.2. PATĒRIŅŠ	19
3.3. INVESTĪCIJAS	22
3.4. EKSPORTS UN IMPORTS	26
4. NOZARU IEGULDĪJUMS	34
4.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA	34
4.2. APSTRĀDES RŪPNIECĪBA	37
4.3. PĀRĒJĀ RŪPNIECĪBA	50
4.4. LAUKSAIMNIECĪBA, MEŽSAIMNIECĪBA UN ZIVSAIMNIECĪBA	51
4.5. BŪVNICĪBA	52
4.6. TIRDZNIECĪBA, IZMITINĀŠANA UN ĒDINĀŠANA	54
4.7. TRANSPORTS UN UZGLABĀŠANA	56
4.8. KOMERCPAKALPOJUMI	57
4.9. SABIEDRISKIE PAKALPOJUMI	59
5. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS PROGNOZES	60
6. EKONOMISKĀ STABILITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA	63
6.1. CENAS	63
6.2. MAKSĀJUMU BILANCE	72
6.3. ĀRVALSTU TIEŠĀS INVESTĪCIJAS	75
6.4. MONETĀRIE RĀDĪTĀJI	78
6.5. FISKĀLĀ POLITIKA UN VALSTS PARĀDS	81
6.6. BUDŽETA IEŅĒMUMI UN IZDEVUMI	84
6.7. PRODUKTIVITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA	87
6.8. AGRĪNĀS BRĪDINĀŠANAS MEHĀNISMS	92
6.9. LATVIJA STARPTAUTISKAJOS REITINGOS	97
6.10. OECD PRODUKTU TIRGUS REGULĒJUMS	100

7. DARBA TIRGUS	105
7.1. NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS	105
7.2. DARBA SAMAKSA	109
7.3. DARBA TIRGUS PROGNOZES	111
II DAĻA. EKONOMISKĀS POLITIKAS PRIORITĀTES	115
8. CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBA	115
8.1. CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBAS JAUTĀJUMU PĀRVALDĪBA	115
8.2. ATBALSTS UZŅĒMĒJIEM CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBAI	116
9. LATVIJAS IEKĻAUSĀNĀS ES EKONOMISKAJĀ POLITIKĀ UN STRUKTŪRPOLITIKĀ	118
9.1. EIROPAS SEMESTRIS	118
9.2. ES VIENOTAIS TIRGUS	124
10. UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES UZLABOŠANA	126
11. INOVĀCIJAS UN JAUNĀS TEHNOĻĪJAS	128
12. PRODUKTĪVO INVESTĪCIJU UN EKSPORTA VEICINĀŠANA	134
12.1. FINANŠU PIEEJAMĪBAS VEICINĀŠANA	134
12.2. ENERGOEFEKTIVITĀTES VEICINĀŠANA	136
12.3. ATBALSTS ĀRĒJO TIRGU APGŪŠANAI	138
12.4. ĀRVALSTU INVESTĪCIJU PIESAISTES POLITIKA	141
12.5. DIGITĀLĀ TRANSFORMĀCIJA	143
13. BŪVNIECĪBAS POLITIKA	145
14. MĀJOKĻU POLITIKA	147
15. TŪRISMA POLITIKA	149
16. PATĒRĒTĀJU TIESĪBU AIZSARDZĪBA UN TIRGUS UZRAUDZĪBA	151
17. KONKURENCES POLITIKA	154

SAĪSINĀJUMI, MĒRVIENĪBAS UN NOSACĪTIE APZĪMĒJUMI

Saīsinājumi

Altum	AS "Attīstības finanšu institūcija Altum"	LM	Labklājības ministrija
ANM	Atvaseļošanas un noturības mehānisms	MK	Ministru kabinets
ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija	MNNP	Makroekonomiskās nelīdzsvarotības novēršanas procedūra
AS	akciju sabiedrība	Mtoe	miljons tonnu naftas ekvivalenta
ASV	Amerikas Savienotās Valstis	MVK	mazie un vidējie komersanti
ĀIPL	Ārvalstu investoru padome Latvijā	MVU	mazie un vidējie uzņēmumi
ĀTI	ārvalstu tiešās investīcijas	MWh	megavatstunda
BIM	Būvju informācijas modelēšana	NAP	Latvijas Nacionālais attīstības plāns
BIS	Būvniecības informācijas sistēma	NATO	Ziemeļatlantijas Līguma organizācija (North Atlantic Treaty Organization)
BMZ	Brīdināšanas mehānisma ziņojums	NRP	nacionālā reformu programma
CSP	Centrālā statistikas pārvalde	NVA	Nodarbinātības valsts aģentūra
DESI	Dīgītālās ekonomikas un sabiedrības indekss	NVS	Neatkarīgo Valstu Sadraudzība
ECB	Eiropas Centrālā banka	OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (Organisation for Economic Co-operation and Development)
EDIC	Eiropas Dīgītālās inovācijas centrs	OPEC	Naftas eksportētājvalstu organizācija (Organization of the Petroleum Exporting Countries)
EEZ	Eiropas Ekonomiskā zona	OPEC+	Naftas eksportētājvalstu organizācijas (OPEC) valstis un vēl 10 naftas ieguvējvalstis
EK	Eiropas Komisija	P&A	pētniecība un attīstība
EM	Ekonomikas ministrija	PCI	patēriņa cenu indekss
ERAF	Eiropas Reģionālās attīstības fonds	PJ	petadžouls
ES	Eiropas Savienība	PPS	pirkspējas paritātes standarts
ES-14	Eiropas Savienības dalībvalstis pirms 2004. gada paplašināšanās	PTAC	Patērētāju tiesību aizsardzības centrs
ES-27	Eiropas Savienības dalībvalstis pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās 2020. gada 1. februārī	RIS3	valstu/reģionālās inovāciju stratēģijas pārdomātai specializācijai
ES-28	Eiropas Savienības dalībvalstis un Apvienotā Karaliste	SIA	sabiedrība ar ierobežotu atbildību
ESF	Eiropas Sociālais fonds	SOLVIT	Eiropas Savienības koordinācijas centru iekšējā tirgus problēmu risināšanas tīkls
EUR	euro	STEM	zinātnes, tehnoloģijas, inženierzinātnes un matemātika (science, technology, engineering, and mathematics)
Eurostat	Eiropas Savienības Statistikas birojs	SVF	Starptautiskais Valūtas fonds
FM	Finanšu ministrija	TM	Tieslietu ministrija
GCI	globālās konkurētspējas indekss	TRIS	Tehnisko noteikumu informācijas sistēma
GWh	ģīgavatstunda	UIN	uzņēmumu ienākuma nodoklis
IKP	iekšzemes kopprodukts	ULC	produkcijas vienības darbaspēka izmaksas
IKT	informācijas un komunikācijas tehnoloģijas	VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
IMI	iekšējā tirgus informācijas sistēma	ZM	Zemkopības ministrija
IZM	Izglītības un zinātnes ministrija		
KF	Kohēzijas fonds		
KP	Konkurences padome		
kWh	kilovatstunda		
LIAA	Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra		

Valstu saīsinājumi

AT	Austrija	IE	Īrija
BE	Beļģija	IT	Itālija
BG	Bulgārija	LT	Lietuva
CZ	Čehija	LU	Luksemburga
CY	Kipra	LV	Latvija
DE	Vācija	MT	Malta
DK	Dānija	NL	Nīderlande
EE	Igaunija	PL	Polija
EL	Grieķija	PT	Portugāle
EU	Eiropas Savienība	RO	Rumānija
FI	Somija	SE	Zviedrija
FR	Francija	SI	Slovēnija
HR	Horvātija	SK	Slovākija
HU	Ungārija	SP	Spānija

I DAĻA. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES

1. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES – KOPSAVILKUMS

Latvijā līdz Covid-19 pandēmijai saglabājās stabila ekonomiskā izaugsme, kuras tempi pārsniedza ES vidējos rādītājus. No 2013. līdz 2019. gadam IKP vidēji pieauga par 2,7 % ik gadu. Covid-19 pandēmija būtiski ietekmēja ekonomikas attīstību globālā mērogā un arī Latvijā. IKP 2020. gadā Latvijā saruka par 3,5 %. Apjomīgie valdības un ES fondu atbalsta pasākumi, kā arī epidemioloģiskās situācijas uzlabošanās 2021. gadā veicināja Latvijas ekonomikas atveseļošanos, un IKP pieauga par 6,9 %.

Pēc ekonomikas straujas atkopšanās no Covid-19 pandēmijas krīzes 2021. gadā izaugsme Latvijā 2022. gadā palēninājās līdz 1,8 %. Ekonomikas attīstību 2022. gadā būtiski ietekmēja Krievijas iebrukuma Ukrainā izraisītie piegāžu ķēžu pārrāvumi, energoresursu un pārtikas dārdzības izraisītais inflācijas kāpums, kā arī globālā pieprasījuma samazināšanās.

2023. gadā ekonomikas attīstību turpināja ietekmēt ģeopolitiskā situācija un nenoteiktība, augstās cenas un banku procentu likmju celšanās. IKP pieauga par 1,7 %. 2023. gadā saruka privātais patēriņš, eksports un imports, bet pieauga valsts patēriņš un investīcijas.

2024. gadā 3 ceturkšņos situācija ekonomikā, lai arī inflācijas tempi stabilizējās, nelabvēlīgās ārējās vides dēļ bija stagnējoša. Gada 3 ceturkšņos, salīdzinot ar 2023. gada attiecīgo periodu, IKP saruka par 0,5 %. Pieauga privātais un valsts patēriņš, kamēr samazinājās eksports, imports un arī investīcijas.

Ekonomikas ministrija prognozē, ka 2024. gadā kopumā ekonomika būs tuvu iepriekšējā gada līmenim, bet 2025. gadā ekonomikas aktivitāte pieaugs. Ekonomikas izaugsmes paātrināšanos veicinās globālās ekonomiskās vides uzlabošanās, prognozējamā procentu likmju samazināšanās eirozonā, ES fondu ieplūdes pieaugums un citi faktori.

1.1. tabula

Latvijas ekonomiskās attīstības pamatrādītāji								
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024p	2025p
Iekšzemes kopprodukts (faktiskajās cenās, mljrd. EUR)	28,2	29,6	29,2	32,3	36,1	39,1	39,7	41,2
<i>izmaiņas procentos</i>								
Iekšzemes kopprodukts	4,3	0,7	-3,5	6,9	1,8	1,7	-0,2	2,6
Privātais patēriņš	3,6	-0,1	-4,8	8,1	5,1	-1,0	0,8	2,1
Valsts patēriņš	1,9	5,6	3,9	3,7	2,4	7,0	8,0	3,4
Kopējā pamatkapitāla veidošana	11,5	1,3	-2,4	6,8	-1,6	9,9	-5,6	2,7
Eksports	4,4	-0,6	-0,3	9,1	11,4	-4,7	-0,6	3,1
Imports	6,3	2,0	-1,1	15,1	9,9	-2,0	-1,2	3,0
Patēriņa cenas	2,5	2,8	0,2	3,3	17,3	8,9	1,2	1,8
<i>procentos pret iekšzemes kopproduktu, ja nav norādīts citādi</i>								
Vispārējās valdības sektora bilance	-1,4	-0,2	-4,1	-7,2	-4,9	-2,4	-2,6*	-2,9*
Vispārējās valdības parāds	38,3	37,9	44,0	45,9	44,4	45,0	45,8*	47,0*
Eksporta-importa saldo	-0,5	-0,2	1,4	-3,2	-4,9	-3,7	-3,0	-2,8
Nodarbināto skaita izmaiņas (15–74 gadi, procentos pret iepriekšējo gadu)	1,6	0,1	-1,9	-3,2	2,6	-0,2	-0,2	0,3
Nodarbinātības līmenis	64,5	65,0	64,2	62,5	63,9	64,2	64,3	65,0
Bezdarba līmenis (bezdarbnieki, procentos no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, 15–74 gadi)	7,4	6,3	8,1	7,6	6,9	6,5	6,9	6,4
Vidējās bruto darba samaksas izmaiņas (procentos pret iepriekšējo periodu)	8,4	7,2	6,2	11,8	7,5	11,9	9,9	7,8

p – prognoze, *FM novērtējumi

Uzlabojoties iedzīvotāju pirkspējai, privātais patēriņš ir atsācis pieaugt. Iedzīvotāju reālo ienākumu dinamika, īpaši gada otrajā pusē, negatīvi ietekmēja mājsaimniecību patēriņu 2023. gadā. Pretstatā privātā patēriņa straujajam pieaugumam 2022. gadā tas 2023. gadā samazinājās 1 %. 2024. gada 3 ceturkšņos, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, uzlabojoties iedzīvotāju pirkspējai, privātais patēriņš pieauga par 0,6 %.

Valsts patēriņš turpina pieaugt lielā mērā uz valsts budžeta deficīta rēķina, lai varētu finansēt valdības prioritāros pasākumus. 2023. gadā valsts patēriņš pieauga par 7 %. Savukārt 2024. gada 3 ceturkšņos, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, tas pieauga par 8,2 %.

Investīciju dinamika ir svārstīga. Pateicoties ES fondu finansējuma pieaugumam, 2023. gadā ieguldījumi bruto pamatkapitāla veidošanā bija par 9,9 % vairāk nekā pirms gada. 2024. gada 3 ceturkšņos, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, investīcijas saruka par 6,1 %, ko būtiski ietekmēja privāto investīciju vājināšanās. Latvijā piesaistīto ĀTI neto plūsmas turpina palielināties. 2023. gadā Latvijā piesaistītās ĀTI neto plūsmas veidoja 2,8 % no IKP. 2024. gadā tās turpināja pieaugt. ĀTI 2024. gada 3 ceturkšņos sasniedza 658 milj. euro jeb 2,3 % no IKP. Investīcijas galvenokārt veiktas profesionālajos, zinātniskajos un tehniskajos pakalpojumos un finanšu un apdrošināšanas darbībās. Lielākie investori bija no Zviedrijas, Igaunijas un arī Dānijas.

Situācija ārējā vidē nelabvēlīgi ietekmē ārējo tirdzniecību. Preču un pakalpojumu eksporta apjomi 2023. gadā saruka par 4,7 %, bet 2024. gada 3 ceturkšņos tie bija par 2,1 % mazāki nekā pirms gada. Šā gada 3 ceturkšņos lielāks kritums bija pakalpojumu eksportam – par 5,1 %. Preču eksporta apjomi 3 ceturkšņos saruka par 2,1 %. Galvenās eksporta preces bija lauksaimniecības un pārtikas produkti, koks un koka izstrādājumi, mehānismi, ierīces un elektroiekārtas, ķīmiskās rūpniecības preces. Arī importa apjomi šī gada 3 ceturkšņos bija mazākā apjomā nekā pirms gada. Šogad 3 ceturkšņos imports samazinājās par 3,2 %. Pēdējos gados ir vērojama tekošā konta deficīta samazināšanās tendence. Arī 2024. gadā tekošā konta negatīvā bilance turpināja samazināties un 3 ceturkšņos bija 3,2 % no IKP. Turpmākajos gados sagaidāms, ka tekošais konts turpinās uzlabosies.

Attiecībā uz nozarēm attīstības tendences ir ļoti atšķirīgas. 2023. gadā kopējā pievienotā vērtība pieauga par 2,5 %, bet 2024. gada 3 ceturkšņos tā bija par 0,9 % mazāka nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā. Samazinājums kopumā turpinās ražojošajās nozarēs, kas lielā mērā ir saistīts ar vajājām eksporta iespējām, kā arī vairākās pakalpojumu nozarēs.

2024. gada 3 ceturkšņos, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, apstrādes rūpniecība saruka par 4,7 %. Apstrādes rūpniecības samazinājumu galvenokārt ietekmēja kritums kokapstrādē, metāla izstrādājumu ražošanā, ķīmisko vielu un ķīmisko produktu ražošanā un nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā. Savukārt pozitīvas tendences bija novērojamas pārtikas produktu ražošanā, elektronisko un optisko iekārtu ražošanā, mašīnu un iekārtu ražošanā.

Apjomu samazinājumu transporta un uzglabāšanas nozarē (par 8,5 %) ietekmēja sauszemes transports un uzglabāšanas un transporta palīgdarbības. Apjomu pieaugums 2024. gada 3 ceturkšņos bija tirdzniecības nozarē – par 2,3 %.

2024. gada 3 ceturkšņos, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, kritums bija novērojams arī IKT nozarē (1,6 %), izglītības nozarē (5,6 %), operācijās ar nekustamo īpašumu (2,9 %).

Būvniecības nozarē pēc strauja apjoma kāpuma 2023. gadā 2024. gada 3 ceturkšņos gada periodā bija vērojams ražošanas apjomu kritums par 5,6 %. Savukārt pieaugums bija lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē – par 1,7 %, kā arī pārējā rūpniecībā – par 6,5 %. Pozitīvi pieauguma tempi saglabājas arī veselības un sociālās aprūpes nozarē (+17,0 %), valsts pārvaldē un aizsardzībā (+1,2 %).

Covid-19 pandēmija ir izraisījusi būtiskas izmaiņas līdz šim īstenotajā fiskālajā politikā. 2020. gadā ES tika aktivizēta Stabilitātes un izaugsmes pakta (SIP) vispārējā izņēmuma klauzula, ļaujot ES valstīm palielināt vispārējās valdības budžeta deficītu tādā apjomā, kāds ir nepieciešams pandēmijas izraisītā ekonomikas kaitējuma mazināšanai. Ņemot vērā Krievijas-Ukrainas karu un visas ar to saistītās sekas, SIP vispārējā izņēmuma klauzula bija spēkā arī 2023. gadā. 2024. gadā tika atjaunota ES fiskālo noteikumu piemērošana, pārtraucot ES vispārējās izņēmuma klauzulas darbību.

Covid-19 pandēmijas ietekmē budžeta deficīts Latvijā 2020.–2022. gadā būtiski pieauga un pārsniedza 4 % no IKP. Vispārējās valdības budžeta deficīts 2023. gadā bija 0,9 mljrd. EUR jeb 2,3 % no IKP. Atbilstoši FM prognozēm 2024. gadā budžeta deficīts varētu būt 2,6 % no IKP. 2025. gadam valdība ir iesniegusi Saeimā budžetu ar deficītu 2,9 % no IKP.

Neskatoties uz budžeta deficīta pieaugumu pēdējos gados, vispārējās valdības parāda līmenis Latvijā ir viens no zemākajiem ES. Valsts parāda apjoms 2021. gadā pieauga līdz 45,9 % no IKP jeb 14,8 mljrd. EUR. Tā kā nominālā IKP pieaugums augstas inflācijas apstākļos ir straujš, tad 2022. gadā tas attiecībā pret IKP samazinājās līdz 44,4 %, bet nominālā izteiksmē pieauga līdz 16 mljrd. EUR. 2023. gadā valsts parāds bija 17,6 mljrd. EUR jeb 45 % no IKP. 2024. gadā tiek prognozēts vispārējās valdības parāds 45,8 % no IKP, bet 2025. gadā – 47 % no IKP. Sagaidāms, ka vidējā termiņā Fiskālās disciplīnas likumā noteiktais parāda nosacījums 60 % no IKP tiks ievērots.

Banku sektors ir spējis saglabāt stabilitāti, neskatoties uz Covid-19 pandēmijas un ģeopolitiskās spriedzes radīto ekonomisko satricinājumu. Banku sektors darbojas ar peļņu. Tomēr kreditēšanas attīstība joprojām vērtējama kā vāja, īpaši uzņēmējdarbības kreditēšana. Savukārt mājsaimniecību kreditēšanā saskatāmas pozitīvas iezīmes. Noguldījumu apjomi turpina pieaugt.

Inflāciju visbūtiskāk ietekmē kāpums cenām pasaulē energoresursiem un pārtikai. 2022. gada decembrī patēriņa cenas Latvijā bija par 20,8 % augstākas nekā pirms gada, bet gada vidējā inflācija pieauga līdz 17,3 %. Decembrī gada laikā pārtikas cenas bija palielinājušās par 29,3 %, elektroenerģijai, gāzei un cietajam kurināmajam – par 63,9 % un degvielai – par 17,9 %. 2023. gadā patēriņa cenas stabilizējās, katru mēnesi pieaugumam sarūkot, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo mēnesi – no 21,5 % 2023. gada sākumā līdz 0,6 % decembrī, bet, ņemot vērā inflācijas dinamikas bāzes efektu, 2023. gadā vidējā gada inflācija saglabājās augsta – 8,9 %.

2024. gada vienpadsmit mēnešos cenu pieaugums bija straujāks kā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā. Patēriņa cenas 2024. gada novembrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada decembri, pieauga par 3,0 %. Gada vidējā inflācija novembrī bija 1,0 %. Lielākā ietekme uz vidējo patēriņa cenu līmeni bija cenu kāpumam pārtikai un pakalpojumiem. Cenu kritums bija vērojams ar mājokli saistītiem energoresursiem – siltumenerģijai, elektroenerģijai, dabasgāzei un cietajam kurināmajam.

Kopumā 2024. gadā vidējā gada inflācija būs būtiski zemāka par 2023. gadā vēroto un sagaidāma 1,2 % robežās. Arī turpmāk galvenā ietekme uz cenu izmaiņām joprojām būs saistīta ar energoresursu un pārtikas cenu svārstībām pasaulē, kā arī to noteiks globālā attīstība. Vienlaikus inflāciju Latvijā ietekmēs dažādi piedāvājuma puses faktori saistībā ar nodokļu un tarifu palielināšanu, kā arī pieprasījuma puse, ko veicinās atalgojuma kāpums.

Neraugoties uz ekonomikas satricinājumiem, darba tirgus saglabājas stabils, jo pieprasījums pēc darbaspēka ir augsts. 2023. gadā nodarbinātības līmenis palielinājās par 0,3 procentpunktiem – līdz 64,2 %. Bezdarba līmenis 2023. gadā bija 6,5 %, kas ir par 0,4 procentpunktiem zemāks rādītājs nekā pirms gada. Tomēr 2023. gadā nodarbināto skaits saruka par 0,2 % jeb 2 tūkst. nodarbināto, salīdzinot ar 2022. gadu. Nodarbināto skaita samazinājumu lielā mērā ir ietekmējusi gan ekonomikas izaugsmes tempu palēnināšanās, gan arī darba tirgus piedāvājuma puses faktori – iedzīvotāju skaita samazinājums darbaspējas vecumā, kā arī kopējā darbaspēka piedāvājuma kritums.

Ņemot vērā joprojām augsto nenoteiktību ārējos tirgos, kā arī saspringto ģeopolitisko situāciju, darba tirgus aktivitāte 2024. gada 3. ceturksņos kopumā nedaudz saruka. Salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, 2024. gada 3. ceturksnī nodarbinātības līmenis bija 64,2 %, kas ir par 0,5 procentpunktiem mazāk nekā 2023. gada 3. ceturksnī. Bezdarba līmenis 2024. gada 3. ceturksnī bija 6,7 %, kas ir par 0,2 procentpunktiem augstāks rādītājs nekā pirms gada. Savukārt 2024. gada 3. ceturksnī nodarbināto skaits saruka par 1,2 % jeb 10,8 tūkst. nodarbināto, salīdzinot ar 2023. gada attiecīgo periodu. Nodarbināto skaita samazinājumu gada laikā ir ietekmējusi gan ekonomikas izaugsmes tempu palēnināšanās, gan arī nodarbināto iedzīvotāju skaita samazinājums darbaspējas vecumā.

Situāciju darba tirgū arvien vairāk turpinās ietekmēt piedāvājuma puses faktori, ņemot vērā negatīvo demogrāfijas fonu, kā arī kopējā darbaspēka piedāvājuma samazinājumu, tādejādi saglabājot bezdarbu zemā līmenī. Kopumā bezdarba līmenis 2024. gadā varētu sasniegt 6,9 %, savukārt nodarbināto skaits samazināsies par 0,2 %.

Mēneša vidējā bruto darba samaksa turpina palielināties, taču tās pieauguma tempi pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu no 2022. gada 1. ceturkšņa līdz 2023. gada 1. ceturksnim bija zemāki par inflācijas pieauguma tempu, izraisot pirktspējas samazināšanos. Kopš 2023. gada 2. ceturkšņa reālā alga ir atsākusi pieaugt. Vidējā neto darba samaksa 2023. gadā (aprēķināta, izmantojot darba vietā piemērojamos darba nodokļus) bija 1 119 EUR jeb 72,9 % no bruto algas, un gada laikā tā pieauga par 11,3 %, apsteidzot patēriņa cenu kāpumu. Reālais neto algas pieaugums, ņemot vērā inflāciju, bija 2,2 %.

2024. gada 3. ceturksnī vidējā neto darba samaksa (aprēķināta, izmantojot darba vietā piemērojamos darba nodokļus) bija 1 231 EUR jeb 72,3 % no bruto algas, un gada laikā tā pieauga par 9,4 %. Reālais neto algas pieaugums, ņemot vērā inflāciju, bija 8,3 %.

Vienlaikus pozitīvu ietekmi uz darba algām turpinās uzturēt gan algu konverģences process tuvāk ES ekonomiski attīstīto valstu algu līmenim, gan arvien pieaugošā kvalificēta darbaspēka nepietiekamība – darba tirgus sašaurināšanās, kas rada nepieciešamību uzņēmējiem aktīvāk domāt ne tikai par to, kā piesaistīt jaunus speciālistus, bet arī par to, kā noturēt esošos, tostarp pārskatot darba atalgojuma likmes.

Ekonomikas tālākā attīstība vidēja termiņa periodā ir atkarīga no situācijas ārējā vidē un reformu gaitas. Lielākais Latvijas izaugsmes risks saistīts ar globālās ekonomikas attīstību, īpaši ģeopolitisko situāciju. Svarīga ir arī ES kopējās ekonomikas telpas turpmākā attīstība. Latvijas ekonomiskās priekšrocības vidējā termiņā galvenokārt balstīsies uz panākto makroekonomisko stabilitāti, kā rezultātā ir uzlabojušies Latvijas kredītreitingi, kā arī uz plānoto ES atbalsta programmu efektivitāti un uzlabojumiem uzņēmējdarbības vidē. Ieilgstot karam Ukrainā, ekonomikas atveseļošanās tempi varētu būt lēnāki.

Latvijas ekonomikas konkurētspējas priekšrocības pamatā balstās uz tehnoloģiskiem faktoriem, ražošanas efektivitātes uzlabošanu un inovācijām, mazākā mērā – uz zemu atalgotu darbaspēku un zemām resursu cenām; vidēja termiņa periodā Latvijas izaugsmes tempi potenciāli var sasniegt 4–5 % pieaugumu gadā.

2. PASAULES EKONOMIKAS ATTĪSTĪBA

Pasaules ekonomika saskaras ar arvien lielākiem izaicinājumiem. Krievijas sāktais agresijas karš rada neizsakāmas ciešanas un postījumus Ukrainā, un tam ir arī būtiskas globālas sekas. Eskalējošais konflikts Tuvajos Austrumos līdz šim ir atstājis ierobežotu ietekmi uz ES ekonomiku, taču pastāv pieaugoši riski globālajiem naftas un gāzes piegādes traucējumiem. Tīkmēr lēns inovāciju process un vāja uzņēmējdarbības dinamika ES ražošanas nozarēs turpina radīt izaicinājumus. Šie faktori kopā ar stingrāku finanšu nosacījumu ieviešanu veicināja stagnāciju ES stagnāciju no 2022. gada beigām līdz 2023. gadam. Darba tirgus ir saglabājis noturību, tomēr pastāv neskaidrība par to, cik lielā mērā ES ekonomika varēs uzturēt izaugsmes atjaunošanos arvien nelabvēlīgākā un nenoteiktākā vidē. EK prognozē, ka globālā izaugsme 2024. un 2025. gadā būs attiecīgi 3,2 % un 3,3 %.

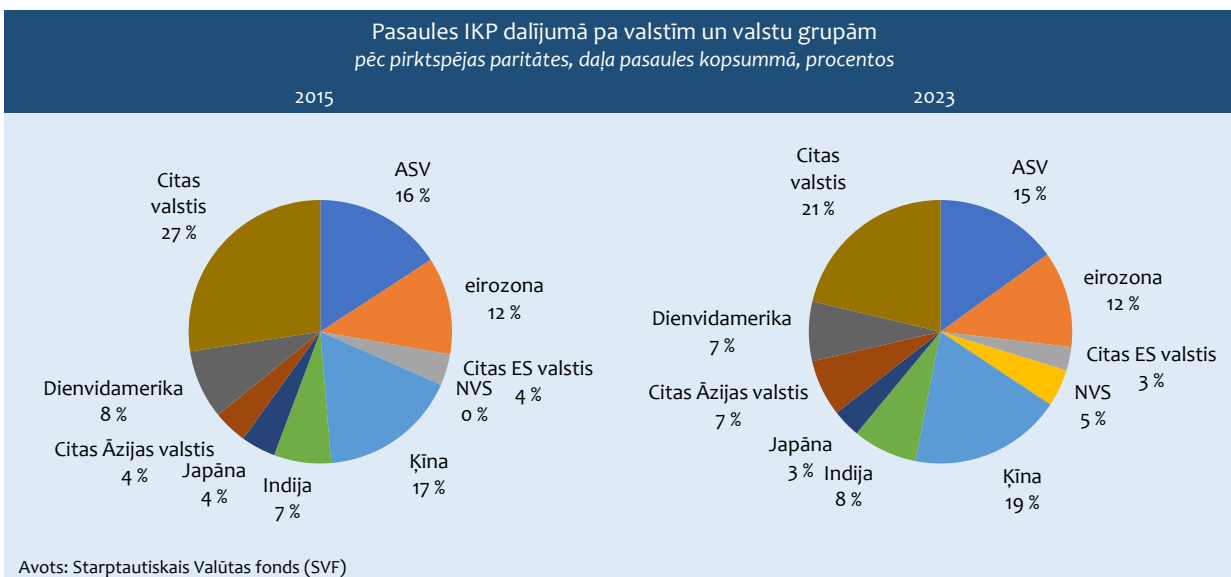
2.1. tabula

Iekšzemes kopprodukta izaugsmes tempi izmaiņas pret iepriekšējo gadu, procentos					
	2021	2022	2023	2024p	2025p
Pasaules valstis, tostarp:	6,5	3,4	3,2	3,2	3,3
ASV	6,1	2,5	2,9	2,7	2,1
Lielbritānija	8,6	4,8	0,3	1,0	1,4
ES, tostarp:	6,3	3,5	0,4	0,9	1,5
eirozona	6,3	3,5	0,4	0,8	1,3
Japāna	2,7	1,2	1,7	0,2	1,2
Ķīna	8,5	3,0	5,2	4,9	4,6

Avots: EK European Economic Forecast, Autumn 2024
p – prognoze

Straujo IKP pieaugumu 2024. gadā **ASV** lielā mērā noteica spēcīgais iekšzemes pieprasījums. Tomēr sagaidāms, ka izaugsmes temps 2025. gadā mazināsies, darba tirgum atdzīstot un fiskālajai politikai kļūstot nedaudz stingrākai, un IKP pieaugot par 2,1 %. Inflācija ir samazinājusies un pietuvojusies mērķim, ļaujot Federālo rezervju sistēmai veikt pirmo procentu likmes samazinājumu kopš Covid-19 pandēmijas. Izaugsmes perspektīvas riski ir līdzsvaroti, taču nenoteiktība saglabājas paaugstināta, īpaši saistībā ar jaunās administrācijas politiku pēc novembrī notikušajām prezidenta vēlēšanām.

2.1. attēls

Ķīnas ekonomikas perspektīva 2024. gadam liecina par pieaugošām grūtībām, ko veicina vāja iekšzemes uzticība, lēns algu pieaugums un ilgstošā nekustamo īpašumu krīze, kas kavē izaugsmi. Neskatoties uz nesenajiem politikas pasākumiem, tostarp ievērojamu monetāro un fiskālo atbalsta paketi, to pilnā ietekmē joprojām nav skaidra. Nākotnē izaugsmi, visticamāk, turpinās ierobežot strukturāli izaicinājumi, lai gan īstermiņā spēcīgāks politikas atbalsts varētu veicināt izaugsmes atjaunošanos. EK prognozē, ka 2024. gadā Ķīnas ekonomiskā izaugsme sasniegs 4,9 %, savukārt 2025. gadā nedaudz palēnināsies līdz 4,6 %.

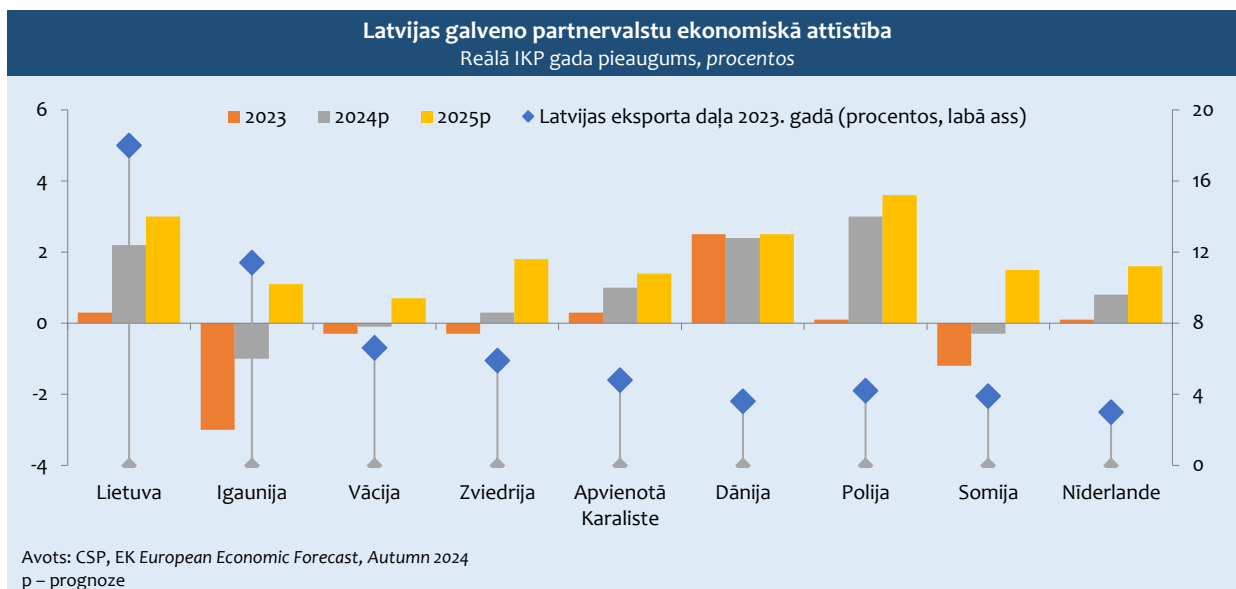
2.2. tabula

	ES dalībvalstu galvenie makroekonomiskie rādītāji								
	procentos								
	Reālais IKP			Inflācija			Bezdarba līmenis		
	2023	2024p	2025p	2023	2024p	2025p	2023	2024p	2025p
ES	0,4	0,9	1,5	6,4	2,6	2,4	6,1	6,1	5,9
Austrija	-1,0	-0,6	1,0	7,7	2,9	2,1	5,1	5,3	5,3
Beļģija	1,3	1,1	1,2	2,3	4,4	2,9	5,5	5,6	5,7
Bulgārija	1,9	2,4	2,9	8,6	2,5	2,3	4,3	4,3	4,0
Čehija	-0,1	1,0	2,4	12,0	2,7	2,4	2,6	2,6	2,7
Dānija	2,5	2,4	2,5	3,4	1,3	1,9	5,1	5,8	5,8
Francija	0,9	1,1	0,8	5,7	2,4	1,9	7,3	7,4	7,5
Grieķija	2,3	2,1	2,3	4,2	3,0	2,4	11,1	10,4	9,8
Horvātija	3,3	3,6	3,3	8,4	4,0	3,4	6,1	5,1	4,7
Igaunija	-3,0	-1,0	1,1	9,1	3,6	3,6	6,4	7,5	7,7
Itālija	0,7	0,7	1,0	5,9	1,1	1,9	7,7	6,8	6,3
Īrija	-5,5	-0,5	4,0	5,2	1,4	1,9	4,3	4,4	4,4
Kipra	2,6	3,6	2,8	3,9	2,2	2,1	5,8	4,9	4,7
Latvija	1,7	0,0	1,0	9,1	1,2	2,2	6,5	6,7	6,7
Lietuva	0,3	2,2	3,0	8,7	0,9	1,7	6,9	7,5	7,0
Luksemburga	-1,1	1,2	2,3	2,9	2,3	2,4	5,2	6,0	6,0
Malta	7,5	5,0	4,3	5,6	2,5	2,2	3,5	3,2	3,1
Nīderlande	0,1	0,8	1,6	4,1	3,2	2,4	3,6	3,7	3,8
Polija	0,1	3,0	3,6	10,9	3,8	4,7	2,8	2,9	2,8
Portugāle	2,5	1,7	1,9	5,3	2,6	2,1	6,5	6,4	6,3
Rumānija	2,4	1,4	2,5	9,7	5,5	3,9	5,6	5,5	5,5
Slovākija	1,4	2,2	2,3	11,0	3,1	5,1	5,8	5,5	5,3
Slovēnija	2,1	1,4	2,5	7,2	2,1	3,2	3,7	3,5	3,6
Somija	-1,2	-0,3	1,5	4,3	1,0	2,0	7,2	8,2	7,9
Spānija	2,7	3,0	2,3	3,4	2,8	2,2	12,2	11,5	11,0
Ungārija	-0,9	0,6	1,8	17,0	3,8	3,6	4,1	4,5	4,3
Vācija	-0,3	-0,1	0,7	6,0	2,4	2,1	3,1	3,3	3,3
Zviedrija	-0,3	0,3	1,8	5,9	1,9	1,5	7,7	8,5	8,4
Apvienotā Karaliste	0,3	1,0	1,4	6,8	3,1	2,4	4,0	4,3	4,2

Avots: EK *European Economic Forecast, Autumn 2024*
p – prognoze

Tiek prognozēts, ka ekonomiskā aktivitāte **Japānā** 2024. gadā saglabāsies vāja, atspoguļojot zemo iekšzemes pieprasījumu gada pirmajā pusē. Izaugsme, iespējams, tuvākajos gados paātrināsies, jo spēcīgs algu pieaugums veicinās privātā patēriņa atgūšanos. Tiek prognozēts, ka Japānas IKP 2024. un 2025. gadā pieaugs par attiecīgi 0,2 % un 1,2 %. Sagaidāms, ka patēriņa cenu inflācija 2025. gadā samazināsies zem centrālās bankas noteiktā 2 % mērķa un pēc tam saglabāsies mērena.

2.2. attēls

Sagaidāms, ka 2024. gadā **eirozonas** ekonomika pieaugs par 0,8 %, bet 2025. gadā izaugsmes tempi paaugstināsies līdz 1,3 %.

Tiek prognozēts, ka **Vācijas** ekonomiskā aktivitāte 2024. gadā samazināsies par 0,1 %. Augsta nenoteiktība turpina negatīvi ietekmēt patēriņu un investīcijas, savukārt tirdzniecības perspektīvas ir pasliktinājušās, jo globālais pieprasījums pēc rūpniecības precēm ir mazinājies. Turpmāk tiek gaidīts iekšzemes pieprasījuma pieaugums, ko veicinās reālo algu palielināšanās. Tas varētu veicināt IKP pieaugumu līdz 0,7 % 2025. gadā un 1,3 % 2026. gadā. Valdības budžeta deficīts, iespējams, samazināsies, bet valdības parāda attiecība stabilizēsies.

Pēc lēnas izaugsmes 2024. gadā, IKP pieaugot par 0,3 %, tiek prognozēts, ka **Zviedrijas** ekonomika atgūsies 2025. gadā un turpinās pieaugt arī 2026. gadā. Sagaidāms, ka 2025. gadā IKP pieaugs par 1,8 %. Finanšu nosacījumu atvieglošana un inflācijas mazināšanās veicinās reālo ienākumu un iekšzemes pieprasījuma pieaugumu. Sagaidāms, ka inflācija sasniegs zemāko līmeni 2025. gadā un 2026. gadā saglabāsies nedaudz zem 2 %. Darba tirgus atveseļosies pakāpeniski. Valsts finanses uzlabosies. Valsts parāda attiecība pret IKP, visticamāk, saglabāsies stabila.

Apvienotās Karalistes ekonomika 2024. gada pirmajā pusē auga straujāk, nekā gaidīts, atgūstoties no nelielas tehniskās recesijas 2023. gada beigās. Tomēr gada otrajā pusē izaugsme, visticamāk, palēnināsies, jo ekonomiskās aktivitātes pamati joprojām ir vāji, bet privātais patēriņš un investīcijas saglabājas zemas. Sagaidāms, ka fiskālā politika turpinās kļūt stingrāka, savukārt monetārās politikas tālāka atvieglošana varētu veicināt iekšzemes pieprasījuma atjaunošanos 2025. un 2026. gadā. Prognozēts, ka IKP pakāpeniski pieaugs, 2025. gadā sasniedzot 1,4 %, lai gan tirdzniecības un investīciju uzlabojumi būs mēreni.

Pēc negaidīti spēcīga IKP pieauguma 2024. gada pirmajā pusē ekonomiskā aktivitāte **krievijā** paredzami palēnināsies un turpinās vājināties. Gaidāms, ka inflācija, kas lielāko daļu 2024. gada pieauga, sāks pakāpeniski mazināties, pateicoties stingrai monetārajai politikai. Nesen ieviestie nodokļu palielinājumi veicinās ieņēmumu pieaugumu ārpus enerģētikas sektora, palīdzot ierobežot budžeta deficītu, neskatoties uz augstajiem ar karu saistītajiem izdevumiem. Publiskais parāds, visticamāk, pieaugs tikai nedaudz.

Neskatoties uz pastāvīgajiem un pastiprinātajiem uzbrukumiem kritiskajai infrastruktūrai, **Ukrainas** ekonomika līdz šim ir izrādījusi ievērojamu noturību. Izaugsmi veicina atjaunotās eksporta iespējas, lieli aizsardzības izdevumi un pieaugošais mājsaimniecību patēriņš, un tiek prognozēts, ka 2024. gadā ekonomikas pieaugums sasniegs 3,5 %, bet 2025. gadā - 2,8 %. Ņemot vērā pastiprinātās karadarbības, tiek sagaidīts, ka atjaunošanas darbi tiks uzsākti tikai 2026. gadā. Inflācija varētu pieaugt līdz 9,2 % 2025. gadā, ko veicinās enerģijas izmaksu kāpums un algu pieaugums, taču 2026. gadā tā varētu mazināties, mazinoties piedāvājuma puses spiedienam. Pastāvīgais izdevumu pieaugums, visticamāk, saglabās valsts budžeta deficītu paaugstinātā līmenī.

Baltijas valstīs pēdējos gados vērojams viens no straujākajiem cenu, it īpaši pārtikas un enerģijas cenu, pieauguma tempiem starp ES dalībvalstīm.

Tiek prognozēts, ka **Lietuvas** ekonomika turpinās augt, ko veicinās spēcīgs privātā patēriņa pieaugums un aktīvs pakalpojumu eksports. IKP pieaugums tiek lēsts 2,2 % apmērā 2024. gadā un 3 % apmērā 2025. gadā, ko veicinās investīciju atjaunošanās un spēcīgs patēriņš. Inflācija 2024. gadā būtiski mazināsies, galvenokārt enerģijas un nepārstrādātas pārtikas cenu krituma dēļ. Sagaidāms, ka inflācija 2025. gadā pieaugs līdz 1,7 %, bet 2026. gadā – līdz 1,6 %, jo pakalpojumu cenas un citi komponenti atgriezīsies ierastajā līmenī. Valdības budžeta deficīts, visticamāk, pakāpeniski palielināsies, savukārt valsts parāda attiecība pret IKP saglabāsies stabila.

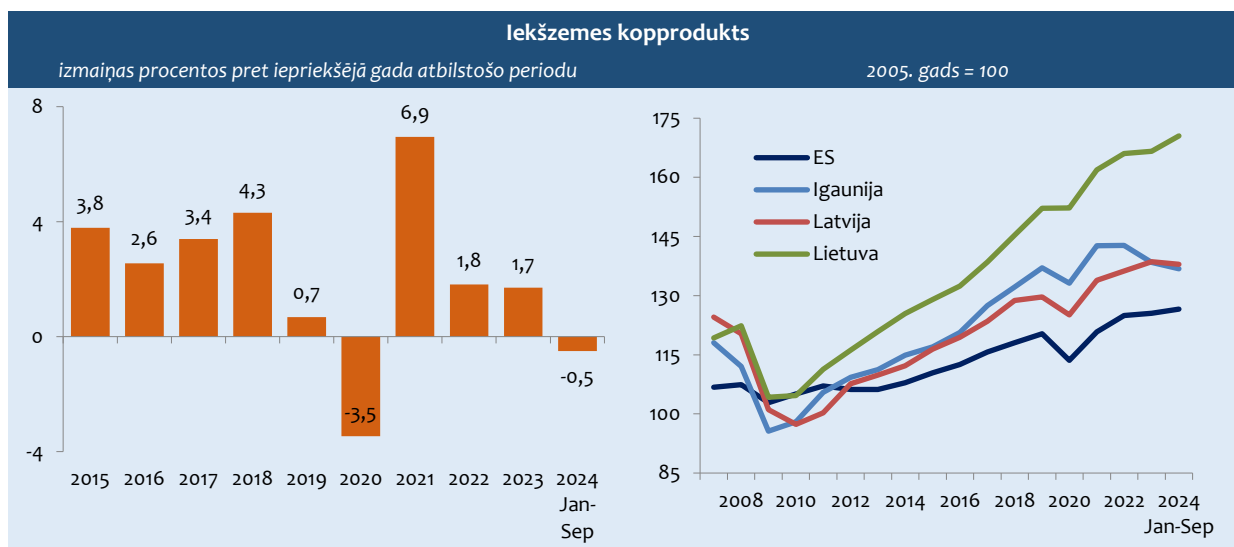
Tiek prognozēts, ka **Igaunijas** ekonomika 2024. gadā saglabāsies recesijā, ko veicinās vājš iekšzemes pieprasījums. 2025. gadā vairāki nodokļu palielinājumi ierobežos privāto patēriņu, neskatoties uz augstākām algām un zemākām mājsaimniecību parādu apkalpošanas izmaksām. Eksports atgūstas lēni, bet investīciju aktivitāte, visticamāk, paliks zema, jo jaudas netiek pilnībā izmantotas. Sagaidāms, ka IKP pieaugs par 1,1 % 2025. gadā un par 2,6 % 2026. gadā. Inflācija, ko veicinās nodokļu paaugstinājumi, 2025. gadā tiek prognozēta 3,6 %, bet 2026. gadā – 2,4 %.

3. IEKŠZEMES KOPPRODUKTS UN KOPĒJAIS PIEPRASĪJUMS

3.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA

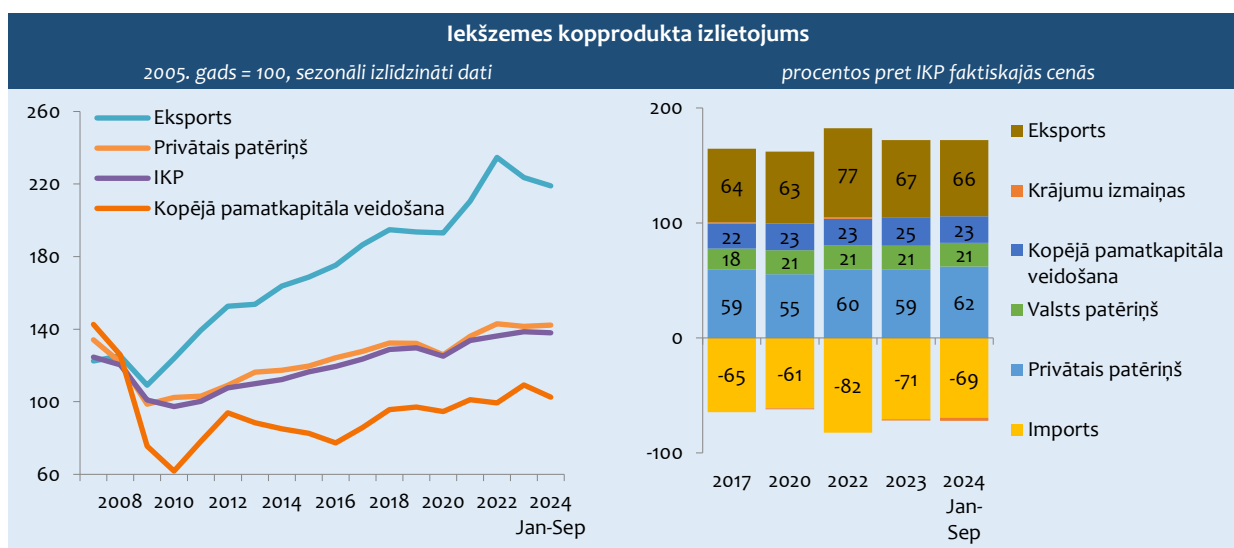
2015.–2019. gadā IKP pieauga vidēji par 2,9 % ik gadu. 2015. gadā Latvijas ekonomika pieauga strauji, ko veicināja straujš privātā patēriņa un eksporta apjomu kāpums, neskatoties uz saspringto ģeopolitisko situāciju reģionā. 2016. gadā izaugsme bija vājāka investīciju krituma un aizkavētās jaunās struktūrfondu līdzekļu programmas ieviešanas dēļ.

3.1. attēls

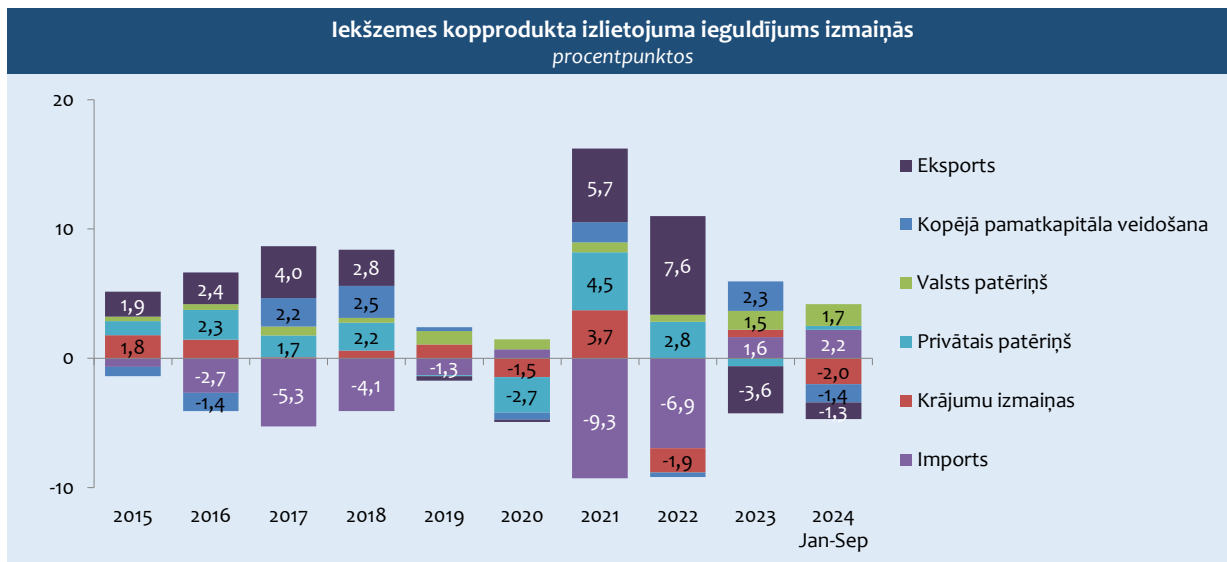
2017.–2018. gadā izaugsme kļuva straujāka, to sekmēja situācijas uzlabošanās ES, jaunās struktūrfondu līdzekļu programmas uzsākšana, darba samaksas un nodarbinātības pieaugums. Šajā periodā stabili auga eksports, investīcijas, privātais un valsts patēriņš. Savukārt 2019. gadā ekonomikas attīstības palēnināšanos noteica gan iekšējie faktori (sasniegts ES fondu investīciju maksimums, norises finanšu sektorā, pārmaiņas ostu pārvaldībā), gan arī ārējie faktori (globālo tirdzniecības attiecību pārskatīšana, "Brexit", lēnāka izaugsme ES valstīs).

3.2. attēls

2020. gadā ekonomikas attīstību galvenokārt noteica Covid-19 krīzes negatīvā ietekme, kad bija vērojams vienīgais IKP kritums kopš finanšu krīzes. Arī 2021. gadā ekonomikas attīstību turpināja ietekmēt Covid-19 pandēmija un pasākumi tās ierobežošanai, tomēr gada vidū lielā mērā bāzes efekta dēļ ekonomikā bija vērojama ļoti strauja izaugsme. To būtiski ietekmēja eksporta pieaugums, ko veicināja labvēlīga konjunktūra Latvijas lielākajos eksporta tirgos, un privātā patēriņa kāpums. Pēc ekonomikas straujas atkopšanās no Covid-19 pandēmijas krīzes 2021. gadā izaugsme Latvijā 2022. gadā palēninājās. Ekonomikas attīstību 2022. gadā būtiski ietekmēja Krievijas iebrukuma Ukrainā izraisītie piegāžu ķēžu pārrāvumi, energoresursu un pārtikas dārdzības izraisītais inflācijas kāpums, kā arī globālā pieprasījuma samazināšanās.

3.3. attēls

2023. gadā ekonomikas attīstību turpināja ietekmēt ģeopolitiskā situācija un nenoteiktība, augstās cenas un banku procentu likmju celšanās. Lielākā ietekme bija eksporta un privātā patēriņa kritumam. Nelabvēlīgā ārējā vide ietekmēja Latvijas eksporta tirgu, savukārt sarūkošie iedzīvotāju reālie ienākumi negatīvi ietekmēja mājsaimniecību patēriņu. Turpretī lielākā palielinošā ietekme bija investīciju kāpumam, īpaši strauji investīciju apjomiem pieaugot mājokļos, ēkās un būvēs, ko noteica būvniecības nozares pieaugums. Strauji pieauga arī valdības patēriņš.

2024. gadā situācija ekonomikā, lai arī inflācijas tempi stabilizējās, nelabvēlīgās ārējās vides dēļ bija stagnējoša. 2024. gada 3 ceturkšņos IKP bija par 0,5 % mazāks nekā pirms gada. Lielākā izaugsmi samazinošā ietekme bija eksporta un investīciju kritumam, bet palielinošā – valdības patēriņa kāpumam. Nelabvēlīgā situācija ārējā vidē un vājais pieprasījums galvenajos mērķa tirgos ietekmēja Latvijas eksporta rādītājus. Lielā nenoteiktība, vājā kreditēšana un zems pieprasījums ietekmēja arī strauju investīciju samazināšanos, īpaši privāto investīciju apjomu kritumu. Pakāpeniski pieaug privātais patēriņš, ko pozitīvi ietekmē reālo ienākumu pieaugums. Stabilizējas arī cenas, bet tās joprojām saglabājas augstas, īpaši pārtikai un pakalpojumiem, kas bremzē privātā patēriņa straujāku pieaugumu.

2015.–2023. gadā, salīdzinot Baltijas valstis, straujāka izaugsme bija Lietuvā – vidēji par 3,2 % ik gadu, bet Latvijā un Igaunijā – attiecīgi par 2,4 % un 2,1 %.

3.1. tabula

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024 Jan-Sep
Iekšzemes kopprodukts	3.8	2.6	3.4	4.3	0.7	-3.5	6.9	1.8	1.7	-0.5
Privātais patēriņš	1.8	3.9	2.8	3.6	-0.1	-4.8	8.1	5.1	-1.0	0.6
Valsts patēriņš	1.8	2.5	3.8	1.9	5.6	3.9	3.7	2.4	7.0	8.2
Kopējā pamatkapitāla veidošana	-3.0	-6.3	11.0	11.5	1.3	-2.4	6.8	-1.6	9.9	-6.1
Eksports	3.1	3.9	6.5	4.4	-0.6	-0.3	9.1	11.4	-4.7	-2.1
Imports	1.0	4.2	8.6	6.3	2.0	-1.1	15.1	9.9	-2.0	-3.2

3.2. PATĒRIŅŠ

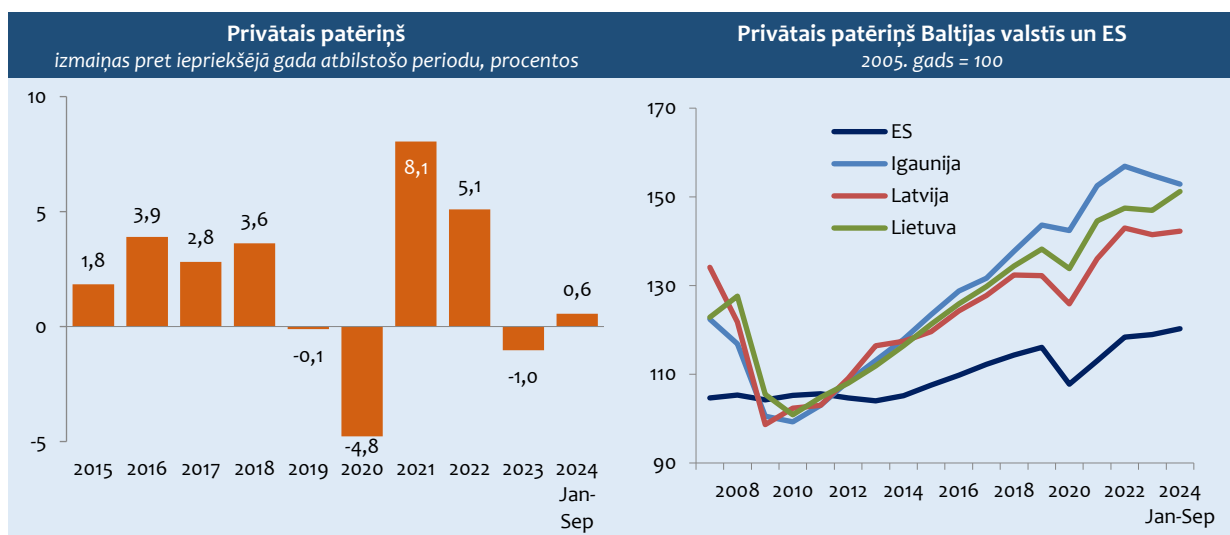
Privātā patēriņa apjomu palielināšanās tāpat kā kopējā ekonomikas izaugsme kopš 2014. gada bija mērena. 2014.–2019. gadā privātais patēriņš palielinājās par 2,1 % vidēji gadā. Pieaugumu sekmēja vidējās darba samaksas kāpums, turpretī nodarbinātības pieaugums bija lēns. 2020. gadā Covid-19 pandēmijas noteikto ierobežojumu dēļ privātais patēriņš strauji saruka. Ekonomikai atlabstot, 2021. un 2022. gadā bija vērojams straujš privātā patēriņa kāpums, ko veicināja gan Covid-19 ierobežojumu pakāpeniska atcelšana, gan vidējās darba algas pieaugums, gan bezdarba mazināšanās un valdības atbalsta pasākumi.

2023. gadā mājsaimniecību patēriņu ietekmēja augstais cenu līmenis, kā arī procentu likmju pieaugums. Reālo ienākumu kritums negatīvi ietekmēja iedzīvotāju pirktspēju. Straujāku privātā patēriņa samazināšanos kompensēja valsts atbalsts energoresursu augsto cenu kompensēšanai, straujāka pensiju indeksācija 2022. gada augustā, kā arī iedzīvotāju Covid-19 krīzes laikā veiktie uzkrājumi.

Neskatoties uz pirktspējas uzlabošanos un cenu stabilizēšanos, tās joprojām saglabājas augstas, īpaši pārtikai un pakalpojumiem, kas bremzē straujāku privātā patēriņu pieaugumu 2024. gadā. Iedzīvotāji ir pielāgojušies lētāku un apjomu ziņā mazāku pirkumu veikšanai, un noskaņojums tērēt vairāk saglabājas piesardzīgs. Privātais patēriņš 2024. gada 1. un 2. ceturksnī pieauga ļoti mēreni, bet straujāk – 3. ceturksnī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu. Kopumā 2024. gada trijos ceturksņos, salīdzinot ar 2023. gada attiecīgo periodu, privātais patēriņš pieauga par 0,6 %.

Salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm, Latvijā kopš 2015. gada ir lēnākais privātā patēriņa kāpums.

3.4. attēls

Mājsaimniecību patēriņa struktūrā vislielāko daļu veido izdevumi par pārtiku, otru lielāko patēriņa izdevumu grupu – izdevumi par mājokli, bet trešā prioritāte ir izdevumi par transportu. 10 gadu laikā mājsaimniecību patēriņa izdevumu struktūrā ir samazinājies to izdevumu īpatsvars, kas saistīti ar pārtiku, alkoholiskajiem dzērieniem un tabaku, apģērbu un apaviem, mājokli, transportu un izglītību, turpretī pieaudzis to izdevumu īpatsvars, kas saistīti ar mājokļa iekārtojumu (mēbeles, sadzīves tehnika un apkope), veselību, sakariem, atpūtu un kultūru, restorāniem, kafejnīcām un viesnīcām, kā arī apdrošināšanas un finanšu pakalpojumiem.

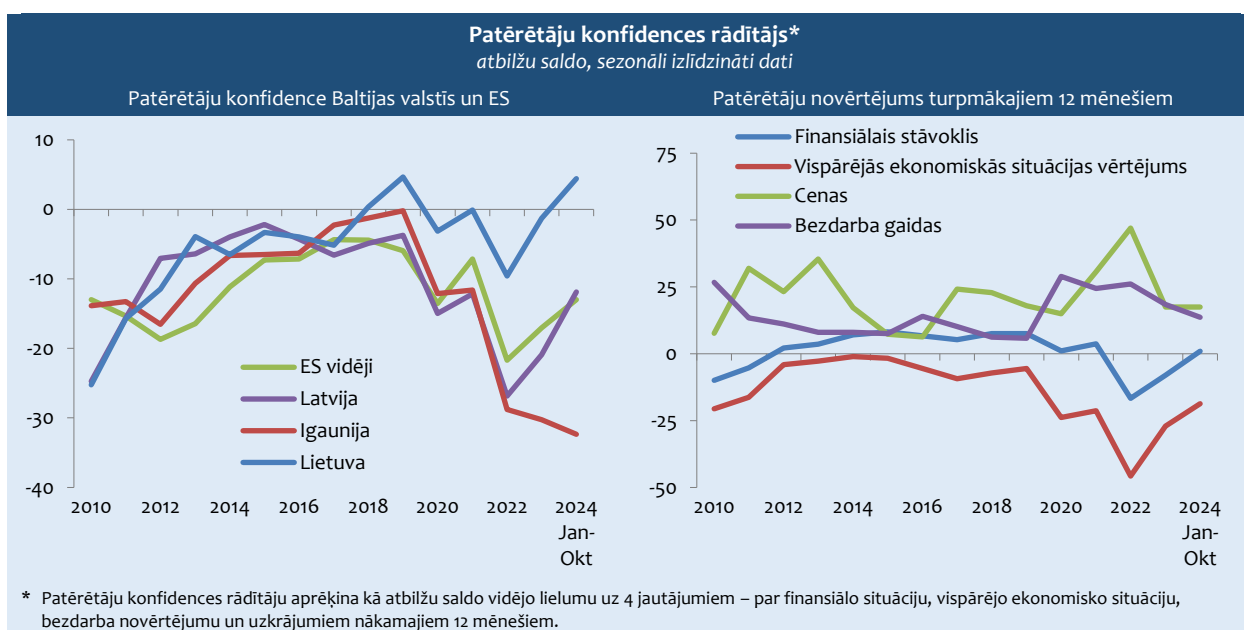
Augstās cenas energoresursiem un pārtikai mudināja mājsaimniecības turpināt taupīt arī 2023. gadā, kas strauji samazināja gan ar mājokli saistītos izdevumus (mājokļa īre, uzturēšana un remonts, ūdensapgāde, elektroenerģija, gāze un cietais kurināmais) – par 9,5 %, gan izdevumus pārtikai – par 3,2 %, kam bija arī lielākā samazinošā ietekme. Mērenāks samazinājums bija izdevumiem par veselību, mājas iekārtojumu, alkoholiskajiem dzērieniem un tabaku. Savukārt lielākā palielinošā ietekme bija mājsaimniecību izdevumiem transportam, kas pieauga par 6,1 %. Būtiska ietekme bija arī izdevumu pieaugumam par apģērbu un apaviem (par 4,3 %), par informāciju un sakariem (par 5,7 %), kā arī pieaugumam restorānu un viesnīcu pakalpojumu izdevumiem (par 3,7 %), ko daļēji ietekmēja zemās bāzes efekts Covid-19 ierobežojumu dēļ 2022. gada sākumā.

2023. gadā, salīdzinot ar 2013. gadu, mājsaimniecību patēriņa izdevumi ir auguši visās patēriņa izdevumu grupās, izņemot izglītību un apdrošināšanas un finanšu pakalpojumus. Taču vislielākie patēriņa izdevumi, kas noteica arī kopējo izmaksu pieaugumu, bija izdevumiem par transportu, pārtiku, apģērbu un apaviem, atpūtu un kultūru.

Laika posmā no 2010. līdz 2019. gadam **patērētāju noskaņojums** kopumā uzlabojās, lai arī bija negatīvs. Optimistiskākais noskaņojuma līmenis pēdējo piecu gadu laikā bija sasniegts 2019. gada jūlijā, kad rādītājs bija -1,7 punkti. Šo noskaņojuma uzlabošanās tendenci lielā mērā veicināja straujā ekonomikas izaugsme pēdējos gados. Latvijas patērētāji kopumā bija optimistiskāki, konfidences rādītājam kopš 2011. gada vidus pārsniedzot ES vidējo līmeni. Pesimistiskāks noskaņojums valdīja 2017.–2018. gadā, kad Latvijas rādītājs noslīdēja zem ES vidējā līmeņa. Pēc uzlabošanās 2019. gadā nākamajos gados dominēja pesimistiskās tendences, kuras ir pārvarētas 2024. gada 10 mēnešos.

Covid-19 pandēmijas rezultātā patērētāju konfidences rādītājs 2020. gada pavasarī piedzīvoja krasu lejupslīdi. Epidemioloģiskajai situācijai uzlabojoties un mazinoties ierobežojumiem, patērētāju noskaņojums 2021. gadā kopumā uzlabojās, taču 2. pusgadā optimismu mazināja pieaugošā nenoteiktība un bažas par Covid-19 izplatības attīstību, kā arī cenu pieauguma tendences.

3.5. attēls

Krievijas iebrukums Ukrainā būtiski iedragāja patērētāju pārliecību 2022. gadā, un šo tendenci pastiprināja inflācija. Konfidences rādītājs nokritās līdz zemākajam līmenim kopš 2010. gada. Patērētāju noskaņojums 2023. gadā diezgan būtiski uzlabojās, mazinoties inflācijas spiedienam un pieaugot algām.

Patērētāju konfidence 2024. gadā ir stabila, pakāpeniski mazliet uzlabojoties. 10 mēnešu laikā galvenie posteņi nav piedzīvojuši krasas izmaiņas. Vienīgais postenis, kas piedzīvojis straujākas izmaiņas, ir inflācijas gaidas, pieaugot un saglabājoties augstākā līmenī kopš jūnija. Zemas inflācijas apstākļos to var skaidrot ar pieaugošām pakalpojumu cenām un joprojām augstām pārtikas produktu cenām.

Patērētāju vērtējums par ģimenes finansiālo situāciju nākotnē kopš 2012. gada lielā mērā ir nostabilizējies un kopumā visa gada laikā bija pozitīvs. Kopš 2017. gada vidus optimisms caurmērā palielinājās, tā turpinoties līdz 2020. gada aprīlim. Lai arī kopumā 2020. un 2021. gadā ģimeņu finansiālās izredzes tika vērtētas pozitīvi, konkrētais rādītājs šajos gados pasliktinājās. Savukārt 2022. gadā pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā sekoja krass kritums. Rādītājs kopš 2023. gada uzlabojas. 2024. gadā pozitīvā tendence turpinās, un 10 mēnešu laikposmā rādītājs ir pozitīvs.

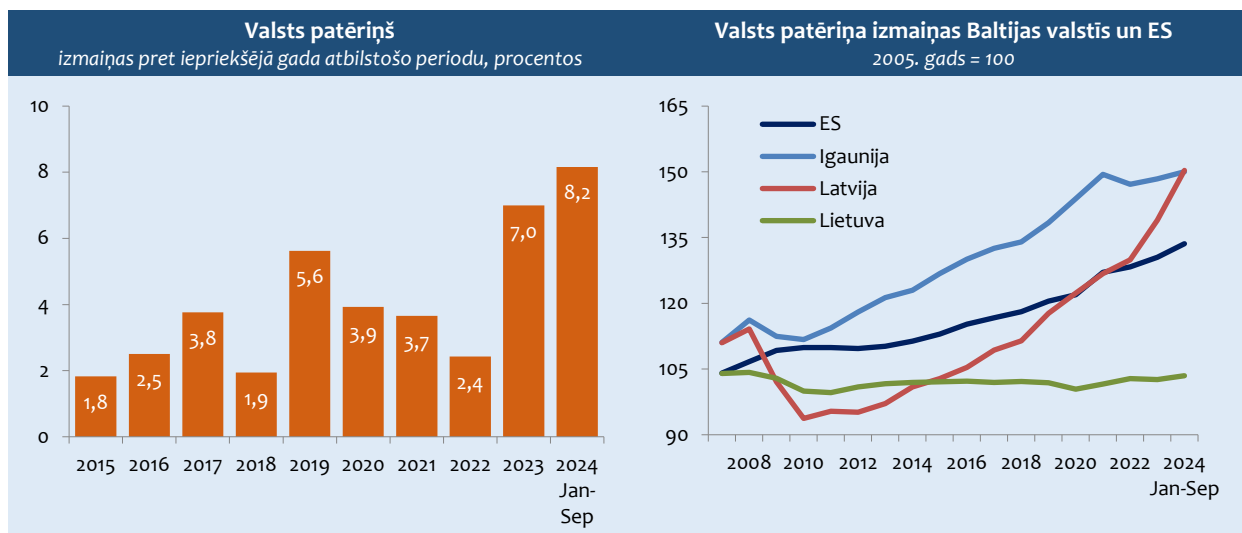
Vērtējums par kopējo situāciju valstī, kuram kopš 2010. gada bijusi tendence uzlaboties, būtībā līdzinās ģimenes finansiālās situācijas novērtējumam. Līdz 2012. gadam bija vērojams straujš pieaugums, 2012. gadā noskaņojums stabilizējās, vienlaikus saglabājot augšupejošu tendenci. Izsludinātā ārkārtējā situācija 2020. gada sākumā krasi samazināja patērētāju optimismu, kas turpināja mazināties visa gada garumā un arī 2021. gadā. Īpaši strauja lejupslīde tika piedzīvota 2022. gadā. Līdzīgi ģimenes finansiālās situācijas vērtējumam šim rādītājam kopš 2023. gada ir tendence palielināties. Jāatzīmē, ka valsts ekonomiskās situācijas nākotnes perspektīvas tiek vērtētas krietni kritiskāk nekā ģimenes finansiālā stāvokļa nākotne.

Patērētāju bezdarba gaidas kopš 2010. gada kopumā mazinājās, lai arī bija vērojamas svārstības, un saglabāja lejupejošo tendenci. Tomēr kopš 2016. gada šīs gaidas atkal sāka augt, līdz 2016. gada beigās sasniedza augstāko līmeni – 24,3 punktus. Kopš 2017. gada vidus bezdarba gaidas kopumā mazinās, kas lielā mērā saistīts arī ar kopējā bezdarba līmeņa samazināšanos un nodarbinātības pieaugumu. Diemžēl 2020. gadā arī patērētāju bezdarba gaidas strauji palielinājās, aprīlī sasniedzot 63,1 punktu, kas ir augstākais līmenis kopš 2010. gada. Pēc tam patērētāji 2021. gadā atguva pārliecību par savām darba izredzēm, taču Krievijas iebrukums Ukrainā 2022. gadā to pasliktināja. Labvēlīgā darba situācija un algu pieaugums ļauj kopš 2023. gada aizvien pozitīvāk vērtēt darba izredzes, un bezdarba gaidas kopumā samazinās.

Inflācijas gaidas līdz 2011. gada aprīlim strauji palielinājās. Kopš 2011. gada vidus inflācijas gaidas ir cikliskas, un tādā veidā atspoguļojas patērētāju reakcija uz dažādām izmaiņām, tomēr kopumā tās mazinājās. Kopš 2013. gada vidus gaidu samazinājums bija ļoti straujš, 2016. gada septembrī sasniedzot -2,3 punktu līmeni, kas ir zemākais kopš 2011. gada. 2016. gada beigās inflācijas gaidas atkal sāka augt, un šāda tendence saglabājās līdz 2017. gada vidum. Kopš 2017. gada beigām inflācijas gaidas mēreni samazinās, ko lielā mērā ietekmē lēnāks cenu kāpums un iepriekšējo gadu augstā inflācija. Covid-19 pandēmija 2020. gadā būtiski neietekmēja inflācijas gaidas. Patērētāju bažas par cenu pieaugumu ievērojami pieauga 2021. gadā, vēl vairāk tās kāpināja Krievijas iebrukums Ukrainā 2022. gadā, un inflācijas gaidu augstākais rādītājs tika sasniegts maijā un jūnijā. 2023. gadā, cenu pieaugumam mazinoties, arī inflācijas gaidu rādītājs sarūka, izņemot jūniju, ko iespaidoja plānotais elektroenerģijas sadales tarifu pieaugums. 2024. gada sākumā rādītājs samazinājās, taču kopš jūnija tas ir palielinājies, un 10 mēnešu periodā rādītājs saglabājas iepriekšējā gada līmenī.

Valsts patēriņa jeb sabiedrisko pakalpojumu apjoms, palielinoties budžeta ieņēmumiem, kopš 2015. gada audzis straujāk. Kopumā no 2015. līdz 2023. gadam valsts patēriņš vidēji gadā pieauga par 3,6 %.

3.6. attēls

Valdības atbalsta pasākumi Covid-19 krīzes negatīvās ietekmes mazināšanai saglabāja pozitīvu valsts patēriņa pieaugumu gan 2020. gadā, gan arī 2021. gadā. Savukārt 2022. gadā un 2023. gadā valsts patēriņa pieaugumu veicināja valsts īstenotie atbalsta pasākumi energoresursu cenu straujā pieauguma kompensēšanai mājāsaimniecībām un uzņēmumiem.

Valsts patēriņš pēdējos gados turpina pieaugt lielā mērā uz valsts budžeta deficīta rēķina, lai varētu finansēt valdības prioritāros pasākumus. Pēdējos gados ir būtiski palielināti budžeta izdevumi valsts aizsardzības spēju palielināšanai, lai nodrošinātu finansējumu valsts aizsardzībai 2–2,5 % no IKP, 2025. gadā – 3,5 % no IKP. Ilgtspējīgas un sabalansētas valsts ekonomiskās attīstības veicināšanai ieviests atliktais UIN uzņēmumu peļņai, samazināts darbaspēka nodokļu slogs un valsts budžeta iespēju robežās primāri nodrošināts finansējuma pieaugums aizsardzībai, veselībai, izglītībai, enerģētikai un autoceļu uzturēšanai.

Salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm, Latvijā kopš 2015. gada ir straujākais valsts patēriņa kāpums.

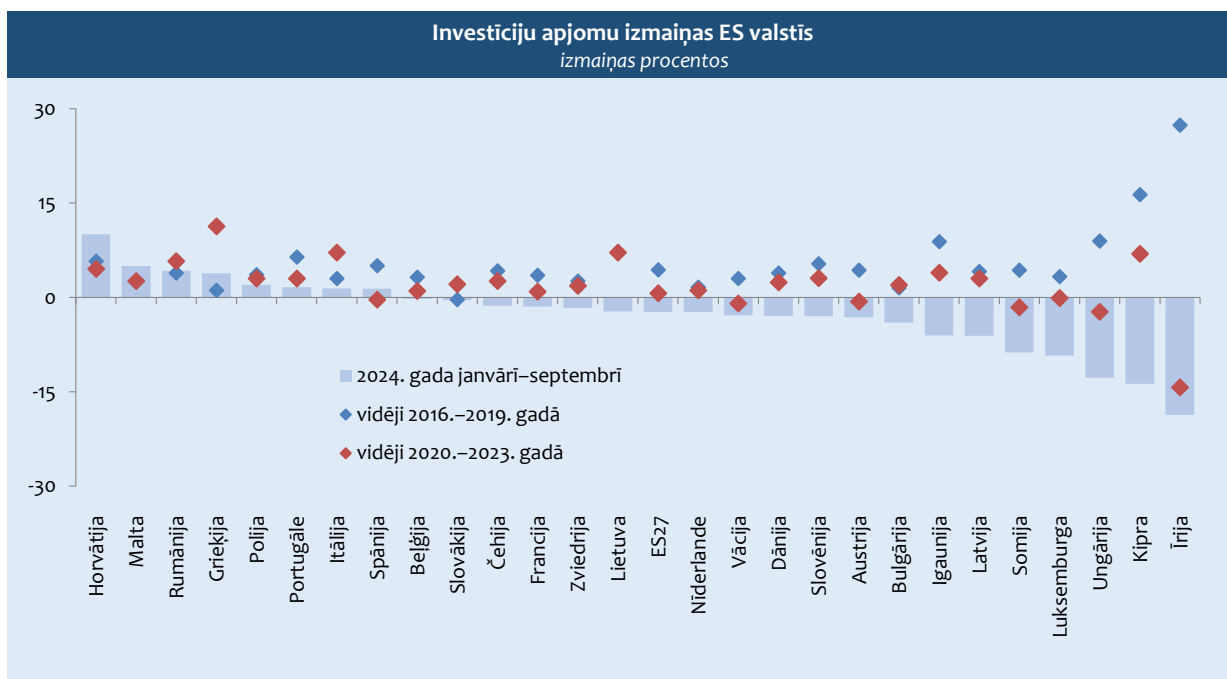
3.3. INVESTĪCIJAS

Investīciju aktivitātes Latvijas ekonomikā joprojām ir ļoti nepastāvīgas, ko būtiski ietekmē ģeopolitiskās situācijas izmaiņas, finansējuma un ražošanas resursu pieejamība, kā arī citi ārējie un iekšējie faktori.

Pēdējos četros gados (2020.–2023. gadā) izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanā pieauga vidēji gadā par 3,0 %, kas ir mērenāk nekā pirms Covid-19 pandēmijas 2016.–2019. gadā, kad pieaugums bija vidēji par 4,1 % gadā.

Investēšanas aktivitātes 2020. gadā būtiski mazinājās Covid-19 pandēmijas dēļ. Izjutot nedrošību par pandēmijas apkarošanas iespējām tuvākajā nākotnē, 2020. gadā izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanā samazinājās par 2,4 %, un tas bija sliktākais rādītājs Baltijas valstīs. Tomēr, ekonomikai stabilizējoties pēc Covid-19 pandēmijas izraisītā šoka, ieguldījumu apjomi 2021. gadā pieauga par 6,8 %.

3.7. attēls

Karš Ukrainā ir palielinājis nenoteiktību, tomēr tā ietekme uz investēšanas dinamiku bija visai neliela – 2022. gadā investīcijas samazinājās par 1,6 %. Investīciju aktivitātes ierobežoja arī būvniecības cenu kāpums un ES finansēto programmu apgūšanas kavēšanās. Turklāt 2023. gadā investēšanas aktivitātes strauji pieauga un bija par 9,9 % lielākā apjomā nekā pirms gada.

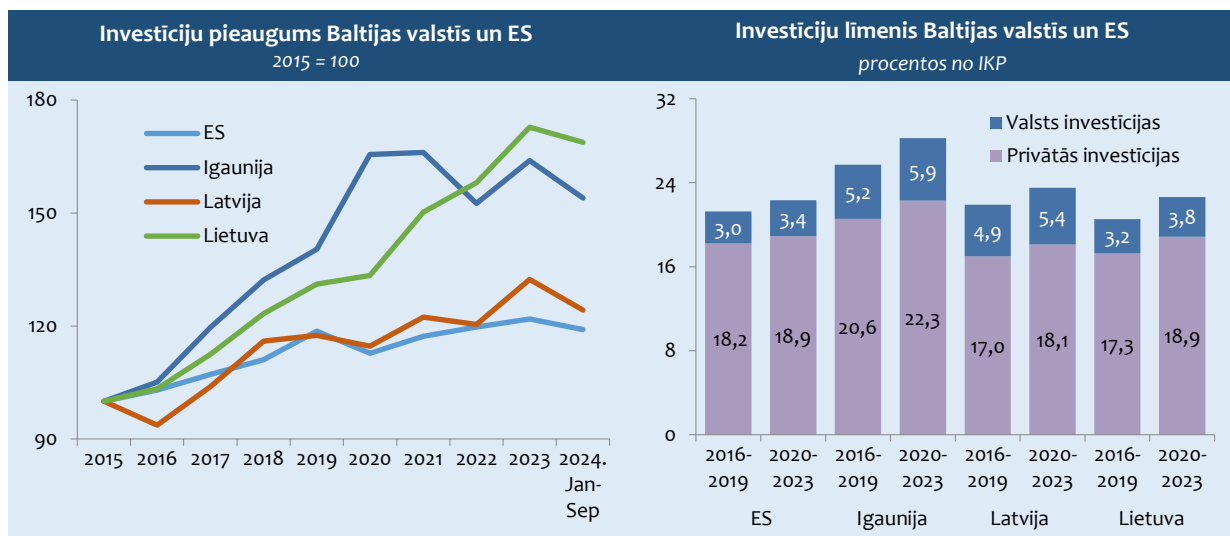
Kopumā periodā no 2020. līdz 2023. gadam investīcijas Latvijas tautsaimniecībā veidoja 23,5 % no IKP, kas ir nedaudz augstāks nekā pirmspandēmijas trīs gadu vidējais rādītājs, bet joprojām zemāks līmenis, nekā pirms globālās finanšu krīzes.

2024. gadā investīciju dinamikai ir lejuvērsts tendences. Šā gada deviņos mēnešos izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanā samazinājās par 6,1 %, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, ko būtiski ietekmēja privāto investīciju vājināšanās.

Lielā nenoteiktība, kas saistīta ar ģeopolitisko situāciju un pasaules ekonomikas tālāko attīstību, neskaidrība par Krievijas kara gaitu Ukrainā, vājā kredītēšana, kā arī finansējuma nosacījumu pasliktināšanās Eiropas Centrālās bankas (ECB) īstenotās monetārās politikas ietekmē ir mazinājusi privātā sektora stimulu investēt.

Privātās investīcijas pēdējos četros gados (2020.–2023. gadā) pieauga vidēji par 3 % gadā, t. i., par gandrīz 1,1 procentpunktu mērenāk nekā pirms Covid-19 pandēmijas (2016.–2019. gadā). Covid-19 pandēmijas apkarošanas pasākumi ierobežoja kopējās ekonomiskās aktivitātes un lika atturēties no iepriekš plānoto investīciju īstenošanas. 2020. gadā privātā sektora investīciju apjoms, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinājās par 6,5 %. Tomēr turpmākajos gados privātā sektora investīciju apjoms ik gadu pieauga vidēji par 6,4 procentiem. Privāto investīciju dinamika 2024. gadā bija negatīva. Šā gada deviņos mēnešos to apjoms (salīdzināmās cenās) bija par 5,2 % mazāks nekā gadu iepriekš.

3.8. attēls

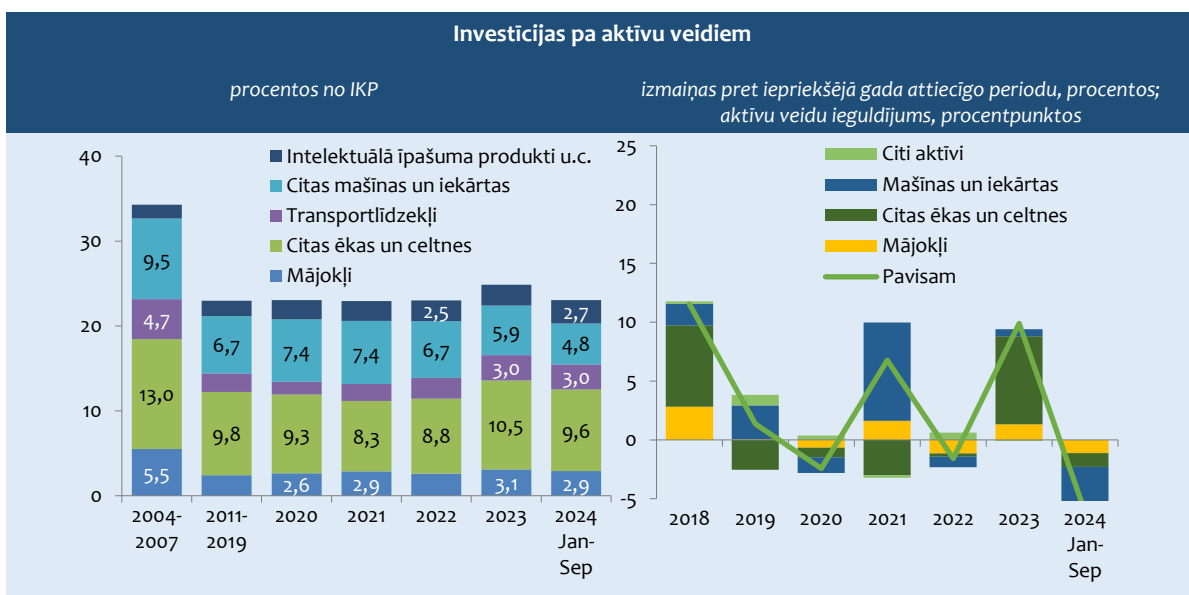

Lai arī kopš 2021. gada privāto investīciju dinamika kopumā ir augšupvērsta, to līmenis joprojām ir zemāks nekā pirms globālās finanšu krīzes un arī zemāks nekā vairākumā ES valstu, tostarp Lietuvā un Igaunijā. Lielā mērā to ietekmē vājā kreditēšana, kas ilgstoši saglabājās ļoti zemā līmenī.

Pēc Latvijas Bankas datiem, nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikums 2023. gadā veidoja 28,5 % no IKP, kas ir krietni zemāks līmenis nekā pirms globālās finanšu krīzes un viens no zemākajiem ES. Salīdzinot ar 2022. gadu, tas saruka par 2,1 procentpunktu. Jāatzīmē, ka 2024. gadā, pakāpeniski samazinoties procentu likmēm un uzlabojoties kopējām noskaņojumam, kreditēšana pakāpeniski pieaug. Šā gada pirmajos trijos ceturkšņos nefinanšu sabiedrībām izsniegto kredītu atlikums palielinājās par 3,7 %, bet mājsaimniecībām pieauga par 5,4 %. Iekšzemes kredītportfelis 2024. gada oktobrī sasniedza 29,5 % no IKP.

Latvijas Bankas analītiķi atzīmē, ka, neraugoties uz kredītportfeļa mērenu pieaugumu, tā apjoms uz kopējās tautsaimniecības fona joprojām saglabājas neliels. Turklāt bāzes procentu likmju samazināšana ECB Padomes septembra sanāksmē un augošās turpmāku samazinājumu gaidas turpinās veicināt kreditēšanas pieejamību ar zemākām aizņemšanās izmaksām.

3.9. attēls

Valsts investīcijas Latvijā veido gandrīz 1/5 daļu no kopējām investīcijām Latvijas tautsaimniecībā, un to dinamika lielā mērā ir saistīta ar ES struktūrfondu apgušanas cikliskumu. Periodā no 2016. līdz 2019. gadam valsts investīcijas vidēji gadā (salīdzināmās cenās) pieauga par 4,3 %. Lai arī bija jāpiedzīvo Covid-19 krīze, valsts investīcijas 2020. gadā palielinājās par 11,4 % un 2021. gadā pieauga par 1,7 %. 2022. gadā valsts investīciju apjoms saruka un bija par 21,5 % mazākā apjomā nekā pirms gada, tomēr 2023. gadā par 26,4 % pārsniedza iepriekšējā gada līmeni. Kopumā pēdējos četros gados (2020.–2023. gadā) valsts investīciju dinamika bija pozitīva – vidēji gadā pieauga par gandrīz 3 %, kas ir nedaudz mērenāk nekā gados pirms Covid-19 pandēmijas. Savukārt 2024. gada deviņos mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, valsts budžeta izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanai (salīdzināmās cenās) bija par 10 % mazākā apjomā.

Kopējā investīciju apjomā lielāko daļu veido **ieguldījumi būvniecības aktīvos**. Galvenokārt tie ir ieguldījumi ēkās un būvēs, kas pēdējos četros gados (2020.–2023. gadā) veidoja gandrīz 40 % no izdevumiem kopējā pamatkapitāla veidošanai. Jāatzīmē, ka periodā no 2019. līdz 2022. gadam ieguldījumiem būvniecības aktīvos bija vērojama negatīva dinamika – vidēji gadā tie samazinājās par 2,8 % un 2022. gadā bija par 12,4 % zemākā līmenī nekā 2018. gadā. Ieguldījumu samazināšanos noteica gan ES struktūrfondu apgušanas nobeigums 2019. gadā, gan Covid-19 pandēmijas izraisītā krīze 2020. gadā. Savukārt 2022. gadā ieguldījumus būvniecības aktīvos būtiski ierobežoja būvniecības izmaksu kāpums, kā arī ES finansēto programmu apgušanas kavēšanās. 2023. gadā ieguldījumi būvniecības aktīvos strauji pieauga un bija par 19,1 % lielākā apjomā nekā pirms gada, tostarp ieguldījumi inženierbūvēs un ēkās palielinājās par 21,3 %, bet mājokļos – par 11,7 %. Investēšanas straujā dinamika daļēji ir skaidrojama ar zemās bāzes efektu. Turklāt pozitīvā dinamika nebija noturīga un 2024. gada deviņos mēnešos investēšanas aktivitātes būvniecības aktīvos samazinās – par 4,7 %, tostarp inženierbūvēs un ēkās par 3,1 % un mājokļos – par 9,8 %.

Investīcijas mašīnās un tehnoloģiskajās iekārtās jutīgi reaģē uz šokiem, to atgūšanās pēc krīzes norit lēnāk nekā citos aktīvos. Tas galvenokārt izskaidrojams ar vājo kredīvēšanu, salīdzinoši augstām privātā sektora parādsaistībām un nelabvēlīgu tirgus konjunktūru, kā arī zemu jaudu noslodzi. Investīcijas mašīnās un tehnoloģiskajās iekārtās 2020.–2023. gadā vidēji veidoja 38,4 % no kopējām investīcijām. Turklāt jāatzīmē, ka to dinamika bija straujāka nekā citos aktīvos. Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekme uz investīcijām ražošanas mašīnās un iekārtās bija salīdzinoši neliela. 2020. gadā investīcijas šajos aktīvos samazinājās par 3,4 %, ko galvenokārt noteica mazāks nekā gadu iepriekš ieguldījumu apjoms transportlīdzekļos (par 31,6 %). Savukārt 2021. gadā mašīnās un iekārtās bija investēts par 21,8 % vairāk nekā pirms gada. Tomēr 2022. un 2023. gadā ieguldījumu svārstības kopumā šajos aktīvos bija nenozīmīgas, vidēji saglabājoties 2021. gada līmenī. 2024. gada deviņos mēnešos ieguldījumi mašīnās un iekārtās nedaudz samazinājās un bija par 8,3 % mazākā apjomā nekā iepriekšējā gadā.

Investīcijas intelektuālā īpašuma aktīvos pēdējos četros gados (2020.–2023. gadā) veidoja aptuveni 10 % no kopējām investīcijām. Tām raksturīga noturība ekonomikas recesijas gados un kopumā vērojama mēreni augoša dinamika. Kopš 2020. gada (vērtējot salīdzināmās cenās) ieguldījumi šajos aktīvos palielinājās par 6 %, un to līmenis ir augstāks nekā pirms Covid-19 pandēmijas. 2024. gada deviņos mēnešos intelektuālā īpašuma produktos bija investēts par 7 % mazāk nekā gadu iepriekš un veidoja 2,6 % no IKP.

3.2. tabula

Kopējā kapitāla veidošana vidēji gadā							
	1995–2007	2008–2010	2011–2019	2021	2022	2023	2024 Jan-Sep
<i>reālais pieaugums</i>							
IKP	7,4	-7,9	3,2	6,9	1,8	1,7	-0,5
Kopējā kapitāla veidošana	18,1	-25,3	4,4	23,9	-8,7	11,7	-12,8
– kopējā pamatkapitāla veidošana	18,4	-22,2	-3,0	6,8	-1,6	9,9	-6,1
<i>procentos pret IKP</i>							
Kopējā kapitāla veidošana	27,9	27,9	24,4	24,7	24,1	24,0	20,2
– kopējā pamatkapitāla veidošana	25,2	26,0	23,1	22,9	23,0	24,9	23,1
– krājumu izmaiņas	2,6	1,9	1,3	2,8	1,2	-0,9	-2,9

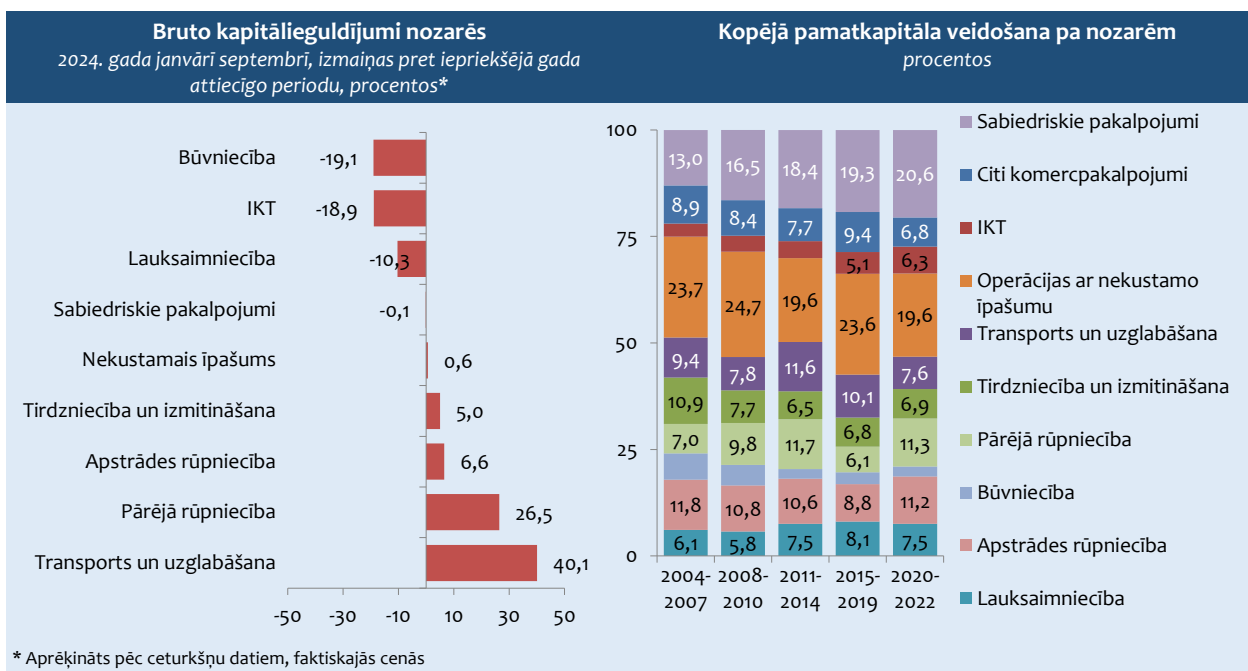
Investīcijas Latvijas tautsaimniecības nozarēs ir nenoturīgas, un to svārstīgumu ietekmē gan ES struktūrfondu apguves cikliskums, gan arī privātā sektora investīciju plānu korekcijas atbilstoši tirgus konjunktūras izmaiņām.

Pēdējos piecos gados (2015.–2019. gadā) pirms Covid-19 krīzes investēšanas intensitāte bija mērena. Investīciju apjomi straujāk palielinājās pakalpojumu nozarēs – vidēji gadā par 3,5 %, un to visvairāk ietekmēja apjomīgie ieguldījumi operācijās ar nekustamo īpašumu, valsts pārvaldes, kā arī administratīvo un apkalpojošo dienestu darbības nozarēs. Preču ražošanas nozarēs investīcijas palielinājās lēni – vidēji par 0,4 % gadā. Kopumā investēšanas intensitāte pakalpojumu nozarēs kopš 2011. gada bija tuvu vēsturiskiem rādītājiem, bet ražošanas nozarēs – zemākā līmenī.

Covid-19 pandēmijas izraisītā krīze vairāk ir skārusi pakalpojumu nozares. 2020. gadā izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanai pakalpojumu nozarēs bija par 8,1 % mazākā apjomā nekā pirms gada. Savukārt preču ražošanas nozarēs bija investēti par 17 % vairāk nekā 2019. gadā, kas galvenokārt saistīts ar apjomīgiem kapitālieguldījumiem enerģētikas un komunālās saimniecības nozarēs. 2021. gadā gan preču ražošanas, gan arī pakalpojumu nozarēs investīcijas palielinājās, attiecīgi par gandrīz 8,5 % un 6 % pārsniedzot iepriekšējā gada līmeni. Investīcijas preču ražošanas nozarēs arī 2022. gadā turpināja pieaugt – par 12,4 %, savukārt pakalpojumu nozarēs ieguldījumi bija investēti par 8,2 % mazākā apjomā nekā gadu iepriekš. Jāatzīmē, ka, neskatoties uz kopumā nelabvēlīgiem apstākļiem, investīciju aktivitātes dažās nozarēs periodā no 2020. līdz 2022. gadam ir bijušas visai augstas. Būtisks investīciju apjomu kāpums bija tādās nozarēs kā apstrādes rūpniecība, enerģētika, transports un uzglabāšana. Apjomīgas investīcijas tika veiktas izglītības nozarē, veselības aprūpē, kā arī informācijas un komunikācijas pakalpojumos. 2023. gadā būtisks investīciju apjomu kāpums bija informācijas un komunikācijas nozarē, kā arī finanšu starpniecībā un darījumos ar nekustamo īpašumu, savukārt apstrādes rūpniecībā bija investēti par 1,8 % mazāk nekā pirms gada.

Pēc provizoriskiem datiem, 2024. gada deviņos mēnešos kapitālieguldījumi materiālajos aktīvos (faktiskajās cenās) kopumā Latvijas tautsaimniecības nozarēs palielinājās par gandrīz 4,9 %, tostarp preču ražošanas nozarēs – par 5,9 %, bet pakalpojumu nozarēs – par 4,3 %, tātad straujāk pieauga preču ražošanas nozarēs. Visvairāk kapitālieguldījumu apjoms palielinājās enerģētikas nozarē, transporta un uzglabāšanas nozarē, kā arī apstrādes rūpniecībā. Kopumā tas veido gandrīz 40 % no kapitālieguldījumu kopapjoma šā gada deviņos mēnešos.

3.10. attēls

Eiropas Investīciju bankas (EIB) veiktie apsekojumi liecina, ka investīciju jomā Latvijas uzņēmēji par nozīmīgākajiem ilgtermiņa šķēršļiem uzskata kvalificētā personāla nepietiekamību un nākotnes nenoteiktību. Investīcijas ierobežo arī energoresursu dārdzība un nepilnības uzņēmējdarbības regulēšanā, kā arī piekļuve finansējumam. To uzņēmumu īpatsvars, kas finansējuma pieejamību uzskata par galveno šķērslī ieguldījumiem, ir viens no augstākajiem ES.

Investīciju dinamiku arī turpmāk ietekmēs starptautiskās vides nenoteiktība. Pozitīvā ietekme būs ES finansējumam, kas ir nozīmīgs investīciju līmeņa kāpināšanas stimuls. Būtisks ieguldījums investīciju aktivitāšu palielināšanā būs vairākiem projektiem, kurus paredzēts finansēt Atjaunošanas un noturības mehānisma ietvaros. Liela nozīme ir arī kredītportfeļa palielināšanai, kas ilgstoši ir ļoti mazs. Tomēr jāatzīmē, ka tuvākajos gados investīcijas būtiski ierobežos ģeopolitiskā nenoteiktība sakarā ar karu Ukrainā, darbaspēka ierobežotā pieejamība, kā arī augstas energoresursu un kreditēšanas izmaksas.

3.4. EKSPORTS UN IMPORTS

Eksports ierasti ir viens no galvenajiem ekonomiskās izaugsmes faktoriem, un tā dinamika ir cieši saistīta ar Latvijas uzņēmumu konkurētspēju ārējos tirgos, kā arī ārējo pieprasījumu un tirdzniecības partnervalstu ekonomiku attīstības tempiem.

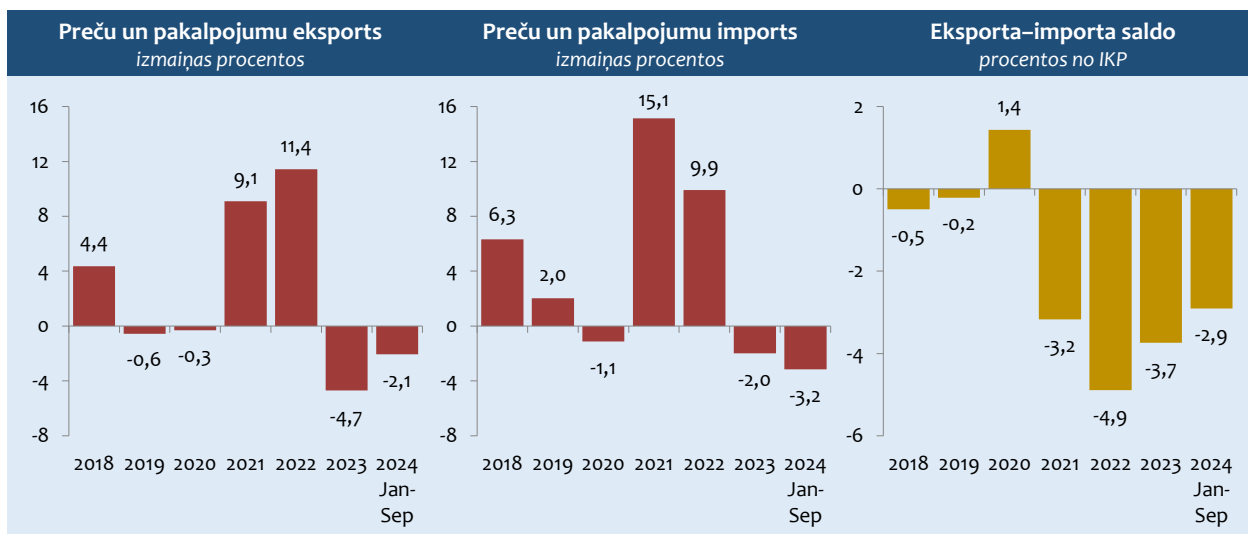
Laika posmā no 2014. līdz 2018. gadam eksporta attīstību veicināja ekonomiskā izaugsme ES valstīs un stabils pieprasījums citās partnervalstīs. Savukārt 2019. gadā, mazinoties partnervalstu ekonomiskās izaugsmes tempiem, eksporta attīstība bija mērenāka.

2020. un 2021. gads vēsturē iezīmēsies kā Covid-19 izraisītās krīzes laiks, kas ietekmēja visus ekonomiskos rādītājus visās pasaules valstīs, arī Latvijā. Tā kā eksports ir tieši atkarīgs no ārējā pieprasījuma, šī krīze būtiski ietekmēja eksporta apjomus. 2020. gada sākumā eksporta apjomi pieauga, savukārt martā, sākoties pandēmijai, jau bija vērojama strauja tempu samazināšanās. 2020. gada 2. ceturksnī eksporta apjomi bija ievērojami mazāki nekā pirms gada. Palielinoties ārējam pieprasījumam, mērena eksporta izaugsme sākās 2020. gada otrajā pusē. 2021. gada 1. ceturksnī eksporta apjomi bija līdzīgi kā pirms gada, savukārt 2. ceturksnī, strauji augot ārējam pieprasījumam un daļēji bāzes efekta dēļ, eksporta apjomi būtiski palielinājās. Strauja izaugsme turpinājās arī gada otrajā pusē.

2022. gadā, neskatoties uz aktīvu karadarbību netālu no valsts austrumu robežas, turpinājās strauja eksporta izaugsme. To, līdzīgi kā iepriekšējā gadā, lielākoties noteica spēcīgs ārējais pieprasījums. Jāatzīmē, ka 2022. gadā būtiski pieauga eksporta cenas, it īpaši uz ES valstīm, kas ir galvenās Latvijas tirdzniecības partnervalstis.

Pretēja aina bija vērojama 2023. gadā – daļēji bāzes efekta dēļ – ievērojami samazinājās eksporta apjomi. Tāpat par 4,9 % samazinājās arī eksporta cenas.

3.11. attēls

Līdzīgas eksporta attīstības tendences saglabājas arī 2024. gada pirmajā pusē, kad eksports samazinājās par 3,2 %, savukārt gada 3. ceturksnī tas jau nedaudz pārsniedza pagājušā gada 3. ceturksņa līmeni.

Ierasti nozīmīgākais Latvijas eksporta tirgus ir ES valstis, īpaši kaimiņvalstis Lietuva un Igaunija.

Arvien mazāku daļu veido eksports uz NVS valstīm, tostarp Krieviju. Jāatzīst, ka Krievijas militārā agresija Ukrainā turpina negatīvi ietekmēt tirdzniecības darījumu apjomu gan ar Krieviju, gan Baltkrieviju, gan arī citām NVS valstīm. Šajā reģionā 2024. gada desmit mēnešos tirdzniecības darījumu apjomi ir nedaudz pieauguši vien uz Kazahstānu un Tadžikistānu.

Arvien lielāku daļu kopējā eksporta struktūrā veido eksports uz pārējām valstīm, kurām 2020. gada pirmajā pusē pievienojās arī Apvienotā Karaliste. 2024. gada desmit mēnešos eksports uz citām valstīm ir trīskārt lielāks nekā eksports uz NVS valstīm.

Latvijas preču un pakalpojumu importa attīstības galvenie faktori ir gan apstrādes rūpniecības ražošanas apjomu, gan mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu pieaugums. Palielinoties iekšējam pieprasījumam, aug arī importa apjomi. 2020. gadā, būtiski samazinoties iekšējam pieprasījumam, importa apjomi nedaudz mazinājās. Pretējas tendences importā iezīmējas 2021. gadā – gada sākumā vēl bija vērojama mērena importa izaugsme, bet, būtiski palielinoties pieprasījumam un izpaužoties bāzes efektam, sākot no 2. ceturkšņa, preču un pakalpojumu importa apjomi bija ievērojami lielāki nekā pirms gada. Līdzīgas tendences saglabājās arī 2022. gadā.

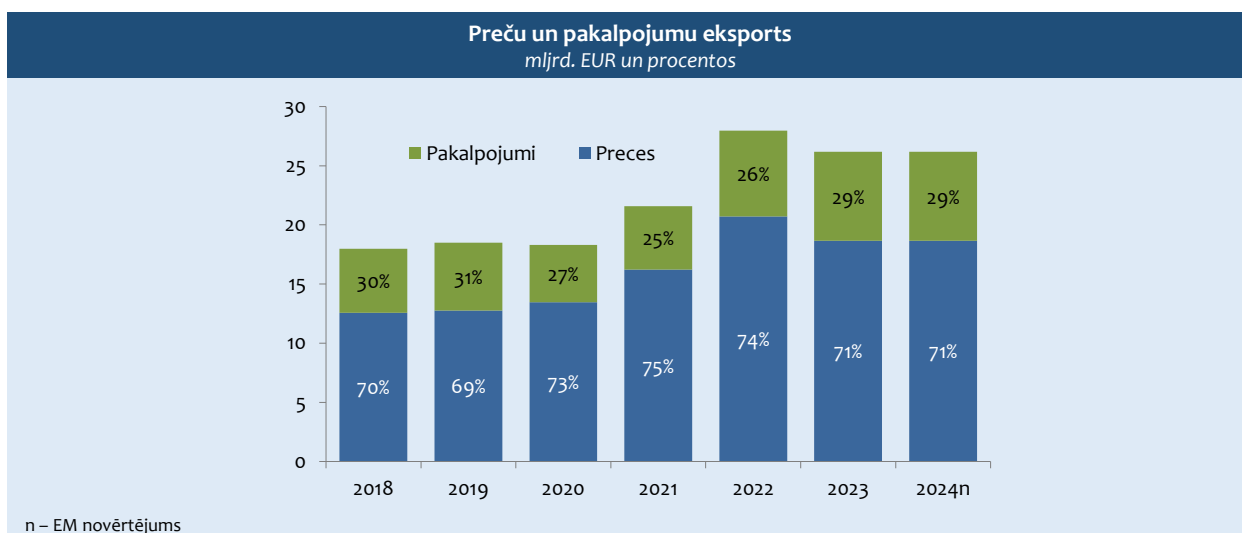
Importa attīstība 2023. gadā bija līdzīga kā eksportam – daļēji bāzes efekta dēļ – samazinājās gan importa apjomi, gan cenas. Arī 2024. gada pirmā puse importa attīstībā iezīmējās negatīva, bet 3. ceturksnī jau bija vērojama neliela importa izaugsme.

Eksporta-importa saldo rādītājs 2020. gadā, kad Covid-19 ietekmē importa apjomi samazinājās straujāk nekā eksports, sasniedza vēsturiski augstāko pozitīvo līmeni. Savukārt atsākoties straujam tirdzniecības apjomu pieaugumam 2021.–2023. gadā, eksporta-importa saldo ievērojami pasliktinājās. Lai arī 2024. gada trīs ceturkšņos saldo ir zem nulles atzīmes, tomēr tas ir ar augšupvērstu tendenci.

EKSPORTS

Vairāk nekā divas trešdaļas Latvijas eksporta veido preču eksports, pārējo – pakalpojumu eksports. Līdz 2019. gadam šī proporcija būtiski nemainījās. Jāatzīmē, ka laika posmā no 2020. gada līdz 2022. gada sākumam Covid-19 krīzes ietekmē pakalpojumu eksporta iespējas bija būtiski ierobežotas, attiecīgi eksporta struktūra šajā laikā mainījās par labu preču eksportam.

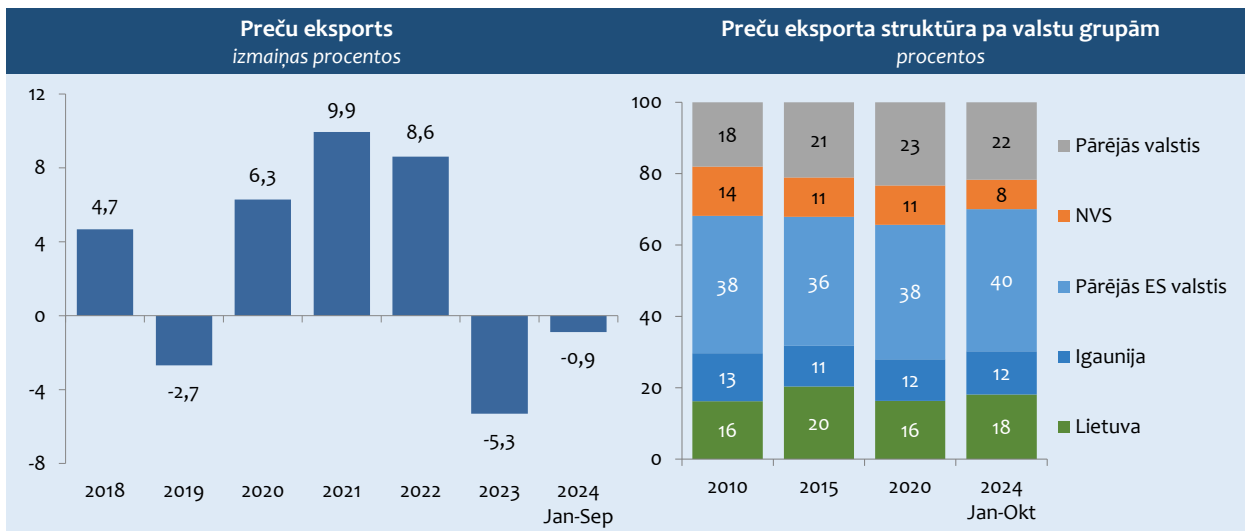
3.12. attēls

Latvijas **preču eksports** 2017.–2018. gadā attīstījās dinamiski. 2019. gadā, mazinoties ārējam pieprasījumam, preču eksports pieauga mērenāk.

2020. gada 1. puse preču eksportam tāpat kā kopējai ekonomiskai attīstībai nebija labvēlīga. Covid-19 krīzes ietekmē šajā laika posmā eksporta apjomi bija mazāki nekā pirms gada. Taču straujā preču eksporta izaugsme gada 2. pusē, it īpaši gada pēdējā ceturksnī, ļāva noslēgt gadu ar ļoti labu izaugsmes rādītāju. Arī 2021. un 2022. gadā preču eksports turpināja attīstīties dinamiski, savukārt 2023. gadā ierobežota ārējā pieprasījuma dēļ preču eksports būtiski saruka. Arī 2024. gada trīs ceturkšņos preču eksporta apjomi ir nedaudz zem iepriekšējā gada līmeņa.

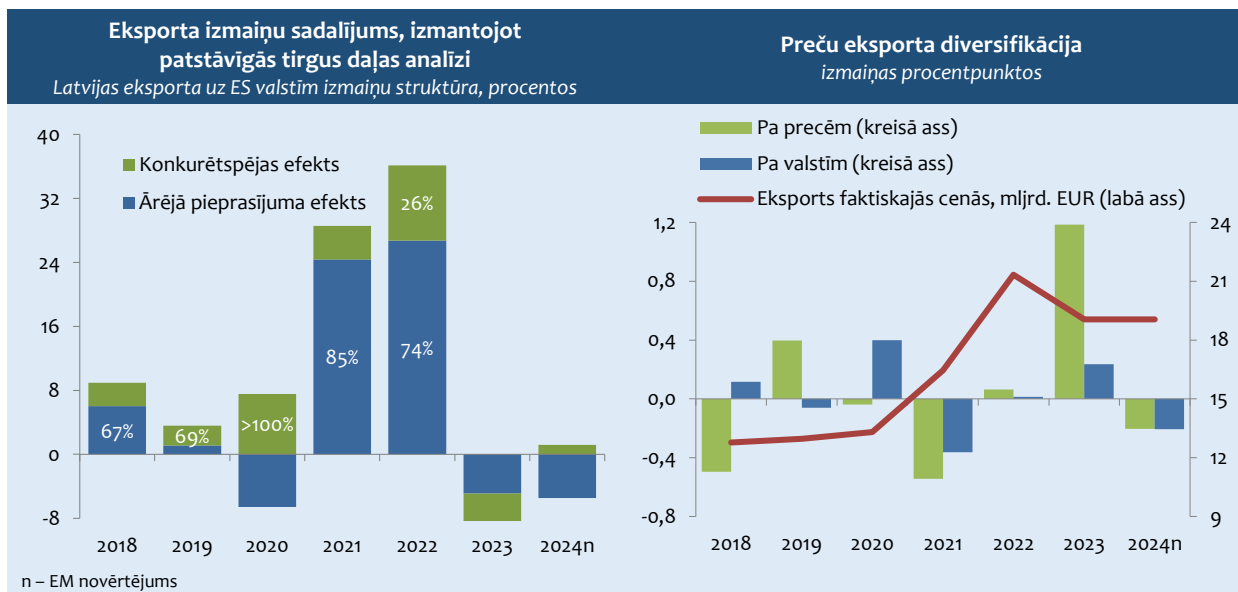
3.13. attēls

2017.–2018. gadā preču eksporta attīstību pozitīvi ietekmēja eksporta cenu izmaiņas. Faktiskajās cenās eksports pieauga vidēji par aptuveni 10 % ik gadu. Savukārt, mazinoties ārējam pieprasījumam, 2019. gadā eksporta cenas nedaudz saruka. Līdzīgas tendences bija vērojamas arī 2020. gadā. Sākot no 2021. gada 2. ceturkšņa, eksporta vienības vērtībai bija vērojami strauji pieaugumi. 2021. gadā kopumā un 2022. gadā tā bija par attiecīgi 13,9 % un 19,7 % lielāka nekā pirms gada. Pretēja aina bija vērojama 2023. gadā un 2024. gada deviņos mēnešos, kad eksporta cenas samazinājās par attiecīgi 4,9 % un 1,7 %. 2024. gada deviņos mēnešos būtiskāk eksporta cenu samazinājumu ietekmēja lauksaimniecības produktu, koksnes un tās izstrādājumu, ieguves rūpniecības produktu, kā arī ķīmiskās rūpniecības produktu cenu kritums.

2017.–2018. gadā preču eksporta pieaugumu pamatā noteica ārējais pieprasījums un konkurētspējas loma eksporta pieaugumā bija neliela vai pat negatīva. Turpretī 2019. gadā Latvijas eksportu uz ES valstīm ietekmēja straujāks Latvijas uzņēmumu konkurētspējas pieaugums. 2020. gadā, strauji sarūkot ārējam pieprasījumam, negatīvo eksporta attīstību daļēji kompensēja uzņēmēju spēja konkurēt ārējos tirgos. 2021.–2022. gads izēmējās ar ievērojamu ārējā pieprasījuma kāpumu, kas lielā mērā noteica eksporta izaugsmi. Savukārt negatīvo eksporta izaugsmi 2023. gadā vairāk ietekmēja ierobežots ārējais pieprasījums.

3.14. attēls

Straujāk augot lielākajām preču grupām, tādām kā koksne un tās izstrādājumi un lauksaimniecības un pārtikas preces, pasliktinās eksporta preču diversifikācijas rādītājs, turpretī, straujāk attīstoties salīdzinoši mazākām eksporta grupām, šis

rādītājs uzlabojas. Diversifikācijas rādītājs pēdējo gadu laikā ir svārstīgs. Piemēram, 2018. gadā, reaģējot uz Apvienotās Karalistes iecerēm izstāties no ES, būtiski pieauga koksnes un tās izstrādājumu eksports, kas negatīvi ietekmēja arī preču diversifikācijas rādītāju. 2019. gadā, zūdot šim efektam, rādītājs uzlabojās. 2021. gadā, Covid-19 ietekmes rezultātā strauji augot lielāko eksporta preču grupu vērtībai, diversifikācijas rādītājs pasliktinājās. Savukārt 2023. gadā, samazinoties lielāko eksporta preču grupu – koksnes izstrādājumu un minerālo produktu – eksporta vērtībām, eksporta preču diversifikācijas rādītājs pieauga. Pretējs process vērojams 2024. gadā.

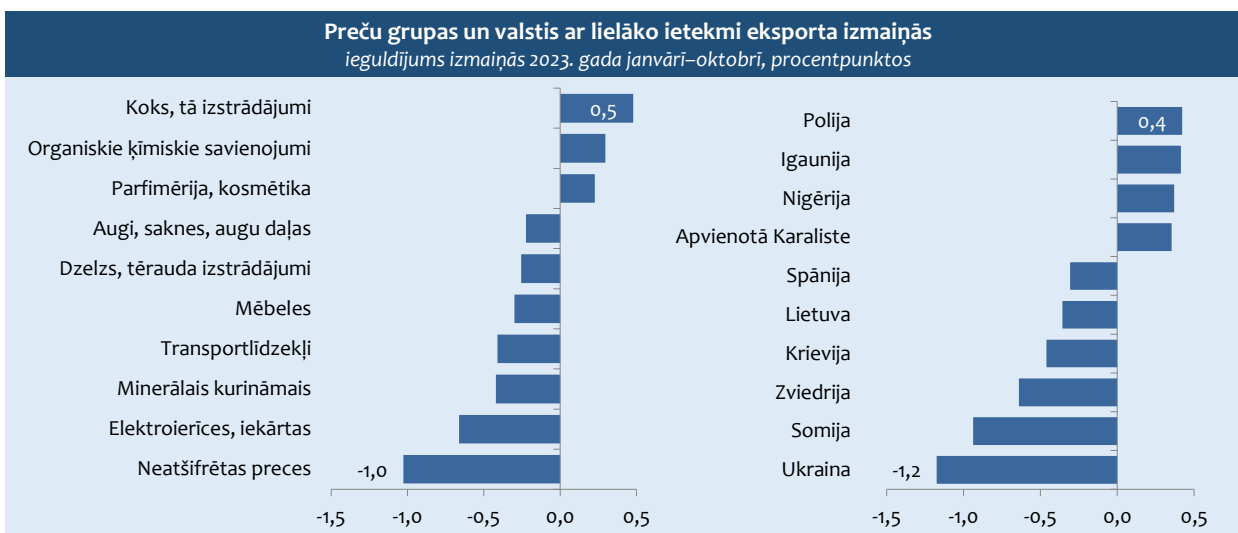
Līdzīgs process ir vērojams arī preču eksporta diversifikācijā pa valstīm. Apgūstot jaunus eksporta tirgus, šis rādītājs pieaug, bet, straujāk palielinoties eksportam uz lielākajām partnervalstīm, rādītājs pasliktinās. Pēdējos divos gados preču diversifikācija pa valstīm nav būtiski mainījusies.

3.3. tabula

Preču eksports procentos, faktiskajās cenās						
	2023			2024 Jan-Okt		
	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņas	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņas
Pavisam	100	-10,7	-10,7	100	-2,3	-2,3
Lauksaimniecības un pārtikas produkti	22.6	1.7	0.3	23.0	1.5	0.3
Minerālie produkti	7.8	-45.7	-5.9	7.5	-6.3	-0.5
Ķīmiskās rūpniecības preces	11.7	-7.8	-0.9	12.3	1.7	0.2
Vieglās rūpniecības preces	3.5	10.7	0.3	4.1	12.7	0.4
Koksne un tās izstrādājumi	15.0	-22.1	-3.8	16.1	3.1	0.5
Metāli un to izstrādājumi	6.5	-15.6	-1.1	6.4	-5.3	-0.3
Mehānismi, ierīces un elektroiekārtas	16.2	1.4	0.2	15.6	-5.4	-0.9
Transportlīdzekļi	6.0	15.6	0.7	5.6	-10.3	-0.6
Pārējās preces	10.7	-6.5	-0.7	9.5	-13.2	-1.4

Preču eksports uz lielāko Latvijas eksporta tirgu – ES valstīm – 2023. gadā faktiskajās cenās samazinājās par 11,5 %. To lielā mērā noteica minerālo produktu eksporta vērtības samazinājums. To daļēji kompensēja elektroierīču un iekārtu, kā arī transportlīdzekļu eksporta pieaugums uz ES valstīm. Arī 2024. gada desmit mēnešos ir vērojams neliels eksporta samazinājums uz ES valstīm. Līdzīgi 2023. gadam, to lielākoties noteica minerālo produktu eksporta vērtības kritums.

3.15. attēls

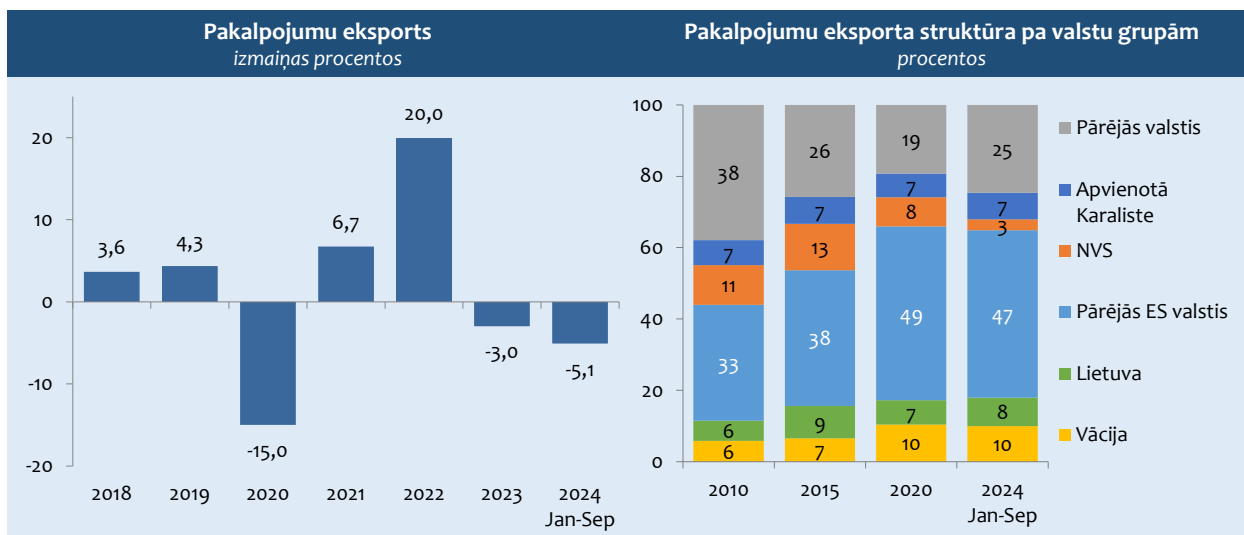

Preču eksports uz NVS valstīm pēdējo gadu laikā arvien samazinās. 2023. gadā un 2024. gada desmit mēnešos faktiskajās cenās tas saruka par attiecīgi 0,9 % un 9 %. Šo samazinājumu būtiski ietekmēja mehānismu un ierīču, kā arī elektroierīču un iekārtu eksporta vērtības kritums. Eksports uz Krieviju veido ap divām trešdaļām no visa eksporta uz NVS valstīm.

Preču eksports uz pārējām valstīm, izņemot ES un NVS valstis, 2023. gadā un 2024. gada desmit mēnešos faktiskajās cenās samazinājās par attiecīgi 11,6 % un 1,4 %. 2024. gada desmit mēnešos to būtiski neatšifrētu preču eksporta pieaugums uz Ukrainu.

Pakalpojumu eksporta izaugsmi 2020. gadā būtiski ietekmēja Covid-19 pandēmijas dēļ noteiktie ceļošanas, ēdināšanas un citu pakalpojumu ierobežojumi. 2020. gadā kopumā pakalpojumu eksports būtiski samazinājās. Straujākais kritums bija vērojams no 2020. gada vidus līdz 2021. gada sākumam. No 2021. gada 2. ceturkšņa daļēji bāzes efekta ietekmē pakalpojumu eksporta apjomi atsāka palielināties salīdzinoši straujos tempos. Strauji pakalpojumu eksporta izaugsmes tempi saglabājās arī 2022. gadā, kad trīs ceturkšņos pakalpojumu eksporta vērtības pieaugums pārsniedza 20 %, kas bija straujākā pakalpojumu eksporta izaugsme kopš 1996. gada.

3.16. attēls

Pakalpojumu eksporta izaugsme 2023. gadā bija pozitīva (+3,3 %), turpretī gada otrajā pusē – izteikti negatīva (-8,4 %), kas arī noteica kopējo pakalpojuma eksporta apjomu kritumu. Jāatzīmē, ka straujo eksporta cenu kāpuma dēļ faktiskajās cenās pakalpojumu eksports bija lielāks nekā pirms gada. 2024. gadā saglabājas negatīva pakalpojumu eksporta izaugsme, tomēr ik ceturksni apjomu kritumi mazinās, no -8,3 % gada sākumā līdz -1,5 % 3. ceturksnī.

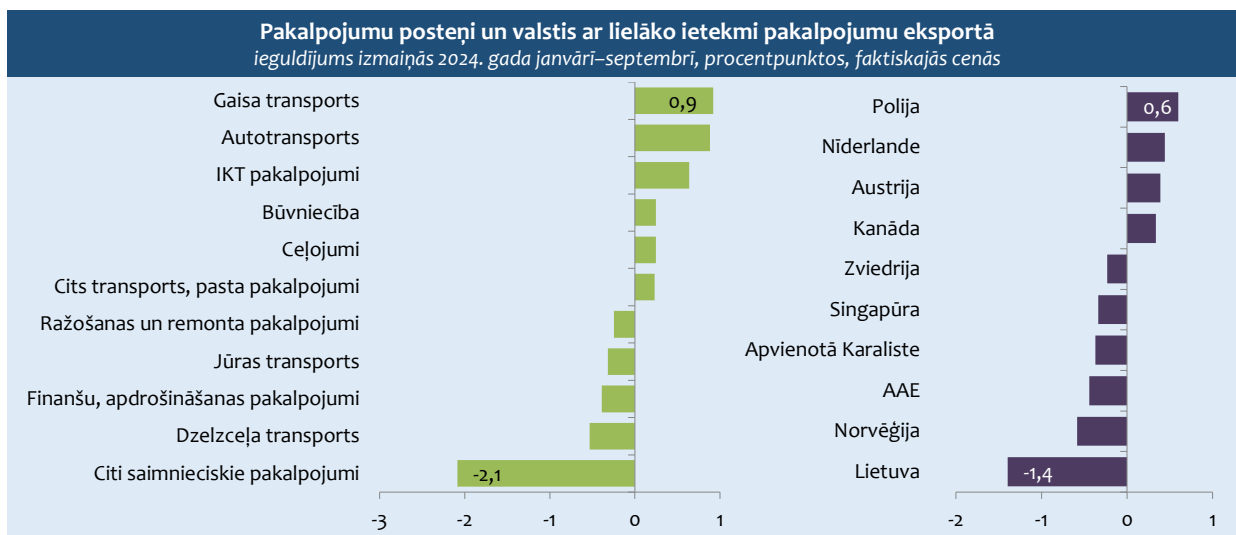
3.4. tabula

	Pakalpojumu eksports procentos, faktiskajās cenās					
	2023			2024 Jan-Sep		
	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās
Kopā	100	3,5	3,5	100	-0,3	-0,3
Pārvadājumi, tostarp:	31,7	2,1	0,7	32,7	3,7	1,1
– jūras transports	2,2	-28,8	-0,9	1,9	-14,4	-0,3
– gaisa transports	11,7	31,3	2,9	12,6	7,9	0,9
– dzelzceļa transports	1,8	-14,7	-0,3	1,2	-30,3	-0,5
– autotransports	14,6	-7,0	-1,1	15,4	6,1	0,9
– citi transporta pakalpojumi	1,5	14,4	0,2	1,7	16,0	0,2
Ceļojumi	15,7	14,9	2,1	16,5	1,5	0,2
Citi pakalpojumi, tostarp:	52,6	1,2	0,7	50,8	-3,2	-1,7
– būvniecības pakalpojumi	4,8	9,7	0,4	4,8	5,5	0,2
– finanšu un apdrošināšanas pakalpojumi	2,4	-16,3	-0,5	2,1	-15,8	-0,4
– IKT pakalpojumi	16,9	2,1	0,4	17,4	3,8	0,6
– citi komercpakalpojumi	27,3	1,1	0,3	25,3	-8,3	-2,3
– pārējie pakalpojumi	1,2	2,4	0,0	1,2	7,7	0,1

Līdz 2019. gadam aptuveni 40 % no pakalpojumu eksporta kā ierasts veidoja ienākumi no pārvadājumiem. Pēdējie gadi pārvadājumu eksportam nav bijuši veiksmīgi. 2019. gadā pārvadājumu eksports bija līdzīgs kā gadu iepriekš. 2020. gadā Covid-19 ietekmē visu transporta veidu pārvadājumu eksports būtiski samazinājās. Nedaudz mērenāk saruka autotransporta eksporta pakalpojumu vērtība. 2021. gadā transporta pakalpojumu eksporta attīstība bija līdzīga kopējā pakalpojumu eksporta tendencēm. 2022. gadā visu transporta veidu pakalpojumu eksports pieauga, būtiskāk – aviotsporta un autotransporta pārvadājumi, mērenāk – jūras un dzelzceļa transporta pārvadājumi.

2023. gadā transporta pakalpojumu eksporta pieaugumu noteica būtisks aviotsporta eksporta vērtības palielinājums, savukārt pārējo transporta pakalpojumu veidu eksports samazinājās. Arī 2024. gada trīs ceturkšņos pārvadājumu pakalpojumu eksporta izaugsmi noteica aviotsporta un autotransporta pakalpojumu eksporta pieaugums.

3.17. attēls

2021. gadā Covid-19 krīzes ietekmē nedaudz samazinājās ienākumi no ārvalstu tūristiem, savukārt 2022. gadā tie strauji pieauga, pārsniedzot pirmspandēmijas līmeni. Arī 2023. gadā ienākumi no ārvalstu tūristiem turpināja augt, veidojot būtisku ieguldījumu kopējā pakalpojumu eksporta attīstībā. Nedaudz lēnāka izaugsme ceļojumu eksportam saglabājās arī 2024. gada trīs ceturkšņos. Šajā laika posmā pieauga arī IKT un būvniecības pakalpojumu eksporta apjomi, bet samazinājās saimnieciskās darbības un finanšu un apdrošināšanas pakalpojumu apjomi.

Nedaudz mazāk par 60 % no kopējā Latvijas pakalpojumu eksporta līdz 2018. gadam bija saistīti ar ES valstīm, savukārt 2020. gadā šis īpatsvars būtiski pieauga – līdz 66 %. Līdzīgs īpatsvars pakalpojumu eksportam uz ES valstīm saglabājās arī 2023.–2024. gadā.

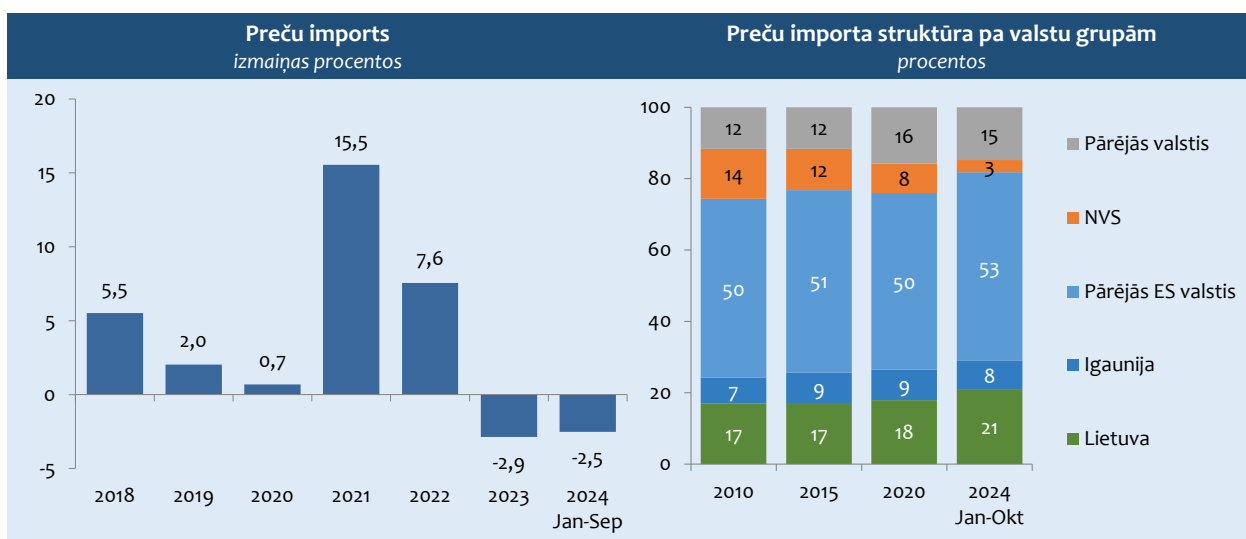
Pretēji kopējam pakalpojumu eksportam eksporta apjomi uz ES valstīm 2024. gada trīs ceturkšņos palielinājās par 1,1 %. Šajā laika posmā straujāk auga aviotsporta un autotransporta pakalpojumu eksports, bet samazinājās citu saimnieciskās darbības pakalpojumu eksporta vērtība.

IMPORTS

Latvijas preču un pakalpojumu importa izaugsmei 2017.–2020. gadā bija lejupejoša tendence. Vāja importa izaugsme 2019.–2020. gadā bija saistīta ar mazo iekšzemes pieprasījumu Covid-19 pandēmijas ietekmē. Taču 2021. gadā pieprasījums sāka strauji augt un importa pieauguma tempi bija straujākie pēdējo gadu laikā. Arī 2022. gadā importa apjomi ievērojami pārsniedza pagājušā gada līmeni. Būtiski palielinājās gan preču, gan pakalpojumu imports. 2023. gadā pakalpojumu imports turpināja augt – par 2,5 %, bet preču imports samazinājās par 2,9 %, kas arī noteica kopējā importa samazinājumu par 2%. Savukārt 2024. gada trīs ceturkšņos mērenāk samazinājās preču imports, bet straujāk – pakalpojumu imports nosakot kopējo samazinājumu par 3,2 %.

Preču imports samazinājumu 2023. gadā lielākoties ietekmēja minerālo produktu importa vērtības samazinājums. To daļēji ietekmēja arī šīs preču grupas importa cenu samazinājums. Mērenāk samazinājās koksnes un tās izstrādājumu imports. Arī 2024. gada desmit mēnešos bija vērojams līdzīgs preču importa vērtības kritums. Lai arī mazākā mērā, tomēr to turpināja ietekmēt minerālo produktu importa kritums gan apjomu, gan cenu ziņā. Šajā laika posmā samazinājās arī gaisa kuģu, to daļu, transportlīdzekļu, mehānismu un elektroierīču importa samazinājums.

3.18. attēls

Imports no ES valstīm 2023. gadā faktiskajās cenās samazinājās līdzīgi kā kopējais preču imports. Arī 2024. gada desmit mēnešos preču imports no ES valstīm samazinājās līdzīgi. Importa samazinājumu no ES noteica tās pašas importa preču grupas kas noteica kopējo importa samazinājumu.

Importā no NVS valstīm ierasti ap 98 % veidoja imports no Krievijas un Baltkrievijas, 2021. gadā tas sasniedza pat 99%. Savukārt, sākoties Krievijas izvērstajai karadarbībai Ukrainā, dažādu ES un Latvijas ieviesto ierobežojošo pasākumu dēļ 2024. gada desmit mēnešos imports no Krievijas un Baltkrievijas veidoja attiecīgi 58 % un 22 % no visa importa no NVS.

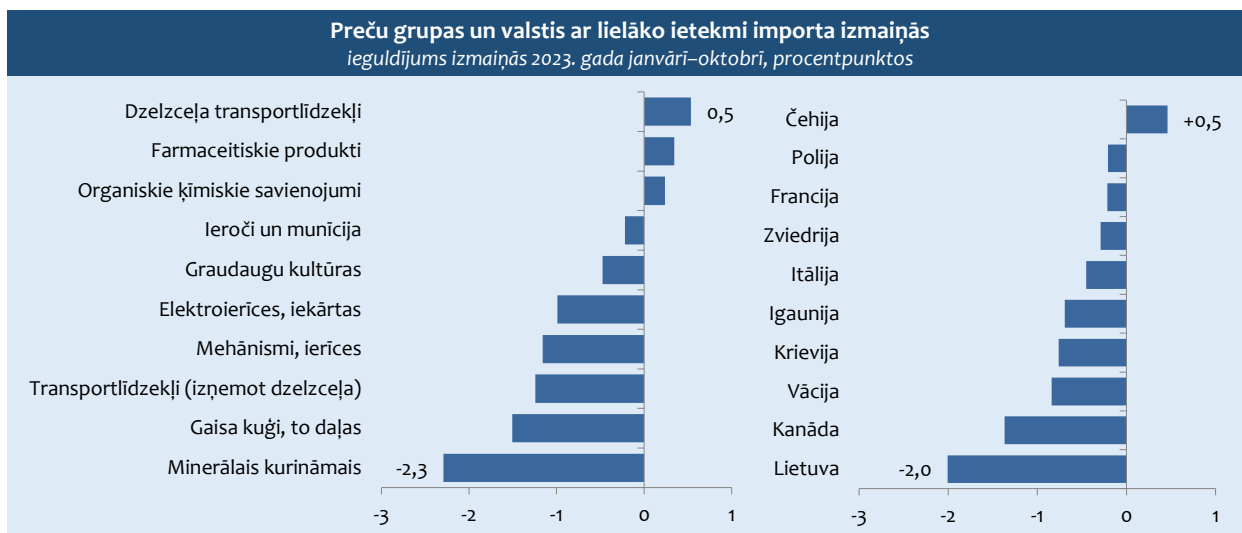
Pastiprinot sankcijas, imports no NVS valstīm faktiskajās cenās 2023. gadā samazinājās par 59 %. To galvenokārt noteica minerālo produktu samazinājums par aptuveni 800 milj. EUR. Samazinājās arī koksnes un tās izstrādājumu, kā arī dzelzs un tērauda imports. 2024. gada desmit mēnešos imports no NVS valstīm turpināja būtiski samazināties – par 22 %. To ietekmēja graudaugu, minerālo produktu, kā arī dārzenų importa vērtības kritums.

3.5. tabula

	Preču imports					
	procentos, faktiskajās cenās					
	2023			2024 Jan-Okt		
	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās
Pavisam	100	-11,7	-11,7	100	-6,7	-6,7
Lauksaimniecības un pārtikas produkti	19,0	10,1	1,5	20,2	-0,1	-0,0
Minerālie produkti	12,0	-49,4	-10,3	10,9	-18,6	-2,3
Ķīmiskās rūpniecības preces	14,8	-10,5	-1,5	16,7	3,4	0,5
Vieglās rūpniecības preces	4,7	5,6	0,2	5,1	2,1	0,1
Koksne un tās izstrādājumi	2,4	-36,9	-1,3	2,5	-6,4	-0,2
Metāli un to izstrādājumi	6,3	-18,1	-1,2	6,7	-4,1	-0,3
Mehānismi, ierīces un elektroiekārtas	19,2	-2,0	-0,4	18,2	-11,2	-2,1
Transportlīdzekļi	13,2	17,6	1,7	10,9	-18,0	-2,2
Pārējās preces	8,4	-5,5	-0,4	8,8	-1,5	-0,1

Pārējo valstu grupā, izņemot ES un NVS valstis, imports 2023. gadā samazinājās nedaudz – par 1,9 %, ko būtiski ietekmēja ķīmiskās rūpniecības preču, mehānismu, plastmasu un to izstrādājumu, ierīču un elektroiekārtu, kā arī dzelzs un tērauda importa vērtības kritums. 2024. gada desmit mēnešos preču imports no pārējām valstīm samazinājās straujāk – par 9,3 %. To negatīvi ietekmēja būtisks lidaparātu un to daļu importa samazinājums. Mērenāk saruka arī mehānismu, ierīču un elektroiekārtu, kaučuka un tā izstrādājumu, kā arī transportlīdzekļu imports, savukārt pieauga minerālo produktu, mēbeļu un organisko ķīmisko produktu imports.

3.19. attēls

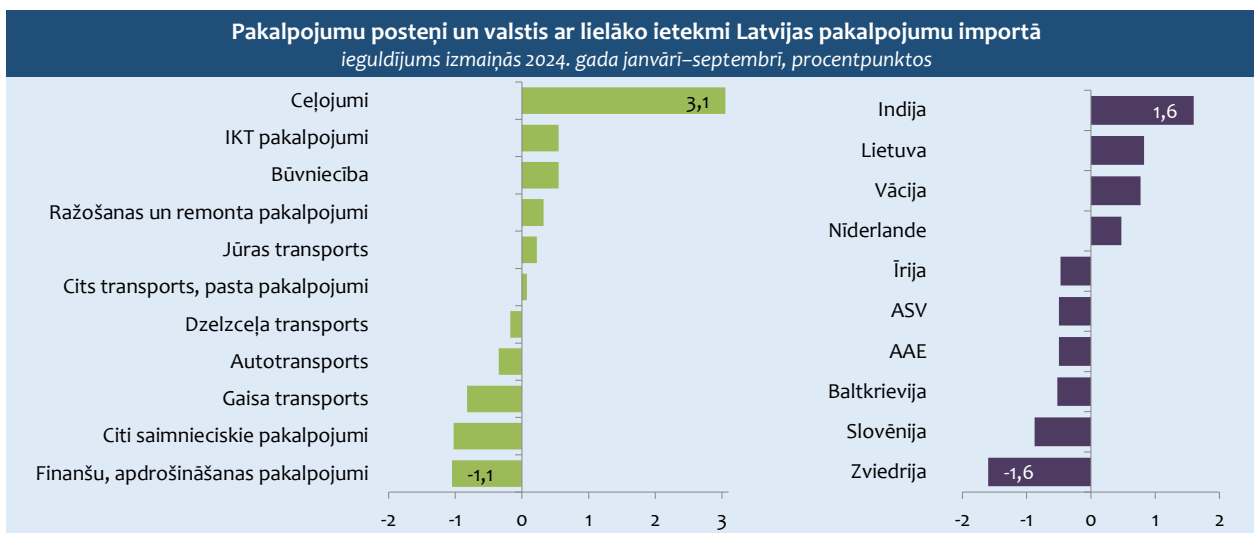

Preču importa struktūrā pēc to gala lietojuma pēdējo gadu laikā pakāpeniski samazinās kapitālpreču importa daļa. Starppatēriņa preču īpatsvaram būtiski nemainoties, nedaudz pieaug patēriņa preču, kā arī vieglo automobiļu un citu neklasificētu preču importa īpatsvars.

Pakalpojumu importa izaugsme 2021.–2022. gadā bija strauja, ko daļēji ietekmēja arī bāzes efekts. 2022. gadā būtiski palielinājās ar tirdzniecības starpniecību saistīto un ceļojumu pakalpojumu importa apjomi. Strauji auga transporta pakalpojumu, it īpaši avio pārvadājumu, imports. Lai arī lēnākos tempos, 2023. gadā pakalpojumu imports turpināja palielināties. To veicināja ceļojumu un aviopārvadājumu importa izaugsme. Savukārt 2024. gada trīs ceturkšņos pakalpojumu imports pieauga pavisam nedaudz – par 1,5 %. Būtiski auga ceļojumu pakalpojumu imports, bet mērenāk – IKT un būvniecības pakalpojumu imports. Savukārt samazinājās transporta, finanšu un apdrošināšanas, kā arī citu saimnieciskās darbības pakalpojumu imports.

Aptuveni divas trešdaļas no visiem pakalpojumiem Latvijai sniedz ES valstis. Pakalpojumu importa īpatsvars no ES valstīm 2019. gadā bija 57 %, bet 2024. gada trīs ceturkšņos – 66 %. Turklāt arvien samazinās no Krievijas importēto pakalpojumu vērtība.

3.20. attēls

4. NOZARU IEGULDĪJUMS

4.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA

2009.–2010. gadā, samazinoties darbaspēka izmaksām, uzlabojās Latvijas ražotāju konkurētspēja, kas bija pamats eksporta pieaugumam un līdz ar to arī tirgojamo nozaru (lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības, rūpniecības, kā arī transporta pakalpojumu) attīstībai. Mainījās tautsaimniecības struktūra. 2010. gadā šo nozaru īpatsvars sasniedza 33,9 % no kopējās pievienotās vērtības, bet 2023. gadā – 29 %. 2023. gadā, salīdzinot ar 2010. gadu, ir pieaudzis pārējās rūpniecības, būvniecības, komercpakalpojumu un sabiedrisko pakalpojumu nozares īpatsvars, turpretī samazinājies ir lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības, apstrādes rūpniecības, transporta, tirdzniecības un izmitināšanas īpatsvars. Analizējot ekonomikas struktūru citā skatījumā, redzams, ka 2023. gadā ražojošās nozares (lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība, rūpniecība, kā arī būvniecība) veidoja 29,8 %, bet pakalpojumu nozares – 70,2 % no kopējās pievienotās vērtības. Salīdzinot ar 2010. gadu, ražojošo nozaru īpatsvars ir pieaudzis, ko nodrošināja būvniecības un pārējās rūpniecības nozaru īpatsvara pieaugums.

Kopš 2011. gada IKP ir pieaudzis vidēji par 2,8 % gadā.

4.1. tabula

Tautsaimniecības struktūra							
Pievienotā vērtība, procentos							
	2000	2008	2010	2016	2020	2023	2024 Jan-Sep
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	5,1	3,5	4,6	3,8	4,7	4,4	5,1
Apstrādes rūpniecība	15,6	11,3	13,7	12,1	13,2	12,8	11,0
Pārējā rūpniecība	4,3	3,5	4,9	4,4	3,6	5,5	5,1
Būvniecība	7,2	10,7	4,9	5,5	6,6	7,1	6,7
Tirdzniecība, izmitināšana un ēdināšana	16,0	16,8	18,1	17,3	16,9	14,0	13,8
Transports un uzglabāšana	12,2	9,8	10,7	9,5	7,1	6,2	6,1
Citi komercpakalpojumi	23,1	27,3	26,8	30,9	29,5	31,3	32,6
Sabiedriskie pakalpojumi	16,5	17,1	16,3	16,5	18,4	18,7	19,6
Kopā	100	100	100	100	100	100	100

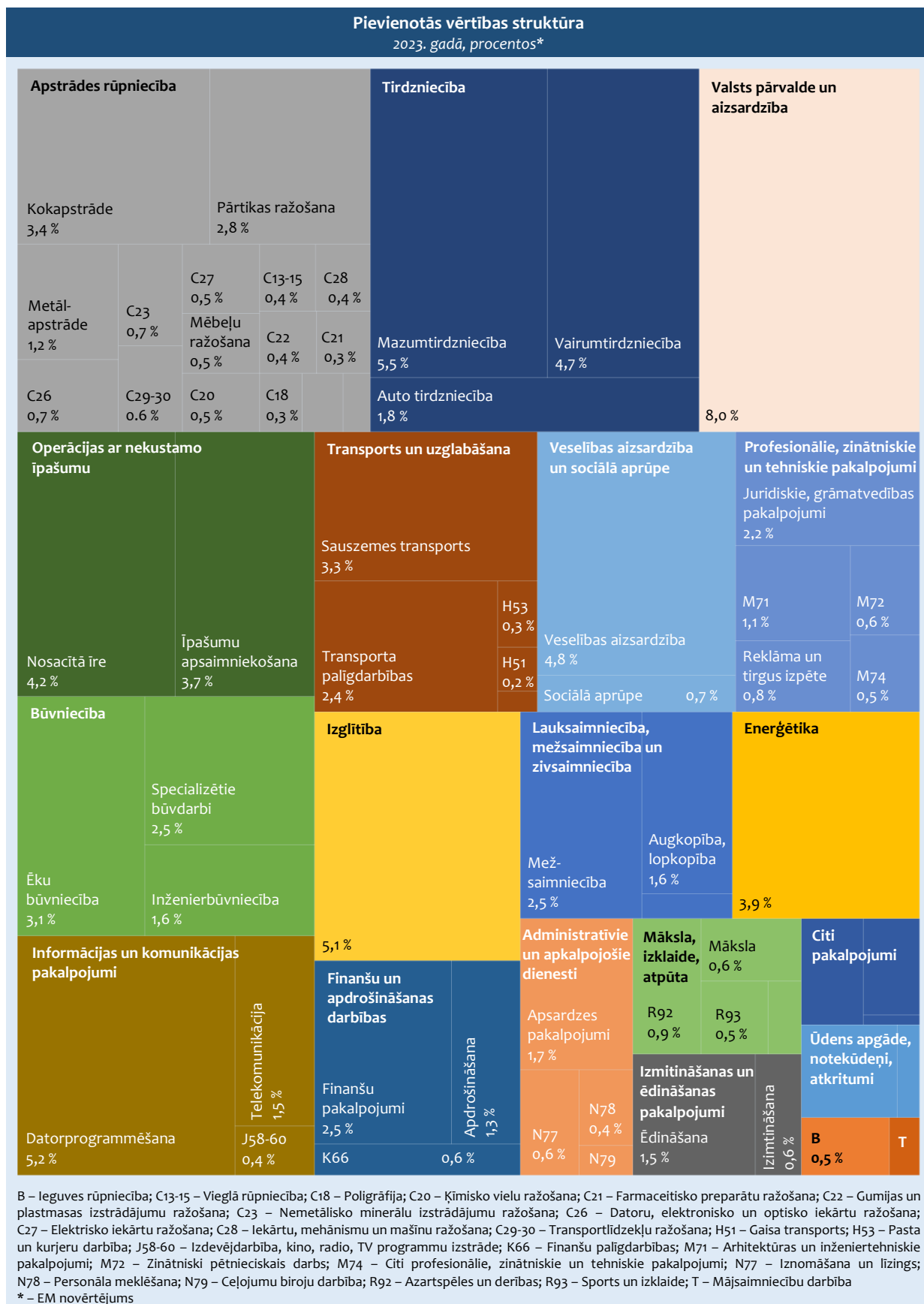
2015.–2018. gadā izaugsme bija salīdzinoši strauja. Privātā patēriņa un eksporta kāpums, kā arī intensīvāka ES struktūrfondu apguve 2017.–2018. gadā veicināja strauju apjomu kāpumu gan ražojošajās, gan pakalpojumu nozarēs. Savukārt 2019. gadā izaugsme bija ļoti mērena, ko ietekmēja vāja izaugsme ES un līdz ar to arī lēnāki eksporta pieauguma tempi. Lielākā ietekme izaugsmē bija lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības apjomu kāpumam, bet samazinājās pakalpojumu apjomi, kur lielākā ietekme bija negatīvajām norisēm finanšu sektorā.

2020. gadā ekonomikas attīstību būtiski ietekmēja Covid-19 pandēmija. Lielākais apjomu samazinājums bija būvniecības, tirdzniecības, transporta un komercpakalpojumu nozarēs, jo tās ietekmēja ieviestie ierobežojumi. Toties apjomi būtiski pieauga elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes un gaisa kondicionēšanas nozarē, pieaugot šo energoresursu patēriņam Covid-19 pandēmijas apstākļos.

2021. gadā ekonomikā bija vērojama ļoti strauja izaugsme. Gada sākumā Covid-19 pandēmija turpināja ietekmēt nozares, kurās ir liels sociālā kontakta īpatsvars, savukārt nozares, kas vairāk orientētas uz preču eksportu, Covid-19 krīzes otro vilni pārcieta ievērojami veiksmīgāk un virknē nozaru apjomi jau ievērojami pārsniedza pirmspandēmijas līmeni. Kopumā 2021. gadā izaugsme bija vērojama visās nozarēs, izņemot būvniecību, izmitināšanu un ēdināšanas pakalpojumus, un izglītību. Lielākā ietekme bija apjomu kāpumam tirdzniecībā un apstrādes rūpniecībā.

Latvijas ekonomika 2022. gadā turpināja atveseļoties, tomēr ekonomikas attīstību būtiski ietekmēja Krievijas iebrukuma Ukrainā izraisītie piegāžu ķēžu pārrāvumi, energoresursu un pārtikas sadārdzināšanās izraisītais inflācijas kāpums, kā arī globālā pieprasījuma samazināšanās. Apjomi samazinājās visās ražojošajās nozarēs, izņemot ieguves rūpniecību, bet pieauga visās pakalpojumu nozarēs, izņemot izglītību.

4.1. attēls

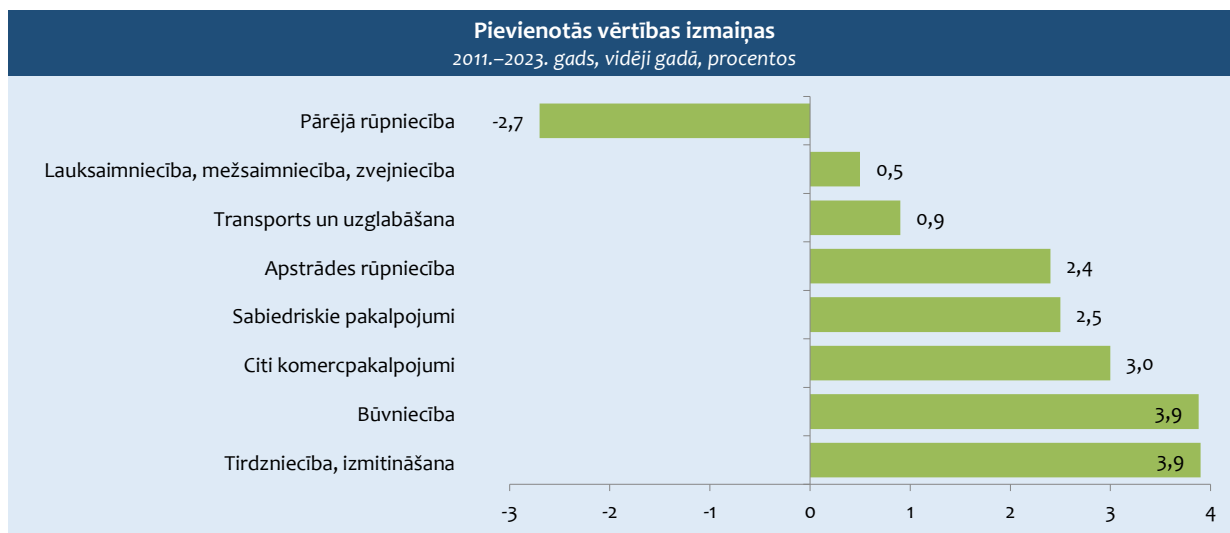
2023. gadā ekonomikas attīstību turpināja ietekmēt ģeopolitiskā situācija un nenoteiktība, augstās cenas un banku procentu likmju celšanās. Apjomi samazinājās lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un zivsaimniecībā, kā arī ieguves rūpniecībā, bet apstrādes rūpniecībā tie praktiski nemainījās, kas lielā mērā bija saistīts ar eksporta iespēju pasliktināšanos. Savukārt izaugsme bija visās pakalpojumu nozarēs, izņemot transportu, finanšu darbības un izglītību. Strauji pieauguma tempi bija vērojami būvniecībā, ko veicināja pasūtītāju aktivitātes pieaugums, kā arī nozares trīs gadu recesijas zema bāzes efekts.

Lai arī inflācijas tempi stabilizējās, 2024. gadā situācija ekonomikā pasliktinās nelabvēlīgās ārējās vides dēļ. Samazinājums kopumā turpinās ražojošajās nozarēs, kas lielā mērā ir saistīts ar vājajām eksporta iespējām, kamēr kopējie pakalpojumu apjomi saglabājas praktiski nemainīgi. Kopumā 2024. gada trīs ceturkšņos IKP bija par 0,5 % mazāks nekā pirms gada.

4.2. tabula

Nozaru attīstības tendences						
izmaiņas pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu, procentos						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024 Jan-Sep
Iekšzemes kopprodukts	0,7	-3,5	6,9	1,8	1,7	-0,5
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	21,3	-0,2	0,4	-14,1	-8,1	1,7
Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde	-8,6	6,2	-5,0	4,9	-19,9	13,4
Apstrādes rūpniecība	1,0	0,8	10,2	-5,5	0,2	-4,7
Pārtikas rūpniecība	-0,7	-1,7	1,3	1,3	2,8	0,1
Vieglā rūpniecība	-2,6	-9,5	11,8	5,1	-7,2	0,0
Kokapstrāde	0,0	4,5	3,7	-1,0	-8,4	-1,4
Papīra ražošana un poligrāfija	5,7	4,7	14,0	-2,7	-23,0	0,1
Ķīmiskā rūpniecība	3,9	-1,8	14,8	4,1	-7,7	-0,4
Nemetālisko minerālu ražošana	-2,1	-1,4	4,4	5,4	-16,8	0,0
Metālapstrāde	13,5	-5,6	5,8	16,1	-6,1	-0,4
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	11,3	12,1	5,7	3,5	13,6	-0,8
Mašīnu un iekārtu ražošana	-1,9	-2,7	24,1	-12,3	4,2	-0,4
Transportlīdzekļu ražošana	-7,7	-15,3	17,7	19,5	-15,5	-0,4
Pārējās rūpniecības nozares	2,8	-14,2	11,8	3,8	-4,1	0,1
Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana	-10,3	30,3	29,2	-32,2	1,3	6,4
Būvniecība	1,3	-5,8	-13,7	-4,3	20,9	-5,6
Ēku būvniecība	11,4	-7,9	-16,2	0,0	26,8	-18,0
Inženierbūves	-11,5	-7,3	-15,3	-17,2	10,8	8,5
Tirdzniecība	2,2	-4,2	19,7	5,6	2,7	2,3
Mazumtirdzniecība	2,3	1,5	-3,5	3,1	-1,9	0,6
Transports un uzglabāšana	-2,2	-15,9	4,9	3,5	-7,2	-8,5
Kravu pārvadājumi pa dzelzceļu	-15,8	-42,0	-9,5	-2,1	-27,5	-27,4
Ostās pārkrautās kravas	-5,7	-27,9	-7,2	15,2	-19,6	-11,2
Kravu pārvadājumi ar autotransportu	-3,8	2,6	7,8	-0,8	-0,3	-8,2
Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi	-4,8	-31,4	-4,2	35,8	7,6	0,7
Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	4,0	0,8	12,0	8,5	1,8	-1,6
Finanšu un apdrošināšanas darbības	-9,2	-13,3	18,9	1,4	-3,8	-3,5
Operācijas ar nekustamo īpašumu	-1,7	-0,5	9,0	4,5	3,6	-2,9
Citi komercpakalpojumi	-0,5	-1,8	4,9	5,1	4,7	-4,7
Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana	-0,2	3,4	0,9	3,9	1,9	1,2
Izglītība	-4,5	1,2	-0,6	-1,4	-1,6	-5,6
Veselība un sociālā aprūpe	4,8	-3,4	6,4	8,1	12,5	17,0
Māksla, izklaide un atpūta	1,9	-33,8	2,8	35,6	13,6	7,2

4.2. attēls

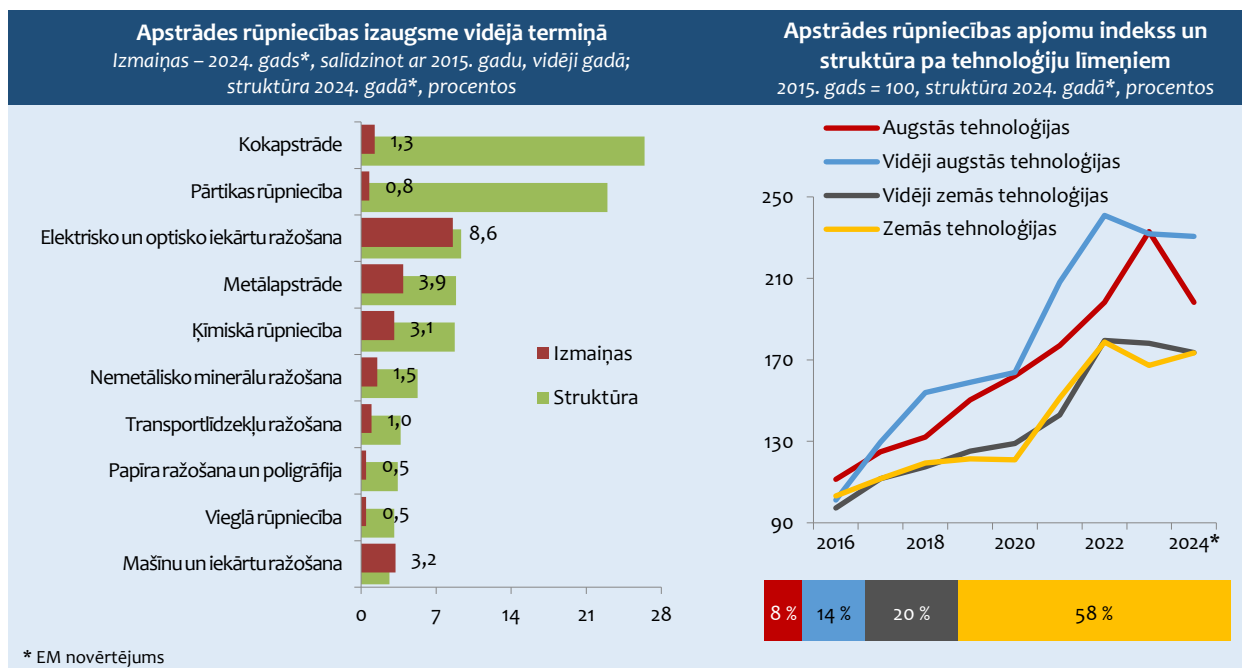

4.2. APSTRĀDES RŪPNIECĪBA

Apstrādes rūpniecības devums kopējā tautsaimniecības izaugsmē ir nozīmīgs. Piecu gadu laikā, no 2019. līdz 2023. gadam, apstrādes rūpniecības izlaides apjomi vidēji ik gadu pieauga par 1,2 %.

2020. gads apstrādes rūpniecībai tāpat kā ekonomikai kopumā bija izaicinājumu pilns. Iestājoties Covid-19 krīzei, aprīlī-maijā apstrādes rūpniecības apjomi samazinājās par 10,4 %, savukārt gada otrajā pusē arvien vairāk apakšnozaru uzrādīja pozitīvu pieaugumu, un kopumā šajā gadā ražošanas apjomi bija par 0,9 % mazāki nekā pirms gada.

4.3. attēls

2021. gadā apstrādes rūpniecība attīstījās dinamiski. Daļēji tas ir izskaidrojams arī ar bāzes efektu. Mērenāk apstrādes rūpniecības apjomi pieauga gada 1. ceturksnī, savukārt īpaši strauji – 2. ceturksnī, kopumā gadā sasniedzot izaugsmi 7,5 %

apmērā. Ražošanas apjomu pieaugumi šajā laika posmā bija vērojami visās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs. Lielākais ieguldījums nozares attīstībā bija kokapstrādei. Būtiski pieauga arī ķīmiskās rūpniecības, elektrisko un optisko iekārtu ražošanas un citu apakšnozaru ražošanas apjomi.

2022. gada sākumā turpinājās apstrādes rūpniecības izaugsme. To veicināja strauja metālapstrādes un ķīmiskās rūpniecības ražošanas apjomu palielināšanās. Savukārt, sākot no gada otrā ceturkšņa iezīmējās rūpniecības ražošanas apjomu sarukumi. Kopumā 2022. gadā apstrādes rūpniecības apjomi palielinājās par 2,7 %.

Līdzīga aina ir vērojama arī 2023. gadā. Pa mēnešiem apstrādes rūpniecības izlaide ir svārstīga – straujāk tās apjomi saruka gada sākumā, mērenāk – otrajā un trešajā ceturksnī. Nozares izlaides apjomu samazinājumu gada desmit mēnešos būtiski ietekmēja datoru, elektrisko un optisko iekārtu un gatavo metālizstrādājumu apjomu samazinājums, mērenāk – mehānismu un iekārtu, automobiļu un piekabju, kā arī kokapstrādes izlaides apjomu kritumi. Savukārt pozitīvas tendences šajā laika posmā bija vērojamas nemetālisko minerālu ražošanas, ķīmiskās un pārtikas rūpniecības apakšnozarēs.

4.3. tabula

Apstrādes rūpniecības struktūra un nozaru attīstības tendences 2024. gada janvāri-oktobri				
procentos				
	Izlaides struktūra	Aizņemto darba vietu struktūra*	Eksporta īpatsvars nozares realizācijā	Ražošanas apjomu izmaiņas
Apstrādes rūpniecība, pavisam	100	100	65,3	-2,3
Pārtikas un dzērienu ražošana	22,9	19,9	43,0	-0,1
Vieglā rūpniecība	3,1	7,5	82,9	1,7
Kokapstrāde	26,5	19,6	66,3	-0,7
Papīra ražošana un poligrāfija	3,5	4,4	63,7	6,7
Ķīmiskā rūpniecība un tās saskarnozares	8,7	7,6	77,1	-11,4
Pārējo nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana	5,3	4,9	49,5	3,9
Metālu un metālu izstrādājumu ražošana	8,9	11,3	64,9	-5,5
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	9,3	6,2	87,5	-7,6
Mašīnu un iekārtu ražošana	2,6	3,0	89,5	-13,0
Transportlīdzekļu ražošana	3,6	3,7	93,0	-9,1
Pārējās apstrādes rūpniecības apakšnozares	5,7	11,8	72,2	3,2
* – dati par 2024. gada janvāri-septembri				

2021.–2022. gadā apstrādes rūpniecības apgrozījums faktiskajās cenās strauji pieauga. 2021. gadā straujāk auga produkcijas realizācija eksportā, mērenāk – vietējā tirgū, bet 2022. gadā pretēji – straujāk tā auga vietējā tirgū – par 21,9 %, bet eksportā – par 16,7%. Savukārt 2023. gadā, kad nedaudz straujāk samazinājās eksportā realizētās produkcijas apjomi, bet mērenāk – vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomi, attiecīgi -3,5 % un -0,7 %. Realizācijas samazinājumu, daļēji arī cenu dēļ būtiski ietekmēja kokapstrādes produkcijas realizācijas kritums.

Līdzīgas tendences saglabājas arī 2024. gada desmit mēnešos. Mēreni samazinājās vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomi, bet nedaudz straujāk – eksportā realizētās produkcijas apjomi, attiecīgi -1,1 % un -4,2 %. To turpināja ietekmēt kokapstrādes produkcijas, kā arī datoru, elektronisko un optisko iekārtu un gatavo metālizstrādājumu vājā realizācija. Savukārt palielinājās pārtikas produktu un ķīmiskās rūpniecības produkcijas realizācijas apjomi.

Pēdējo gadu laikā, kā ierasts, tiek eksportētas aptuveni 2/3 no visas saražotās produkcijas. Eksporta īpatsvars realizācijā virs 85 % ir transportlīdzekļu, mašīnu un iekārtu, elektrisko un optisko iekārtu ražošanas apakšnozarēm. Ierasti lielākā daļa pārtikas rūpniecības produkcijas tiek realizēta vietējā tirgū.

Aptuveni 70 % no apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas tiek realizēts ES valstu tirgos. Realizācijas īpatsvars NVS tirgos veido 10 %. Līdz ar Apvienotās Karalistes izstāšanos no ES 2020. gadā līdz 20 % ir pieaugusi produkcijas realizācija pārējo valstu tirgos.

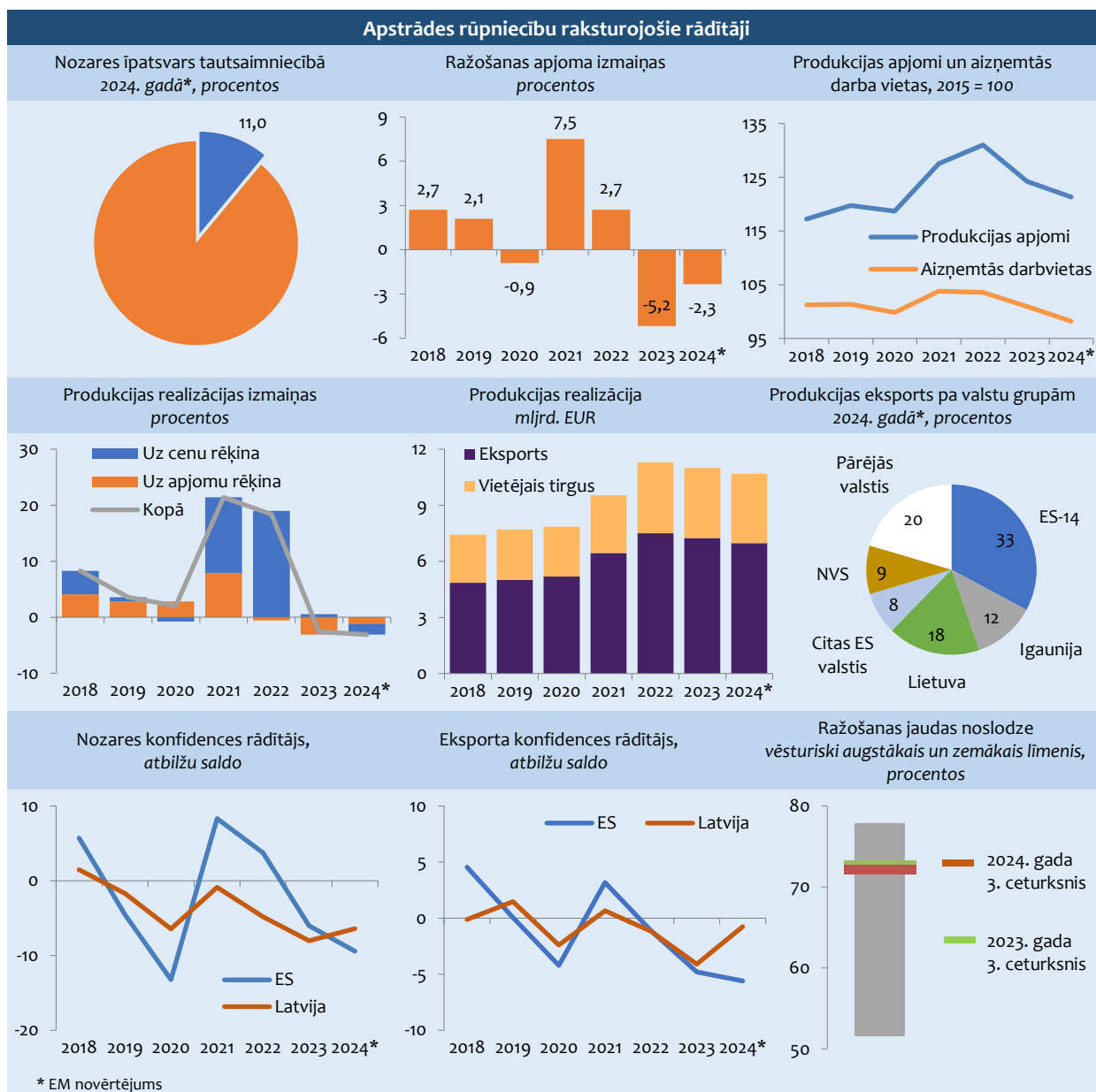
2021. gadā aizņemto darba vietu skaits apstrādes rūpniecībā palielinājās par 4,5 %, kas ir lielākais kāpums kopš 2013. gada. Lielākoties to ietekmēja darba vietu skaita pieaugums kokapstrādē, ķīmiskajā rūpniecībā un transportlīdzekļu ražošanā. Turpretī darba vietu skaita samazinājums vērojams pārtikas rūpniecībā. 2022. gadā aizņemto darba vietu skaits bija nedaudz mazāks nekā pirms gada. 2023. gadā samazinājums bija straujāks – par 3 tūkstošiem jeb 2,6 %. Līdzīgs samazinājums ir vērojams arī 2024. gada trīs ceturkšņos – par 3,4 tūkstošiem jeb 3 %. To lielākoties ietekmēja mazāks darba vietu skaits kokapstrādē, vieglajā rūpniecībā un metālapstrādē.

Apstrādes rūpniecības konfidences rādītājs pēdējos gados ir svārstīgs. 2022.–2023. gadā konfidencei bija izteikti negatīva tendence. Zemākie rādītāji bija vērojami nemetālisko minerālu ražošanā, kokapstrādē un mašīnu un iekārtu ražošanā. Līdzīgas tendences saglabājas arī 2024. gadā, zemākās no tām – kokapstrādē un vieglajā rūpniecībā.

Eksporta konfidences rādītājs 2020. gadā, Covid-19 krīzes laikā, tika vērtēts izteikti negatīvi. Mazinoties Covid-19 ierobežojumiem 2021. gadā, eksporta iespēju vērtējums uzņēmēju skatījumā uzlabojās līdz pozitīvam līmenim. Savukārt 2022.–2023. gadā, eksporta nākotnes iespējas tik vērtētas negatīvi. 2024. gadā uzņēmēju noskaņojums ir uzlabojies, atsevišķās apakšnozarēs tas ir izteikti pozitīvs, piemēram, kokapstrādē un elektrisko un optisko iekārtu ražošanā. Izteikti negatīvs rādītājs ir vērojams vieglās rūpniecības apakšnozarē.

Līdz 2019. gadam ražošanas jaudu noslodzes līmenim apstrādes rūpniecībā bija augoša tendence, kad tas pārsniedza 76 % līmeni. Izmaiņas ieviesa Covid-19 krīze, kad apstrādes rūpniecības ražošanas jaudu noslodzes līmenis 2020. gadā būtiski samazinājās. 2021.–2022. gadā ražošanas jaudu noslodzes līmenis atsāka augt, bet 2023.–2024. gadā tas ir samazinājies līdz līmenim, kāds tas bija pirms 10 gadiem.

4.4. attēls

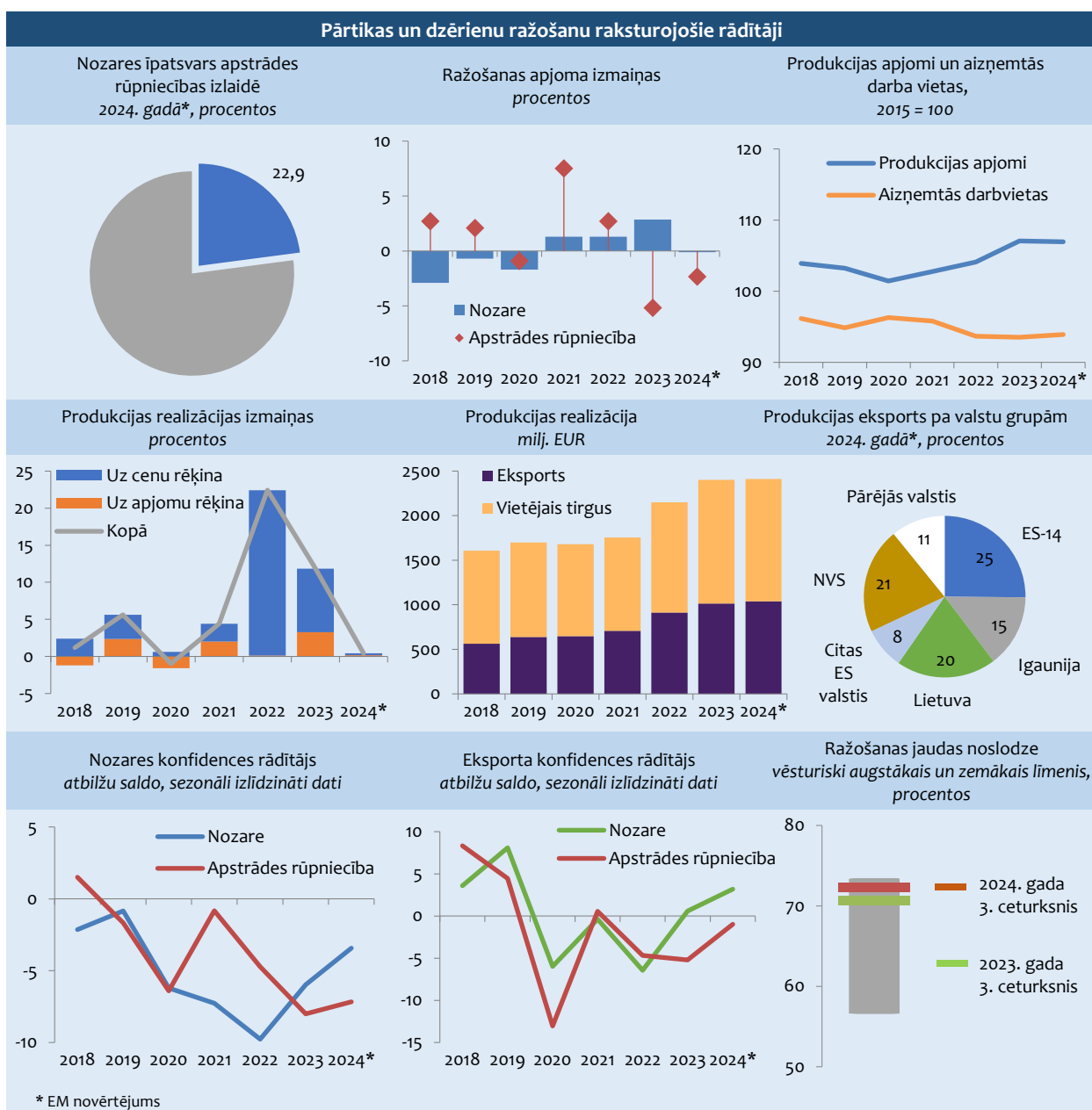
Pārtikas un dzērienu ražošanas nozare ir otra lielākā apstrādes rūpniecības nozare Latvijā gan pēc izlaides, gan pēc aizņemto darba vietu skaita. Lai arī tā ap 60 % produkcijas realizē vietējā tirgū, tomēr pēdējos gados arī realizācija eksportā lēnām palielinās. Jāatzīmē, ka arvien vairāk ražotāju pārorientējas uz drošākiem noieta tirgiem. Salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem, kad galvenais nozares produkcijas noieta tirgus bija NVS valstis, tostarp Krievija, pašlaik situācija ir mainījusies, un tirgus ir pārorientēties uz ES valstīm. Jāatzīmē ka uz NVS valstīm joprojām tiek eksportēta liela daļa saražoto dzērienu.

2021.–2022. gadā pārtikas produktu ražošanas apjomi nedaudz samazinājās, savukārt dzērienu ražošanas apjomi būtiski pieauga, kas arī noteica kopējo apakšnozares attīstību. 2023.–2024. gadā ir vērojama pretēja aina – palielinās pārtikas ražošanas apjomi, bet dzērienu ražošanas apjomi samazinās.

Neskatoties uz cenu pieaugumu pārtikas preču un dzērienu ražošanā visās galvenajās produktu grupās, 2024. gada desmit mēnešos nozares apgrozījums gan vietējā tirgū, gan eksportā saglabājās 2023. gada līmenī.

Aizņemto darba vietu skaits pārtikas rūpniecībā pēc pieauguma 2020. gadā nākamajos gados nedaudz samazinājās. Savukārt 2024. gada trīs ceturkšņos aizņemto darbavietu skaits saglabājās tādā pašā līmenī kā pirms gada. Nozares konfidences rādītājs kopš 2015. gada ir izteikti negatīvs. 2024. gada desmit mēnešos nozares konfidence turpināja uzlaboties, savukārt eksporta konfidence šajā laika posmā ir saglabājusies pozitīva.

4.5. attēls

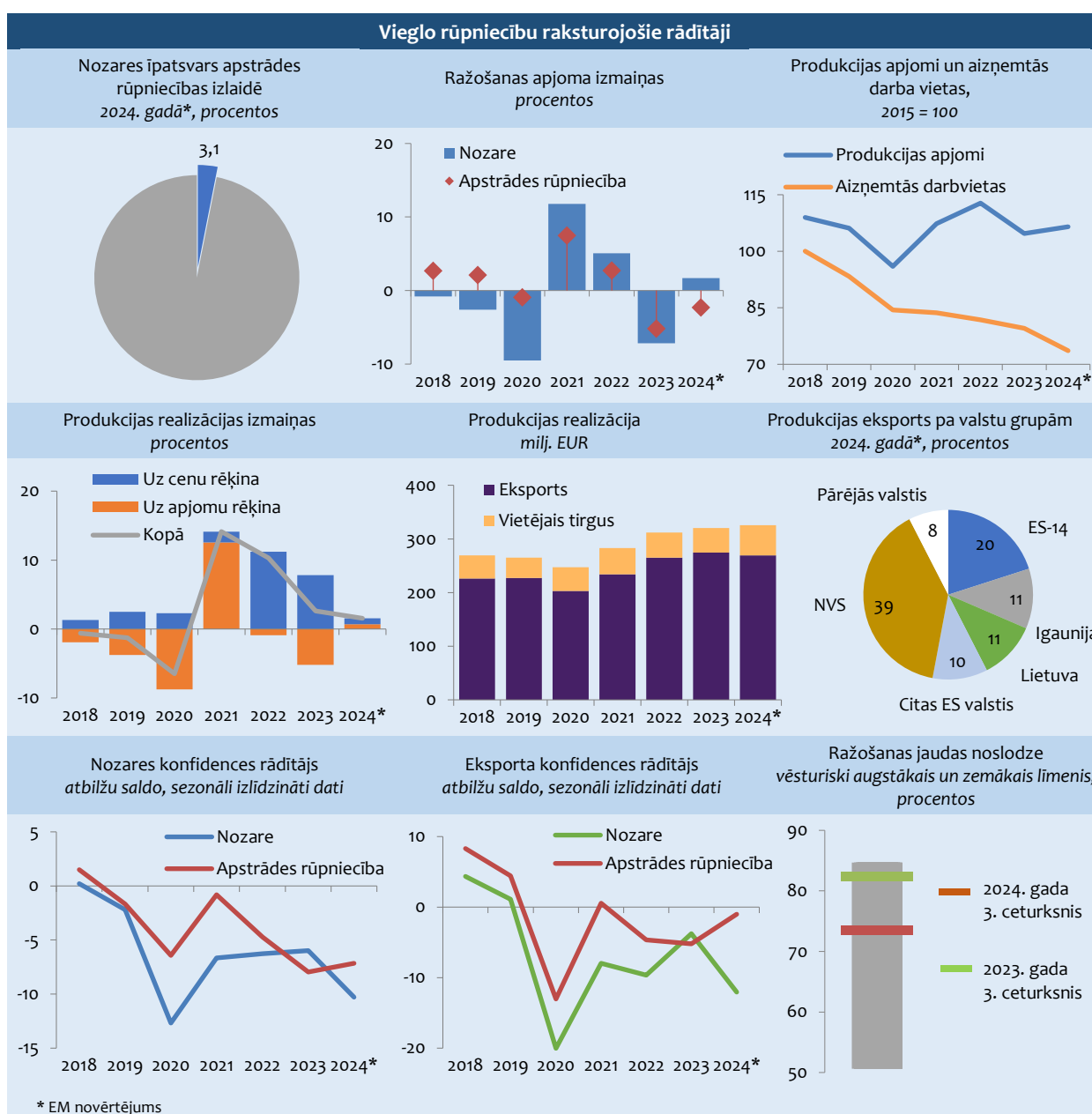

Vieglo rūpniecību būtiski ietekmē globālās tendences, un atvērtā ES darba tirgus apstākļos nozare nevar balstīties uz lēta darbaspēka priekšrocībām, piemēram, salīdzinot ar Austrumāziju. Līdzīgi kā citās apakšnozarēs, arī vieglajā rūpniecībā ražošanas apjomi 2021.–2022. gadā būtiski pieauga, tomēr 2023. gadā apakšnozares apjomi samazinājās. Savukārt 2024. gada desmit mēnešos apakšnozares ražošanas apjomi nedaudz pieauga. Palielinājās gan tekstilizstrādājumu, gan arī apģērbu ražošanas apjomi.

Apakšnozares produkcijas realizācija 2022.–2023. gadā stabili pieauga. Pretēji ražošanas apjomiem 2023. gadā produkcijas realizācija turpina palielināties – par 2,6 %. Šo pieaugumu noteica eksportētās produkcijas izaugsme, savukārt vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomi nedaudz saruka. Arī 2024. gada desmit mēnešos produkcijas realizācijā novērojams pieaugums, ko nosaka būtisks noieta pieaugums vietējā tirgū.

Aizņemto darba vietu skaits apakšnozarē pēdējos gados ir svārstīgs. 2021. gadā to skaits nedaudz pieauga, bet 2022. gadā – samazinājās. Negatīva tendence turpina saglabāties gan 2023. gadā, gan arī 2024. gada trīs ceturkšņos. Konfidences rādītājs pēdējos četros gados saglabājas negatīvs. Ņemot vērā lielo eksporta īpatsvaru nozares realizācijā, tās attīstība ir cieši saistīta ar pieprasījuma izmaiņām un konkurētspēju ārējos tirgos. Nozares jaudu izmantošanas līmenis pēdējos četros gados stabili aug un 2023. gadā bija augstākais apstrādes rūpniecībā, pārsniedzot 80 % atzīmi. Taču 2024. gada 3. ceturksnī ražošanas jaudas noslodze samazinājās salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinoties līdz 73,5 %.

4.6. attēls

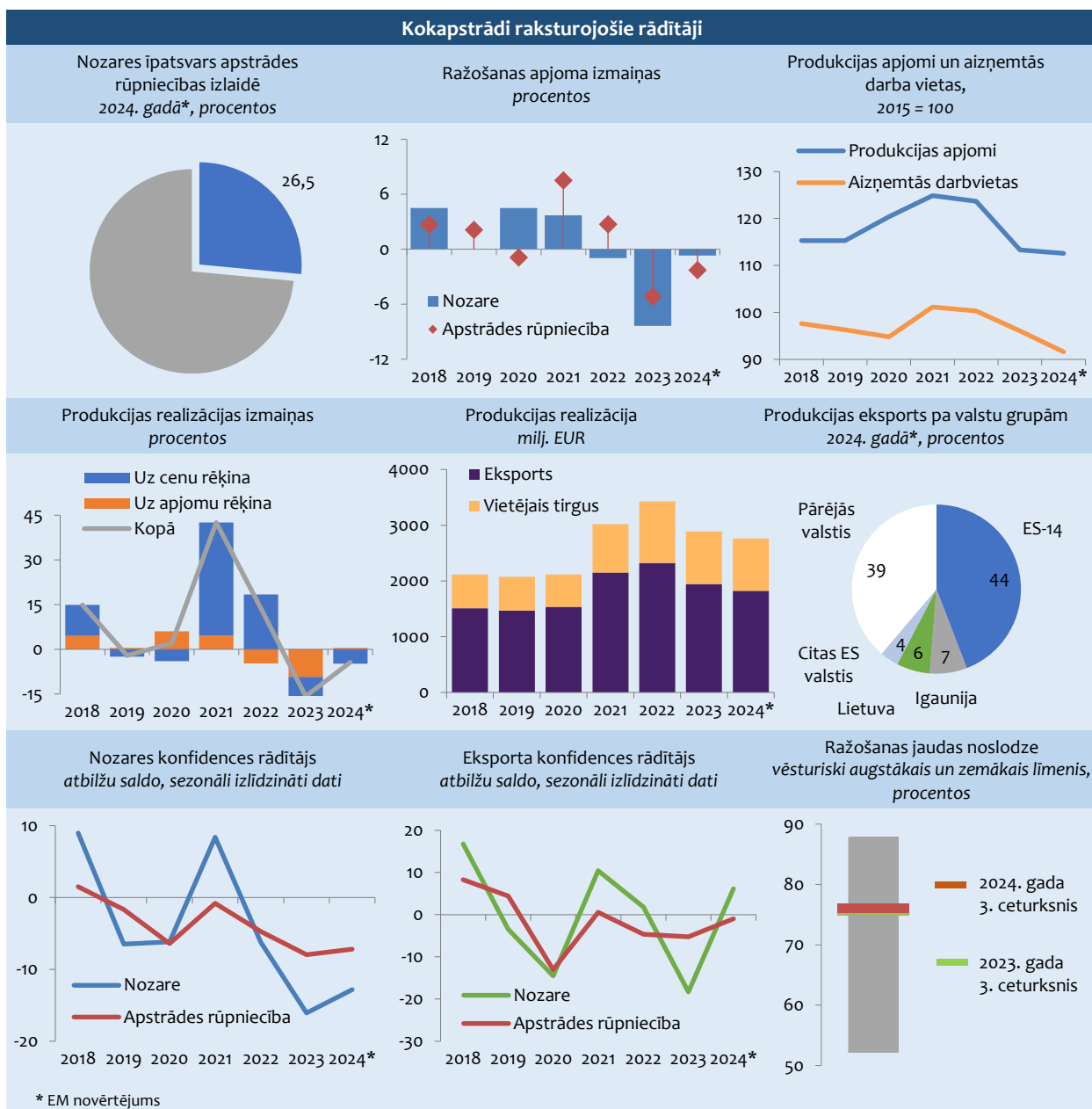

Kokapstrāde ierasti ir lielākā Latvijas apstrādes rūpniecības nozare, veidojot vairāk nekā ceturto daļu no rūpniecības kopējās izlaides. 2020.–2021. gads nozarē izcēlās ar stabilu izaugsmi. Savukārt 2022. un 2023. gadā ražošanas apjomi būtiski samazinājās. 2024. gada desmit mēnešos nozares ražošanas apjomi ir līdzīgi kā pirms gada.

Arī kokapstrāde galvenokārt ir orientēta uz eksportu – 2024. gada desmit mēnešos tika eksportētas aptuveni divas trešdaļas no nozares produkcijas. 2021.–2022. gada augstā pieprasījuma un augošo kokmateriālu cenu dēļ apakšnozares produkcijas realizācijas pieaugumi bija rekordlieli. Savukārt 2023. gadā nozares produkcijas realizācija būtiski samazinājās gan vietējā tirgū, gan eksportā. 2024. gada desmit mēnešos realizācija saglabājas līdzīga kā pirms gada, nedaudz samazinājās produkcijas eksports, bet pieauga realizācija vietējā tirgū.

Aizņemto darba vietu skaits kokapstrādē, līdzīgi kā citās apakšnozarēs, pa gadiem ir svārstīgs. Straujāks to skaita pieaugums bija vērojams 2021. gadā. Savukārt kopš 2022. gada aizņemto darba vietu skaits samazinās. Apakšnozares konfidences rādītājs 2022.–2023. gadā bija izteikti negatīvs, arī 2024. gada 3. ceturksnī tas saglabājās negatīvs. Apakšnozares eksporta iespējas 2024. gada 3. ceturksnī tiek vērtētas pozitīvi. Jaudu noslodzes līmenis saglabājas kā viens no augstākajiem apstrādes rūpniecībā.

4.7. attēls

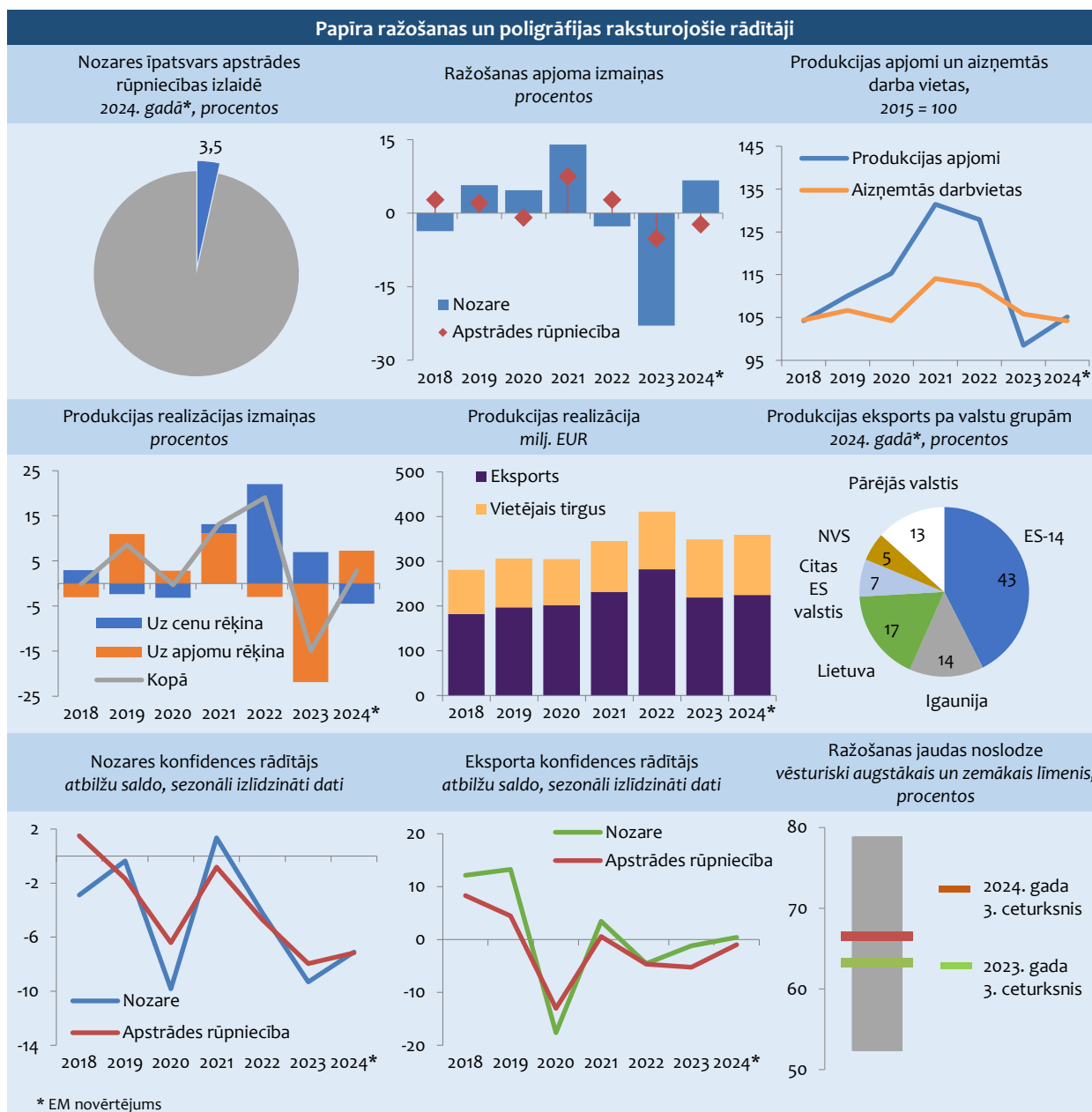

Papīra ražošanas un poligrāfijas apakšnozare pakāpeniski virzās no iekšējā tirgus uz eksportu. 2020.–2022. gadā tās eksportētās produkcijas īpatsvars ik gadu būtiski palielinājās, savukārt 2023. gadā – samazinājās. 2024. gada desmit mēnešos mēreni auga gan eksportētās, gan vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomi. Galvenais nozares produkcijas noieta tirgus ir ES valstis.

2021. gadā apakšnozares izaugsme bija straujāka par apstrādes rūpniecības vidējo tempu, bet 2022. gadā samazinājās. Arī 2023. gads apakšnozarei nebija labvēlīgs – gada laikā ražošanas apjomi galvenokārt vāja ārējā pieprasījuma dēļ būtiski saruka. Mērenāk samazinājās papīra izstrādājumu ražošanas, bet straujāk – poligrāfijas nozares izlaide. Savukārt 2024. gada desmit mēnešos situācija bija pretēja, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, – ražošanas apjoms palielinājās.

Līdzīgi kā citās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs, arī papīra ražošanā un poligrāfijā aizņemto darba vietu skaits pēdējos gados ir svārstīgs. Pēc straujāka pieauguma 2021. gadā 2022.–2023. gadā un 2024. gada trīs ceturkšņos darba vietu skaits saruka. Arī apakšnozares konfidence saglabājas negatīva, lai gan 2024. gada 3. ceturksnī bija vērojama pozitīva tendence. Neskatoties uz to, eksporta iespējas nākotnē tiek vērtētas piesardzīgi. Jaudu izmantošanas līmenis papīra ražošanas un poligrāfijas apakšnozarē 2024. gada 3. ceturksnī ir augstāks nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā.

4.8. attēls

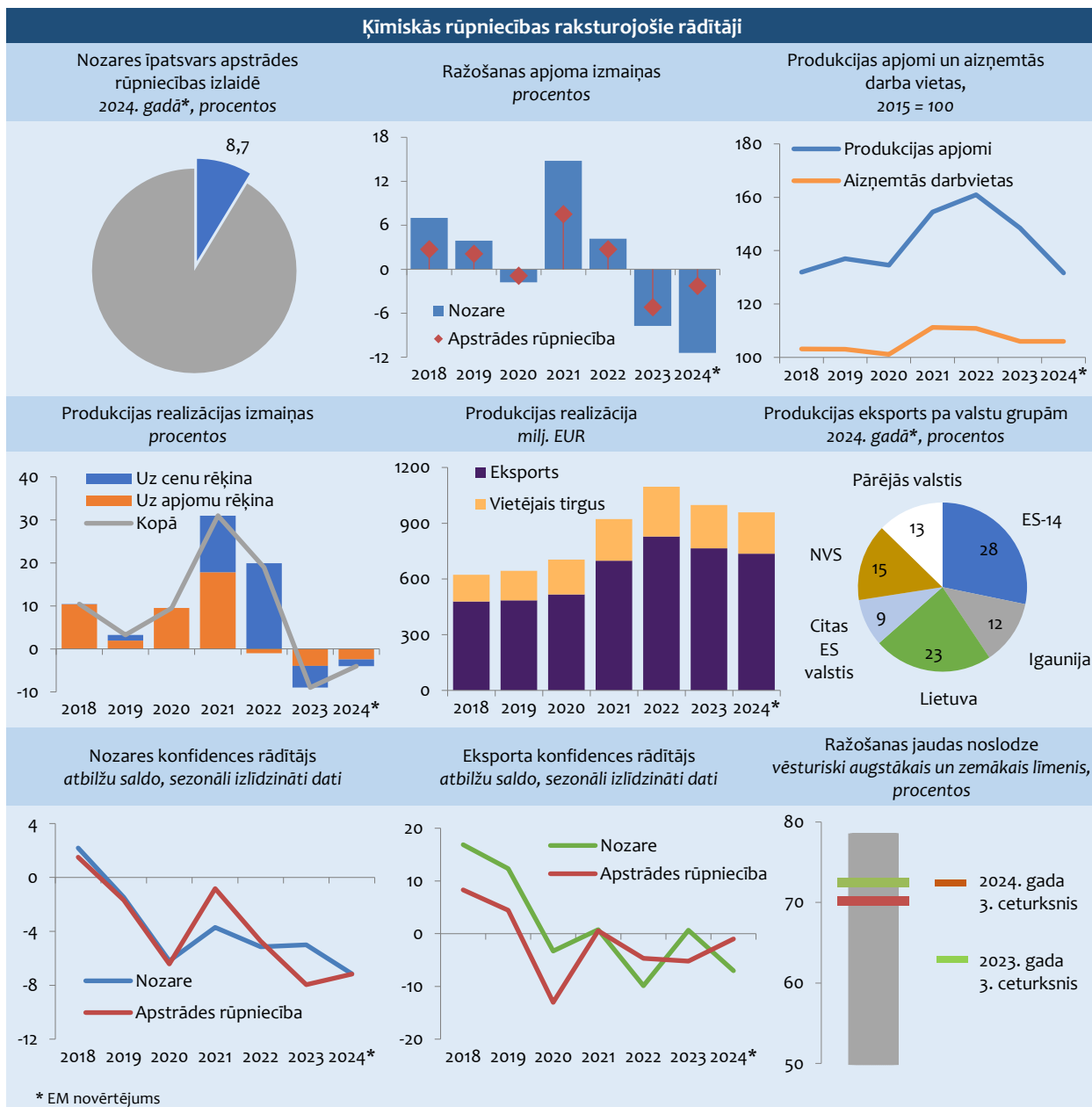

Ķīmiskās rūpniecības apakšnozarē 2021. gadā bija vērojama strauja izaugsme. Pozitīvas tendences bija vērojamas arī 2022. gadā, īpaši gada pirmajā pusē. Līdzīgi kā 2023. gadā arī 2024. gada desmit mēnešos apakšnozares izlaides apjomi samazinājās. Samazinājās farmācijas produktu, bet pieauga ķīmisko vielu un gumiju un plastmasu ražošanas apjomi.

Apakšnozares produkcijas realizācijas apjomi 2021.–2022. gadā būtiski pieauga gan vietējā tirgū, gan eksportā. Savukārt realizācija 2023. gadā saruka galvenokārt vietējā tirgū realizētās produkcijas samazinājuma dēļ, un 2024. gada desmit mēnešos noturējās 2023. gada līmenī ar samazinājumu eksportētās produkcijas realizācijā. Jāatzīmē, ka 3/4 produkcijas tiek realizēta eksportā. Salīdzinot ar iepriekšējo gadu, apakšnozares tirgus ir pārorientēties, un tagad lielākā daļa produktu tiek realizēta ES valstu tirgos.

Aizņemto darba vietu skaits ķīmiskajā rūpniecībā 2021. gadā būtiski pieauga, bet 2022. gadā un arī 2023. gadā – samazinājās. Taču 2024. gada pirmajā pusē samazinājums vairs nav novērojams un aizņemto darba vietu skaits saglabājas iepriekšējā gada līmenī. Apakšnozares konfidence, kā arī eksporta iespējas saglabājas negatīvas. Jaudu izmantošanas līmenis 2024. gada 3 ceturksņos ir līdzīgs kā apstrādes rūpniecībā vidēji.

4.9. attēls

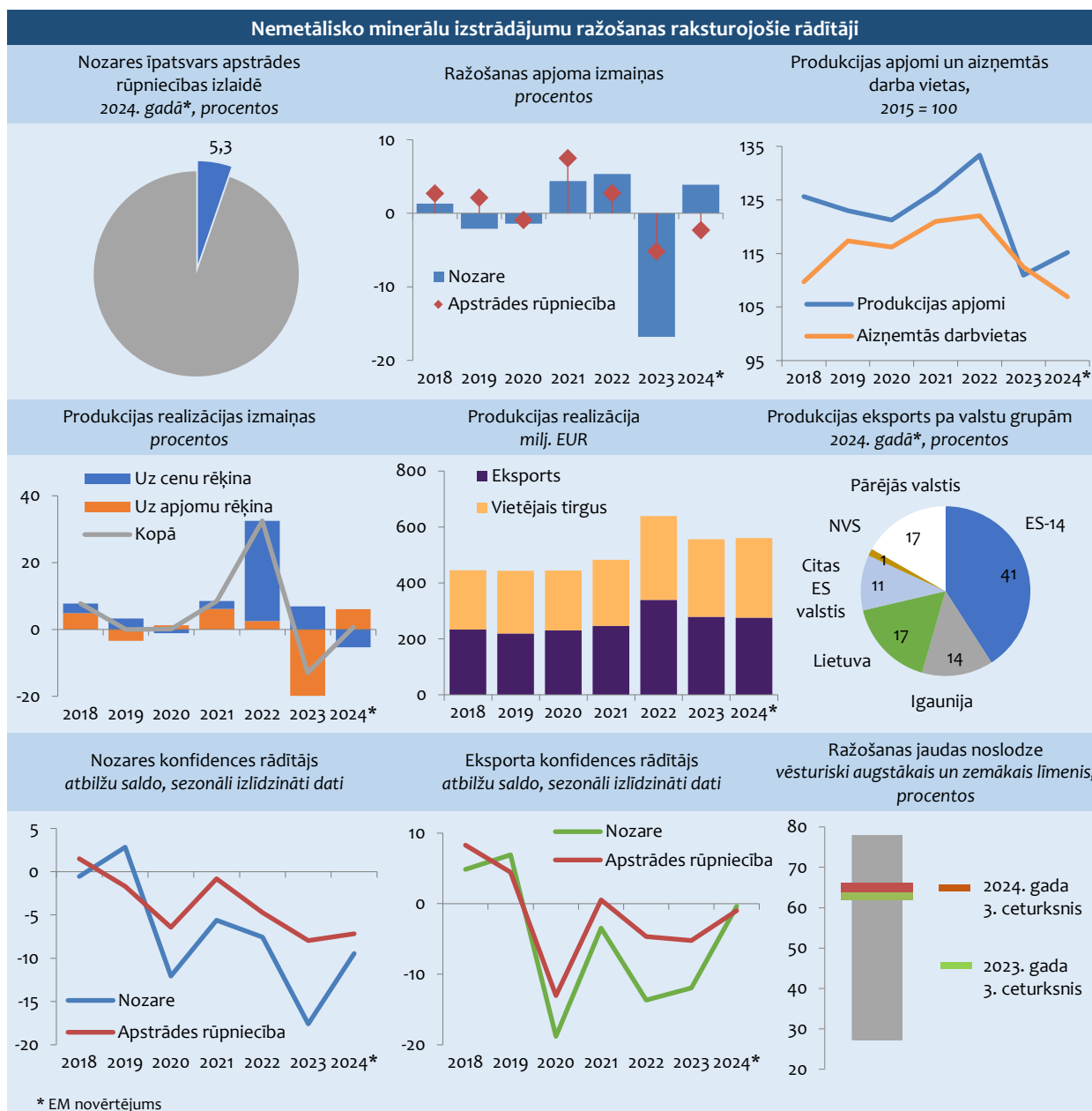

Nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas nozare ir cieši saistīta ar būvniecības nozares pieprasījumu. Augot produkcijas pieprasījumam, 2021.–2022. gadā tajā bija vērojama stabila izaugsme, bet pretēja aina bija vērojama 2023. gadā, kad apakšnozares izlaide būtiski samazinājās. Savukārt 2024. gada desmit mēnešos ir vērojama apakšnozares izaugsme.

Palielinoties produkcijas cenām, 2022. gadā rekordliels pieaugums bija vērojams arī nemetālisko minerālu izstrādājumu produkcijas realizācijā. Savukārt 2023. gadā tā samazinājās, mērenāk – vietējā tirgū, straujāk – eksportā. 2024. gada desmit mēnešos gan vietējā tirgū, gan eksportā produkcijas realizācija pieauga. Ierasti lielākā daļa produkcijas tiek realizēta ES valstu tirgos.

Aizņemto darba vietu skaits apakšnozarē 2021.–2022. gadā pieauga, bet 2023. gadā tas samazinājās un turpināja samazināties arī 2024. gada trīs ceturkšņos. Nozares konfidences rādītājs 2022. gadā un 2023. gadā bija izteikti negatīvs. Kaut arī apakšnozares konfidences rādītājs saglabājās negatīvs arī 2024. gada 3 ceturkšņos, tam bija pozitīva tendence. Eksporta iespēju vērtējums pēdējos gados ir svārstīgs, 2024. gada trešajā ceturksnī tas pārsniedza apstrādes rūpniecības vidējo rādītāju. Jaudu noslodzes līmenis apakšnozarē 2024. gadā tāpat kā 2023. gadā ir viens no zemākajiem apstrādes rūpniecībā.

4.10. attēls

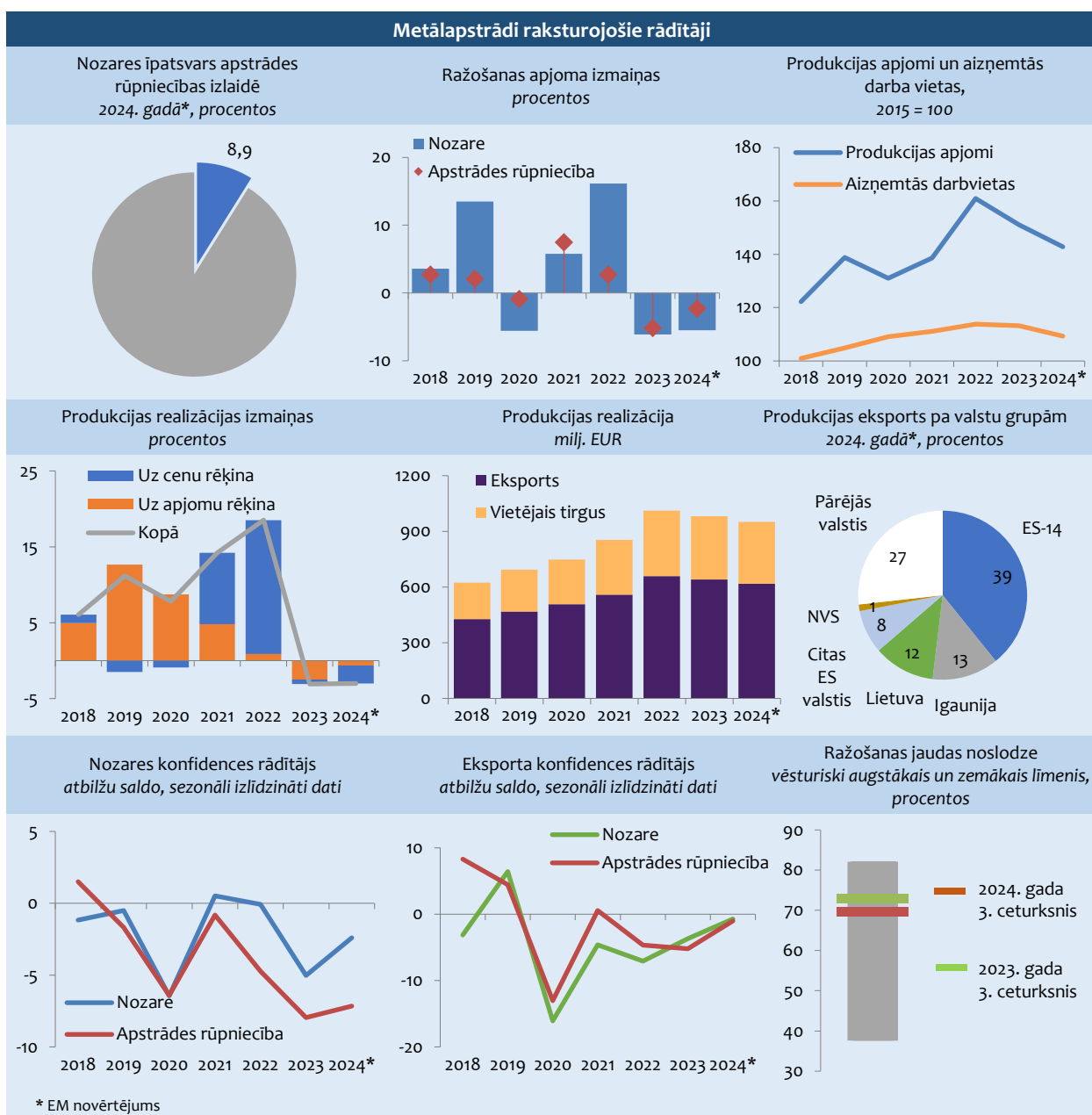
Metālapstrādes apakšnozares izaugsmei pēdējos gados ir būtiska nozīme kopējā apstrādes rūpniecības izaugsme. 2021.–2022. gadā apakšnozarē bija vērojama stabila izaugsme. Savukārt 2023. gadā metālapstrādes apjomu samazinājums ir līdzīgs apstrādes rūpniecības vidējam rādītājam. Arī 2024. gada desmit mēnešos apakšnozares izlaides apjomi saruka.

Lielākā daļa metālapstrādē saražotās produkcijas tiek eksportēta, kas nozīmē, ka metālu un to izstrādājumu ražošanu būtiski ietekmē arī ES tērauda ražošanas sektora konkurētspēja globālajā tirgū, kas pēdējos gados ir ierobežota. Galvenais produkcijas noieta tirgus ierasti ir ES, kā arī būtisku tirgus daļu veido pārējās valstis. Līdz 2022. gadam ievērojami palielinājās apakšnozares produkcijas realizācijas apjomi. Vienlīdz strauji tie auga gan vietējā tirgū, gan arī eksportā. Savukārt 2023. gadā un 2024. gada desmit mēnešos produkcijas realizācija ir nedaudz sarukusi.

Metālapstrādē līdz 2022. gadam aizņemto darba vietu skaits pieauga. 2020. gadā kāpums bija straujāks, 2021.–2022. gadā – mērenāks. Aizņemto darba vietu skaits nedaudz samazinājās gan 2023. gadā, gan arī 2024. gada trīs ceturkšņos.

Metālapstrādes konfidences rādītājs pēdējos gados, līdzīgi kā citās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs, ir svārstīgs. Jāņem vērā, ka šīs apakšnozares konfidence pēdējos gados ir vērtēta pozitīvāk, salīdzinot ar citām apakšnozarēm, un nozares konfidences rādītājs 2024. gada 3. ceturksnī pārsniedza apstrādes rūpniecības vidējo rādītāju. Eksporta iespējas nākotnē tiek vērtētas piesardzīgi. Jaudu noslodze metālapstrādē saglabājas nedaudz zem apstrādes rūpniecības vidējā rādītāja.

4.11. attēls

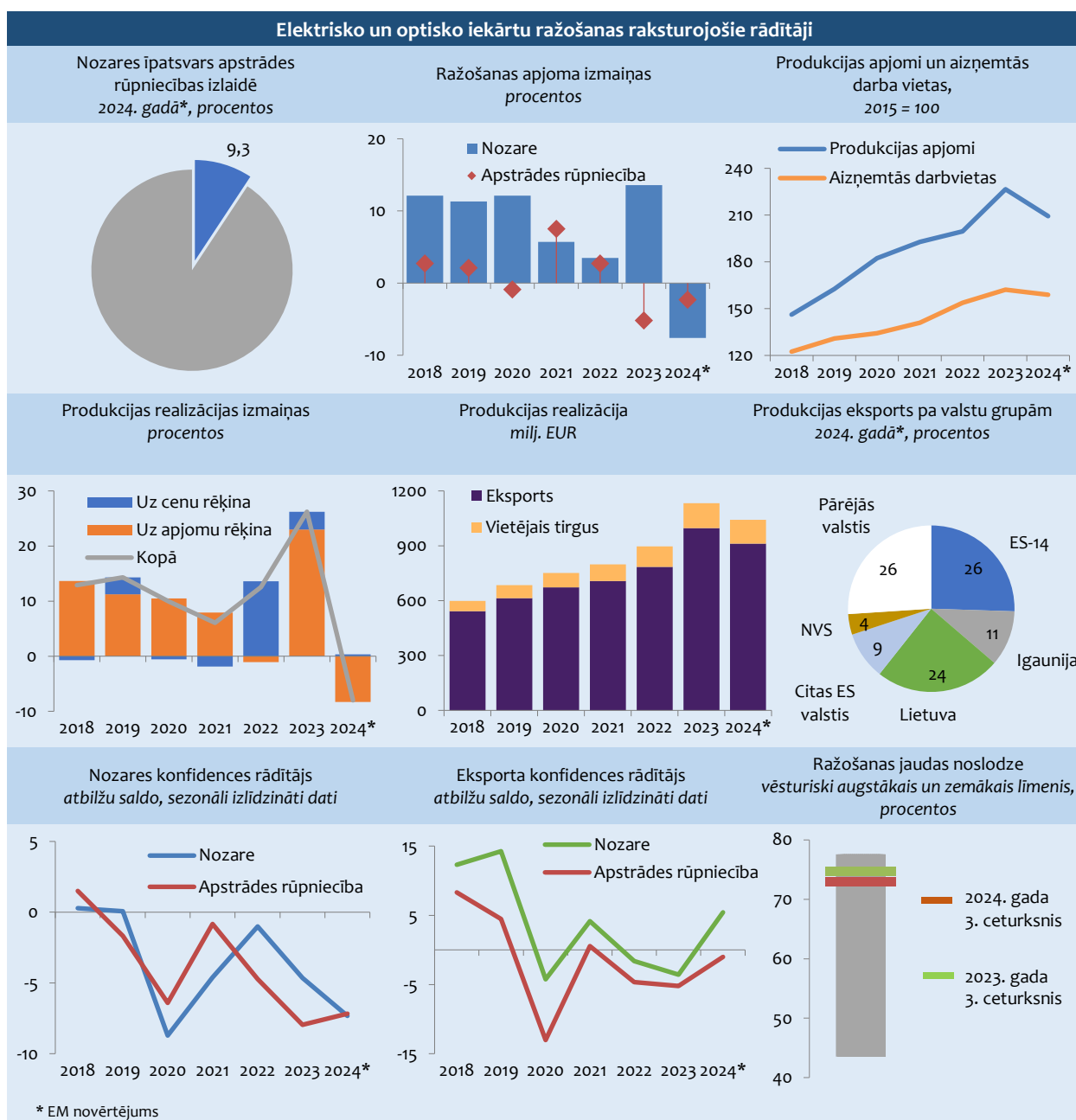
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana ierasti ir straujāk augošā apstrādes rūpniecības nozare. Pēc neliela izaugsmes tempu samazinājuma 2021.–2022. gadā apakšnozare 2023. gadā bija galvenais apstrādes rūpniecības attīstības virzītājs. Tomēr 2024. gada desmit mēnešos vāja ārējā pieprasījuma dēļ tā piedzīvoja izlaides samazinājumu.

Lai gan ražotāju cenas ir svārstīgas, līdz 2023. gadam stabili un strauji palielinājās nozares produkcijas realizācijas apjomi. Nozares attīstība ir cieši saistīta ar ārējo pieprasījumu, gandrīz 90 % no visas saražotās produkcijas tiek eksportēti. Pēdējos gados produkcijas realizācijas apjomi vienlīdz strauji auga gan vietējā tirgū, gan eksportā. 2024. gadā produkcijas realizācijā ir novērojums sarukums, tomēr apakšnozares produkcijas realizācija saglabājas augstāka, nekā tā bija 2022. gadā.

Lielāko daļu nozares izaugsmes pēdējos gados nodrošināja gan produktivitātes, gan aizņemto darba vietu skaita pieaugums. Tomēr 2024. gada trīs ceturksņos gan produkcijas realizācija, gan arī aizņemto darba vietu skaits samazinājās, kas arī noteica nozares izaugsmes samazinājumu.

Konfidences rādītājs elektrisko un optisko iekārtu ražošanā ir svārstīgs, tomēr saglabājas negatīvs vienā līmenī ar rādītāju apstrādes rūpniecībā. Savukārt eksporta iespējas tiek vērtētas pozitīvi. 2024. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo ceturksni, jaudas izmantošanas līmenis elektrisko un optisko iekārtu ražošanā nedaudz samazinājās.

4.1.2. attēls

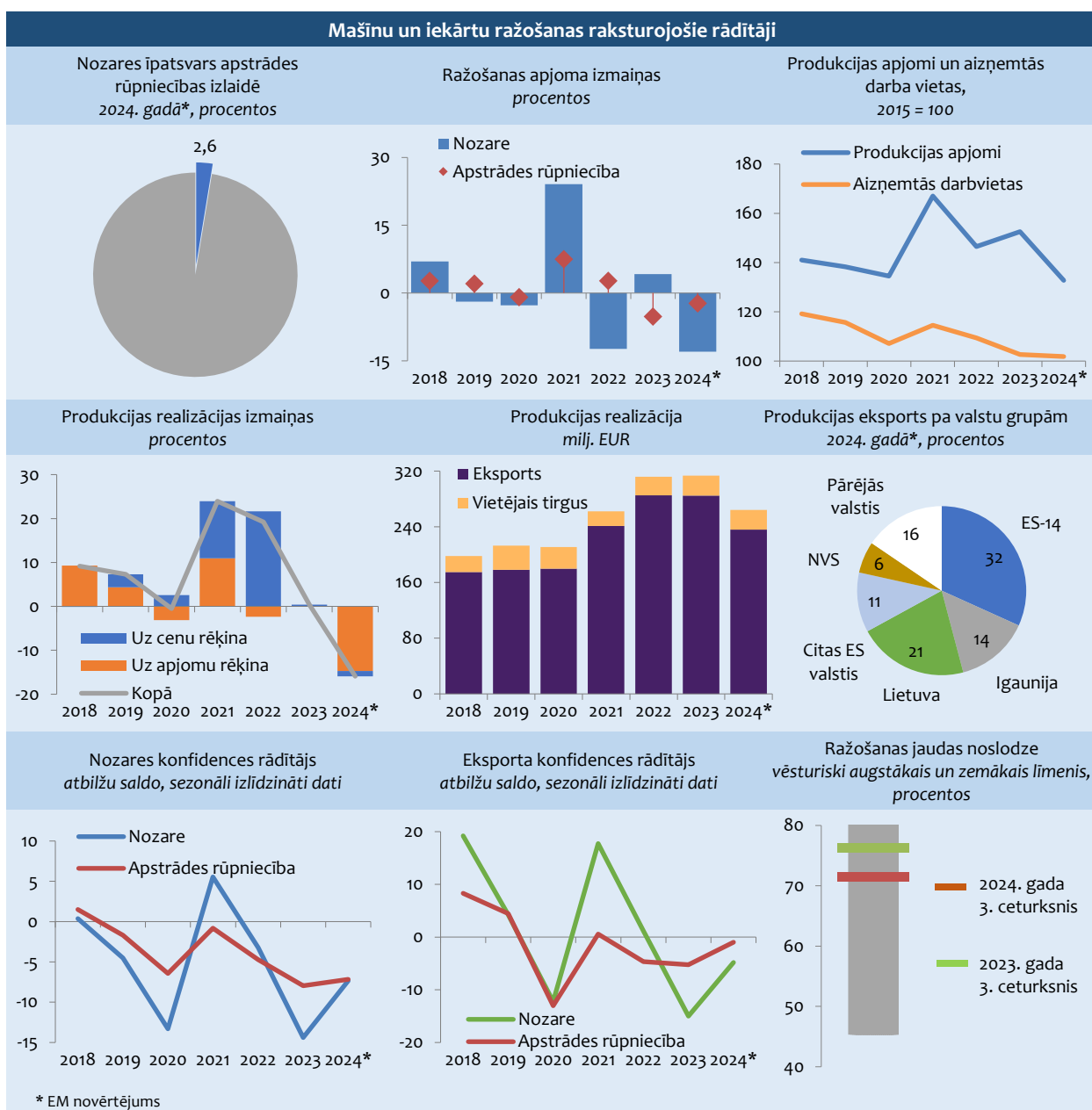
Mašīnu un iekārtu ražošanas apakšnozares izaugsme pēdējos gados ir svārstīga. Izteikti strauja tā bija pēc Covid-19 krīzes 2021. gadā, turpretī, mazinoties ārējam pieprasījumam, negatīva 2022. gadā. 2023. gadā mašīnu un iekārtu ražošanā bija vērojama izaugsme, turpretī 2024. gada desmit mēnešos – samazinājums.

Līdzīgi kā citās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs, arī mašīnu un iekārtu produkcijas realizācijas apjomi līdz 2023. gadam auga straujāk par izlaidi. 2021. gadā visu apakšnozares apgrozījuma pieaugumu nodrošināja produkcijas realizācija eksportā, bet apgrozījums vietējā tirgū būtiski saruka. Jāatzīmē, ka vairāk nekā 90 % no visas nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēti. 2023. gadā produkcijas realizācijas apjomi būtiski pieauga vietējā tirgū, bet eksportā nedaudz saruka. Sarukuma tendence turpinājās arī 2024. gada 3. ceturksnī, kad produkcijas realizācijas apjomu samazinājums vietējā tirgū bija neliels, taču eksportētais apjoms samazinājās ievērojami.

Aizņemto darba vietu skaits nozarē pēdējos gados ir svārstīgs. Pēc straujāka pieauguma 2021. gadā to skaits pēdējo trīs gadu laikā turpina samazināties.

Nozares konfidence 2022. gada beigās un īpaši 2023. gadā bija negatīva, bet 2024. gadā, kaut arī radītājs turpina būt negatīvs, tam ir vērojama pozitīva tendence. Līdzīgs noskaņojums saglabājās arī eksporta iespēju vērtējumā. Jaudu izmantošanas līmenis pēdējos gados turpina saglabāties augstā līmenī.

4.13. attēls

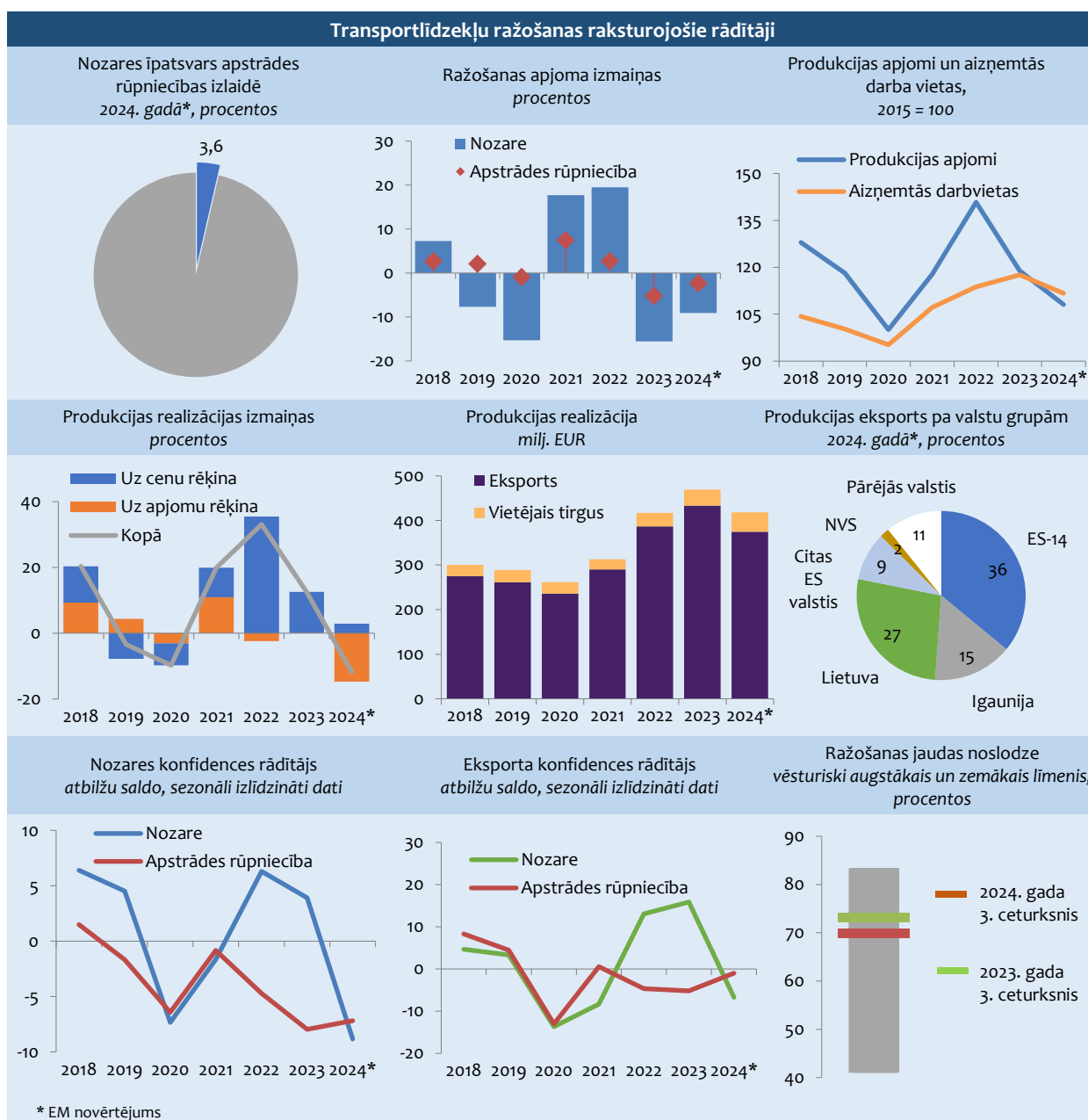
Transportlīdzekļu ražošanas nozare ir izteikti vērsta uz ārējiem tirgiem – vairāk nekā 90 % no nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēti. Tā kā apakšnozare lielā mērā ir atkarīga no jauniem pasūtījumiem, kā arī ir būtiski atkarīga no ārējā pieprasījuma un ārējiem šokiem, tai ir raksturīgas ievērojamas ražošanas apjomu svārstības.

Pēc ražošanas apjomu samazinājuma 2019.–2020. gadā strauja apakšnozares izaugsme bija vērojama 2021.–2022. gadā, kad, būtiski palielinoties izejvielu cenām, pieauga arī ārējais pieprasījums. Pretēja aina daļēji bāzes efekta dēļ bija vērojama 2023. gadā un 2024. gada desmit mēnešos, kad apakšnozares ražošanas apjomi samazinājās par attiecīgi 15,5 % un 8,2 %.

Transportlīdzekļu realizācijas apjomi pēdējos gados attīstās dinamiski. 2023. gadā, pateicoties stabilām ražotāju cenām, produkcijas realizācijas apjomi nedaudz pieauga, bet 2024. gada desmit mēnešos samazinājās. Ievērojams sarukums bija vērojams eksporta tirgū, ko papildina arī samazinājums vietējā tirgū realizētas produkcijas apjomā.

Aizņemto darba vietu skaits transportlīdzekļu ražošanā pēdējos gados nav būtiski mainījies. Pēc neliela samazinājuma 2020. gadā darba vietu skaits ik gadu nedaudz pieauga un atkārtoti samazinājās 2024. gada trīs ceturkšņos. Konfidences rādītājs 2022.–2023. gadā bija augstākais apstrādes rūpniecībā un 2024. gada 3. ceturksnī strauji saruka, kļūstot negatīvs. Arī eksporta iespējas šajā laika posmā tiek vērtētas līdzīgi. Jaudu izmantošanas līmenis transportlīdzekļu ražošanas nozarē ir samazinājies salīdzinājumā ar 2023. gada 3. ceturksni un ir zem apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa.

4.14. attēls

4.3. PĀRĒJĀ RŪPNIECĪBA

Pārējās rūpniecības (ieguves rūpniecības, elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes un kondicionēšanas, ūdens apgādes, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošanas un sanācības) nozaru struktūrā dominē elektroenerģijas un gāzes apgāde. Pēc krituma 2017.–2019. gadā pārējās rūpniecības nozaru īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā kopš 2020. gada atkal pieaug. Elektroenerģijas un gāzes apgādes ražošanas apjomu dinamika ir saistīta ar laikapstākļiem, jo no tiem atkarīgi saražotās elektroenerģijas un siltumenerģijas apjomi.

Pēc ražošanas apjomu kāpuma 2015.–2016. gadā 2017.–2019. gadā pārējās rūpniecības nozarēs apjomi samazinājās, ko noteica laikapstākļi un tiem atbilstoši patērētais elektroenerģijas un siltumenerģijas daudzums. Savukārt 2020.–2021. gadā atkal bija vērojama strauja ražošanas apjomu palielināšanās, ko noteica kāpums elektroenerģijas un dabasgāzes padevē, pieaugot patēriņam gan Covid-19 pandēmijas apstākļos, gan laikapstākļu ietekmē.

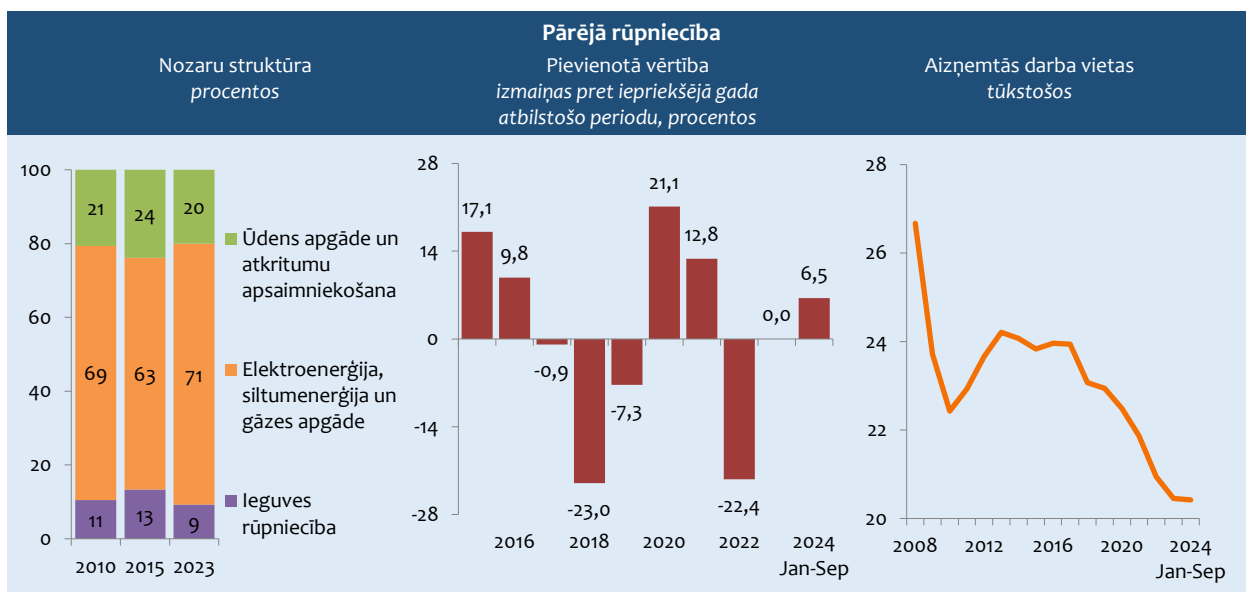
2022. gadā pārējās rūpniecības nozaru apjomiem bija vērojams straujš kritums. Apjomi ievērojami samazinājās elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes un kondicionēšanas nozarē, jo tika pārtrauktas dabasgāzes piegādes no Krievijas, turklāt dabasgāzes sadārdzinājuma dēļ mazinājās tās patēriņš. Būtiski samazinājās arī elektroenerģijas izstrāde un saražotais siltumenerģijas apjoms koģenerācijas stacijās, ko noteica augstāka vidējā gaisa temperatūra apkures periodā, kā arī taupības pasākumi saistībā ar augstajām energoresursu cenām.

2023. gadā pārējās rūpniecības nozaru apjomi saglabājās nemainīgi. Lielākā ietekme bija apjomu kritumam ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes nozarē. To noteica apjomu samazinājums kūdras ieguvē un pārstrādē un grants un smilts karjeru izstrādē. Savukārt elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes un kondicionēšanas nozarē bija vērojams neliels kāpums, ko lielā mērā noteica hidroelektrostacijās saražotās elektroenerģijas straujš apjomu pieaugums. Tomēr energoresursu sadārdzinājuma dēļ mazinājās to patēriņš.

2024. gada trīs ceturkšņos, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, pārējās rūpniecības nozaru apjomi pieauga. Lielākā ietekme bija apjomu kāpumam elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes un kondicionēšanas nozarē, jo pieauga koģenerācijas un saules stacijās saražotās elektroenerģijas apjoms un energoresursu cenu krituma dēļ pieauga to patēriņš. Strauji pieauga apjomi ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes nozarē, ko noteica gan apjomu kāpums grants un smilts karjeru izstrādē, gan kūdras ieguvē un pārstrādē.

Aizņemto darba vietu skaits pēdējos gados pieauga ieguves rūpniecībā, bet pārējās nozarēs tas strauji samazinājās. Savukārt 2023. gadā tas saruka visās apakšnozarēs, bet 2024. gada trīs ceturkšņos pieauga ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes nozarē, kā arī ūdens apgādes un atkritumu apsaimniekošanas nozarē.

4.15. attēls

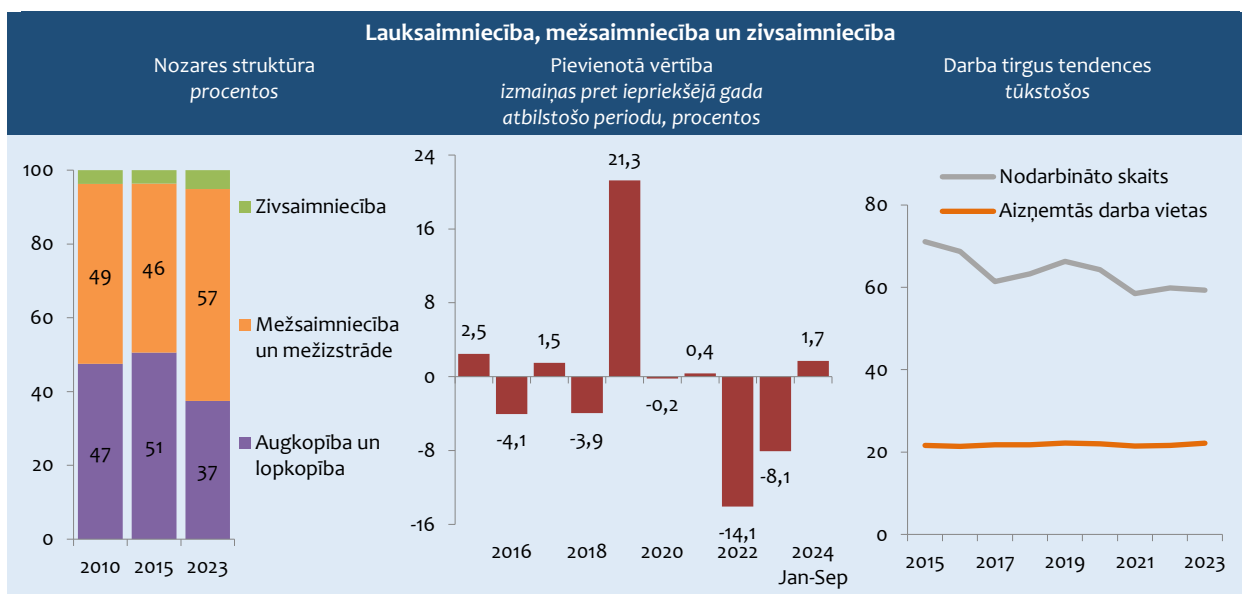

4.4. LAUKSAIMNIECĪBA, MEŽSAIMNIECĪBA UN ZIVSAIMNIECĪBA

Lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozares struktūrā dominē lauksaimniecība un mežsaimniecība. Nozares darbība ir cieši saistīta ar laikapstākļiem, tāpēc tās izaugsme kopumā ir svārstīga. Nozares īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā pēc krituma 2016. gadā no 2017. līdz 2022. gadam atkal pieauga, bet 2023. gadā tas būtiski saruka.

2015. gadā, lai gan Krievija bija noteikusi embargo pārtikas produktiem, lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē bija izaugsme, ko sekmēja laba graudaugu raža. 2016. un 2018. gadā nozari ietekmēja kritums augkopības produkcijas apjomos, savukārt 2017. gadā nozarē bija konstatējama neliela izaugsme mežsaimniecības apjomu kāpuma dēļ. 2019. gadā kopumā bija vērojama ļoti strauja izaugsme, kas izskaidrojama ar augkopības produkcijas apjoma pieaugumu – togad bija iegūta līdz šim Latvijas vēsturē lielākā graudu kopražā.

4.16. attēls

2020. gadā nozaru apjomi nedaudz samazinājās, produkcijas apjomiem augkopībā straujāk samazinoties par produkcijas apjomu kāpumu mežsaimniecības nozarē. Savukārt 2021. gadā nozaru apjomi pieauga mēreni, ko turpināja noteikt produkcijas apjomu kāpums mežsaimniecībā un zivsaimniecībā. 2022. gadā nozaru apjomi būtiski saruka, ko veicināja straujš apjomu kritums lauksaimniecībā un mežsaimniecībā, bet apjomi turpināja pieaugt zivsaimniecībā.

Arī 2023. gadā nozaru apjomi turpināja strauji samazināties lauksaimniecībā un mežsaimniecībā. Lauksaimniecības nozarē tas izrietēja no produkcijas apjomu krituma augkopībā, ko galvenokārt noteica graudaugu kopražas kritums par 16,3 %, salīdzinot ar iepriekšējo gadu. Laikapstākļu ietekmē graudaugu ražība bija zemākā pēdējo piecu gadu laikā. Lopkopības produkcijas apjomi 2023. gadā praktiski saglabājās nemainīgi. Lauku saimniecībās samazinājās audzēto liellopu, cūku, aitu un kazu skaits, toties bija vērojams mājputnu skaita pieaugums. Vienlaikus strauji pieauga eksportēto dzīvo liellopu un cūku skaits. 2023. gadā samazinājās gan gaļas, gan olu ražošanas apjomi un svaigpiena ieguves apjomi, bet kāpums bija piena produktu ražošanas apjomiem piena pārstrādes uzņēmumos.

Lai gan kopējais izcirstās koksnes apjoms pieauga par 15 % un mežu atjaunošanas apjomi pieauga par 5 %, 2023. gadā Latvijā pieauga vidējās meža atjaunošanas un kopšanas izmaksas un samazinājās vidējās iepirkuma cenas apaļkokiem (gan skujkoku, gan lapu koku), kas ietekmēja apjomu kritumu mežsaimniecības un mežizstrādes nozarē. Jāatzīmē, ka 2022. gada 2. pusgadā bija sasniegtas augstākās apaļkoku iepirkuma cenas pēdējo gadu laikā. Turpinoties nestabilajai ģeogrāfiskajai situācijai, saglabājoties augstai inflācijai un pieaugot bankas procentu likmēm, 2023. gadā strauji pieauga būvniecības nozares izmaksas, samazinājās tās aktivitāte un pasūtījumi, kas samazināja arī pieprasījumu pēc kokmateriāliem. Mežsaimniecības un mežizstrādes nozari ietekmēja arī mizgraužu izplatība un vētra, kas plosījās vasaras otrajā pusē.

Ņemot vērā cenu kritumu pārtikas produktiem pasaulē, arī Latvijā 2023. gadā samazinājās lauksaimniecības produktu cenas. 2023. gadā, salīdzinot ar 2022. gadu, lauksaimniecības cenu indekss samazinājās par 18,9 %, ko ietekmēja augkopības produkcijas cenu indeksa samazinājums par 24,3 % un lopkopības cenu indeksa samazinājums par 8,9 %. Ievērojami saruka graudu vidējā iepirkuma cena – līdz 208,39 EUR par tonnu, t. i., par 27,3 %. Lopkopības nozarē būtiska ietekme bija iepirkuma cenas samazinājumam svaigpienam – līdz 355,05 EUR par tonnu, t. i., samazinājums par 24,6 %. Cenas

samazinājās arī liellopu, aitu un kazu gaļai, savukārt cenas pieauga cūkgaļai un olām. Cūkgaļai bija vērojams ievērojams cenu kāpums – par 34,1 %, sasniedzot augstāko cenu pēdējo 30 gadu laikā.

Pēc straujā krituma iepriekšējos divos gados 2024. gada trīs ceturkšņos produkcijas apjomi mēreni pieauga, ko veicināja apjomu kāpums augkopībā, mežsaimniecībā un mežizstrādē, bet produkcijas apjomi samazinājās lopkopībā un zivsaimniecības nozarē.

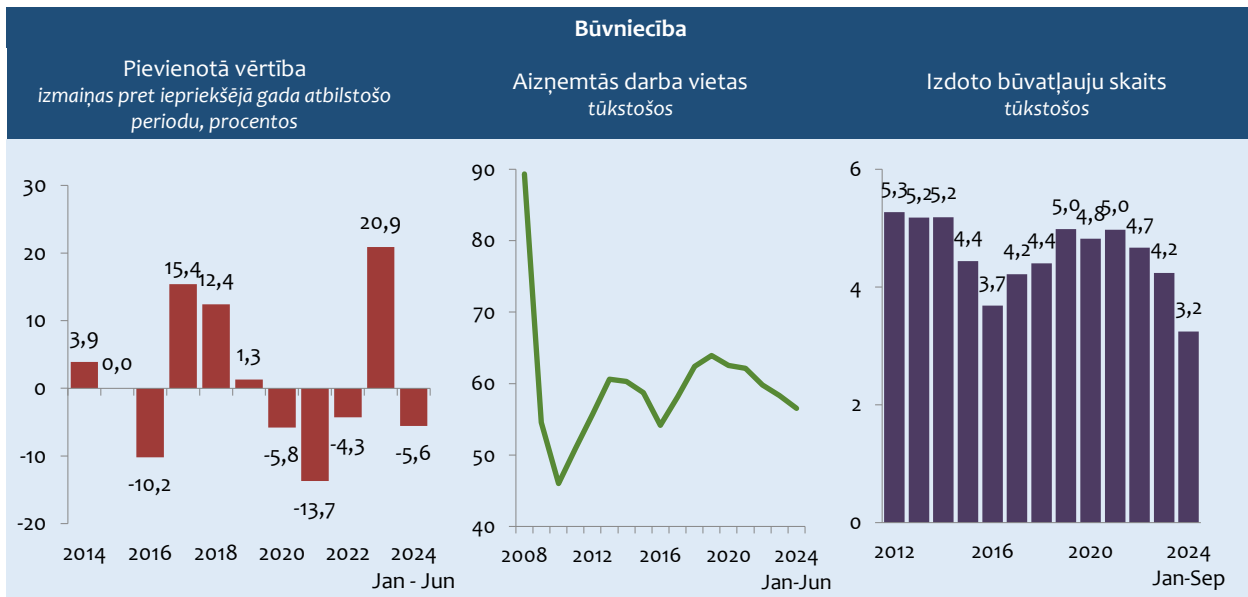
Pēdējos gados līdz pandēmijai lēnām pieauga gan nodarbināto, gan arī aizņemto darba vietu skaits, bet 2020. gadā Covid-19 ietekmē darba vietu skaits lauksaimniecībā un mežsaimniecībā saruka, toties pieauga zivsaimniecībā. 2021. gadā aizņemtās darba vietas saruka visās apakšnozarēs, bet 2022. gadā – tikai lauksaimniecībā. 2023. gadā darba vietu skaits pieauga tikai mežsaimniecībā, savukārt 2024. gada trīs ceturkšņos darba vietu skaita pieaugums vērojams gan mežsaimniecībā, gan lauksaimniecībā.

4.5. BŪVNICĪBA

Būvniecības nozares izaugsme lielā mērā ir pakļauta cikliskām svārstībām. Laika posmā no 2000. līdz 2007. gadam nozare attīstījās diezgan strauji. Periodā pēdējos gados bija vērojamas pārkaršanas pazīmes. Izlaide vidēji gadā palielinājās par 14,2 %, un 2006.–2007. gadā vidējais pieaugums bija pat 25,2 %. Periodā pirms krīzes būvniecības nozare aktīvi piesaistīja darbiniekus. 2005.–2007. gadā aizņemto darba vietu skaits palielinājās par gandrīz 30 tūkst., sasniedzot 91,7 tūkstošus. Būvniecības izmaksas pieauga pakāpeniski līdz 2005. gadam. Periodā no 2006. līdz 2008. gadam būvniecības izmaksas burtiski eksplodēja, darbaspēka izmaksām pieaugot 2,6 reizes, bet mašīnu un mehānismu uzturēšanas un ekspluatācijas izmaksām gandrīz dubultojoties.

Produkcijas apjomi dramatiski samazinājās krīzes laikā, nozares izlaide laika periodā no 2008. līdz 2010. gadam saruka vairāk nekā divas reizes. Nozarē nodarbināto skaits ekonomiskās lejupslīdes laikā tika pakļauts nozīmīgai korekcijai un samazinājās gandrīz divas reizes. Samazinājums skāra arī būvniecības izmaksas (visvairāk – darbaspēka). Jāatzīmē, ka tas tomēr saglabājās augstākā līmenī nekā pirms pārkaršanas.

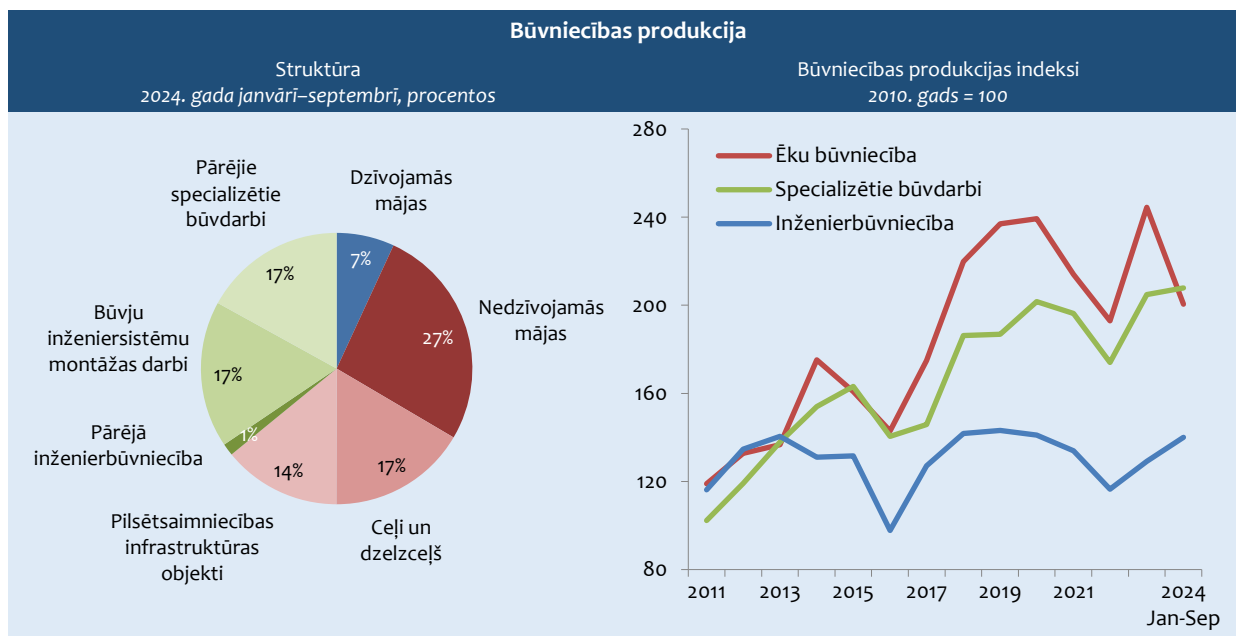
4.17. attēls

Pieprasījums pēc nozares pakalpojumiem atkal sāka pieaugt 2011. gadā. Laika posmā līdz 2019. gadam būvniecības attīstības temps bija straujāks nekā ekonomikai kopumā. Vidējais pieaugums ik gadu bija 6,4 %. Būvniecības nozares atveseļošanās lielā mērā noteica publiskie pasūtījumi un aktīvāka ES struktūrfondu apguve. Līdztekus iekšējā pieprasījuma pieaugumam nozares attīstību pozitīvi ietekmēja spēja krīzes laikā pārorientēties uz ārējiem tirgiem. Piemēram, būvniecības produkcijas apjoms ārpus Latvijas 2011. gadā vairāk nekā piecas reizes pārsniedza 2008. gada rādītāju. Būvniecības aktivitātes pieaugums atspoguļojās arī izsniegto būvatļauju skaita pieaugumā.

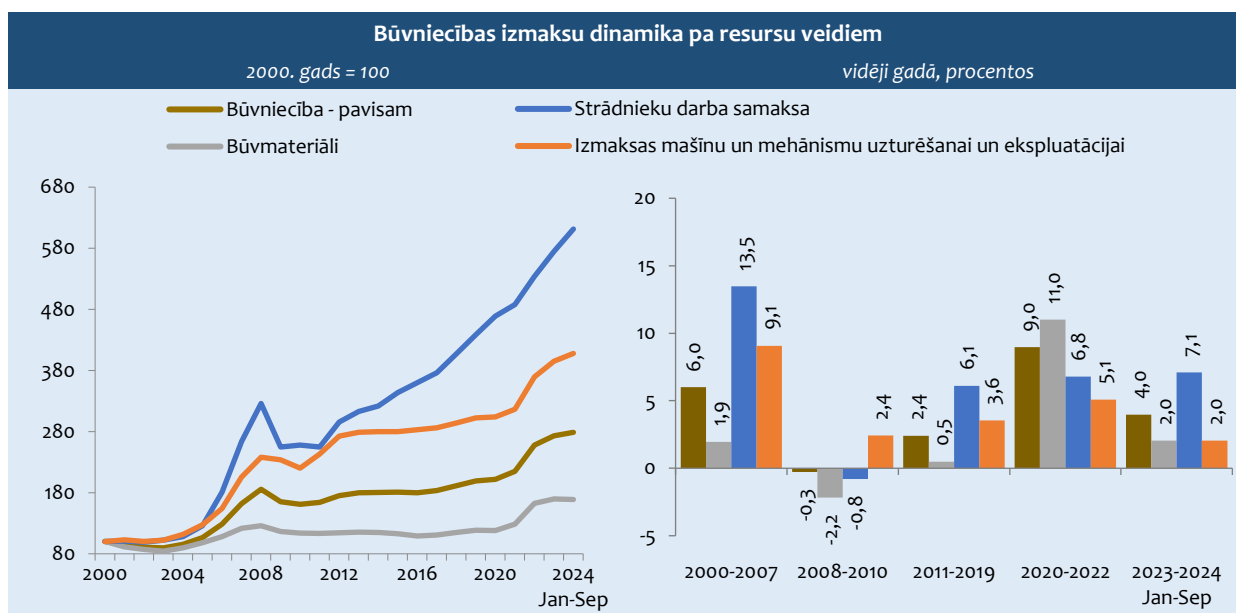
Jāatzīmē, ka ES struktūrfondu pārejas periodā, mazinoties investīcijām būvniecībā, būvniecības izlaide 2015.–2016. gadā vidēji saruka par 5,2 % katru gadu. Būvniecības aktivitāte mazinājās visās grupās, visvairāk inženierbūvju grupā. Negatīvās tendences noteica arī izsniegto būvatļauju skaita samazinājumu šajā laika posmā. Nākamajos gados, sākot ar 2017. gadu, nozares attīstības dzinulis bija ES struktūrfondu projektu īstenošanas intensitātes pieaugums pēc pārejas perioda, kā arī privāto investīciju pieplūdums lielajos būvniecības objektos.

4.18. attēls

Ekonomiskajai aktivitātei pieaugot, nodarbināto skaits sāka vienmērīgi palielināties 2011. gadā. Skaita samazinājums bija vērojams 2015. un 2016. gadā līdz ar kritumu būvniecības produkcijas izlaidē. 2019. gadā nodarbināto skaits pārsniedza 60 tūkst. un bija lielāks nekā 2010. gadā, taču pieauguma temps bija būtiski lēnāks par produkcijas pieaugumu. Tas nozīmē, ka nozare lielā mērā attīstījās uz produktivitātes pieauguma rēķina. Būvniecības izmaksas šajā periodā palielinājās vienmērīgi, straujāks kāpums bija vērojams laika periodā no 2017. līdz 2019. gadam. Lielāko spiedienu radīja darbaspēka izmaksas, kā arī mašīnu un mehānismu uzturēšanas un ekspluatācijas izmaksas, turpretī būvmateriālu izmaksas palika gandrīz nemainīgas.

4.19. attēls

Laika periodā no 2020. līdz 2022. gadam bija īpaši izjūtama vairāku ārējo faktoru ietekme. Gan Covid-19 pandēmija, gan Krievijas izraisītais karš Ukrainā kopumā negatīvi ietekmēja nozari, un šajā periodā izlaides samazinājums bija vidēji 8 % gadā. Straujākais kritums bija vērojams 2021. gadā, kad nozare piedzīvoja lielāku pieprasījuma kritumu būvniecības izmaksu globālā pieauguma dēļ, īpaši padārdzinoties kokmateriāliem un metālam. Būvizmaksu pieaugums izteikti negatīvi ietekmēja nozares aktivitāšu dinamiku. 2022. gadā spiedienu uz būvniecības izmaksām pastiprināja Krievijas invāzija Ukrainā, kuras rezultātā būtiski ievērojami samazinājās atsevišķu būvmateriālu pieejamība, kā arī ievērojami sadārdzinājās energoresursi. Lejupslīde ietekmēja arī pieprasījumu pēc darbaspēka, 2020. – 2022. gadā darba vietu skaits būvniecībā saruka.

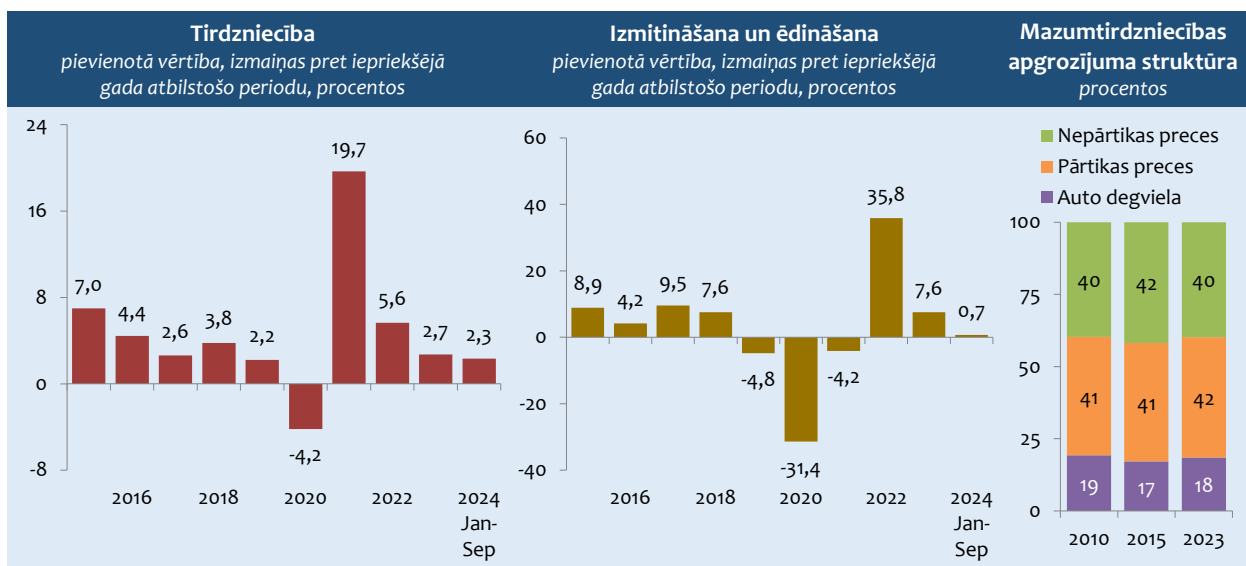
2023.gadā būvniecības aktivitātes atjaunojās. Kopumā gadā būvniecības produkcijas apjoms bija par 18,9 % lielāks kā 2022.gadā. Nozare un pasūtītāji pārvarēja pēdējo gadu izaicinājumus, un pasūtītāju aktivitātes pieaugums pozitīvi ietekmēja nozares rādītājus. Kā ietekmējošu faktoru, var minēt arī nozares iepriekšējo gadu recesijas zemo bāzes efektu. Būvniecības izmaksu pieaugums 2023. gadā sāka mazināties, un 2024. gadā tas ir atgriezies pirmspandēmijas līmenī. Ārējo faktoru izsauktais būvmateriālu cenu pieaugums ir rimies, un darbaspēka izmaksas ir atgriezušās izmaksu pieauguma dzinulā lomā.

Būvniecības aktivitātes 2024. gadā mazinās. Šī gada 3 ceturkšņos būvniecības produkcijas apjoms gada griezumā ir par 3,6% mazāks kā 2023.gada 3 ceturkšņos. To noteica ievērojams aktivitātes sarukums ēku būvniecībā, kur vēl aizvien daļa ietekmes ir samērā augstām kredītēšanas likmēm.

4.6. TIRDZNIECĪBA, IZMITINĀŠANA UN ĒDINĀŠANA

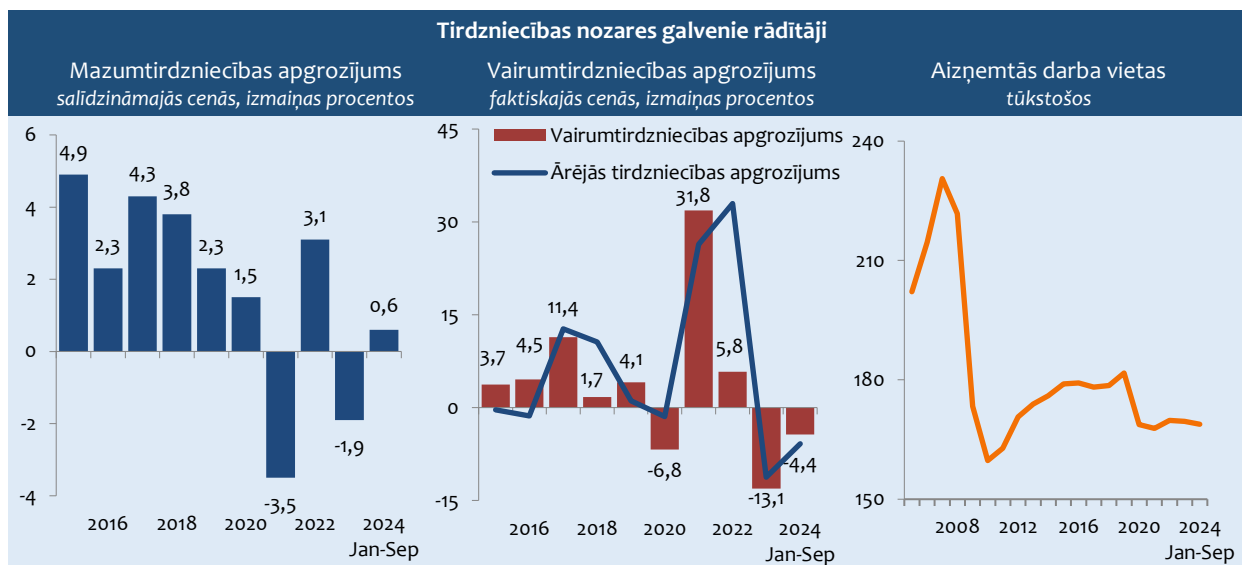
Tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozaru struktūrā dominē tirdzniecība – aptuveni 85 %. Kopumā nozarēs sniegto pakalpojumu apjomi kopš 2015. gada strauji palielinājās. Tirdzniecības nozari pozitīvi ietekmēja privātā patēriņa kāpums un mazumtirdzniecības apgrozījuma pieaugums. Savukārt izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozari pozitīvi ietekmēja tūrisma nozares attīstība.

4.20. attēls

Periodā no 2015. līdz 2019. gadam tirdzniecības nozares pakalpojumu apjomi pieauga katru gadu un kopumā izaugsme bija strauja – vidēji gadā par 4 %. Arī izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumiem šajā periodā kopumā bija straujš apjoms kāpums – vidēji gadā par 4,9 %, tomēr 2019. gadā bija vērojams pakalpojumu apjomu kritums. Darba samaksas pieaugums un uzlabojumi darba tirgū nodrošināja mazumtirdzniecības apgrozījuma kāpumu, kas šajā periodā palielinājās vidēji par 3,5 % katru gadu. Kopējo mazumtirdzniecības apgrozījuma dinamiku visvairāk ietekmēja nepārtikas mazumtirdzniecības apjomu kāpums, strauji pieauga arī apgrozījuma kāpums auto degvielai, bet pārtikas preču grupā mazumtirdzniecības apjomi pieauga nedaudz lēnāk. Savukārt vairumtirdzniecības nozares dinamiku ietekmēja ārējās tirdzniecības aktivitātes.

4.21. attēls

2020. gadā tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozarēs sniegto pakalpojumu apjomi kopumā samazinājās. Tirdzniecības nozari negatīvi ietekmēja Covid-19 krīzes izraisīts privātā patēriņa kritums, bezdarba pieaugums un ienākumu samazinājums. Mazumtirdzniecības apgrozījums pieauga ļoti mēreni, strauji saruka vairumtirdzniecības apgrozījums, bet ieviestie stingrie pasākumi vīrusa izplatības ierobežošanai īpaši negatīvi ietekmēja izmitināšanas un ēdināšanas nozari.

2021.–2022. gadā tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozarēs sniegto pakalpojumu apjomi atkal strauji pieauga. Tirdzniecības nozari pozitīvi ietekmēja Covid-19 pandēmijas dēļ ieviesto ierobežojumu mīkstināšana un atcelšana. Izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozares apjomi kopš 2021. gadā otrās puses pieauga ļoti strauji, atkopjoties no lejupslīdes iepriekšējos gados.

2023. gadā kopējie nozaru apjomi pieauga mērenāk nekā iepriekšējos divos gados, ko lielā mērā veicināja izmitināšanas un ēdināšanas nozares izaugsme. Tirdzniecības nozari turpināja negatīvi ietekmēt nelabvēlīgā situācija ārējā vidē, kas vēl vairāk samazināja vairumtirdzniecības apjomus. Savukārt patēriņa cenu kāpums gada sākumā pārsniedza ienākumu palielinājumu, iedzīvotāju reālie ienākumi saruka un negatīvi ietekmēja mājsaimniecību patēriņu, tādējādi mazumtirdzniecības apgrozījums 2023. gadā saruka par 1,9 %. Visstraujāk samazinājās pārtikas preču mazumtirdzniecības apgrozījums pārtikas preču augsto cenu dēļ. Nepārtikas precēm tas saruka mērenāk, bet degvielai pieauga, ko ietekmēja zemāki tirdzniecības apjomi 2022. gadā augstāku degvielas cenu dēļ.

2024. gadā tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozarēs sniegto pakalpojumu apjomi turpināja pieaugt mēreni. Kopumā 2024. gada trīs ceturkšņos, salīdzinot ar 2023. gada attiecīgo periodu, tirdzniecības nozares apjomi pieauga par 2,3 %. 2024. gada sākumā nelabvēlīgā situācija ārējā vidē turpināja ietekmēt vairumtirdzniecības apjomu samazināšanos. Pirmajos divos ceturkšņos saruka arī automobiļu un motociklu tirdzniecība. Savukārt mazumtirdzniecības apgrozījums trīs ceturkšņos pieauga tikai par 0,6 %, joprojām pastāvot piesardzīgam iedzīvotāju noskaņojumam veikt lielākus pirkumus. Straujāks bija degvielas mazumtirdzniecības apgrozījuma kāpums, nepārtikas precēm mazumtirdzniecības apgrozījums pieauga mēreni, bet pārtikai – samazinājās. Izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozaru apjomi 2024. gada trīs ceturkšņos pieauga ļoti mēreni – par 0,7 %, ko lielā mērā noteica kritums ēdināšanas nozarē.

Lielākais aizņemto darba vietu īpatsvars ir tirdzniecībā, bet pēdējos gados tas sarūk un darba vietu skaits straujāk palielinās izmitināšanas un ēdināšanas nozarē.

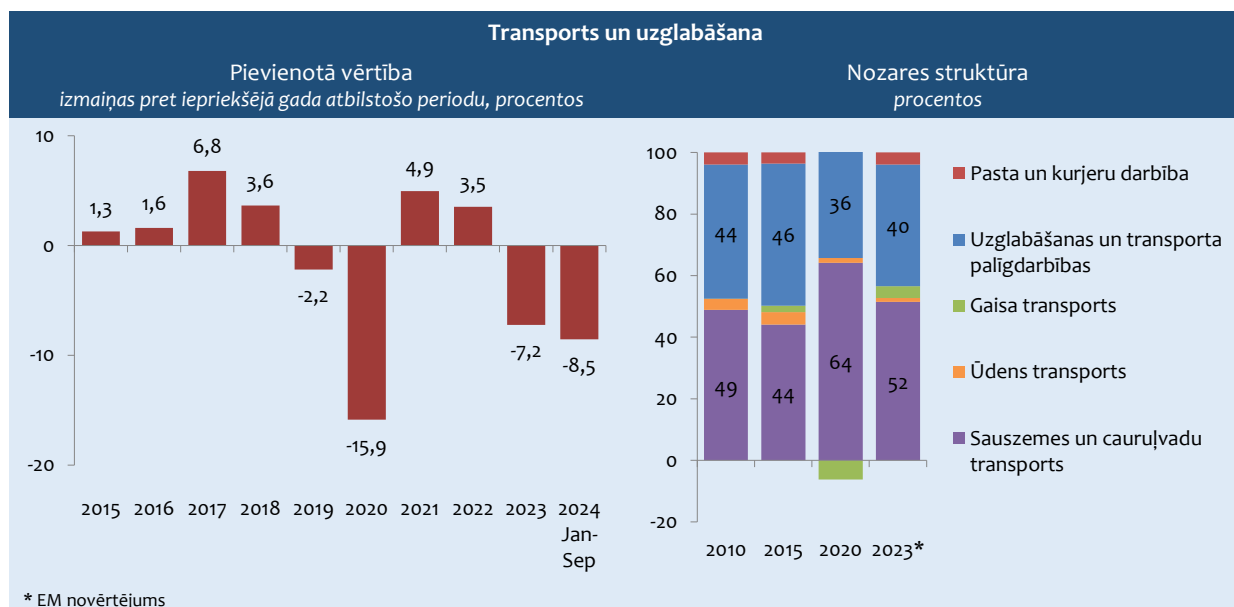
4.7. TRANSPORTS UN UZGLABĀŠANA

Transporta un uzglabāšanas nozare ir cieši saistīta ar starptautiskajiem pārvadājumiem, tostarp pa dzelzceļu pārvadāto un ostās saņemto un nosūtīto kravu apjomu.

Pēc neliela kāpuma 2015.-2016. gadā 2017.-2018. gadā nozares apjomi pieauga straujāk. Lai gan samazinājās tranzīta kravu daudzums dzelzceļa sistēmā un ostās, nozares pieaugumu noteica kāpums autopārvadājumos un pasažieru skaits pieaugums lidostā un jūras ostās. 2019. gadā apjomu pieaugums sauszemes autotransportā nespēja kompensēt kritumu pārējās transporta apakšnozarēs. Savukārt 2020. gadā nozares apjomi strauji saruka Covid-19 krīzes izraisīto pārvietošanās ierobežojumu dēļ, kas būtiski ietekmēja aviācijas, sauszemes transporta un dzelzceļa darbību.

2021. gadā, uzlabojoties epidemioloģiskajai situācijai un atceļot ieviestos ierobežojumus, nozares apjomi atkal strauji palielinājās. Arī 2022. gadā nozares apjomi turpināja palielināties. Pārvadāto kravu apjomu straujš kāpums bija vērojams ostās, savukārt nedaudz samazinājās dzelzceļa un autotransporta pārvadājumu kravu apjomi. Pasažieru pārvadājumi, atjaunojoties plūsmai pēc Covid-19 ierobežojumu atcelšanas, 2022. gadā strauji palielinājās visos pārvadājumu veidos, īpaši strauji aviopārvadājumos, kur pasažieru skaits pieauga vairāk nekā divas reizes, salīdzinot ar 2021. gadu.

4.22. attēls

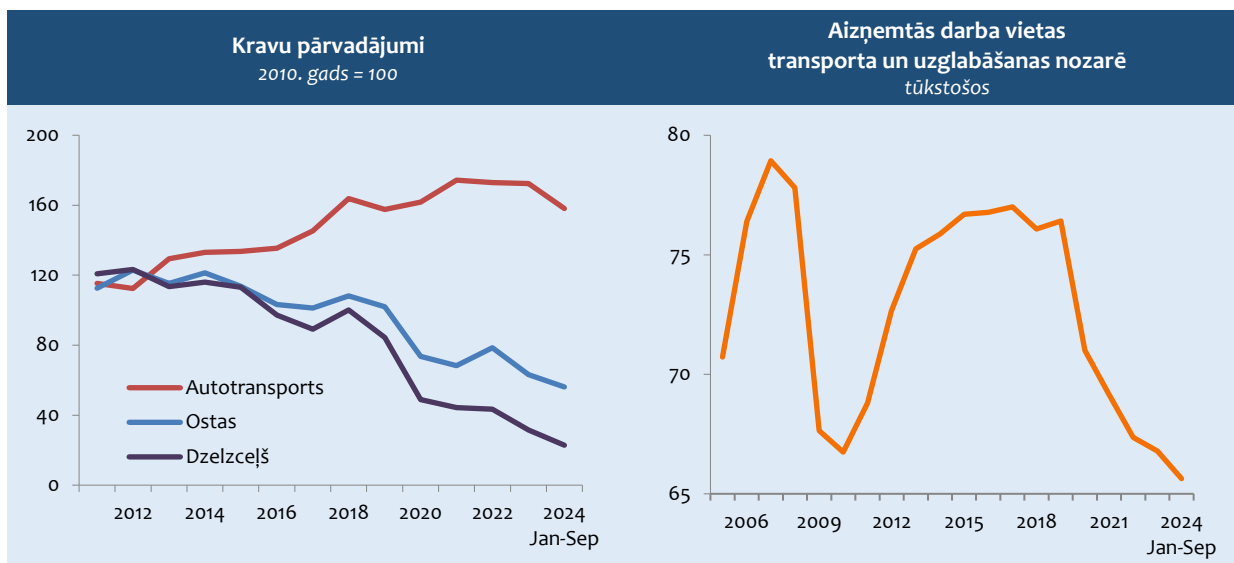

Pēc izaugsmes iepriekšējos divos gados 2023. gadā transporta nozares apjomi strauji saruka, ko noteica samazinājums visās transporta apakšnozarēs, izņemot gaisa transportu. Visstraujāk samazinājās pakalpojumu apjomi sauszemes un cauruļvadu transportā, kā arī uzglabāšanas un transporta palīgdarbībās. Pārvadāto kravu apjomi samazinājās visos transporta veidos, ko noteica starptautiskajos pārvadājumos pārvadāto kravu apjomu kritums. Pasažieru pārvadājumi 2023. gadā visstraujāk pieauga aviopārvadājumos – par 23,2 %, sauszemes pārvadājumos tie pieauga par 15,4 % un ostās – par 2,5 %.

Arī 2024. gada trīs ceturkšņos transporta nozares apjomi turpināja sarukt un arī vienīgo pozitīvo ieguldījumu sniedza pieaugums gaisa transporta nozarē. Visstraujāk samazinājās pakalpojumu apjomi ūdens transporta nozarē. Pārvadāto kravu apjomi samazinājās visiem transporta veidiem. Straujāk samazinājās dzelzceļa kravu apjomi, ko noteica starptautiskajos pārvadājumos pārvadāto kravu apjomu kritums, savukārt autotransporta kravu pārvadājumos – kritums iekšzemes pārvadājumos. Pasažieru pārvadājumi 2024. gada trīs ceturkšņos visstraujāk pieauga aviopārvadājumos – par 5,3 %, sauszemes pārvadājumos tie pieauga par 1,7 %, bet ar jūras transportu samazinājās par 5,6 %.

Lielākais aizņemto darba vietu īpatsvars transporta un uzglabāšanas nozarē ir sauszemes un cauruļvadu transporta nozarē, kā arī uzglabāšanas un transporta palīgdarbībās. 2020. gadā Covid-19 krīzes ietekmē aizņemto darba vietu skaits strauji samazinājās visās transporta un uzglabāšanas apakšnozarēs. Kopš 2021. gada aizņemto darba vietu skaits turpina samazināties visās nozarēs, izņemot gaisa transporta nozari, un jau ir noslīdējis zemāk par līmeni kāds tas bija transporta un uzglabāšanas nozarē finanšu krīzes laikā 2010. gadā.

4.23. attēls

4.8. KOMERCPAKALPOJUMI

Komerccpakalpojumu (informācijas un komunikācijas pakalpojumu, finanšu un apdrošināšanas darbību, operāciju ar nekustamo īpašumu, profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbības, mākslas, izklaides un atpūtas) nozaru struktūrā dominē operācijas ar nekustamo īpašumu.

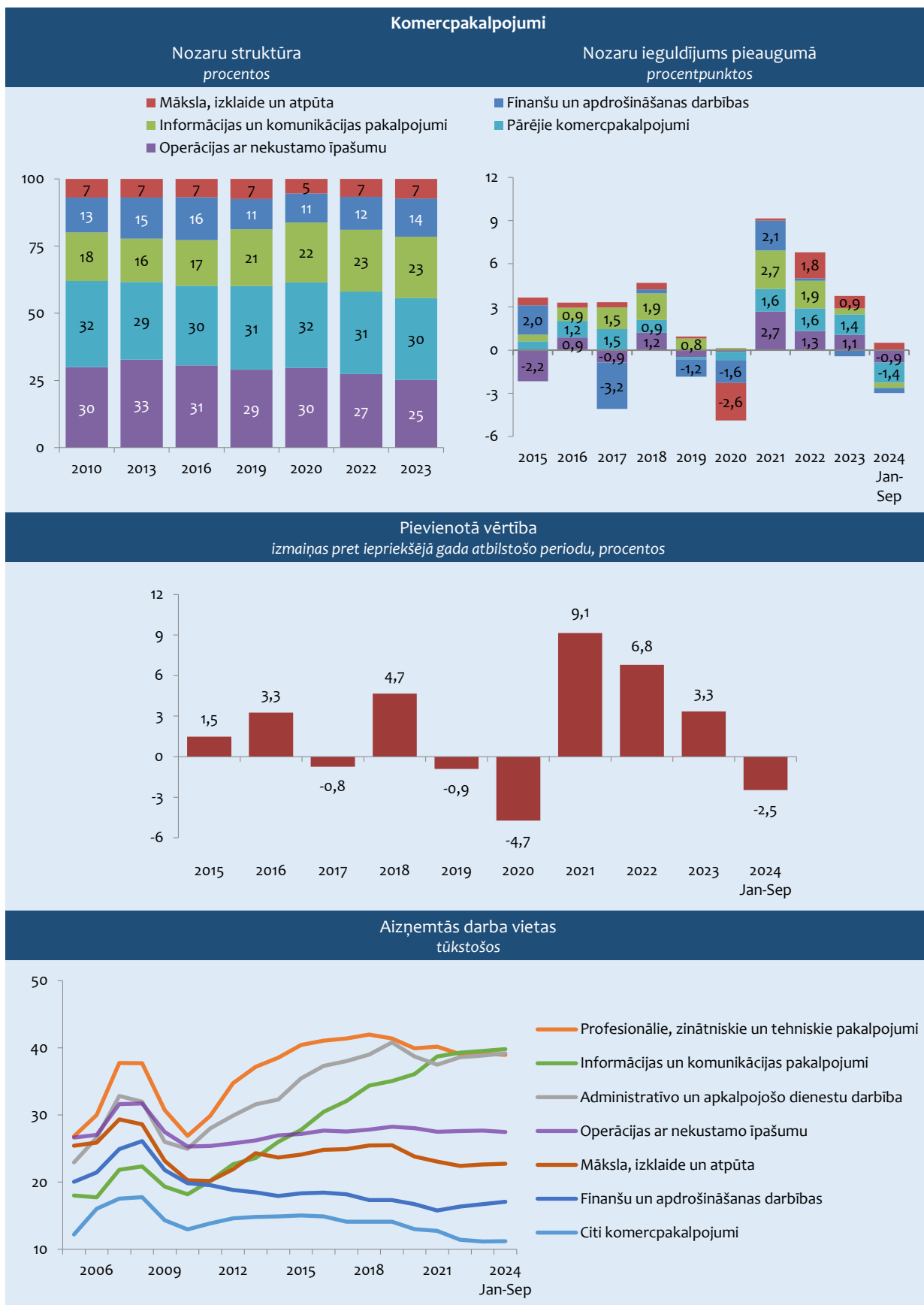
2015.–2019. gadā komerccpakalpojumu nozaru apjomi pieauga mēreni – vidēji par 1,5 % gadā. Tie pieauga visās galvenajās komerccpakalpojumu nozarēs, izņemot finanšu un apdrošināšanas darbībās, ko lielā mērā noteica gan nerezidentu biznesa apjoma samazināšanās Latvijā, gan banku apvienošana un likvidācija, un operācijās ar nekustamo īpašumu. Savukārt 2020. gadā Covid-19 krīzes ietekmē komerccpakalpojumu apjomi samazinājās visās nozarēs, izņemot informācijas un komunikācijas pakalpojumos, kur bija vērojams neliels apjomu kāpums. Īpaši strauji stingro Covid-19 pandēmijas ierobežošanas pasākumu dēļ kritās apjomi mākslas, izklaides un atpūtas nozarē.

2021. un 2022. gadā, atveseļojoties pēc Covid-19 krīzes, komerccpakalpojumu apjomi strauji pieauga visās nozarēs. Lielākā ietekme bija apjomu kāpumam informācijas un komunikācijas pakalpojumos, un operācijās ar nekustamo īpašumu. 2022. gadā straujāki pieauguma tempi bija arī mākslas, izklaides un atpūtas nozarē, kas bija viena no nozarēm, kuru vismagāk skāra Covid-19 ierobežojumi. Arī 2023. gadā komerccpakalpojumu jomā bija vērojama būtiska izaugsme, bet apjomu pieaugums bija mērenāks nekā iepriekšējos divos gados. Apjomi pieauga visās komerccpakalpojumu nozarēs, izņemot finanšu un apdrošināšanas darbībās, ko galvenokārt ietekmēja kritums finanšu pakalpojumos. Lielākā ietekme bija pakalpojumu apjomu kāpumam operācijās ar nekustamo īpašumu un mākslas, izklaides un atpūtas nozarē.

Savukārt 2024. gada trīs ceturkšņos komerccpakalpojumu jomā vērojams kritums, salīdzinot ar 2023. gada attiecīgo periodu. Apjomi saruka visās komerccpakalpojumu nozarēs, izņemot mākslu, izklaidi un atpūtu. Lielākā ietekme bija pakalpojumu apjomu kritumam operācijās ar nekustamo īpašumu. Būtiska ietekme bija arī kritumam finanšu darībās, ko lielā mērā ietekmēja kritums finanšu pakalpojumos saistībā ar monetāro finanšu iestāžu izmaksu pieaugumu, un informācijas un komunikāciju pakalpojumos, kur negatīvu rezultātu visos trīs ceturkšņos uzrādīja telekomunikāciju pakalpojumu sniegšanas nozare.

Lielākais aizņemto darba vietu īpatsvars komerccpakalpojumu nozarēs ir informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē, profesionālajos, zinātniskajos un tehniskajos pakalpojumos un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībās. Pēc darba vietu skaita krituma 2020. gadā visās nozarēs 2021.–2023. gadā darba vietu skaits ir pieaudzis tikai informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē, bet finanšu darbībās un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībās praktiski saglabājies nemainīgs. 2024. gada trīs ceturkšņos darba vietu skaits pieauga visās nozarēs, izņemot profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu, kā arī operāciju ar nekustamo īpašumu nozari.

4.24. attēls

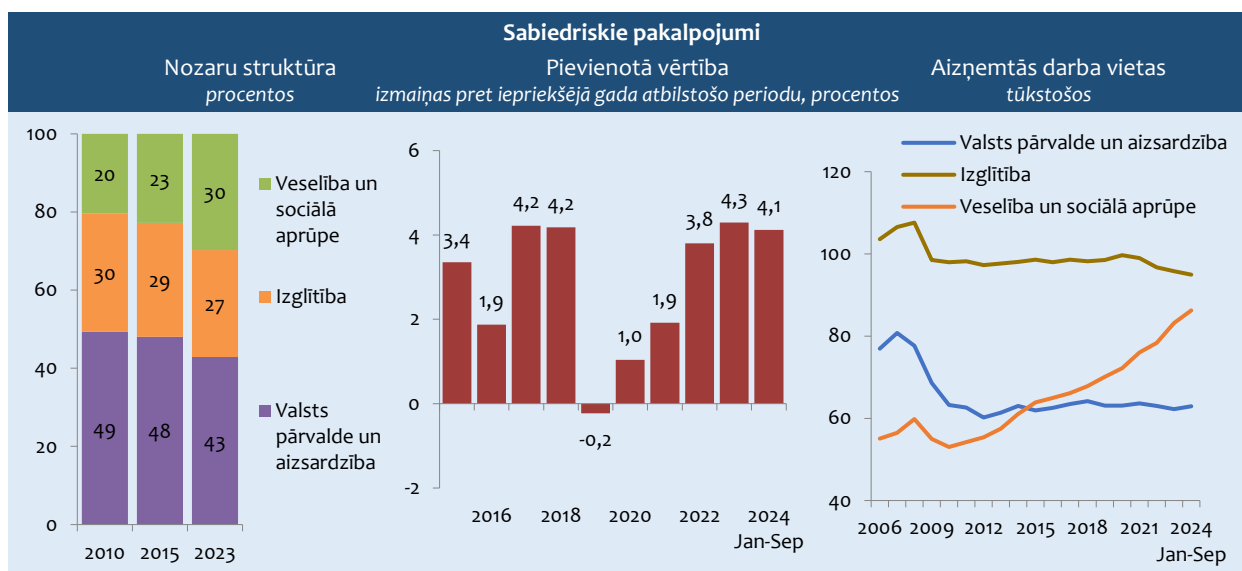
4.9. SABIEDRISKIE PAKALPOJUMI

Sabiedrisko pakalpojumu (valsts pārvaldes un aizsardzības, izglītības, veselības un sociālās aprūpes) nozaru struktūrā dominē valsts pārvalde un aizsardzība. Palielinoties valdības izdevumiem, 2015.–2018. gadā sabiedrisko pakalpojumu nozarēs vērojams stabils pieaugums. Lēnāks tas bija 2016. gadā, kad stabils apjoms kāpums bija tikai valsts pārvaldē un aizsardzībā. Kopumā 2015.–2018. gadā sabiedrisko pakalpojumu apjomi pieauga vidēji par 3,4 % gadā. Straujākais kāpums bija veselības aprūpē, bet lēnākais – valsts pārvaldē un aizsardzībā. Savukārt 2019. gadā sabiedrisko pakalpojumu apjomi praktiski nemainījās, apjomu kāpumam veselības aprūpē kompensējot apjomu kritumu izglītībā.

2020.–2021. gadā kopējiem pakalpojumu apjomiem bija vērojams mērens kāpums, ko 2020. gadā noteica apjomu kritums veselības un sociālās aprūpes jomā – par 3,4 %, savukārt 2021. gadā tie strauji pieauga, šo procesu ietekmējot pakalpojumu pieejamībai Covid-19 pandēmijas laikā. Valsts pārvaldes un aizsardzības, kā arī izglītības apjomi 2020. gadā pieauga straujāk, bet 2021. gadā valsts pārvaldē un aizsardzībā bija vērojama ļoti mērena izaugsme, bet izglītības pakalpojumu apjomi samazinājās.

Savukārt 2022. un 2023. gadā kopējie sabiedrisko pakalpojumu apjomi pieauga strauji. Šis process noritēja straujāk veselības un sociālās aprūpes jomā – attiecīgi par 8,1 % un 12,5 % – un mērenāk valsts pārvaldes un aizsardzības jomā – attiecīgi par 3,9 % un 1,9 %, tikmēr izglītības pakalpojumu jomā apjomi samazinājās – attiecīgi par 1,4 % un 1,6 %. Pēdējos gados pieaug valdības patēriņš valsts aizsardzības spēju palielināšanai un veselībai.

4.25. attēls

Arī 2024. gada trīs ceturkšņos kopējie pakalpojumu apjomi turpināja strauji pieaugt. Strauji apjomi turpināja pieaugt veselības un sociālās aprūpes jomā – par 17 %. Valsts pārvaldes un aizsardzības pakalpojumu apjomi pieauga par 1,2 %, bet izglītībā tie turpināja sarukt – par 5,6 %.

Lielākais aizņemto darba vietu īpatsvars ir izglītībā. Straujš darba vietu kāpums pēdējos gados vērojams veselības aprūpē, savukārt darba vietu skaits samazinās izglītībā. 2022. un 2023. gadā darba vietu skaits saruka arī valsts pārvaldē un aizsardzībā, bet 2024. gada trīs ceturkšņos darbavietu skaits saruka tikai izglītībā.

5. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS PROGNOZES

TAUSAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBA 2025. GADĀ¹

2024. gadā IKP ar nelielu samazinājumu saglabāsies tuvu 2023. gada līmenim – pēc EM novērtējuma gada griezumā IKP apjoms 2020. gada salīdzināmās cenās varētu būt par 0,2 % mazāks nekā 2023. gadā. Paredzams, ka 2025. gadā situācija ekonomikā uzlabosies. Starptautiskās institūcijas prognozē, ka Latvijas lielākajos eksporta tirgos 2025. gadā ekonomika augs straujāk nekā 2024. gadā, kas pozitīvi ietekmēs arī Latvijas eksporta iespējas. Vienlaikus procentu likmju samazinājums un reālo ienākumu pieaugums palielinās privāto patēriņu. Tāpat procentu likmju samazinājums un plašāka kredītu pieejamība, kā arī ES fondu programmu īstenošana pozitīvi ietekmēs investīciju dinamiku. Būtiski nepasliktinoties norisēm ārējā vidē, paredzams, ka ekonomikas izaugsme 2025. gadā varētu sasniegt 2,6 %.

Energoresursu un pārtikas cenu stabilizēšanās, kā arī reālā atalgojuma pieaugums 2024. gadā pozitīvi ir ietekmējis privāto patēriņu. Sagaidāms, ka arī 2025. gadā kopumā cenu līmenis saglabāsies stabils (inflācija 2025. gadā varētu būt tuvu 1,8 %), kā arī palielināsies algas pēc nodokļu nomaksas, kas turpinās uzturēt reālo ienākumu pieaugumu mājāsaimniecībā. Pozitīva ietekme uz privātā patēriņa dinamiku nākamgad varētu būt arī procentu likmju samazinājumam un plašākai kredītu pieejamībai. Kopumā 2025. gadā privātais patēriņš varētu pieaugt par 2,1 %.

Gan augstās procentu likmes, gan arī kopumā gausā uzņēmējdarbības kreditēšana 2024. gadā negatīvi ietekmēja investīciju dinamiku. Līdz ar procentu likmju samazinājumu un kreditēšanas paplašināšanos arī privāto investīciju apjoms 2025. gadā varētu pieaugt. Investīciju plūsmu pozitīvi ietekmēs arī ES fondu plānošanas perioda ieguldījumi un Latvijas ANM plāna pasākumu īstenošana. EM prognozē, ka 2025. gadā ieguldījumi bruto pamatkapitāla veidošanā varētu palielināties par 2,7 %.

2024. gadā vājais pieprasījums galvenajās tirdzniecības partnervalstīs ir negatīvi ietekmējis Latvijas eksportētāju sniegumu. Tāpat negatīvu ietekmi uz uzņēmumu eksportspēju ir atstājis straujš ražošanas faktoru izmaksu pieaugums. Aizvadītajos gados strauji pieaugušas gan energoresursu cenas, gan arī darbaspēka un kapitāla izmaksas. Arī saspringtā ģeopolitiskā situācija un Krievijas karš Ukrainā turpina ietekmēt gan izejmateriālu piegādes, gan gatavās produkcijas noietu. Starptautiskās institūcijas prognozē, ka pārējās Baltijas valstīs, Skandināvijā un Rietumeiropas valstīs 2025. gadā ekonomikas attīstība būs noturīgāka nekā 2024. gadā. Tas nozīmē, ka tiem Latvijas eksportētājiem, kam galvenais noieta tirgus ir ES valstis, situācija uzlabosies un pieaugs ārējais pieprasījums. Tiek prognozēts, ka preču un pakalpojumu eksporta apjomi 2025. gadā pieaugs par 3,1 %.

2022. gadā bija vērojams straujš importa apjomu kāpums, ko lielā mērā noteica lielā nenoteiktība saistībā ar Krievijas karu Ukrainā un ES piemērotajām sankcijām. Rezultātā daudzi uzņēmumi pastiprināti veidoja preču krājumus. 2023. gadā importa dinamiku aizvien vairāk ietekmēja preču tirdzniecības plūsmu mazināšanās ar Krieviju, līdzīgas tendences kopumā saglabājās arī 2024. gadā. Ņemot vērā Krievijas preču plūsmas samazinājumu Latvijas importa struktūrā iepriekšējos gados, sagaidāms, ka tirgus pārorientācijas negatīvā ietekme uz importa plūsmām nākamajos gados būs mazāk izteikta un turpmāk importa dinamiku aizvien lielākā mērā noteiks Latvijas iekšzemes pieprasījuma dinamika. Sagaidāms, ka 2025. gadā preču un pakalpojumu importa apjomi palielināsies par 3 %.

Ņemot vērā situācijas stabilizēšanos Latvijas ārējās tirdzniecības partnervalstīs un iekšzemes pieprasījuma pieaugumu, sagaidāms, ka 2025. gadā izaugsme varētu atgriezties tajās nozarēs, kurās 2024. gadā bija vērojama lejupslīde. Pieaugums sagaidāms gan apstrādes rūpniecībā, gan būvniecībā, gan arī komercpakalpojumu sektorā.

2025. gadā straujākais pieaugums sagaidāms būvniecības nozarē. Pozitīvi nozares attīstību ietekmēs gan ES fondi un publiskie pasūtījumi, gan kreditēšanas pieaugums. Tiek prognozēts, ka būvniecības apjomu kāpums 2024. gadā var pārsniegt 4,6 %.

Apstrādes rūpniecībā izaugsme 2025. gadā varētu sasniegt 4,5 %, ko galvenokārt noteiks eksporta iespēju uzlabošanās. Grūtības saglabāsies atsevišķiem uzņēmumiem, kuri ir saistīti ar Krievijas un NVS valstu tirgiem un kuriem šajā situācijā būs jāturpina meklēt jaunas piegāžu iespējas un jauni preču noieta tirgi. Uz iekšējo tirgu orientētās rūpniecības nozares ietekmēs iedzīvotāju pirktspēja.

Salīdzinoši stabili izaugsmes rādītāji 2025. gadā saglabāsies arī lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē. Lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē izaugsme 2025. gadā varētu būt tuvu 2 %.

Stabila izaugsme prognozējama arī tirdzniecības nozarē. To pozitīvi ietekmēs ārējās tirdzniecības plūsmu palielinājums un vairumtirdzniecības nozares dinamika. Savukārt mazumtirdzniecības nozari pozitīvi ietekmēs privātā patēriņa pieaugums.

¹ EM tautsaimniecības attīstības prognožu izstrādē ārējo tirgu analīzei un globālās ekonomikas attīstības tendenču novērtēšanai izmantotas jaunākās SVF un EK prognozes (skat. 2. nodaļu).

Mazākā apmērā nekā 2023.–2024. gadā, tomēr negatīva dinamika 2025. gadā saglabāsies transporta un uzglabāšanas nozarē (samazinājums par 0,8 %). Ģeopolitiskā situācija un sarūkošās preču plūsmas no Krievijas ietekmēs gan dzelzceļa, gan ostu darbības rādītājus, un tuvākajā laikā nav pamata sagaidīt būtiskus uzlabojumus tranzīta kravu plūsmās. No otras puses, nozares attīstību pozitīvi ietekmēs sauszemes un gaisa transporta pakalpojumu attīstības dinamika.

Pie izaugsmes 2025. gadā atgriezīsies arī komercpakalpojumu sektors. Tiek prognozēts, ka informācijas un tehnoloģiju nozarēs pakalpojumu apjoms 2025. gadā varētu palielināties par 4 %. Pārējās komercpakalpojumu nozarēs dinamika būs mērenāka. Pēc straujas atgūšanās no Covid-19 krīzes radītajiem ierobežojumiem augstie izaugsmes tempi ir kļuvuši mērenāki izmitināšanas un ēdināšanas nozarē. 2025. gadā izaugsme izmitināšanas un ēdināšanas nozarē varētu būt tuvu 3,8 %, savukārt mākslas, izklaides un atpūtas nozarē – 3 %. Mērena dinamika sagaidāma arī finanšu pakalpojumu un nekustamā īpašuma apsaimniekošanas nozarēs. Savukārt sabiedrisko pakalpojumu nozarēs 2025. gadā izaugsme varētu sasniegt 2,2 %.

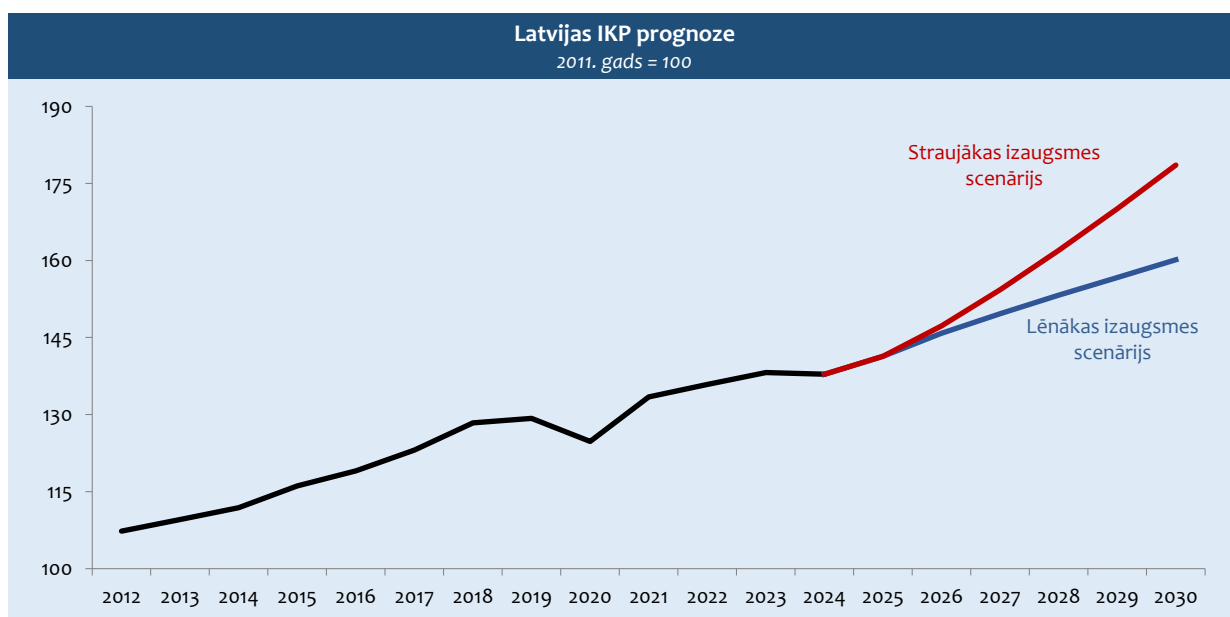
2026.–2030. GADA ATTĪSTĪBAS PERSPEKTĪVAS

Vidējam termiņam līdz 2030. gadam ir izstrādāti divi – lēnākas un straujākas (jeb mērķa) izaugsmes – scenāriji. Pamatpieņēmumi ir balstīti uz atšķirīgām globālās ekonomikas attīstības perspektīvām un spēju sekmīgi pārvarēt Krievijas kara Ukrainā radītās sekas, kā arī Latvijas īstenotās strukturālo politikas efektivitāti, jo bez strukturālām izmaiņām nav iespējams palielināt produktivitāti un mainīt Latvijas izaugsmes trajektoriju.

Sociāli ekonomiskās attīstības būtība ir pakāpeniskas kvalitatīvas pārmaiņas vairākās jomās, piemēram, ražošanā, izglītībā, zinātnē, kultūrā un iedzīvotāju labklājībā. Šīm izmaiņām ir raksturīgas tautsaimniecības strukturālās pārmaiņas jeb strukturāla transformācija. Strukturālā transformācija ir process, kas saistīts ar darbaspēka un citu ražošanas resursu pārvietošanu no zemas produktivitātes uz augstas produktivitātes darbības jomām, nozarēm un saimnieciskajām aktivitātēm. Pateicoties strukturālai transformācijai, aug kopējais produktivitātes līmenis un tiek stiprināts ilgtspējīgs izaugsmes potenciāls. Ekonomiskā transformācija ietver fundamentālas izmaiņas tautsaimniecībā, kas paaugstina kopējo produktivitātes līmeni, vienlaikus nodrošinot atbilstošu nodarbinātības kvantitāti un kvalitāti, taisnīgus ienākumus un to sadali, piekļuvi kvalitatīviem sabiedriskajiem pakalpojumiem. Strukturālo politikas galvenais mērķis ir uzņēmēju motivācijas veicināšana biznesa modeļa maiņai un jaunu konkurētspējas priekšrocību izziņai un veidošanai.

Lēnākas izaugsmes scenārijs balstās uz pieņēmumu, ka ekonomikas transformācijas process ir lēns, pāreja uz augstākas pievienotās vērtības ekonomiku noritēs pakāpeniski. Pārvarot augstās inflācijas šoku, ekonomika faktiski atgriežas pie iepriekšējās desmitgades vidējiem izaugsmes tempiem, kas vidējā termiņā no 2026. līdz 2030. gadam varētu sasniegt 2,6 % gadā. Šajā periodā eksporta, investīciju un privātā patēriņa pieauguma tempi varētu būt tuvu 2–3 % robežam gadā.

5.1. attēls

Globālās tehnoloģiju attīstības tendences, ES Zaļais kurss un stratēģiski svarīgo nozaru attīstība jaunos ģeopolitiskos apstākļos paver jaunas iespējas Latvijas ekonomikas eksportspējas kāpināšanai, produktivitātes līmeņa paaugstināšanai,

ieguldot tehnoloģiju attīstībā, digitalizācijā un inovācijās. Lielāks efekts ir panākams, stratēģiski un sinerģiski ieguldot gan īstermiņā, gan vidējā termiņā pieejamos publiskos finanšu līdzekļus. Straujākas izaugsmes scenārijs vidēja termiņa periodam paredz straujāku investīciju apjoma kāpumu, kas veicina jaunāko tehnoloģiju ieviešanu, jaunu produktu un pakalpojumu attīstīšanu, kā arī digitālo risinājumu plašāku izmantošanu un procesu efektivitātes uzlabošanu. Straujākas izaugsmes scenārijā bez publiskām investīcijām nozīmīga loma ir arī privāto investīciju apjomam, stimulējot kredītešanas pieaugumu, kapitāla tirgus attīstību un finanšu instrumentu izmantošanu. Šajā scenārijā IKP pieauguma tempi līdz 2030. gadam var sasniegt 4,8 % vidēji gadā.

Nozīmīgs faktors straujākas izaugsmes nodrošināšanā ir efektīviem darbaspēka pieejamības problēmas risinājumiem. Ieguldījumiem cilvēkkapitālā ir ļoti liela nozīme. Kritiski svarīgi ir nodrošināt augošās un produktīvās nozares ar izaugsmei nepieciešamo darbaspēku, kas nozīmē, ka ir jāpārskata līdzšinējās pieaugušo izglītības programmas un jāveicina darbaspēka pārplūde no mazāk produktīviem sektoriem uz produktīvām nozarēm.

5.1. tabula

Latvijas IKP izlietojuma prognoze izmaiņas procentos						
	Fakts			Prognozes		2026–2030 vidēji gadā
	2021	2022	2023	2024	2025	
Iekšzemes kopprodukts	6,9	1,8	1,7	-0,2	2,6	2,5 .. 4,8
Privātais patēriņš	8,1	5,1	-1,0	0,8	2,1	2,8 .. 4,8
Valsts patēriņš	3,7	2,4	7,0	8,0	3,4	2,1 .. 2,8
Kopējā pamatkapitāla veidošana	6,8	-1,6	9,9	-5,6	2,7	2,6 .. 5,5
Eksports	9,1	11,4	-4,7	-0,6	3,1	2,6 .. 5,1
Imports	15,1	9,9	-2,0	-1,2	3,0	2,7 .. 4,7

Straujākas izaugsmes scenārijā vidējā termiņā eksportam un apstrādes rūpniecībai saglabājas salīdzinoši strauji pieauguma tempi, kam pamatā ir gan Latvijas ražotāju konkurētspējas kāpums, gan augošs ārējais pieprasījums. Straujāka attīstība ir sagaidāma augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozarēs. Vidējā termiņā eksportam būtu jāaug straujāk nekā pārējai ekonomikai.

5.2. tabula

Latvijas IKP prognoze attiecībā uz nozarēm izmaiņas procentos						
	Fakts			Prognozes		2026–2030 vidēji gadā
	2021	2022	2023	2024	2025	
Iekšzemes kopprodukts	6,9	1,8	1,7	-0,2	2,6	2,5 .. 4,8
Lauksaimniecība, mežsaimniecība	0,4	-14,1	-8,1	1,7	2,0	2,1 .. 4,0
Apstrādes rūpniecība	10,2	-5,5	0,2	-3,6	4,5	2,9 .. 5,7
Pārējā rūpniecība	12,8	-22,9	0,0	6,5	2,3	1,9 .. 4,0
Būvniecība	-13,7	-4,3	20,9	-5,4	4,6	3,6 .. 6,3
Tirdzniecība, izmitināšana	17,7	7,7	3,1	2,3	2,6	2,6 .. 5,1
Transports un uzglabāšana	4,9	3,5	-7,2	-8,5	-0,8	1,4 .. 3,8
Citi komercpakalpojumi	9,1	6,8	3,3	-2,5	2,7	2,7 .. 5,2
Sabiedriskie pakalpojumi	2,8	7,8	7,2	6,6	2,2	2,1 .. 3,3

Vidējā termiņā strauji pieauguma tempi sagaidāmi būvniecības nozarē. No vienas puses, to ietekmēs publiskās investīcijas un lielo investīciju projektu ("Rail Baltica") realizēšana, no otras puses, papildu pieprasījumu veidos augošās nozares un nepieciešamība pēc jaunām industriālajām telpām.

Mērķa scenārijā strauja attīstība vidējā termiņā ir sagaidāma informācijas un komunikācijas pakalpojumiem. Tas ir saistīts ar aizvien pieaugošo pieprasījumu pēc ražošanas un pakalpojumu procesu digitalizācijas, kā arī globālajām IKT nozares attīstības tendencēm. Taču vienlaikus to ietekmēs arī atbilstoša kvalificēta darbaspēka pieejamība.

6. EKONOMISKĀ STABILITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA

6.1. CENAS

PATĒRIŅA CENAS

Pēc finanšu krīzes izraisītās deflācijas patēriņa cenas atkal sāka pieaugt 2011. gadā. Aizvien būtiskāk kopējo cenu līmeni sāka ietekmēt ārējie faktori un pasaules cenu svārstības naftai un pārtikai. Cenu pieaugumu noteica arī iekšējie faktori, tādi kā straujāka akcīzes nodokļa palielināšana degvielai, alkoholiskajiem dzērieniem un tabakas izstrādājumiem, administratīvo cenu svārstības, kā arī iedzīvotāju ienākumu un privātā patēriņa kāpums. No 2013. līdz 2016. gadam patēriņa cenu pieaugums bija ļoti mērens, bet no 2017. līdz 2019. gadam – straujāks. Covid-19 pandēmijas apkarošanai ieviesto ierobežojumu izraisīta pieprasījuma samazināšanās būtiski ietekmēja patēriņa cenu kritumu 2020. gadā. Savukārt 2021. un 2022. gadā patēriņa cenas atkal pieauga strauji, ko noteica gan ekonomikas atlabšana pēc Covid-19 izraisītās krīzes, gan pasaules cenu kāpums energoresursiem un pārtikai, ko pastiprināja Krievijas iebrukums Ukrainā.

6.1. attēls

2023.gadā patēriņa cenas stabilizējās, katru mēnesi sarūkot, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo mēnesi - no 21,5 % gada sākumā līdz 0,6 % decembrī. To turpināja ietekmēt pasaules cenas un nestabilā ģeopolitiskā situācija. Ņemot vērā inflācijas dinamikas bāzes efektu, 2023. gadā vidējā gada inflācija saglabājās augsta – 8,9 %. Lielākā ietekme bija cenu kāpumam pakalpojumiem – būtiska ambulatoro, ēdināšanas, pārvadājumu, atpūtas un kultūras pakalpojumu sadārdzināšanās –, cenu kāpumam pārtikai un bezalkoholiskajiem dzērieniem, cenām pieaugot visās galvenajās pārtikas produktu grupās, izņemot piena produktus, eļļas un citas taukvielas, cenu kāpumam alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai, kā arī cenu samazinājumam energoresursiem – gan visiem ar mājokli saistītiem energoresursiem, gan transporta degvielai.

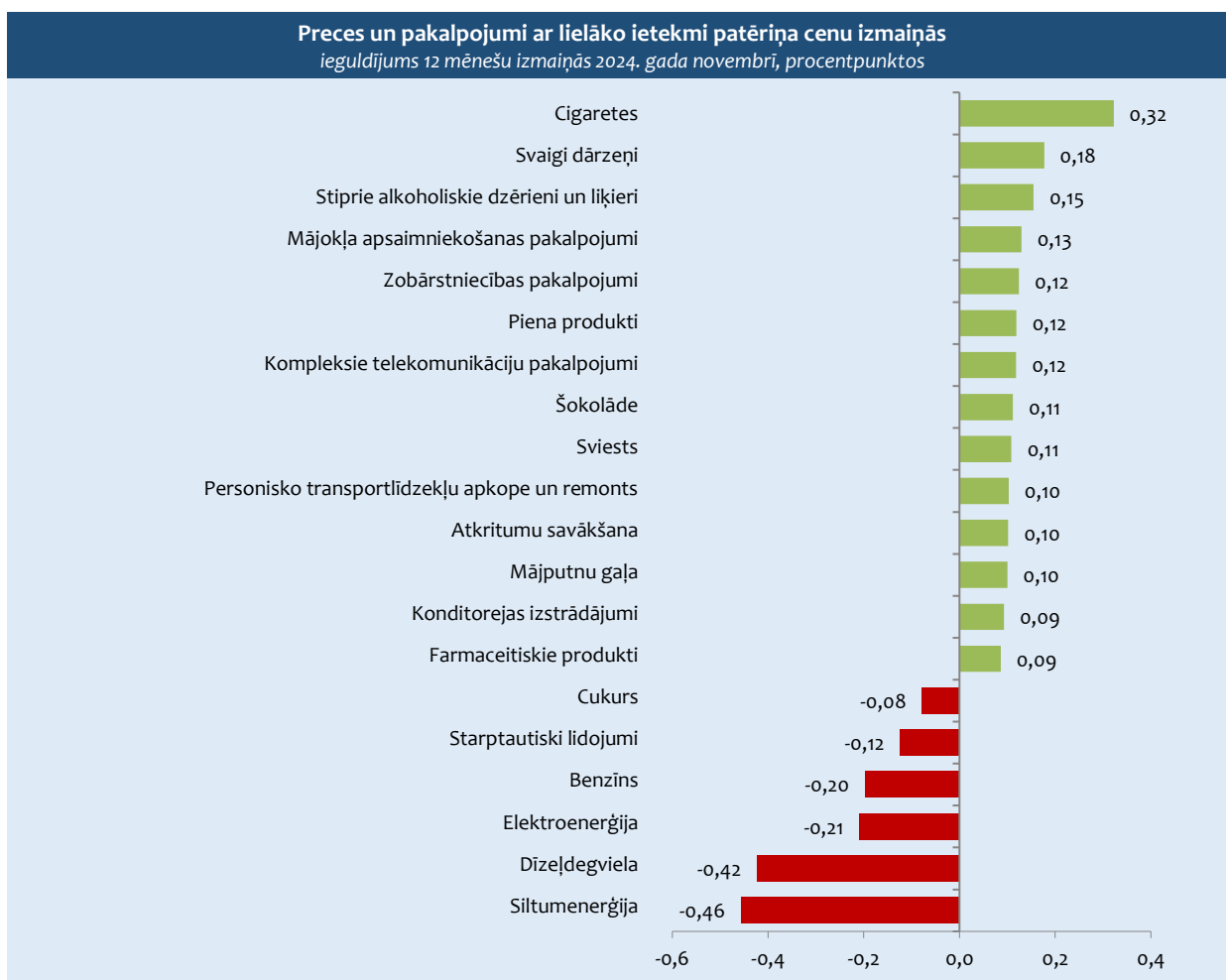
2024.gada vienpadsmit mēnešos cenu pieaugums bija straujāks nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā. Patēriņa cenas 2024.gada novembrī, salīdzinot ar 2023.gada decembri, pieauga par 3,0 %. Salīdzinot ar iepriekšējā gada novembri, patēriņa cenas pieauga par 2,2 %. Gada vidējā inflācija novembrī bija 1,0 %.

Turpmāk minēti galvenie cenas ietekmējošie faktori Latvijā 2024. gadā.

- Būtiska ietekme uz kopējo cenu pieaugumu 2024. gada vienpadsmit mēnešos bija pakalpojumu cenu kāpumam. Pakalpojumu cenas kopumā pieauga par 5,4 %, kas kopējo patēriņa cenu līmeni palielināja par 1,4 procentpunktiem. Pakalpojumu sektorā lielākā palielināšanās ietekme bija cenu kāpumam ambulatorajiem pakalpojumiem, galvenokārt sadārdzinoties zobārstniecības un ārstu speciālistu pakalpojumiem. Liela ietekme bija arī atpūtas un kultūras pakalpojumiem (ieskaitot televīzijas abonēšanas maksu, atpūtas un sporta pasākumus, muzeju, teātru, koncertu apmeklējumu), telekomunikāciju pakalpojumiem, mājokļa apsaimniekošanas pakalpojumiem, personisko transportlīdzekļu apkopei un remontam, atkritumu savākšanai, kā arī ēdināšanas pakalpojumiem. Savukārt cenas būtiski samazinājās pasažieru aviopārvadājumiem.
- 2024. gadā turpināja pieaugt pārtikas cenas. Kopumā pārtikas un bezalkoholisko dzērienu cenas vienpadsmit mēnešu laikā pieauga par 4,3 %, kas kopējo patēriņa cenu līmeni palielināja par 1,1 procentpunktu. Cenas pieauga lielākajā daļā pārtikas grupu. Būtiskākā ietekme uz vidējā cenu līmeņa pieaugumu bija pienam un piena produktiem, gaļai un gaļas izstrādājumiem. Pārtikas preču cenu vietējās izmaiņas lielā mērā nosaka cenu svārstības pasaulē. Jau kopš 2020. gada vidus pārtikas cenas pasaulē strauji pieauga, to izraisīja straujš importa pieprasījuma kāpums, pārstrādes un transportēšanas aizkavēšanās Covid-19 izraisītā darbaspēka trūkuma dēļ un augošās jēlnaftas cenas. Situāciju pasliktināja Krievijas iebrukums Ukrainā 2022. gada februārī, viešot bažas par turpmākām pārtikas produktu piegādēm pasaulē, jo gan Ukraina, gan Krievija ir nozīmīgas lauksaimniecības produktu piegādātājas. Tomēr pēc visu laiku augstākā cenu līmeņa sasniegšanas 2022. gada martā kopš 2022. gada aprīļa pārtikas cenas pasaulē samazinājās. 2024. gadā pārtikas cenas pasaulē gada sākumā vēl samazinājās, bet kopš marta atsāka pieaugt. Kopumā 2024. gada novembrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada decembri, pārtikas cenas pasaulē pieauga par 7,1 %. Straujākais cenu kāpums bija augu eļļām un piena produktiem, gaļai cenas pieauga nedaudz mērenāk, turpretī samazinājās graudaugu un cukura cenas. Cenu kāpumu augu eļļām noteica mazāki ražošanas apjomi, nekā gaidīts, un arī bažas par gaidāmo izlaides samazināšanos lielākajās ražotājvalstīs, bet piena produktiem – spēcīgais pieprasījums pēc tūlītējām piegādēm un ierobežotie krājumi lielākajos ražošanas reģionos, īpaši Rietumeiropā. Savukārt cenu kritumu graudaugiem ietekmēja spēcīgā konkurence starp eksportētājiem, īpaši eksporta apjomu pieaugums no Melnās jūras reģiona un Krievijas, bet cukuram – ražošanas apjomu pieaugums Indijā, Taizemē un Brazīlijā. Jāatzīmē, ka 2024. gada novembrī, salīdzinot ar 2019. gada decembri, pārtikas cenas pasaulē kāpušas par 26,5 %, Latvijā šajā periodā – par 49,7 %.
- Alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu vidējais cenu līmenis 2024. gada novembrī, salīdzinot ar 2023. gada decembri, pieauga par 6,9 %, kas kopējo cenu līmeni palielināja par 0,5 procentpunktiem. Alkoholisko dzērienu cenas kāpa par 3,7 %, bet tabakas izstrādājumiem cenas palielinājās vidēji par 13,1 %. Būtiskākā ietekme bija cenu kāpumam cigaretēm.
- Lielākā samazināšanās ietekme 2024. gada vienpadsmit mēnešos bija cenu kritumam ar mājokli saistītiem energoresursiem – elektroenerģijai, gāzei, cietajam kurināmajam un siltumenerģijai, kas kopējo cenu līmeni samazināja par 0,5 procentpunktiem. Lielākā ietekme vienpadsmit mēnešos bija praktiski nemitīgajam siltumenerģijas cenu kritumam visos mēnešos, izņemot jūliju–septembri. Siltumenerģijai kopumā janvārī–novembrī cenas samazinājās par 9,0 %, kas izskaidrojams ar dabasgāzes un šķeldas cenu samazinājumu, ļaujot vairākām pašvaldībām samazināt siltumenerģijas tarifus. Cietajam kurināmajam un elektroenerģijai cenas saruka mēreni – vienpadsmit mēnešos attiecīgi par 2,9 % un 1,3 %. Elektroenerģijas cenu straujāku kritumu būtiski bremzēja sadales sistēmas pakalpojuma tarifa pieaugums no 1. janvāra, noslēdzoties valsts atbalstam daļējai tā sadārdzinājuma kompensēšanai un stājoties spēkā jaunām tarifu vērtībām, kā arī jauniem noteikumiem par tarifa maksimālo atļauto pieaugumu māsaimniecībām. Jāatzīmē, ka “Nord Pool” sistēmas elektroenerģijas vidējā cena Baltijas reģionam 2024. gada janvārī–novembrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, bija sarukusi par 8,0 %, ko galvenokārt veicināja lielāka atjaunīgo energoresursu – saules, vēja un hidroelektrostaciju – izstrāde, kā arī nedaudz zemāka vidējā dabasgāzes cena Eiropā. Savukārt dabasgāzes cenas samazinājās tikai par 0,6 %, kur lielāka ietekme bija dabasgāzes cenu samazināšanai nākamajam tirdzniecības periodam māsaimniecībām sniegtajiem pakalpojumiem ar fiksētu cenu no 1. maija par dabasgāzes cenu palielināšanu nākamajam periodam no 1. novembra un sadales sistēmas pakalpojuma tarifu sadārdzināšanos no 1. janvāra.

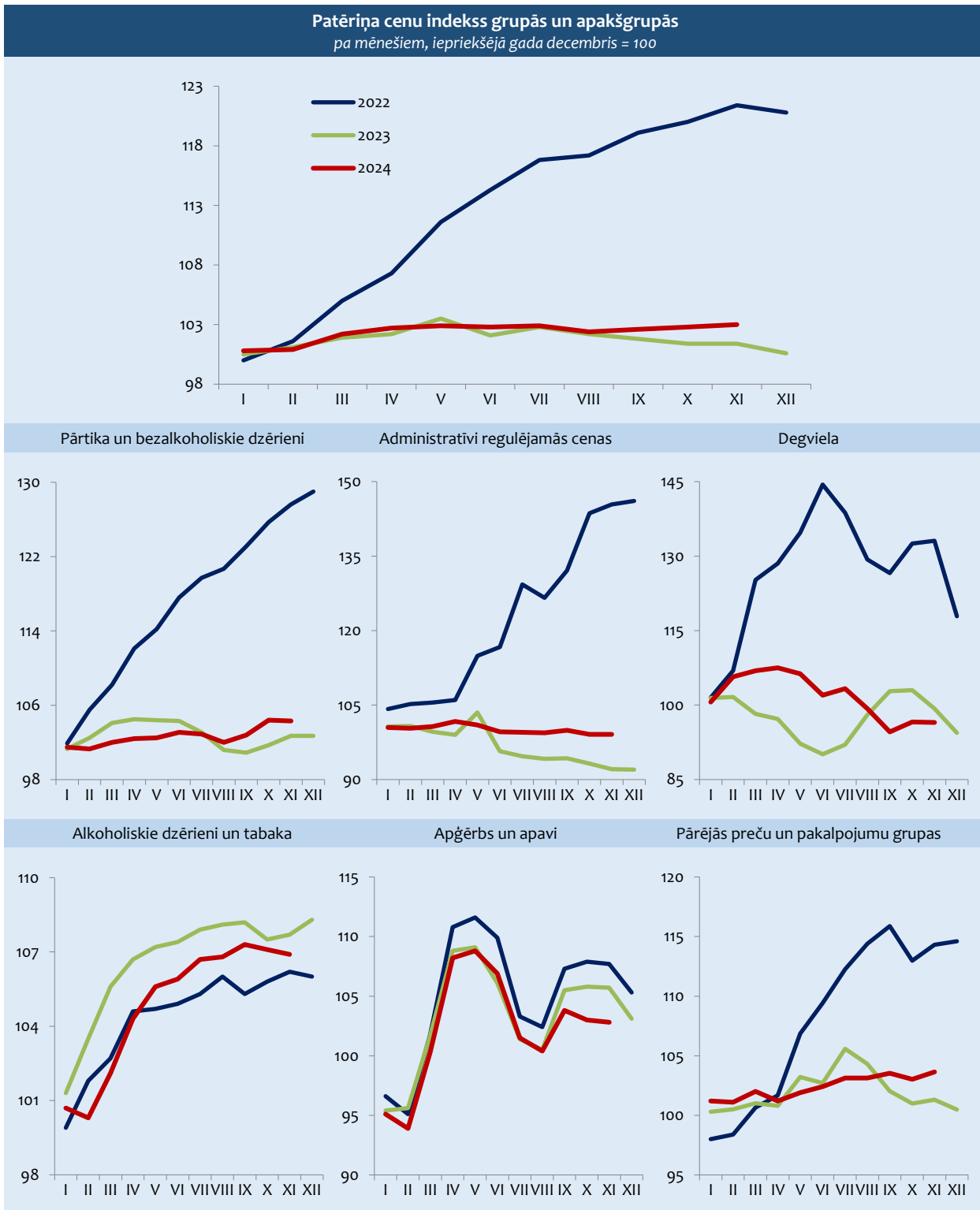
- Degvielas cenas Latvijā 2024. gada vienpadsmit mēnešos samazinājās par 3,5 %, kas kopējo cenu līmeni samazināja par 0,2 procentpunktiem. Degvielas cenu kāpumu gada sākumā, jūlijā un oktobrī kompensēja straujāks cenu kritums maijā–jūnijā un augustā–septembrī. Cenas straujāk samazinājās dīzeļdegvielai. Jāatzīmē, ka pasaules naftas cenas 2024. gada novembrī, salīdzinot ar 2023. gada decembri, bija samazinājušās par aptuveni 5,4 %. Gada sākumā pasaules naftas cenas pieauga, ko galvenokārt noteica gan OPEC+ noteiktie naftas ieguves samazinājumi, gan Ukrainas uzbrukumi Krievijas naftas pārstrādes rūpnīcām, gan nenoteiktība saistībā ar pamieru starp Izraēlu un “ Hamas ” un Jemenas hutiešu uzbrukumi kravu pārvadājumiem Sarkanajā jūrā, radot bažas par naftas piegādes traucējumiem. Tomēr maijā, augustā–septembrī naftas cenas strauji samazinājās, septembra pirmajā pusē noslīdot līdz aptuveni 69 ASV dolāriem par barelu, sasniedzot zemāko līmeni kopš 2021. gada decembra sākuma. To galvenokārt noteica pazīmes par iespējamu naftas piedāvājuma palielināšanos tirgū, Saūda Arābijai paziņojot par ražošanas palielināšanu no decembra, kā arī par sagaidāmo naftas ieguves atjaunošanos Libijā, valdībai noregulējot iekšējos strīdus, kā arī pastāvīgās bažas par Ķīnas ekonomikas palēnināšanos, kas varētu nesasniegt izaugsmes mērķus, pastiprinot bažas par lielākā naftas patērētāja pieprasījuma samazināšanos. Tomēr oktobrī naftas cena atkal pieauga, ko veicināja naftas cenu straujš kāpums mēneša sākumā, *Brent* naftas cenai pieaugot līdz 81 ASV dolāram par barelu, kas bija saistīts ar pieaugošajiem ģeopolitiskajiem riskiem Tuvajos Austrumos, bet mēneša beigās naftas cena atkal noslīdēja līdz 71-73 ASV dolāriem par barelu un tāda saglabājās arī novembrī, jo Izraēlas atbildes pasākumi bija atturīgāki un samērīgāki, nekā tirgi baidījās, radot cerības uz turpmāku reģionālā konflikta deeskalāciju. Naftas cenu ietekmēja arī vājas ekonomiskās aktivitātes pazīmes lielākajā patērētājā Ķīnā, datiem norādot uz rūpniecības peļņas samazināšanos, neskatoties uz nesenajiem valdības stimuliem. Tirgus dalībnieki vēroja arī iespējamās OPEC+ naftas ieguves korekcijas un ASV vēlēšanu sekas.

6.2. attēls

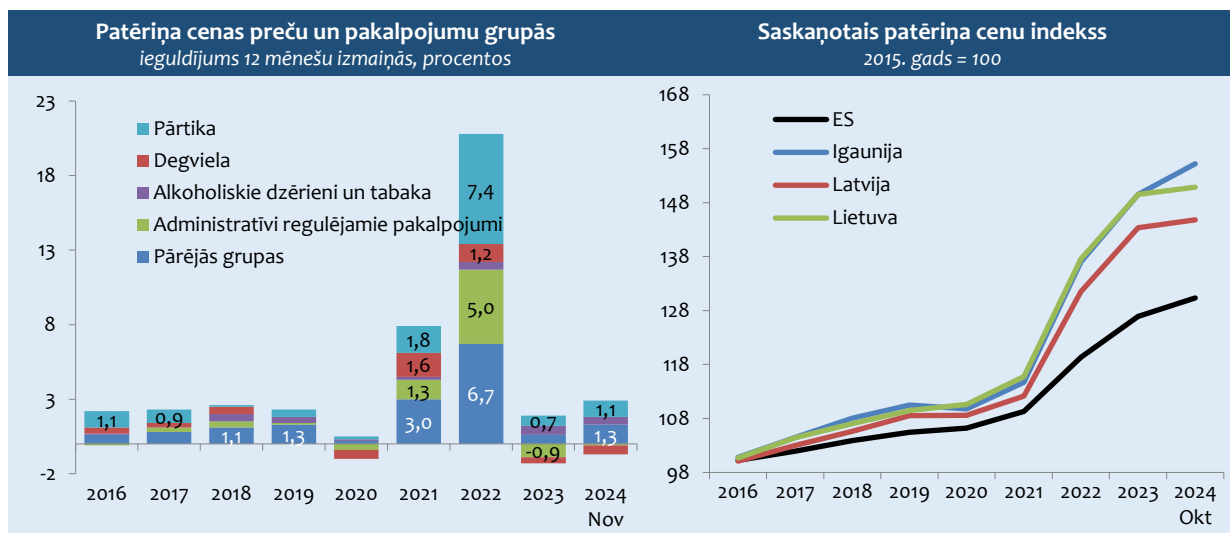
2024. gadā vidējā gada inflācija sasniegs 1,2 %. Arī turpmāk galvenā ietekme uz cenu izmaiņām būs saistīta ar energoresursu un pārtikas cenu svārstībām pasaulē, kā arī to noteiks globālā attīstība. Vienlaikus inflāciju Latvijā ietekmēs dažādi piedāvājuma puses faktori saistībā ar nodokļu un tarifu palielināšanu, kā arī pieprasījuma puse, ko veicinās atalgojuma kāpums. Kopumā 2025. gadā vidējā gada inflācija sagaidāma 2 % robežās un var stabilizēties ap 2-2,5 % arī nākamajos gados.

6.3. attēls

Eiropas Savienībā pēc ļoti mērena cenu pieauguma 2015.–2016. gadā, ko noteica samērā vājā ekonomikas attīstība, kā arī pasaules cenu kritums pārtikai un naftai, 2017.–2019. gadā, palielinoties ekonomikas aktivitātēm, bija vērojams straujāks cenu kāpums. Savukārt 2020. gadā Covid-19 ietekmē patēriņa cenas samazinājās. Palielinoties ekonomikas aktivitātēm pēc Covid-19 ierobežojumu atcelšanas, 2021. un 2022. gadā patēriņa cenas strauji pieauga visās galvenajās patēriņa grupās. Papildu iespaidu atstāja Krievijas iebrukums Ukrainā 2022. gada sākumā un protesta sankcijas, kā rezultātā radās enerģijas un ražošanas izejmateriālu deficīts, kas vēl vairāk kāpināja cenu līmeni visā pasaulē. Lielākā palielinošā ietekme bija energoresursu un pārtikas cenu kāpumam.

6.4. attēls

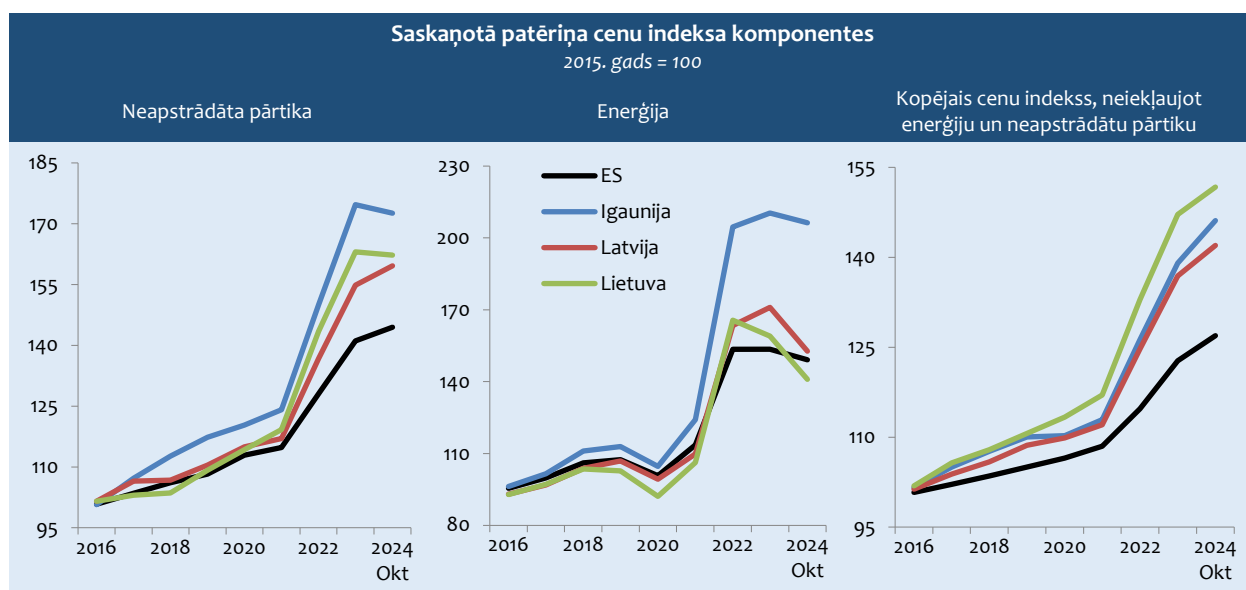
Neskatoties uz to, ka gan energoresursu, gan pārtikas cenas pasaulē bija atgriezušās līmenī, kāds bija 2021. gadā pirms Krievijas iebrukuma Ukrainā, turpinoties saspringtai ģeopolitiskai situācijai un ņemot vērā inflācijas dinamikas bāzes efektu, 2023. gadā vidējā gada inflācija joprojām saglabājās augsta. ES 2023. gadā tā bija 6,4 %. Dārdzība palielinājās visās galvenajās patēriņa grupās, izņemot apģērbu un apavus, un sakarus, kur cenas nemainījās. Lielākā ietekme bija pārtikas cenu kāpumam, neskatoties uz to, ka neapstrādātās pārtikas cenas pasaulē samazinājās. Turpretim energoresursiem cenas saglabājās nemainīgas, salīdzinot ar iepriekšējo gadu. Cenu kāpumu siltumenerģijai un elektroenerģijai kompensēja cenu kritums degvielai un dabasgāzei. Ievērojama palielinošā ietekme bija pakalpojumu cenu pieaugumam, starp tiem visvairāk – ēdināšanas un izmitināšanas pakalpojumiem, kompleksiem atpūtas pakalpojumiem un mājokļa īres maksai. Stabilizējoties gan energoresursu, gan pārtikas cenām pasaulē, 2024. gadā vidējā gada inflācija samazinās. ES 2024. gada oktobrī tā bija 2,7 %.

Salīdzinot **Baltijas valstis**, 2023. gadā visaugstākā vidējā gada inflācija bija Igaunijā un Latvijā, nedaudz mazāka – Lietuvā. Visās trīs valstīs lielākā ietekme bija pārtikas un pakalpojumu cenu kāpumam. Savukārt enerģijas cenas pieauga Latvijā un Igaunijā, bet Lietuvā samazinājās. Latvijā enerģijas cenu kāpumam bija lielāka ietekme nekā Igaunijā.

Jāatzīmē, ka Latvijā kopš 2015. gada ir zemākā pamatinflācija starp Baltijas valstīm, jo Latvijā ir lēnāks privātā patēriņa pieaugums nekā abās pārējās valstīs un attiecīgi lēnāks pakalpojumu cenu kāpums. Arī alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai Latvijā bija lēnāks cenu kāpums, savukārt Igaunijā un Lietuvā akcīzes nodokļa pielīdzināšana ES līmenim notiek straujāk. Latvijā straujāk pieauga sakaru cenas.

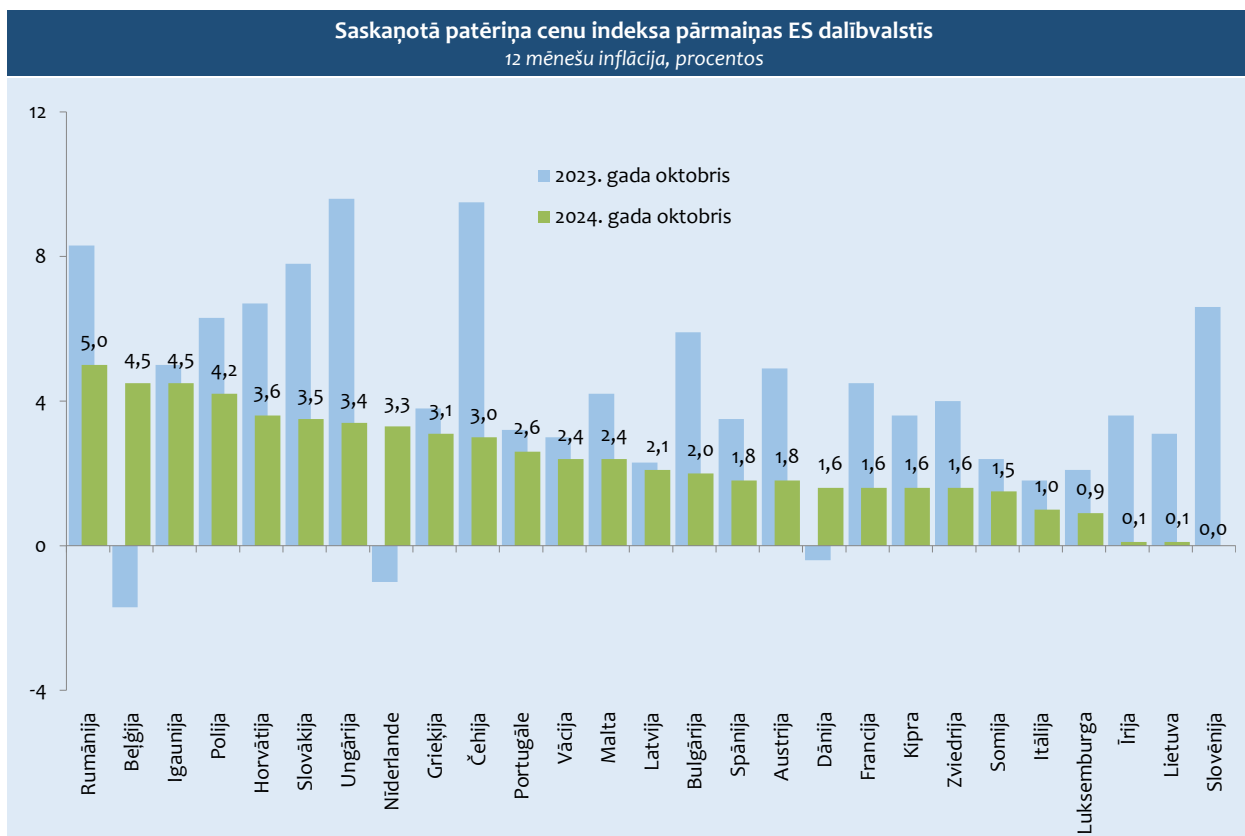
2024. gada oktobrī Baltijas valstīs bija vērojami atšķirīgi gada vidējie inflācijas rādītāji. Ja 2024. gada oktobrī Igaunijā vidējā gada inflācija bija augstāka nekā vidēji ES – 3,8 %, tad Latvijā un Lietuvā vidējā gada inflācija bija krietni zemāka – attiecīgi 1 % un 0,9 %. Lielākā ietekme bija pakalpojumu cenu kāpumam (vislielākais – Igaunijā, viszemākais – Latvijā). Latvijā un Igaunijā līdzīga ietekme bija pārtikas cenu kāpumam, bet Lietuvā pārtikas cenas samazinājās. Savukārt enerģijas cenas samazinājās visās trīs Baltijas valstīs. Cenu kritumam enerģijai vislielākā ietekme bija Latvijā, vismazākā – Igaunijā.

6.5. attēls

2024. gada oktobrī, salīdzinot ar 2023. gada oktobri, cenu līmenis ES valstīs kopumā pieauga par 2,3 %, bet eirozonā – par 2 %. Augstākā inflācija 2024. gada oktobrī bija Rumānijā, Beļģijā, Igaunijā un Polijā.

6.6. attēls

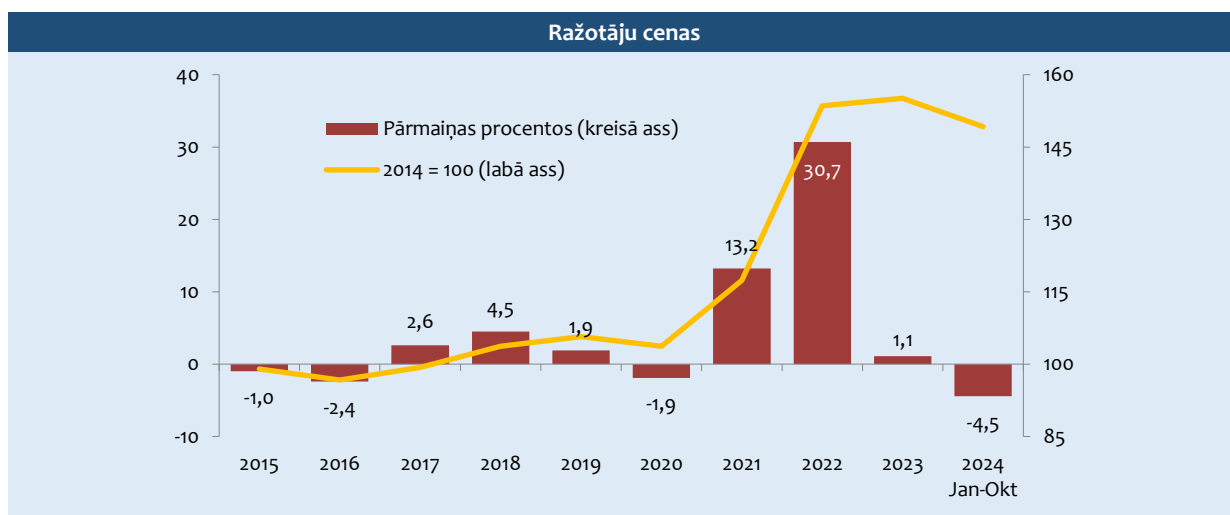
RAŽOTĀJU CENAS

2017.–2018. gadā pēc krituma 2015.–2016. gadā bija vērojams ražotāju cenu kāpums, savukārt 2019. gadā tas palēninājās. 2020. gadā ražotāju cenas Covid-19 ietekmē samazinājās visās lielajās rūpniecības nozarēs (ieguves rūpniecībā, apstrādes rūpniecībā, elektroenerģijā, gāzes apgādē, siltumapgādē un gaisa kondicionēšanā, un ūdens apgādē, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošanā un sanācijā). Savukārt 2021. un 2022. gadā energokrīzes ietekmē šajā cenu grupā bija vērojams ļoti straujš kāpums, ko pastiprināja Krievijas iebrukums Ukrainā.

2023. gadā ražotāju cenu kāpums samazinājās, ko lielā mērā ietekmēja energoresursu cenu kritums pasaulē. Energoresursu cenas bija atgriezušās līmenī, kāds bija 2021. gadā pirms Krievijas iebrukuma Ukrainā, un stabilizējušās. 2023. gadā ražotāju cenas rūpniecībā pieauga par 1,1 %. Vietējā tirgū realizētajai produkcijai cenas pieauga par 2,3 %, bet eksportētajai produkcijai tās samazinājās par 0,8 %. Ražotāju cenas pieauga visās lielajās rūpniecības nozarēs, izņemot elektroenerģiju, gāzes apgādi, siltumapgādi un gaisa kondicionēšanu.

2024. gadā ražotāju cenas samazinās, ko galvenokārt ietekmē vāja globālā attīstība un ģeopolitiskā nenoteiktība. Arī energoresursu un izejvielu cenas gada pirmajā pusē turpināja mēreni kristies. 2024. gada janvārī–oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, ražotāju cenas rūpniecībā samazinājās par 4,5 %. Vietējā tirgū realizētajai produkcijai cenas saruka par 7,4 %, bet eksportētajai produkcijai – par 1,5 %. Ražotāju cenas būtiski samazinājās elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes un gaisa kondicionēšanas nozarē, apstrādes rūpniecībā, ieguves rūpniecībā un karjeru izstrādē ražotāju cenu kritums bija mērens, bet ūdens apgādes, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošanas un sanācijas nozarē tās praktiski nemainījās.

6.7. attēls

Līdzīga tendence kopš 2015. gada vērojama arī ražotāju cenām apstrādes rūpniecībā. Pēc straujāka kāpuma 2017.–2018. gadā 2019. gadā apstrādes rūpniecībā bija vērojams ļoti mērens ražotāju cenu pieaugums, kas saistīts ar lēnāku izaugsmi ES un nelielu cenu kritumu energoresursiem un izejvielām. Lai gan 2020. gadu iezīmē Covid-19 pandēmija un energoresursu cenu kritums, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā šajā laikā samazinājās pavisam nedaudz. Tomēr 2021.–2022. gadā energokrīzes ietekmē tās palielinājās ļoti strauji, bet, energoresursu un izejvielu cenām samazinoties, 2023. gadā pieauga ļoti mēreni un 2024. gadā samazinājās. 2023. gadā ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā vietējā tirgū realizētai produkcijai turpināja pieaugt – par 3,5 %, bet eksportētai produkcijai tās samazinājās par 1 %. Savukārt 2024. gada janvārī–oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, ražotāju cenu kritums apstrādes rūpniecībā bija straujāks vietējā tirgū realizētajai produkcijai – par 2,9 %, bet eksportētajai produkcijai tās samazinājās par 1,4 %.

Nedaudz vairāk kā 60 % no apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas eksportē, tāpēc nozares kopējo ražotāju cenu dinamiku lielākā mērā ietekmē eksportētās produkcijas ražotāju cenu svārstības. Savukārt eksportētās produkcijas cenas galvenokārt nosaka Latvijas galveno eksportpreču, t. sk. kokmateriālu, metāla izstrādājumu un pārtikas preču, cenu dinamika pasaules tirgos. Jāatzīmē, ka 2023. gadā pasaules enerģijas un izejvielu cenas samazinājās, bet 2024. gadā ir stabilizējušās un lielas to svārstības vairs netiek novērotas, kas varētu ietekmēt arī turpmāko ražotāju cenu dinamiku. Būtiska ietekme uz ražotāju cenām joprojām ir nenoteiktībai izejvielu piegādēs saistībā ar saspringto ģeopolitisko situāciju. Arī vietējā tirgū realizētajai produkcijai cenas galvenokārt ietekmē gan energoresursu un izejvielu cenu dinamika pasaulē, gan vietējā tirgū, piemēram, koksne, neapstrādāta pārtika u.c. Vienlaikus vietējā tirgū realizētajai produkcijai ražotāju cenu dinamiku ietekmē izaugsmes tempi, kas šogad kopumā būs vāji vai negatīvi.

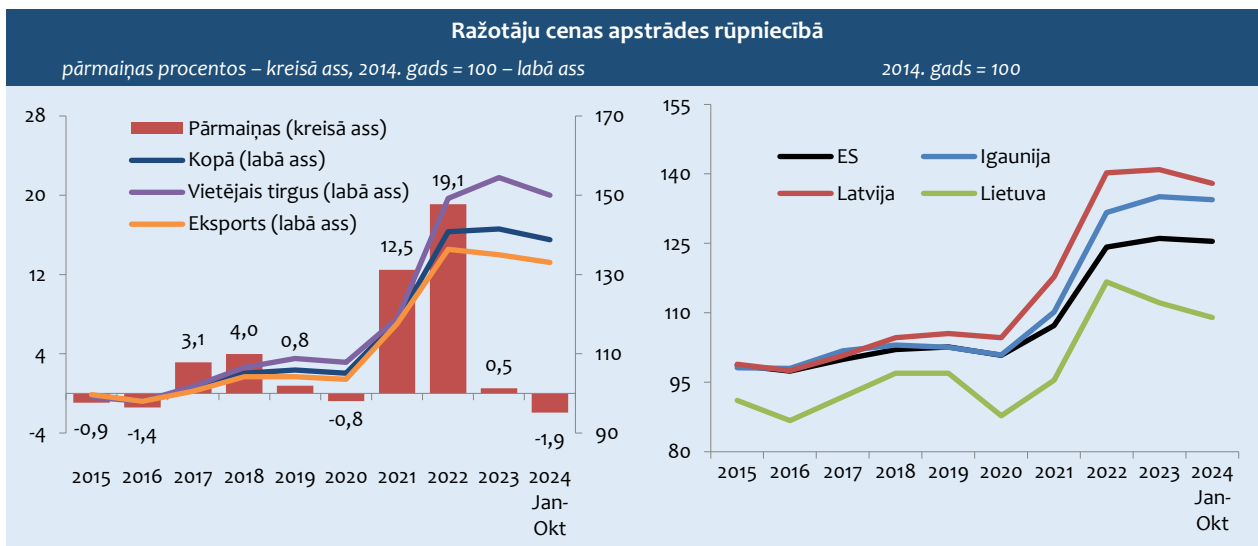
Izvērtējot nozares, 2023. gadā ietekmīgākais ražotāju cenu kāpums apstrādes rūpniecībā bija pārtikas ražošanā, ko vairāk ietekmēja vietējā tirgū realizētās produkcijas sadārdzinājums. Jāatzīmē, ka, neskatoties uz pārtikas cenu kritumu pasaulē kopš 2022. gada aprīļa, Latvijā straujais pārtikas cenu kāpums mitējās tikai no 2023. gada aprīļa. Būtisks bija arī ražotāju cenu kāpums nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā, bet pēc straujā kāpuma iepriekšējos gados ražotāju cenas samazinājās kokapstrādē, kam bija arī lielākā samazinošā ietekme. Cenu samazinājumu kokapstrādē ietekmēja eksportētās produkcijas cenu kritums. Liela ietekme bija arī ražotāju cenu kritumam ķīmisko vielu ražošanā.

Arī 2024. gada desmit mēnešos ietekmīgākais ražotāju cenu kritums bija kokapstrādē, kur gandrīz līdzīga ietekme bija gan vietējā tirgū realizētās produkcijas, gan eksportētās produkcijas cenu kritumam. Vietējā tirgū cenu samazinājumu galvenokārt ietekmēja būvniecības apjomu kritums, savukārt Eiropas ražotāji cīnās ar spēcīgu konkurenci no Ķīnas, kas iespējams ražošanā izmanto kokmateriālus no Krievijas, kurai kokmateriālu eksports uz Eiropu ir aizliegts, ietekmējot gan cenu līmeni Eiropā, gan vietējo produktu pārdošanas apjomus. Liela ietekme 2024. gada desmit mēnešos bija arī cenu kritumam nemetālisko minerālu izstrādājumu, ķīmisko vielu un gatavo metālizstrādājumu ražošanā, bet ietekmīgākais ražotāju cenu kāpums apstrādes rūpniecībā bija citu transportlīdzekļu ražošanā un elektrisko iekārtu ražošanā.

Pēc straujāka ražotāju cenu kāpuma ES 2017.–2018. gadā 2019. gadā kāpums palēninājās – galvenokārt enerģijas cenu krituma pasaulē un globālās ekonomikas izaugsmes palēnināšanās dēļ. Energoresursu un izejvielu piedāvājuma un pieprasījuma svārstības saistībā ar Covid-19 pandēmiju ietekmēja ražotāju cenu kritumu 2020. gadā. Ekonomikai atlabstot un būtiski pieaugot pieprasījumam pēc izejvielām un energoresursiem, ražotāju cenas ES 2021. gadā pieauga ļoti strauji, tā turpinoties arī 2022. gadā, kad energoresursu cenu un piegāžu krīzi pastiprināja Krievijas iebrukums Ukrainā. 2022. gadā ražotāju cenām apstrādes rūpniecībā bija straujākais kāpums gan ES kopumā, gan visās trīs Baltijas valstīs. Energoresursu un citu izejvielu cenām samazinoties, 2023. gadā ražotāju cenu kāpums apstrādes rūpniecībā samazinājās, bet 2024. gadā jau vērojams to kritums. 2024. gada janvārī–oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, ES tās saruka par 0,5 %, visstraujāk – Luksemburgā, Polijā, Lietuvā, Somijā un Latvijā, bet visstraujāk pieauga – Dānijā un Ungārijā.

Salīdzinot Baltijas valstis, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā 2024. gada desmit mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, visstraujāk saruka Lietuvā – par 2,8 %, Latvijā samazinājās par 2,1 %, bet Igaunijā – par 0,5 %.

6.8. attēls

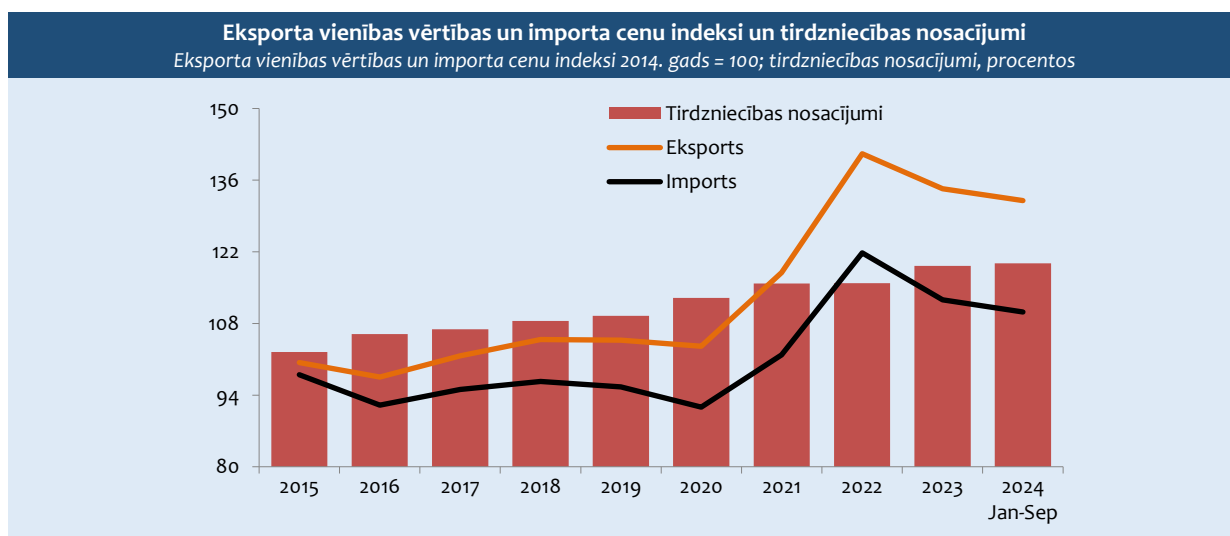
ĀRĒJĀS TIRDZniecĪBAS VIENĪBAS VĒRTĪBAS INDEKSI

Tirdzniecības nosacījumi strauji uzlabojas kopš 2016. gada. 2016.–2019. gadā lielākā ietekme uz eksporta vienības vērtību un importa cenu bija koksnes un tās izstrādājumu, kā arī koka un naftas pārstrādes produktu cenu svārstībām. 2020. gadā tirdzniecības nosacījumi turpināja uzlaboties, importa cenu indeksam samazinoties straujāk nekā eksporta vienības vērtības indeksam. Arī 2021. gadā tirdzniecības nosacījumi arvien uzlabojās un vienības vērtības indekss eksportētajām precēm pārsniedza cenu indeksu importētajām precēm, bet 2022. gadā tirdzniecības nosacījumi saglabājās gandrīz nemainīgi.

2023. gadā tirdzniecības nosacījumi turpināja uzlaboties, importa cenu indeksam samazinoties straujāk nekā eksporta vienības vērtības indeksam – attiecīgi par 7,5 % un 4,9 %. Kopējo eksporta vienības vērtības indeksu visvairāk ietekmēja vienības vērtības kritums lauksaimniecības produktiem, derīgo izrakteņu ieguvei, koksnei un tās izstrādājumiem, kā arī ķīmiskām vielām un ķīmiskiem produktiem. Kopējo importa cenu indeksu visvairāk ietekmēja cenu kritums derīgo izrakteņu ieguvei, koka un naftas pārstrādes produktiem, parastiem metāliem, kā arī ķīmiskām vielām un ķīmiskiem produktiem. Savukārt lielākā palielinošā ietekme bija eksporta vienības vērtības kāpumam dzērieniem un pārtikas produktiem un importa cenu kāpumam pārtikas produktiem, citur neklasificētām iekārtām un aprīkojumam.

2024. gadā tirdzniecības nosacījumi saglabājās gandrīz nemainīgi, līdzīgi samazinoties gan vienības vērtības indeksam eksportētajām precēm, gan cenu indeksam importētajām precēm. 2024. gada janvārī–septembrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, vienības vērtība eksportētajām precēm samazinājās par 1,7 %, bet cenas importētajām precēm – par 2,1 %. Vienības vērtības indekss eksportētajām precēm pārsniedza cenu indeksu importētajām precēm par gandrīz 22 procentpunktiem. Eksporta vienības vērtības indeksu visvairāk ietekmēja vienības vērtības kritums lauksaimniecības produktiem, koksnei un tās izstrādājumiem, ķīmiskām vielām un ķīmiskiem produktiem, datoriem, elektroniskām un optiskām ierīcēm, kā arī vienības vērtības kāpums pārtikas produktiem. Kopējo importa cenu indeksu visvairāk ietekmēja cenu kritums derīgo izrakteņu ieguvei, koka un naftas pārstrādes produktiem, ķīmiskām vielām un ķīmiskiem produktiem, pārtikas produktiem, parastiem metāliem, kā arī cenu kāpums citur neklasificētām iekārtām un aprīkojumam, zivīm un citiem zvejniecības produktiem.

6.9. attēls

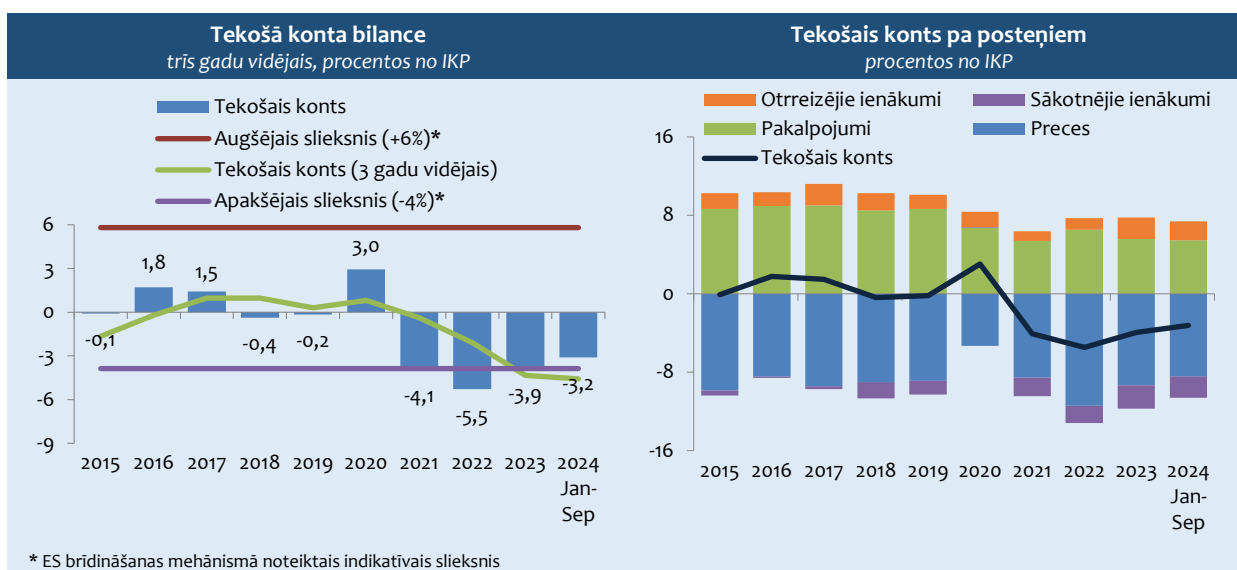
6.2. MAKSĀJUMU BILANCE

TEKOŠAIS KONTS

Kopš 2021. gada tekošā konta deficīts palielinās. To būtiski ietekmēja energoresursu cenu kāpums, kas sākās 2021. gada otrajā pusē, atjaunojoties ekonomiskajai aktivitātei, un strauji pieauga 2022. gadā saistībā ar Krievijas agresiju pret Ukrainu. Arī 2023. un 2024. gadā tekošā konta deficīts saglabājas salīdzinoši augstā līmenī.

Pirms Covid-19 pandēmijas (2015.–2019. gadā) tekošā konta bilance vidēji bija pozitīva – 0,3 % līmenī no IKP. Tā svārstības bija mērenas, tomēr kopējā tendence bija lejupvērsta – no 1,8 % pārpalikuma no IKP 2016. gadā līdz 0,2 % deficītam no IKP 2019. gadā.

6.10. attēls

Covid-19 pandēmijas ierobežojumu mazināšanās un ekonomisko aktivitāšu pieaugums noteica būtiskas tekošā konta korekcijas. Globālās tirdzniecības straujā krituma apstākļos tekošā konta bilance uzlabojās, 2020. gadā sasniedzot 3 % pārpalikumu no IKP. Pieaugot ekonomiskām aktivitātēm un iekšzemes pieprasījumam, tekošā konta bilance 2021. gadā bija negatīva – 4,1 % no IKP. Savukārt 2022. gadā tekošā konta deficīts sasniedza 5,5 % no IKP līmeni, ko būtiski ietekmēja ģeopolitiskās vides izmaiņas pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā.

Lai arī turpmākajos gados tekošā konta stāvoklis ir nedaudz uzlabojies, tas joprojām ir salīdzinoši augstā deficīta līmenī. 2023. gadā tekošā konta negatīvā bilance sasniedza 3,9 % no IKP, ko galvenokārt noteica importa sarukums. Savukārt 2024. gada deviņos mēnešos bija 3,2 % no IKP, kas ir par 1,8 procentpunktiem zemākā līmenī nekā pirms gada.

Saglabājoties tekošā konta lejupvērstām tendencēm, palielinājās arī ārējās nesabalansētības riski. 2023. gadā tika pārsniegts ES brīdināšanas mehānismā noteiktais tekošā konta trīs gadu vidējā deficīta indikatīvais sliekšnis.

Tekošā konta stāvokli galvenokārt nosaka izmaiņas preču un pakalpojumu bilancē, savukārt mazākā apmērā ir primāro ienākumu un sekundāro ienākumu neto plūsmas.

Pēdējos gados ir vērojama ārējās tirdzniecības plūsmu vājināšanās. Tās galvenais cēlonis bija ekonomiskais šoks, ko vispirms izraisīja Covid-19 pandēmija, tad – Krievijas invāzija Ukrainā, kas pastiprināja ārējās vides nenoteiktību.

2020. gadā preču imports saruka zemā pieprasījuma dēļ. Importa samazinājums vienlaikus ar noturīgo preču eksporta dinamiku samazināja preču ārējās tirdzniecības bilances deficītu no 8,9 % no IKP 2019. gadā līdz 5,3 % no IKP 2020. gadā. Turpmākajos divos gados preču eksporta vērtība auga nedaudz straujāk nekā importa vērtība, kas arī noteica ārējās tirdzniecības bilances deficīta kāpumu.

2022. gadā eksporta dinamika bija mērenāka nekā importa. Energoresursu sadārdzināšanās un nepieciešamība mainīt to piegādes avotus Ukrainas kara dēļ būtiski palielināja importa vērtību. Tā kā eksports turpināja pieaugt lēnāk nekā imports, tirdzniecības deficīts palielinājās līdz 11,4 % no IKP (2021. gadā – 8,6 %). 2023. gadā un 2024. gada deviņos mēnešos gan eksporta, gan arī importa vērtība samazinājās. Tomēr, importa vērtībai samazinoties straujāk, ārējās tirdzniecības bilance

nedaudz uzlabojās un bija attiecīgi 9,3 % un 8,4 % no IKP. Ģeopolitiskās norises ir veicinājušas Latvijas ārējās tirdzniecības pārorientēšanu no Krievijas, kur importa apjomos arvien lielākā daļa ir ES valstīm.

6.1. tabula

Latvijas maksājumu bilance procentos no IKP						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024 Jan–Sep
Tekošais konts	-0,2	3,0	-4,1	-5,5	-3,9	-3,2
Tirdzniecības bilance	-8,9	-5,3	-8,6	-11,4	-9,3	-8,4
Eksports	43,2	46,0	50,2	57,4	47,7	46,7
Imports	52,0	51,4	58,8	68,8	57,1	55,1
Pakalpojumu bilance	8,7	6,8	5,4	6,5	5,6	5,5
Sākotnējie ienākumi	-1,4	0,0	-1,9	-1,8	-2,4	-2,2
Otrreizējie ienākumi	1,5	1,6	1,0	1,2	2,2	1,9
Kapitāla konts	1,5	1,8	1,4	0,7	1,9	1,4
Finanšu konts	1,4	6,3	-0,7	-1,6	0,2	1,9
Tiešās investīcijas	-3,1	-2,2	-2,7	-3,6	-1,6	-2,4
Aktīvi	0,3	0,6	7,2	-0,3	2,4	-0,1
Pasīvi	3,4	2,8	9,9	3,3	4,0	2,3
Portfeļieguldījumi*	-1,8	13,5	-0,8	3,8	-4,3	-6,5
Aktīvi	1,1	10,7	0,7	4,0	-0,1	-0,9
Pasīvi	2,9	-2,8	1,5	0,2	4,2	5,6
Citi ieguldījumi	6,7	-6,5	2,3	-0,7	5,4	10,3
Aktīvi	0,2	-0,3	1,1	8,2	0,7	11,3
Pasīvi	-6,4	6,2	-1,2	8,8	-4,7	1,0
Rezerves aktīvi	-0,3	1,5	0,4	-1,2	0,6	0,4
Novirze	0,1	1,5	1,9	3,1	2,2	3,7

* Portfeļieguldījumi un atvasinātie finanšu instrumenti

Pakalpojumu tirdzniecības pārpalikums saglabājās, bet ir zemākā līmenī nekā pirms Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes.

Covid-19 pandēmiju ietekmē 2020. gadā pakalpojumu bilances pārpalikums saruka no 8,7 % no IKP 2019. gadā līdz 6,8 % no IKP 2020. gadā. Lai arī pandēmijas ierobežojumu daļēja atcelšana veicināja pakalpojumu eksporta un importa pieaugumu, tomēr 2021. gadā pakalpojumu bilances pārpalikums turpināja sarukt, sasniedzot 5,4 % no IKP, bet 2022. gadā palielinājās līdz 6,5 % no IKP.

2023. gadā pakalpojumu importa un eksporta pieauguma tempi bija daudz lēnāki nekā 2022. gadā. Imports faktiskajās cenās palielinājās par 8,7 %, bet eksports pieauga daudz mērenāk – par 3,5 %, un pakalpojumu bilances pārpalikums sasniedza 5,6 % no IKP, kas ir par 0,9 procentpunktiem mazāks nekā 2022. gadā. 2024. gada deviņos mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, pakalpojumu importa un eksporta apjomu izmaiņas bija visai nenozīmīgas un pakalpojumu bilances pārpalikums sasniedza 5,5 % no IKP.

Kopumā pēdējos trīs gados (2021.–2023. gadā) pakalpojumu pozitīvā bilance bija vidēji 5,8 % no IKP, kas ir gandrīz par 2,9 procentpunktiem zemāks līmenis nekā pirmspandēmijas (2017.–2019.) gados.

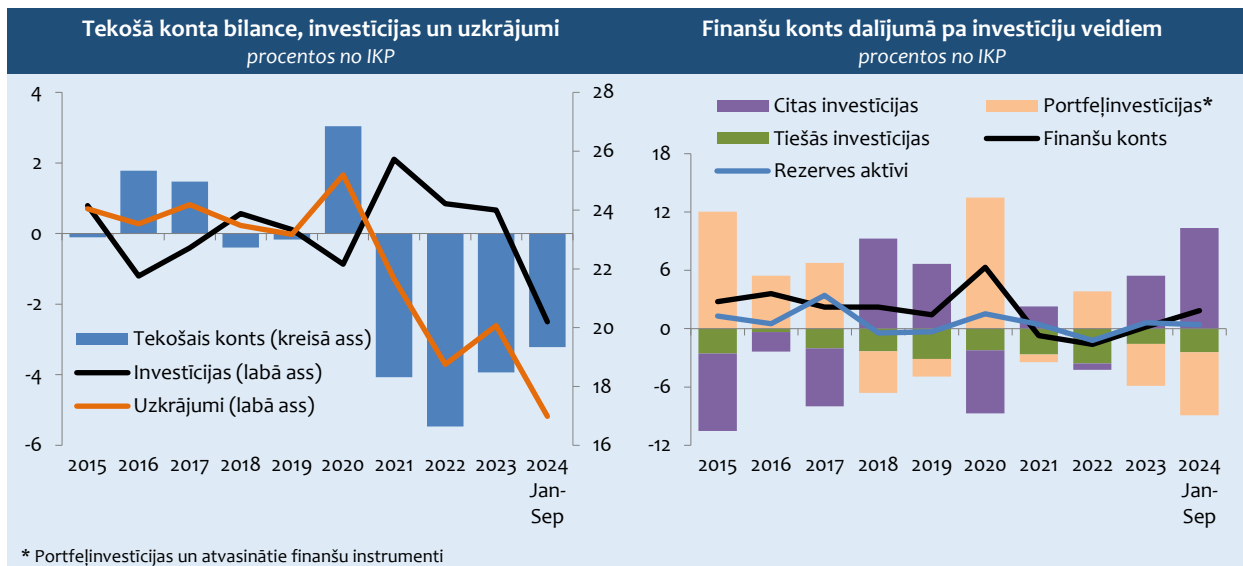
Sākotnējo ienākumu bilance pēdējos trīs gados (2021.–2023. gadā) bija negatīva – vidēji gadā 2 % no IKP, kas ir nedaudz zemāks līmenis nekā gados pirms Covid-19 pandēmijas. Sākotnējo ienākumu bilances svārstības ir salīdzinoši nelielas, un tās galvenokārt nosaka nerezidentu ienākumi no noguldījumiem izmaiņas. Krīzes ietekmē mazinoties ārvalstu investoru gūtajiem ienākumiem Latvijā, 2020. gadā sākotnējo ienākumu bilance bija līdzsvarā. Savukārt 2021. un 2022. gadā tā jau bija deficītā – attiecīgi 1,9 % un 1,8 % no IKP. Arī 2023. gadā un 2024. gada deviņos mēnešos sākotnējo ienākumu bilances stāvoklis turpināja pasliktināties, deficītam pieaugot attiecīgi līdz 2,4 % un 2,2 % no IKP, ko galvenokārt noteica tiešo ārvalstu investīciju ienākumu kāpums.

Otrreizējo ienākumu un kapitāla konta stāvokli galvenokārt ietekmē ES fondu līdzekļu plūsmas, kā arī Latvijas iemaksas ES budžetā. Ārējie šoki nav būtiski ietekmējuši otrreizējo ienākumu konta stāvokli. Pēdējos trīs gados (2021.–2023. gadā) tas

bija ar pārpalikumu – vidēji 1,4 % no IKP, kas ir līdzvērtīgs gadiem pirms Covid-19 pandēmijas. Arī 2024. gada deviņos mēnešos otrreizējo ienākumu konta bilance bija pozitīva – 1,9 % no IKP.

Kapitāla kontā dominē ES struktūrfondu ielūde. Kapitāla konta pārpalikums kopš 2021. gada vidēji bija 1,4 % no IKP, tostarp 2023. gadā – 1,9 % no IKP. 2024. gada deviņos mēnešos kapitāla konta pārpalikums ir samazinājies, sasniedzot 1,4 % no IKP. Kapitāla konta pārpalikuma izmaiņas galvenokārt ir saistītas ar izmaiņām ES fondu līdzekļu apgušanas aktivitātēs.

6.11. attēls

Tekošā konta bilances stāvoklis līdz 2019. gadam liecināja par uzkrājumu un iekšzemes investīciju sabalansētību. 2020. gadā tekošā konta pārpalikumu noteica "piespiedu" uzkrājumu pieaugums un investīciju samazinājums. Turpmākajos divos gados tekošā konta deficīta kāpumu galvenokārt ietekmē investēšanas aktivitāšu kāpums, vienlaikus samazinoties uzkrājumiem. Savukārt kopš 2023. gada investīciju un uzkrājumu līmenis samazinās.

PĀRROBEŽU FINANŠU PLŪSMAS

Finanšu konta bilances stāvokli pēdējos gados noteica ģeopolitiskā nestabilitāte reģionā, valsts sektora parādu restrukturizācija, kā arī ECB ierobežojošās monetārās politikas īstenošana inflācijas apkarošanai.

Laika periodā no 2017. līdz 2019. gadam ārējie aktīvi kopumā pieauga lielākā apjomā nekā pasīvi un finanšu konta bilance (aktīvi mīnus pasīvi) bija pozitīva – vidēji 2 % no IKP. 2020. gadā finanšu konta pozitīvā bilance, salīdzinot ar 2019. gadu, palielinājās līdz 6,3 % no IKP, ko būtiski ietekmēja Latvijas Bankas un kredītiestāžu aktīvu pieaugums portfeļieguldījumu veidā. Kopš 2021. gada finanšu konta aktīvi vidēji pieauga mērenāk nekā saistības, kas noteica finanšu konta negatīvo bilanci vidēji gadā 2,2 % no IKP. 2024. gadā saglabājas iepriekšējos gados novērotās tendences. Šā gada deviņos mēnešos finanšu konta bilance (ar rezerves aktīviem) bija pozitīva 1,9 % no IKP līmenī. Maksājumu bilances kontu stāvokli tuvākajā nākotnē noteiks ģeopolitiskās situācijas izmaiņas un to ietekme uz globālajām piegāžu ķēdēm, pārrobežu plūsmām un Latvijas ekonomiku kopumā.

Latvijas **bruto ārējais parāds nedaudz palielinājās**. To galvenokārt noteica valdības ilgtermiņa parādsaistību pieaugums. Turklāt nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību ārējās saistības samazinās. Pēc Latvijas starptautisko investīciju bilances datiem, 2024. gada septembra beigās bruto ārējais parāds bija gandrīz 106,8 % no IKP, tostarp valdības bruto ārējais parāds sasniedza 14 342 milj. EUR (36,3 % no IKP). Starptautisko investīciju bilance 2024. gada septembra beigās bija -26 % no IKP un nepārsniedza ES brīdināšanas mehānismā noteikto indikatīvo sliekšni (-35 % no IKP). Tā kā Latvijas saistības lielākoties veido valdības obligācijas un ārvalstu tiešās investīcijas, starptautisko investīciju bilance ir vērtējama kā stabila.

6.3. ĀRVALSTU TIEŠĀS INVESTĪCIJAS

Pēdējos gados ĀTI plūsmu intensitāte globālajā pasaulē kopumā ir bijusi mērena. To galvenokārt ietekmēja Covid-19 pandēmijas izplatības ierobežojumi, kā arī nestabilitāte pasaules ekonomikā. Karš Ukrainā palielināja ģeopolitisko notikumu izraisīto nenoteiktību un radīja negatīvu ietekmi uz globālajām ĀTI plūsmām.

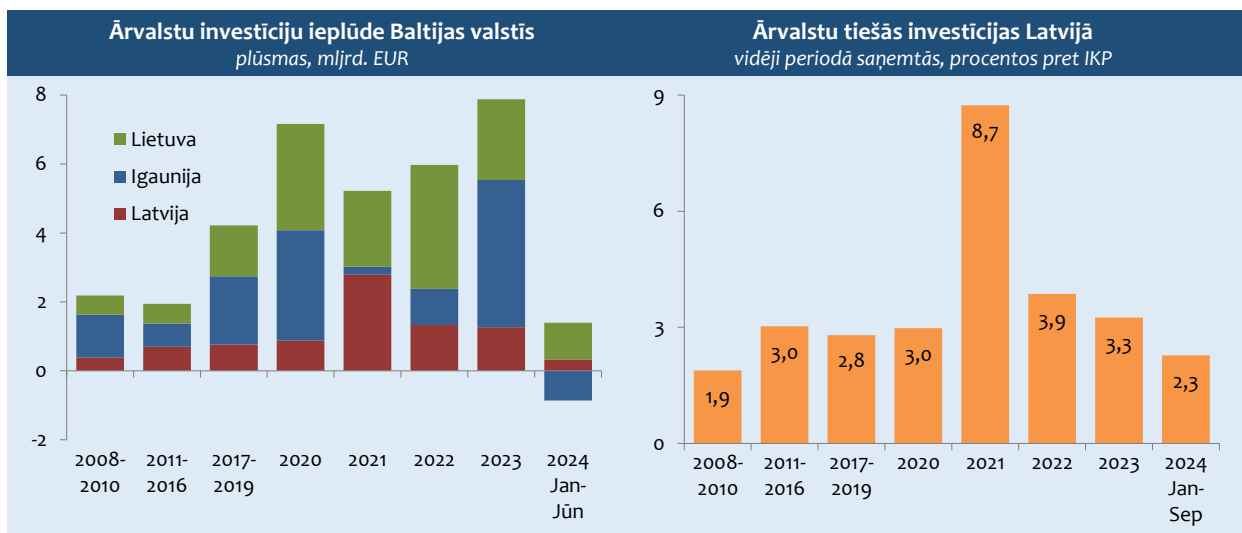
Globālās ārvalstu tiešās investīcijas kopš 2022. gada samazinās. 2023. gadā tās bija 1,3 triljonu ASV dolāru apjomā, kas ir gandrīz par 23 % mazāk nekā 2019. gadā. Arī 2024. gadā globālā vide starptautiskajām investīcijām ir sarežģīta. Pasaules ekonomikas izaugsmes vājināšanās, tirdzniecības un ģeopolitiskā spriedze, rūpniecības politika un piegādes ķēžu dažādošana maina ĀTI modeļus. Investīciju vides nenoteiktība liek starptautiskiem investoriem būt piesardzīgiem. Tomēr finansēšanas nosacījumu pakāpeniskā uzlabošanās, kā arī starptautisko investoru augstais peļņas līmenis var pozitīvi ietekmēt globālās ārvalstu tiešo investīciju plūsmas.

ĀTI plūsmu intensitāte ES valstīs kopumā ir zema. Pēdējos trīs gados (2021.–2023. gadā), salīdzinot ar gadiem pirms Covid-19 pandēmijas (2017.–2019. gads), piesaistīto ĀTI apjoms bija gandrīz piecas reizes mazāks. Turklāt 2022. gadā ĀTI plūsmas ES valstīs kopumā bija negatīvas, liecinot par kapitāla aizplūšanu. Lai arī 2023. gadā ĀTI plūsmas palielinājās, to apjoms bija krietni mazāks nekā 2019. gadā.

Baltijas valstīs kopumā tiešo investīciju pārrobežu plūsmas pēdējos trīs gados bija 1,5 reizes lielākā apjomā nekā pirms Covid-19 pandēmijas 2017.–2019. gadā. Baltijas valstīs kopumā tiešo investīciju pārrobežu plūsmas 2024. gada 1. pusgadā bija mērenas, sasniedzot gandrīz 0,5 mljrd. EUR, t. i., 0,8 % no IKP. To būtiski ietekmēja ĀTI aizplūšana no Igaunijas ekonomikas, kas 2024. gada 1. pusē bija 0,9 mljrd. EUR. Lielākais tiešo investīciju samazinājums Igaunijā bija finanšu un apdrošināšanas darbībā. Lietuvā ĀTI neto plūsmas sasniedza 0,3 mljrd. EUR, turklāt Latvijā šā gada 1. pusgadā ĀTI neto plūsmas saglabā pozitīvu dinamiku.

ĀTI plūsmas Latvijas ekonomikā pēdējos gados (2021.–2023. gadā) vidēji gadā svārstījās robežās no 3,3 % līdz 8,7 % no IKP un kopumā bija 3,5 reizes lielākā apjomā nekā pirmspandēmijas (2017.–2019.) gados. 2021. gadā Latvijā piesaistītās ĀTI neto plūsmas sasniedza 2820 milj. EUR, t. i., par 1992 milj. EUR vairāk nekā 2019. gadā, ko noteica Zviedrijas uzņēmuma "Swedbank AB" vērienīgie ieguldījumi Latvijā reģistrēto uzņēmumu pašu kapitālos. Minētā darījuma rezultātā piesaistīto ĀTI plūsmas Latvijas ekonomikā sasniedza 8,7 % no IKP. 2022. gadā piesaistīto ĀTI neto plūsmas bija uz pusi mazākas nekā pirms gada, kas daļēji ir skaidrojams ar augstās bāzes efektu. Turklāt šīs tendences noteica arī ieguldījumu negatīvās plūsmas uzņēmumu pašu kapitālos, reaģējot uz ES sankcijām pret Krieviju. Lai arī 2023. gadā, salīdzinot ar 2022. gadu, Latvijas ekonomikā piesaistītās ĀTI plūsmas samazinājās par 8,8 %, to apjoms bija lielāks nekā 2019. gadā.

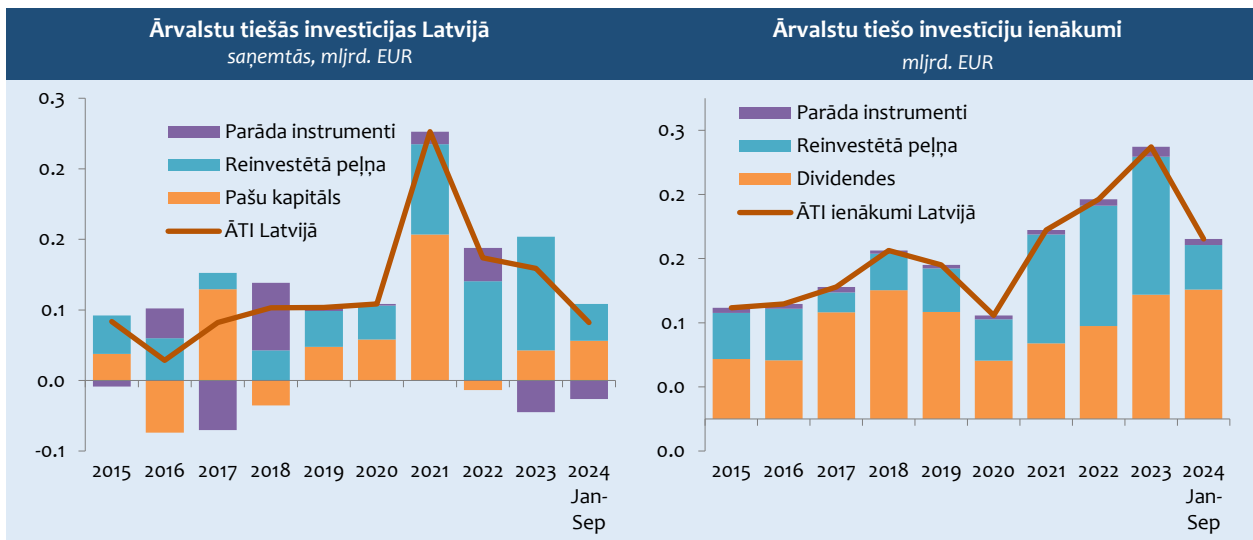
6.12. attēls

2024. gada deviņos mēnešos ĀTI darījumi bija gandrīz uz pusi mazākā apjomā nekā pirms gada un veidoja 2,3 % no IKP (2023. gada deviņos mēnešos – 4,3 % no IKP). Lielā mērā to noteica reinvestētas peļņas mērenāks pieaugums. Savukārt, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, investīcijas uzņēmumu pašu kapitālā bija gandrīz 2 reizes lielākā apjomā. Lielāka ārvalstu tiešo investīciju ieplūde bija profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu nozarē, apstrādes rūpniecībā, kā arī enerģētikā un lauksaimniecībā,

Ārvalstu tiešo investoru ienākumiem ilgtermiņa skatījumā ir pozitīva dinamika, kas atspoguļo augsto ĀTI ienesīgumu Latvijā. Periodā no 2010. līdz 2018. gadam tiešo investīciju Latvijā ienākumi pieauga vidēji par 35 % gadā. Pēc maksimuma sasniegšanas 2018. gadā (5,4 % no IKP) ĀTI ienākumi Latvijā 2019. un 2021. gadā samazinājās, palēninoties ekonomikas izaugsmei. Tomēr turpmākajos trijos gados tie bija gandrīz divreiz lielāki nekā 2020. gadā un 2023. gadā sasniedza 6,5 % no IKP līmeni. Ekonomiskās aktivitātes vājināšanās ir ietekmējusi ārvalstu tiešo investīciju ienākumus, un 2024. gadā to dinamika ir visai mērena. Šā gada deviņos mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, ārvalstu tiešo investoru ienākumi bija par 15,4 % mazākā apjomā nekā pirms gada un veidoja 5,8 % no IKP (2023. gada deviņos mēnešos – 7 %). Lielāka daļa no tiem bija izmaksāti dividendēs.

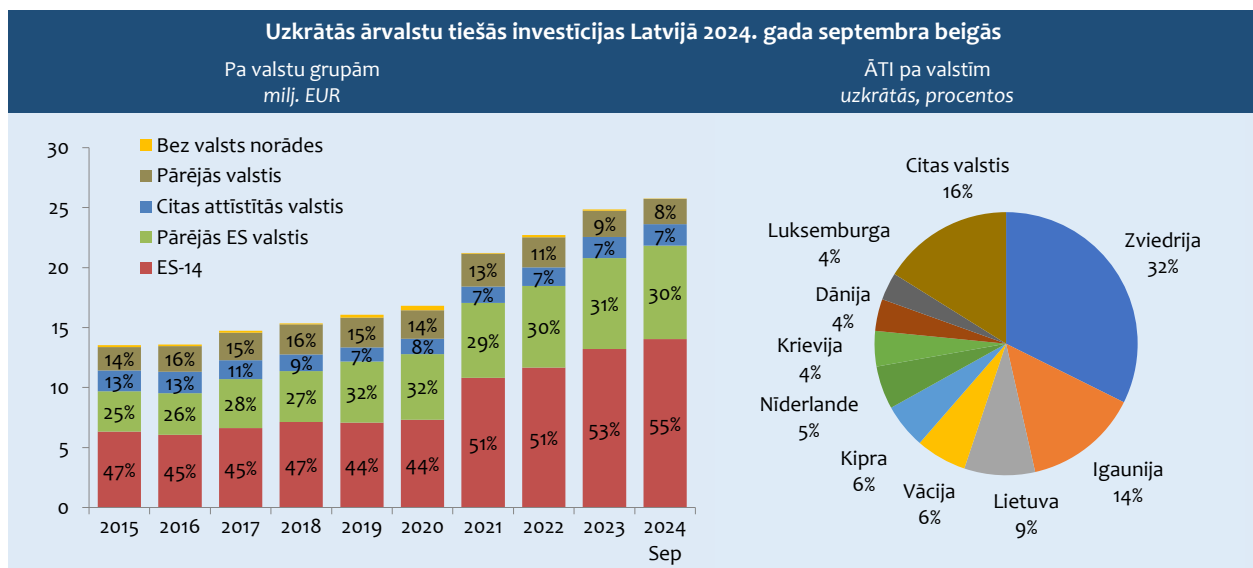
6.13. attēls

Latvijas ekonomikā uzkrāto ĀTI apjoms ik gadu palielinās. 2024. gada septembra beigās uzkrātās ĀTI sasniedza 25,7 mljrd. EUR (61 % no IKP). Salīdzinot ar 2023. gada beigām, tās ir pieaugušas par 3,6 %, ko galvenokārt noteica ieguldījumu pieaugums profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu nozarē.

Uzkrāto ĀTI ģeopolitiskā struktūra ir samērā stabila. Tajā dominē ES valstu uzņēmēju investīcijas, kas 2024. gada septembra beigās veidoja 83,5 % no kopējām uzkrātajām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā.

6.14. attēls

Lielākā ieguldītājvalsts Latvijas ekonomikā ir Zviedrija. Tās uzņēmēju uzkrātās investīcijas kopš 2020. gada ir augušas 2,8 reizes un 2024. gada septembra beigās veidoja 30,5 % no visām uzkrātajām ĀTI. Apjomīgi ir arī Igaunijas (13,3 %), Lietuvas (8,2 %), Vācijas (5,9 %), Kipras (5,2 %), Nīderlandes (5 %), Krievijas (4,1 %) un Dānijas (3,7 %) uzņēmēju ieguldījumi.

Sankciju ieviešana pret Krieviju ietekmēja tās uzņēmēju ieguldījumus Latvijas ekonomikā. 2024. gada septembra beigās Krievijas tiešās uzkrātās investīcijas bija gandrīz par 43 % mazākā apjomā nekā 2021. gada beigās. Tomēr jāatzīmē, ka pēc uzkrātām ĀTI Krievija joprojām ir septītā lielākā ieguldītājvalsts Latvijas ekonomikā.

Gandrīz piektā daļa no Latvijā uzkrātām ĀTI ir Lietuvas un Igaunijas uzņēmēju investīcijas. Turpretī Latvijas uzņēmēju aktivitātes Baltijas kaimiņvalstīs ir daudz mērenākas.

6.2. tabula

ĀTI sadalījumā pa nozarēm atlikumi perioda beigās						
	milj. EUR			struktūra, procentos		
	2019	2023	2024 Sep	2019	2023	2024 Sep
Lauksaimniecība	669	1017	1060	4,2	4,1	4,1
Apstrādes rūpniecība	1906	3176	3402	11,9	12,6	13,2
Pārējā rūpniecība	681	945	832	4,2	4,4	3,2
Būvniecība	452	367	413	2,8	1,6	1,6
Tirdzniecība un izmitināšana	2734	3604	3638	17,0	15,1	14,1
Transports un uzglabāšana	789	783	793	4,9	3,2	3,1
Finanšu starpniecība	3902	3897	3902	24,3	15,3	15,2
Operācijas ar nekustamo īpašumu	2683	3287	3228	16,7	13,5	12,5
Citi pakalpojumi	1187	6835	7628	7,4	26,4	29,6
Neklasificēta darbība	1066	944	853	6,6	3,7	3,3
Pavisam	16 069	24 855	25 750	100	100	100

ĀTI vairāk piesaistītas pakalpojumu nozarēs. Uzkrātās ĀTI pakalpojumu aktivitātēs 2024. gada septembra beigās veidoja 77,8 % no uzkrātām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā. Salīdzinot ar 2019. gada beigām, tās palielinājās par 62,1 %. Vienlaikus mainījies uzkrāto ĀTI nozaru struktūra. 2021. gada nogalē "Swedbank" grupas reorganizācijas stratēģijas rezultātā Zviedrijas tiešās investīcijas Baltijas valstu kredītiestādēs tika pārorientētas caur Latvijā reģistrētu komersantu. Tādējādi pieauga Zviedrijas tiešās investīcijas Latvijā profesionālo pakalpojumu nozarē. 2024. gada septembra beigās šīs nozares daļa uzkrāto ĀTI kopapjomā palielinājās līdz 23,8 % (2019. gada beigās – 1,7 %).

Gandrīz 83 % no uzkrātajām ĀTI pakalpojumu nozarēs ir ieguldījumi finanšu starpniecības, nekustamo īpašumu un tirdzniecības aktivitātēs, kā arī profesionālo pakalpojumu nozarē. Investēšanas dinamika šajās nozarēs kopumā ir pozitīva, izņemot finanšu starpniecības nozari. Uzkrāto ārvalstu investīciju apjoms periodā no 2019. līdz 2022. gadam samazinājās par 10,5 %. Turpmākajos gados nozares pievilcība ārvalstu investoriem palielinās un 2024. gada septembra beigās uzkrāto tiešo investīciju apjoms bija 2019. gada līmeni.

Preču ražošanas nozarēs uzkrātās ĀTI 2024. gada septembra beigās veidoja 22,2 %. Apstrādes rūpniecībā ir ieguldīts gandrīz 13,2 % no kopējā uzkrāto ĀTI apjoma, un tās lielākoties ieguldītas tradicionālajās nozarēs. Tikai piektā daļa no uzkrātajām ĀTI apstrādes rūpniecībā ir ieguldīta augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozarēs, kas liecina par šo aktivitāšu zemo pievilcību ārvalstu kapitālam. Kopš 2019. gada beigām uzkrāto ĀTI apjoms apstrādes rūpniecības nozarē palielinājās 1,8 reizes. Lai gan ĀTI piesaistes dinamika ir pozitīva, uzkrāto ĀTI apjoms apstrādes rūpniecības nozarē Latvijā ir mazāks nekā Lietuvā un Igaunijā.

Tuvākajos gados ĀTI plūsmu intensitāte, visticamāk, būs mērena. To lielā mērā noteiks ģeopolitiskā spriedze, kas uztur investīciju vides nenoteiktību. Augstas nenoteiktības apstākļos īpaši nozīmīga loma būs aktīvai ĀTI piesaistes politikai.

Ārvalstu investīciju piesaistē Latvijā liela nozīme ir LIAA. LIAA investīciju piesaistes stratēģija ir orientēta uz kvalitatīvu ienākošo investīciju projektu apkalpošanu un aktīvu darbību investīciju projektu piesaistē, uzrunājot potenciālos investorus.

ĀTI piesaistes politikas pilnveides process notiek ciešā sadarbībā ar Ārvalstu investoru padomi Latvijā (ĀIPL). Tās veiktās ārvalstu investoru aptaujas sniedz nozīmīgu ieguldījumu investīciju vides uzlabošanā. (Par ĀTI piesaistes politiku skat. 12.4. nodaļā.)

6.4. MONETĀRIE RĀDĪTĀJI

Covid-19 pandēmijas un Krievijas iebrukuma Ukrainā izraisīto ekonomisko un ģeopolitisko satricinājumu apstākļos banku sektors ir spējis saglabāt stabilitāti un darbojas ar peļņu. Kreditēšanas attīstība joprojām vērtējama kā vāja – uzņēmējdarbības kreditēšana stagnē, savukārt mājsaimniecību kreditēšanā saskatāmas pozitīvas iezīmes. Noguldījumu apjomi turpina pieaugt.

Saskaņā ar Latvijas Bankas informāciju **banku peļņitēspēja uzlabojas** pēdējos gados. Banku sektora peļņas rādītāji ir ievērojami auguši, pateicoties ECB īstenotās politikas inflācijas apkarošanai radītajam kredītlīkumu kāpumam. Īpaši strauji tas notika 2023. gadā. 2024. gada 1. pusgadā banku sektora peļņa bija mazliet mazāka un veidoja 305 milj. EUR jeb par 12,7 % mazāk nekā 2023. gada attiecīgajā periodā.

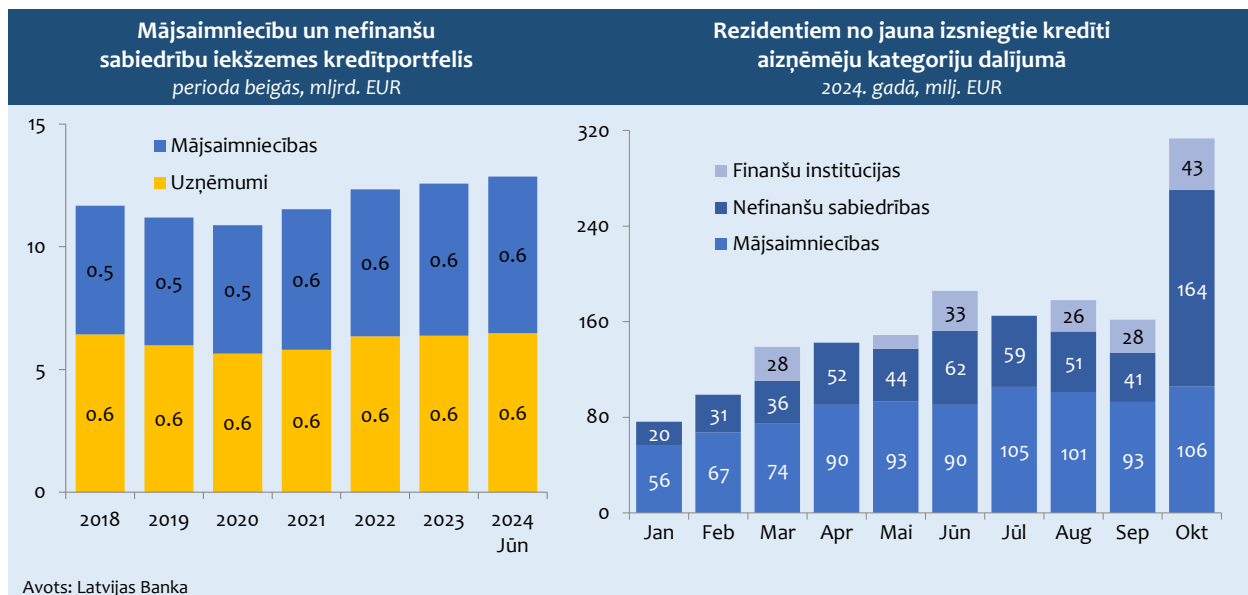
Banku gūtā **virspēja** ierosināja plašāku diskusiju par tās **aplūkšanu ar nodokļiem**. Vairākas ES dalībvalstis ieviešas papildu nodokļus. Latvijā tika pieņemti un 2024. gadā stājās spēkā UIN likuma grozījumi, kas paredz bankām ieviest obligāto avansa maksājumu. Papildus ir ieviesta terminēta hipotekāro kredītu procentu maksājumu daļēja kompensācija, kas ir spēkā 2024. gadā.

Latvijā tiek ieviestas terminētas banku solidaritātes iemaksas, kuras darbotos no 2025. gada līdz 2027. gadam. Ar tām tiktu aplikta banku neto procentu ienākumu daļa, kas par vairāk nekā 50 % pārsniedz vidējos gada neto procentu ienākumus 2018.–2022. gada periodā. Aktivizējot kreditēšanu, iemaksu apmēri tiktu samazināti.

Kopumā Latvijā darbojas 10 bankas un 4 ES banku filiāles. Banku sektorā 2024. gadā pieauga konkurence, augstā darbu uzsāka "Indexo banka". Tā ir pirmā jaunā banka Latvijā, kas saņēmusi licenci pēc iestāšanās eirozonā. Banku sektora kapitalizācijas līmenis saglabājās augsts. 2024. gada 2. ceturksnī banku sektora vidējais kapitāla pietiekamības rādītājs sasniedza 20,71 % (pirms gada – 21,56 %). Banku sektora aktīvu atdeve (ROA)¹ un kapitāla atdeve (ROE)² pēc straujā kāpuma mazliet samazinājās un veidoja attiecīgi 2,15 % un 18,29 % (pirms gada – 2,56 % un 23,02 %).

Latvijas **banku aktīvu** pastāvīgs pieaugums ir vērojams kopš 2020. gada 2. ceturkšņa. 2024. gadā šī tendence turpinājās, un 2. ceturkšņa beigās banku aktīvi bija 28,6 mljrd. EUR, par 5,1 % vairāk nekā pirms gada. Nebankām izsniegto kredītu īpatsvars kopējos aktīvos bija iepriekšējā gada līmeni, veidojot 56,2 %. Parāda vērtspapīru īpatsvars bija 7,9 % jeb par 1,9 procentpunktiem mazāk nekā pirms gada.

6.15. attēls

Lai arī izsniegto kredītu apjoms kopumā mazliet palielinās, tomēr kopumā kreditēšanas attīstība joprojām vērtējama kā vāja. Pēc Latvijas Bankas datiem, **nebankām izsniegto kredītu atlikumi** 2024. gada 2. ceturkšņa beigās par 4,5 % pārsniedza 2023. gada attiecīgā brīža rādītāju. Šajā laikā iekšzemes kreditēšanas portfelis palielinājās par 3,7 %. Nefinanšu sabiedrību

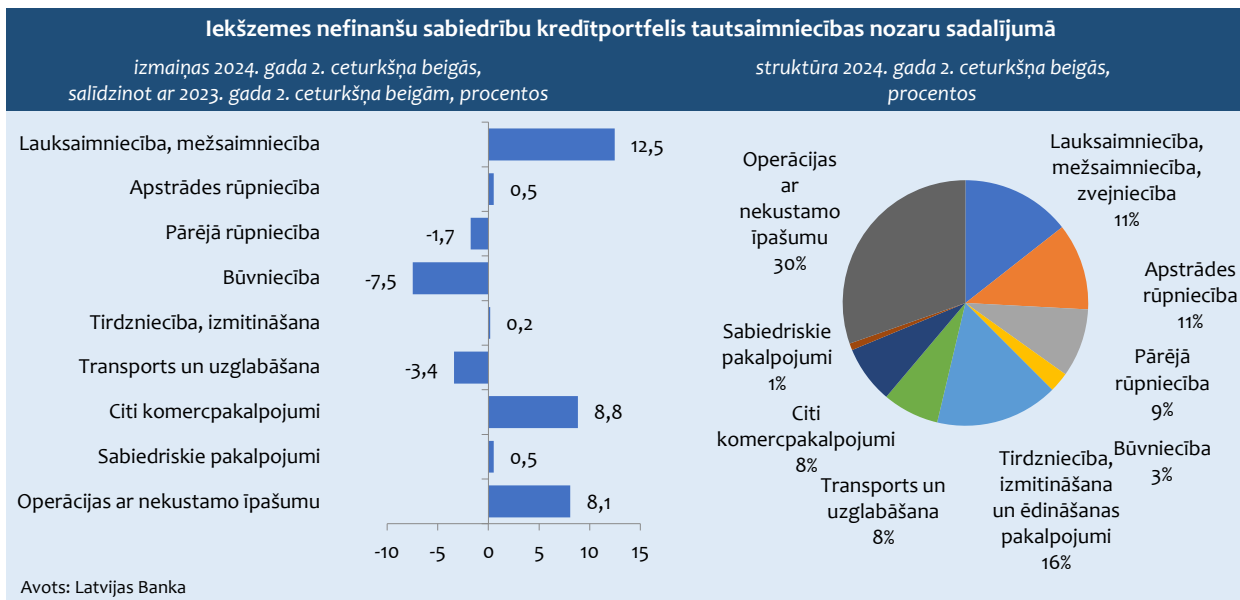
¹ ROA – peļņas/zaudējumu attiecība pret aktīviem

² ROE – peļņas/zaudējumu attiecība pret kapitālu un rezervēm

kredītportfelis pieauga par 4,1 %, savukārt mazo un vidējo uzņēmumu kreditēšana attīstījās ātrāk. Mājsaimniecību kreditēšanas pieauguma temps gada periodā bija mazliet straujāks – 4,8 %.

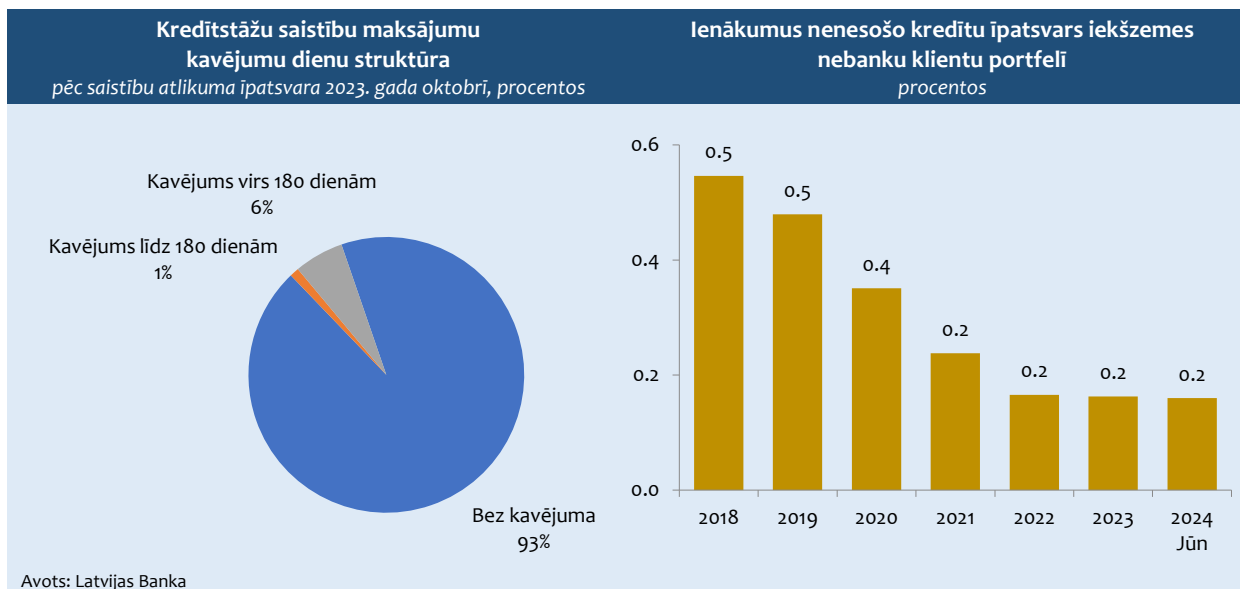
Kopējā mājsaimniecību kredītportfeļa dinamika ir pozitīva. Mājsaimniecībām izsniegto kredītu lielāko daļu veido kredīti mājokļa iegādei, rekonstrukcijai un remontam. Uzņēmējdarbības kreditēšana joprojām attīstās gausi un nevienmērīgi. Lielākā daļa jeb gandrīz 3/5 uzņēmumu kredītu ir izsniegti mazajiem un vidējiem uzņēmumiem.

6.16. attēls

Analizējot kredītportfeļi attiecībā uz nozarēm, 2024. gada 2. ceturkšņa beigās līderpozīcijas saglabāja operācijas ar nekustamo īpašumu (30,4 % no izsniegtajiem kredītiem) un tirdzniecība (16,2 % no izsniegtajiem kredītiem). Savukārt nozare ar ievērojamāko pieauguma tempu gada periodā ir lauksaimniecība, mežsaimniecība, zvejniecība.

6.17. attēls

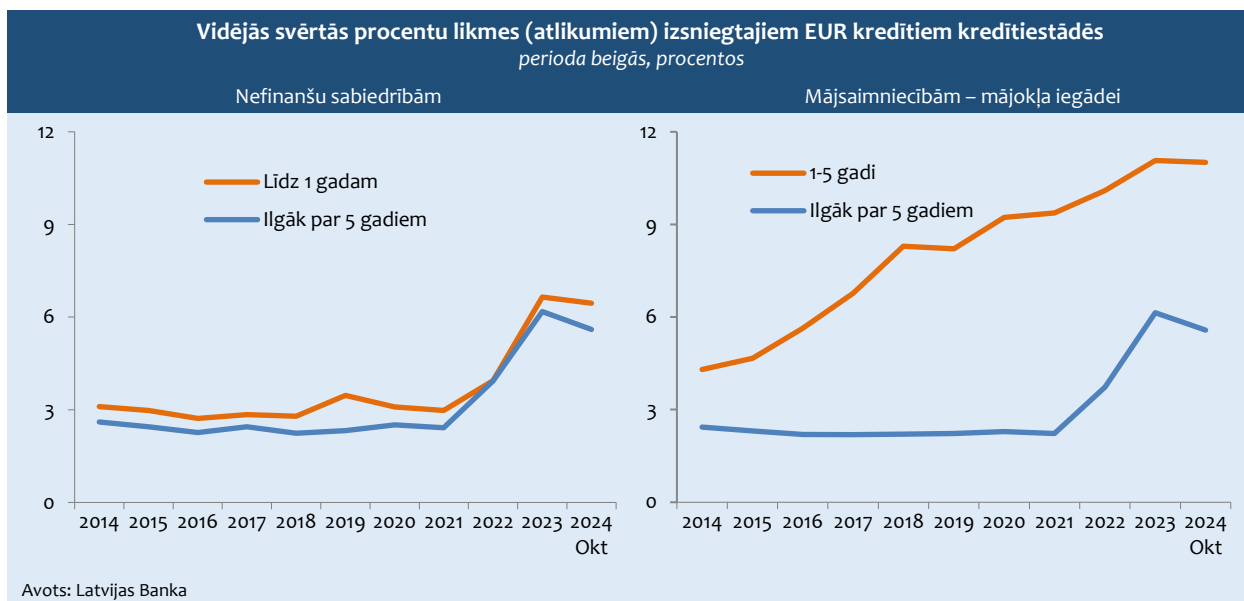
No 2011. gada līdz pandēmijai **kredītportfeļa kvalitāte** pakāpeniski uzlabojās, kas lielā mērā bija saistīts gan ar ekonomiskās situācijas uzlabošanu, gan ar sliktu kredītu norakstīšanu. Arī pandēmijas laikā kredītportfeļa kvalitāte saglabājās augsta. Situāciju uzlaboja banku piedāvātie kredītu moratoriji un citi risinājumi, kas tika īstenoti kredītņēmēju atbalstam un attiecīgi palīdzēja uzņēmējiem un mājsaimniecībām pārvarēt īstermiņa likviditātes problēmas. Kredītportfeļa kvalitāte turpina

pakāpeniski uzlaboties, par ko liecina ienākumus nenesošo kredītu īpatsvara stabila samazināšanās. 2024. gada jūnija beigās 1,6 % no iekšzemes nebanku klientiem izsniegtiem kredītiem bija ienākumus nenesošie kredīti.

Jaunā kredītešana attīstās nevienmērīgi. 2024. gada oktobrī no jauna izsniegti kredīti 320,6 milj. EUR apmērā. Mājsaimniecībām izsniegto kredītu apmērs bija 105,7 milj. EUR. Lielākā daļa jeb 72,6 % bija hipotekārie kredīti mājokļu iegādei, patēriņa preču iegādei izsniegto kredītu īpatsvars bija 22,6 %.

Uzņēmējdarbības kredītešanas attīstība arī ir nevienmērīga. Kredītu reģistra dati liecina, ka rezidentu nefinanšu sabiedrībām 2024. gada oktobrī no jauna izsniegti kredīti 164,4 milj. EUR apmērā. Lielākā daļa jeb gandrīz 2/3 no šiem kredītiem ir izsniegti lielajiem uzņēmumiem, un 1/4 – mikrouzņēmumiem. Šajā laikā nozaru griezumā visvairāk jauno kredītu izsniegti elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes un gaisa kondicionēšanas nozarei un finanšu un apdrošināšanas darbībām.

6.18. attēls

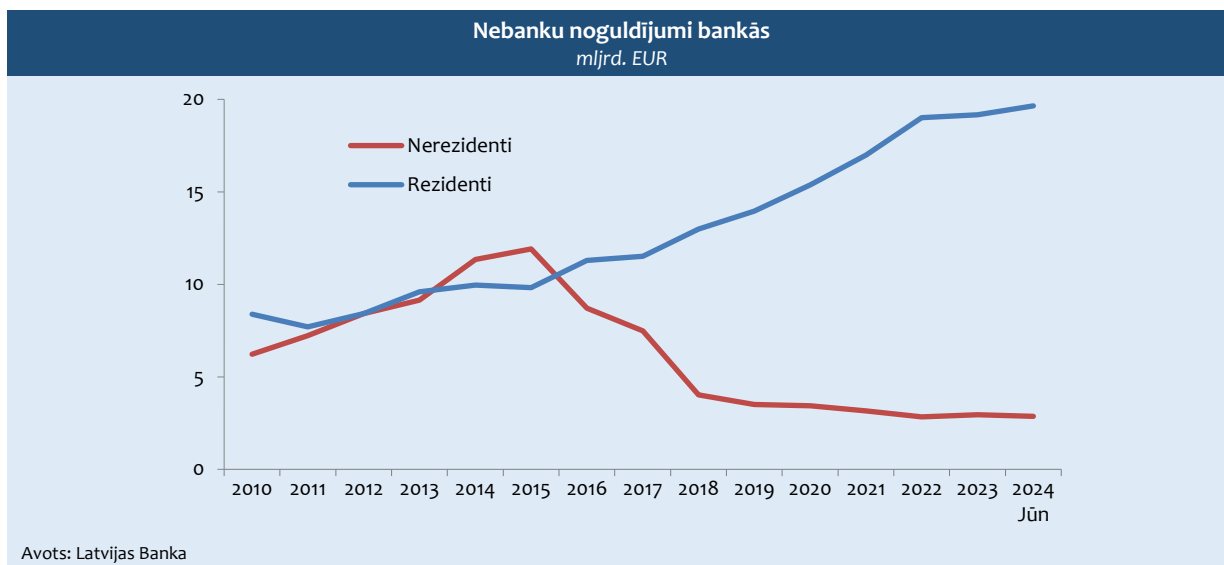
Pēdējās dekādes laikā **procentu likmes** (atlikumiem) nefinanšu sabiedrībām izsniegtajiem kredītiem – ilgtermiņa un īstermiņa – bija izteikti stabili līdz 2022. gadam, kad sākās to straujš pieaugums. Kredītu procentu likmju pīķis tika sasniegts 2023. gada pēdējos mēnešos. Ilgtermiņa likmes palielinājās no 2,4 % 2021. gada beigās līdz 6,2 % 2023. gada nogalē; šajā laikā īstermiņa likmju dinamika ir no 3,0 % līdz 6,7 %. Līdzīgas tendences uzrāda arī mājsaimniecībām izsniegto kredītu mājokļa iegādei ilgtermiņa likmju dinamika. Pieaugums ir no 2,2 % 2021. gada beigās līdz 6,1 % 2023. gada beigās. Turpretim īstermiņa (1–5 gadi) kredītlīkēm pēdējās dekādes laikā ir vērojama stabila augšupejoša tendence. Ievērojamo kredītlīkmu pieaugumu šajā laikā izraisīja ECB lēmumi par bāzes procentu likmju paaugstināšanu inflācijas ierobežošanai. 2024. gadā sākās pakāpenisks likmju samazinājums, straujāk samazinoties ilgtermiņa likmēm, piemēram, oktobrī ilgtermiņa kredītu likme gan nefinanšu sabiedrībām, gan arī mājsaimniecībām mājokļa iegādei bija 5,6 %. To veicina arī ECB, kopš jūnija atgriežoties pie bāzes procentu likmes pazemināšanas.

Straujāks nebanku **noguldījumu apjomu** pieaugums sākās 2020. gada 2. pusgadā, kas sakrīt ar Covid-19 krīzes sākumposmu, kad iedzīvotāji bija piesardzīgāki savos tēriņos un vairāk centās veidot uzkrājumus neziņā par turpmāko ekonomiskās situācijas attīstību. Uzkrājumu veidošanos veicināja arī samazinātās iespējas tērēt, jo valstī bija noteikti tirdzniecības ierobežojumi. Līdz ar iedzīvotāju tēriņu pieaugumu noguldījuma pieaugums 2021. gadā apstājās. Nākamajā gadā kopumā pieauguma tendence atsākās. 2024. gada pirmā pusgada beigās nebanku noguldījumi veidoja 22,5 mljrd. EUR.

Nebanku noguldījumu struktūra pēc klientu valstiskās piederības ir piedzīvojuši būtiskas izmaiņas. Nerezidentu noguldījumu īpatsvars ir sarucis no 56,0 % 2015. gada 1. ceturkšņa beigās līdz 12,7 % 2024. gada 2. ceturkšņa beigās. Turklāt pēdējos gados vērojams izteikts ne ES valstu nerezidentu noguldījumu apjomu kritums. Kopējais nerezidentu nebanku noguldījumu atlikums 2024. gada 2. ceturksnī bija 2,9 mljrd. EUR, kas ir par 5,7 % vairāk nekā pirms gada.

Aplūkojot rezidentu noguldījumu apjomu, var redzēt, ka gada periodā kopumā turpinās pozitīva dinamika. 2024. gada 2. ceturkšņa beigās bankas bija piesaistījušas rezidentu noguldījumus 19,6 mljrd. EUR apjomā. Pieauguma temps bija 5,4 % salīdzinājumā ar 2023. gada 2. ceturkšņa beigām.

6.19. attēls

Kopumā finanšu sektorā tāpat kā citos sektoros turpmākā situācijas attīstība lielā mērā būs atkarīga no ekonomiskās un ģeopolitiskās situācijas stabilizēšanās reģionā un pasaulē kopumā un no ECB pieņemtajiem lēmumiem ekonomikas aktivizācijai.

6.5. FISKĀLĀ POLITIKA UN VALSTS PARĀDS

Covid-19 pandēmija ir izraisījusi būtiskas izmaiņas līdz šim īstenotajā fiskālajā politikā. 2020. gadā ES tika aktivizēta Stabilitātes un izaugsmes pakta (SIP) vispārējā izņēmuma klauzula, ļaujot ES valstīm palielināt vispārējās valdības budžeta deficītu 2020.–2022. gadā tādā apmērā, cik ir nepieciešams pandēmijas izraisītā ekonomikas kaitējuma mazināšanai. Ņemot vērā Krievijas–Ukrainas karu un visas ar to saistītās sekas, SIP vispārējā izņēmuma klauzula bija spēkā arī 2023. gadā.

2024. gadā tika atjaunota ES fiskālo noteikumu piemērošana, pārtraucot ES vispārējās izņēmuma klauzulas darbību. 2024. gada 30. aprīlī stājās spēkā ES ekonomikas pārvaldības ietvara reformas pakotne (jaunie ES fiskālie noteikumi), un atbilstoši šim regulējumam ES dalībvalstīm vienu reizi četros vai piecos gados aprīlī jāsagatavo vidēja termiņa Fiskāli strukturālais plāns, kurš aizstāj ikgadējo Stabilitātes programmu un Nacionālo reformu programmu (skat. 9.1. nodaļu) un kurā jānosaka fiskālā trajektorija tādā veidā, lai gan Fiskāli strukturālā plāna darbības laikā, gan 10 gadus pēc tā prognozētais vispārējās valdības budžeta deficīts un parāds nepārsniegtu attiecīgi 3 % un 60 % no IKP.

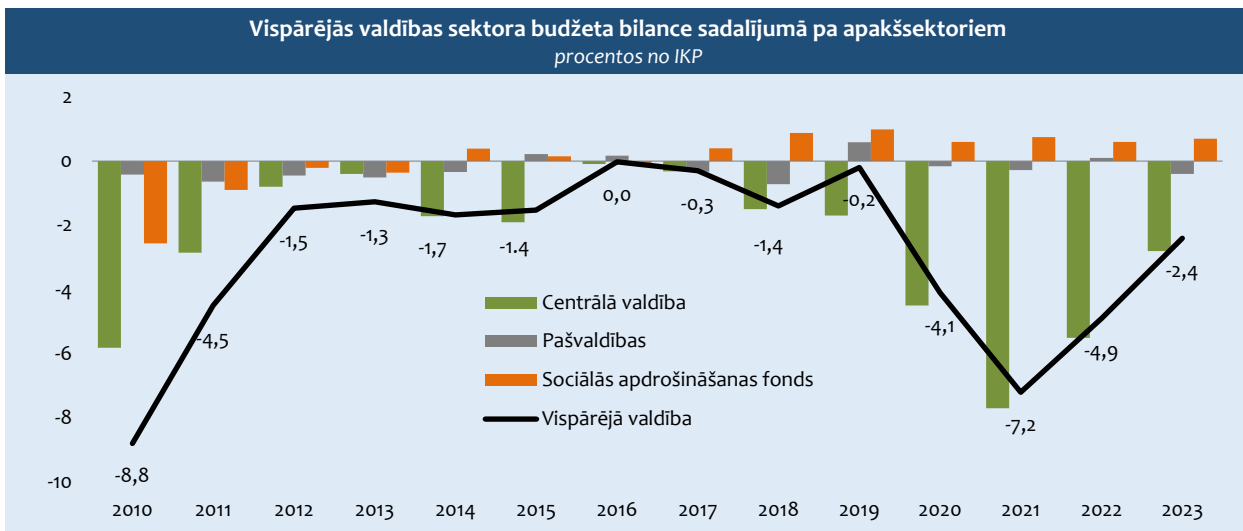
Covid-19 pandēmijas ietekmē budžeta deficīts Latvijā 2020. gadā pieauga līdz 4,1 % no IKP jeb 1,2 mljrd. EUR, bet 2021. gadā – līdz 7,2 % no IKP jeb 2,3 mljrd. EUR. 2022. gadā tas nedaudz samazinājās un bija 4,9 % no IKP jeb 1,8 mljrd. EUR. Vispārējās valdības budžeta deficīts 2023. gadā bija 0,9 mljrd. EUR jeb 2,4 % no IKP. (skat. 6.3. tabulu).

6.3. tabula

	Vispārējās valdības budžets					procentos pret IKP				
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Ieņēmumi	11,7	11,7	12,7	14,2	16,3	39,5	40,2	39,3	39,4	41,6
Izdevumi	11,7	12,9	15,0	16,0	17,2	39,7	44,3	46,5	44,2	44,0
Bilance	-0,0	-1,2	-2,3	-1,8	-0,9	-0,2	-4,1	-7,2	-4,9	-2,4

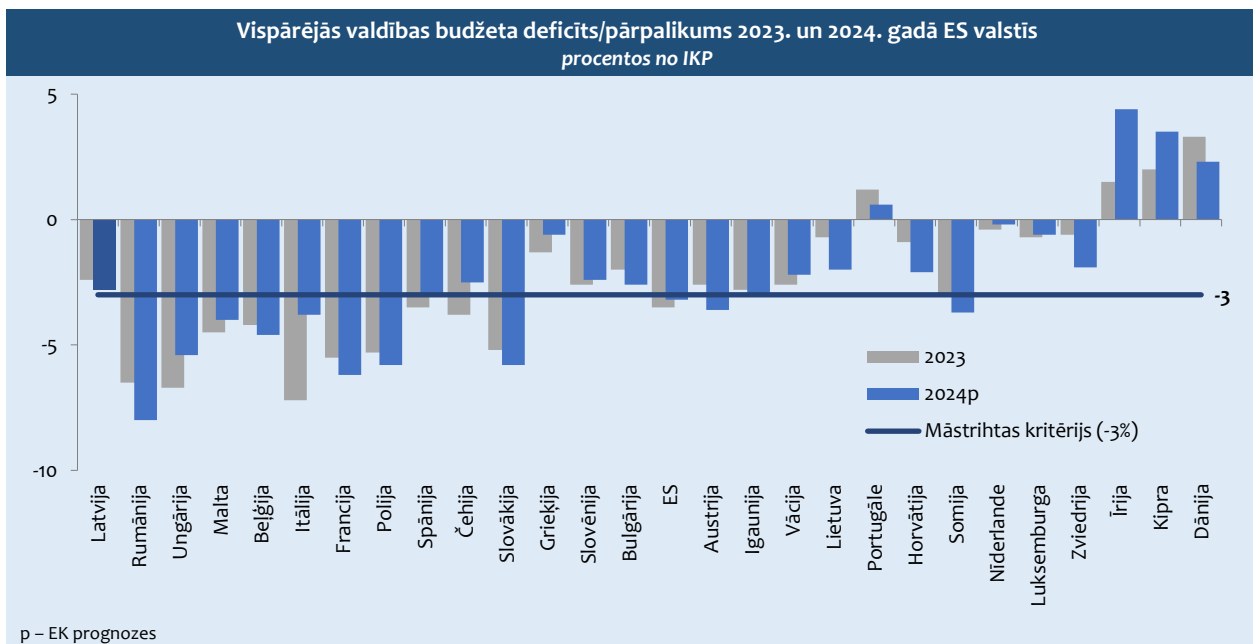
2023. gadā budžeta deficīts bija centrālās valdības budžetā un pašvaldības budžetā. Ar pārpalikumu tas bija Sociālās apdrošināšanas fondā (skat. 6.20. attēlu).

6.20. attēls

Kā redzams 6.21. attēlā, Latvijas budžeta balance attiecībā pret IKP 2023. gadā uzrādīja zemāku deficītu nekā vidēji eirozonā un vidēji ES valstīs. 2023. gadā eirozonas vidējais budžeta deficīts bija 3,6 % no IKP, bet ES valstu vidējais budžeta deficīta līmenis bija 3,5 % no IKP. Visaugstākais tas bija Itālijā, Ungārijā un Rumānijā (visās – 6,5 % un vairāk). Augstāk par 3 % no IKP deficīts bija 10 ES dalībvalstīs. Četrās ES dalībvalstīs budžets bija ar pārpalikumu.

6.21. attēls

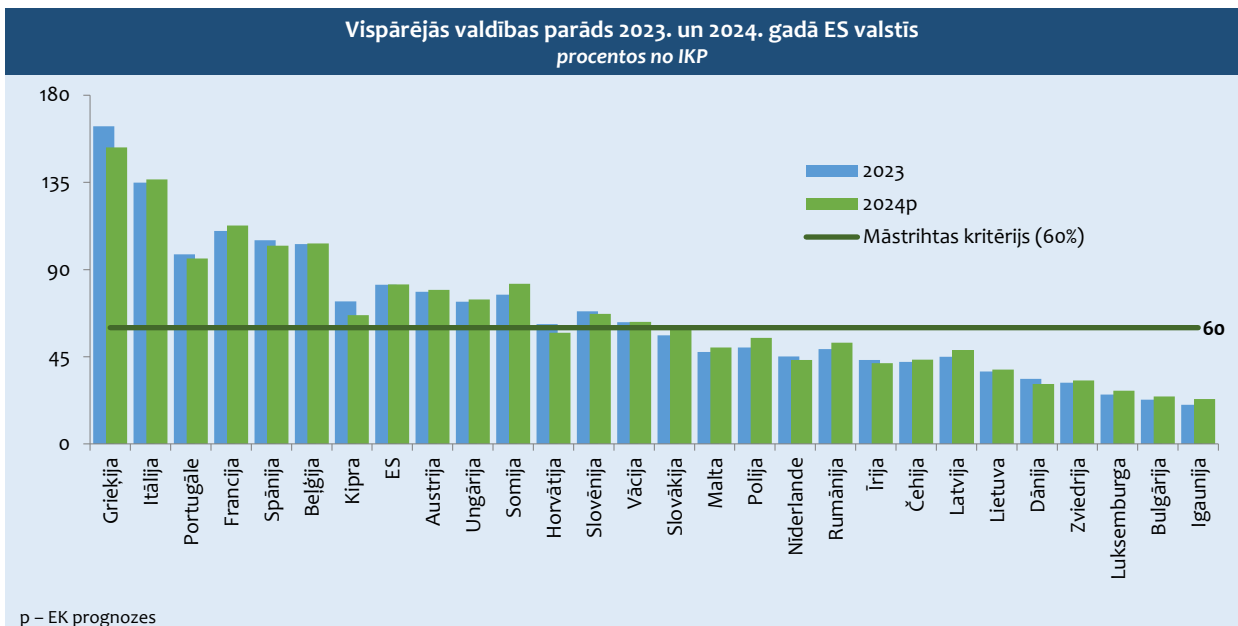

Atbilstoši EK 2024. gada rudens prognozēm ES valstu vidējais budžeta deficīta līmenis 2024. gadā tiek prognozēts 3,1 % apmērā no IKP, bet 2025. gadā – 3,0 %. 2024. gadā vislielākais budžeta deficīts, kas var pārsniegt 5,0 % no IKP, ir gaidāms Rumānijā, Francijā, Slovākijā, Polijā un Ungārijā.

Saeima 2024. gadam apstiprināja budžetu ar deficītu 2,8 % apmērā no IKP. Atbilstoši Finanšu ministrijas oktobra prognozēm 2024. gadā budžeta deficīts varētu būt 2,6 % no IKP. 2025. gadam valdība ir iesniegusi Saeimā budžetu ar deficītu 2,9 % no IKP, 2026. gadā – 2,6 % no IKP un 2027. gadā – 2,4 % no IKP.

Vispārējās valdības parāda līmenis Latvijā joprojām ir viens no zemākajiem ES (skat. 6.22. attēlu).

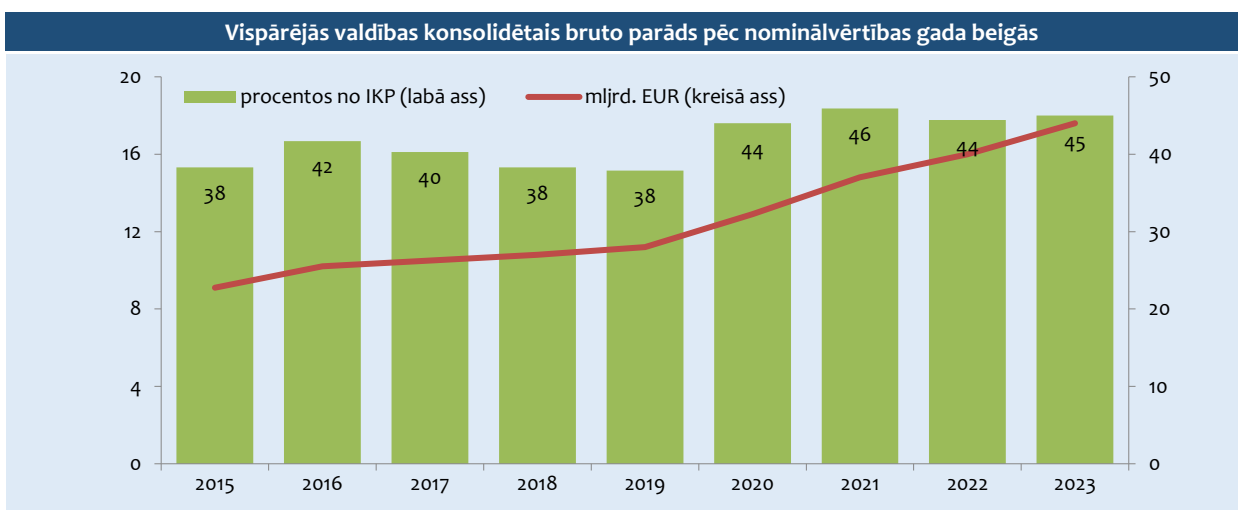
6.22. attēls

2023. gadā eirozonas vidējais valsts parāda līmenis bija 88,9 % no IKP, bet ES – 82,1 % no IKP. 13 ES dalībvalstīs 2023. gadā valsts parāds bija lielāks par Māstrihtas kritēriju, kas ir 60 % no IKP. Lielākais valsts parāds pret IKP 2023. gadā bija fiksēts Grieķijā, Itālijā, Francijā, Spānijā un Beļģijā, kur tas pārsniedza 103 % no IKP. Bet mazākais vispārējās valdības parāds pret IKP tika reģistrēts Igaunijā, Bulgārijā un Luksemburgā. Kā rāda EK 2024. gada rudens prognozes, 2024. gadā eirozonas vidējais valsts parāda līmenis nedaudz pieaugs – līdz 89,1 % no IKP, bet ES – līdz 82,4 %.

Covid-19 uzliesmojums izraisīja nepieciešamību ievērojamā apmērā nodrošināt finansējumu Covid-19 izraisītās krīzes ietekmes mazināšanai. Valsts parāda apjoms 2021. gadā pieauga līdz 45,9 % no IKP jeb 14,8 mljrd. EUR. Tā kā nominālā IKP pieaugums augstas inflācijas apstākļos bija straujš, tad 2022. gadā tas attiecībā pret IKP samazinājās līdz 44,4 %, bet nominālā izteiksmē pieauga līdz 16 mljrd. EUR. 2023. gadā valsts parāds bija 17,6 mljrd. EUR jeb 45,0 % no IKP. Jāatzīmē, ka vispārējās valdības parāda pieaugumu 2023. gadā ietekmēja trīs jaunu eiroobligāciju emisijas.

6.23. attēls

Atbilstoši FM novērtējumam 2024. gadā vispārējās valdības parāds sasniegs 45,8 % no IKP, bet 2025. gadā – 47 % no IKP.

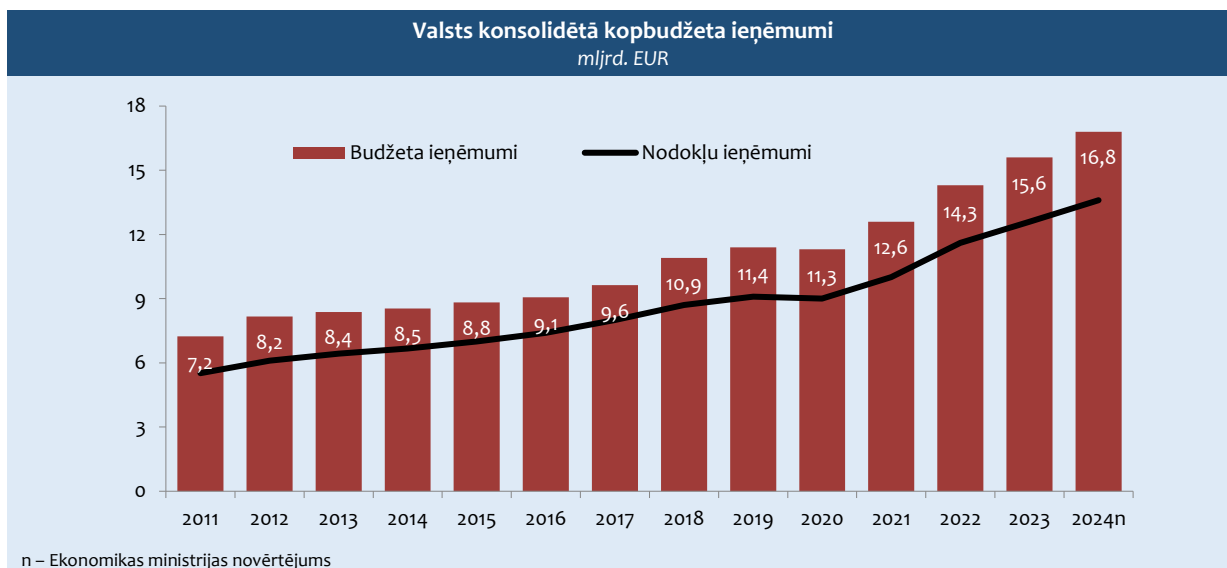
Ilgtermiņā vispārējās valdības parāds tiks uzturēts mērenā, ilgtspējīgā līmenī, nodrošinot parāda saistību pārfinansēšanu ar optimāliem nosacījumiem. Sagaidāms, ka vidējā termiņā Fiskālās disciplīnas likumā noteiktais parāda nosacījums 60 % no IKP tiks ievērots. Atbilstoši FM indikatīvām prognozēm nākamajos gados parāda apkalpošanas izdevumi pakāpeniski pieaugs, taču joprojām paliks mērenā līmenī ap 1,3% no prognozētā IKP vidējā termiņā.

6.6. BUDŽETA IEŅĒMUMI UN IZDEVUMI

BUDŽETA IEŅĒMUMI¹

Pēc ekonomiskās krīzes pārvarēšanas kopš 2011. gada budžeta ieņēmumi palielinās. No 2010. līdz 2023. gadam **konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi** pieauguši 2,4 reizes. 2023. gadā budžeta ieņēmumi bija 15,6 mljrd. EUR, kas bija par 1,3 mljrd. EUR vairāk salīdzinājumā ar 2022. gadu. Budžeta ieņēmumu pieauguma tendence turpinās arī 2024. gadā, un 10 mēnešos tie bija par 12,3 % lielāki nekā 2023. gada 10 mēnešos.

6.24. attēls

Nodokļu ieņēmumi ir galvenais ieņēmumu postenis, kas veido apmēram 4/5 no visiem budžeta ieņēmumiem. Stabils šo ieņēmumu pieaugums bija vērojams laika periodā no 2011. līdz 2019. gadam. Covid-19 pandēmijas dēļ 2020. gadā bija neliels nodokļu ieņēmumu samazinājums, un kopš 2021. gada atsākās pieauguma tendence.

Nodarbinātības nodokļi pēdējos gados veido aptuveni pusi no visiem nodokļu ieņēmumiem. Pēc Covid-19 pandēmijas izraisītā samazinājuma 2020. gadā nodarbinātības nodokļu ieņēmumi turpmākos gadus pieaug.

Laika periodā no 2012. līdz 2019. gadam palielinājās iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi, ko lielā mērā noteica situācijas uzlabošanās darba tirgū. Pēc samazinājuma 2020. gadā pozitīvā dinamika 2021. gadā atjaunojās. Labvēlīgā darba tirgus situācija un algas pieaugums ietekmē nodarbinātības nodokļu dinamiku. 2024. gada 10 mēnešos iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi palielinājās par 12,6 %, salīdzinot ar 2023. gada attiecīgo periodu. Savukārt ieņēmumi no valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām 2024. gada 10 mēnešos bija par 10 % lielāki nekā 2023. gada 10 mēnešos.

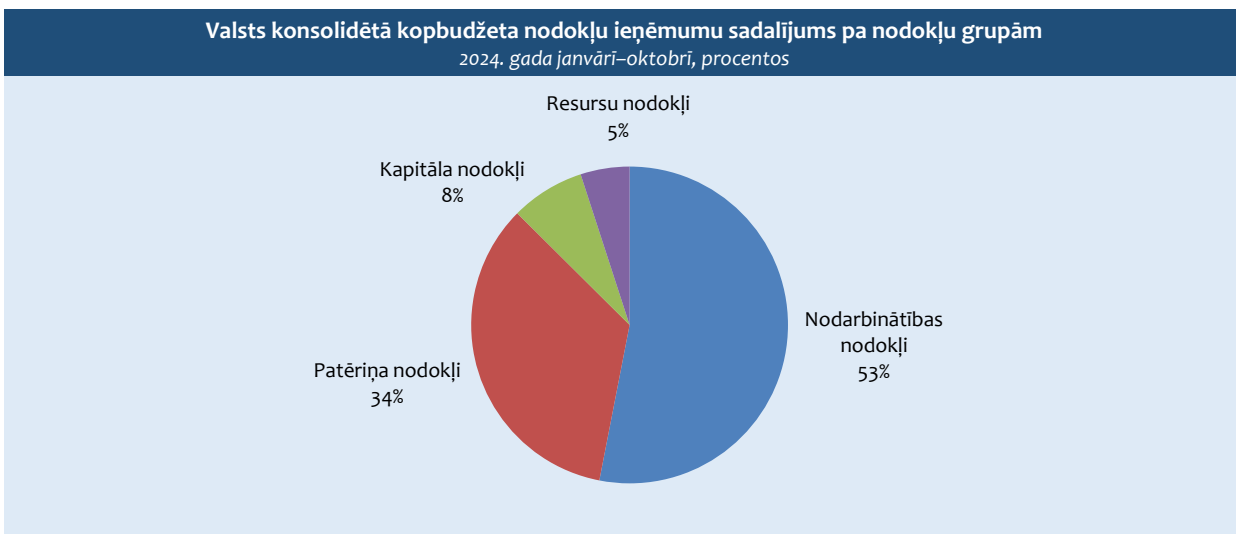
¹ Nodaļā izmantoti Valsts kases oficiālie mēnešu pārskatu dati

6.4. tabula

Budžeta ieņēmumi procentos no IKP							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024 Jan-Sep
Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi	38,6	38,6	38,8	38,9	39,6	40,0	45,3
I. Nodokļu ieņēmumi	30,8	30,6	30,8	31,1	32,0	32,2	34,5
1. Netiešie nodokļi	12,6	12,7	12,5	12,2	13,2	13,0	13,0
– pievienotās vērtības nodoklis	8,7	9,0	8,7	8,6	9,9	9,9	9,8
– akcīzes nodoklis	3,7	3,6	3,6	3,4	3,1	3,0	3,1
– muitas nodoklis	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2
2. Ienākuma nodokļi un īpašuma nodoklis	8,0	7,4	7,7	7,5	8,0	8,4	9,8
– uzņēmumu ienākuma nodoklis	1,1	0,2	0,7	0,9	1,0	1,4	2,1
– iedzīvotāju ienākuma nodoklis	6,1	6,5	6,2	6,0	6,3	6,4	7,0
– nekustamā īpašuma nodoklis	0,8	0,8	0,8	0,7	0,6	0,6	0,7
3. Sociālās apdrošināšanas iemaksas	9,5	9,8	10,0	9,7	10,2	10,3	11,4
4. Pārējie nodokļi	0,7	0,7	0,7	1,7	0,7	0,5	0,3
II. Citi ieņēmumi	7,9	7,9	8,0	7,8	7,6	7,7	10,8

Patēriņa nodokļu ieņēmumi veido mazliet vairāk nekā 1/3 no visiem nodokļu ieņēmumiem. Patēriņa nodokļu ieņēmumi pēdējos gados pieauga privātā patēriņa kāpuma un līdz ar to arī mazumtirdzniecības apgrozījuma pieauguma dēļ. Patēriņa nodokļu dinamika 2024. gadā saistībā ar algu pieaugumu liecina par pieaugošu noslieci uzkrāt. 2024. gada 10 mēnešos tie samazinājās par 1,7 % salīdzinājumā ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu.

6.25. attēls

2024. gadā turpinājās akcīzes nodokļa paaugstināšana alkoholiskajiem dzērieniem, saldinātajiem bezalkoholiskajiem dzērieniem, tabakas izstrādājumiem, elektroniskajās smēķēšanas ierīcēs izmantojamam šķidrumam un tabakas aizstājējproduktiem.

Laika periodā no 2010. līdz 2019. gadam pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi pieauga. Pēc samazinājuma 2020. gadā pieaugums atkal sākās nākamajā gadā. Šī tendence mainījās 2024. gadā, kad šī nodokļa ieņēmumi 10 mēnešos bija par 2,8 % mazāki nekā 2023. gada attiecīgajā periodā. Savukārt akcīzes nodokļa patēriņa daļas ieņēmumiem 2024. gadā turpinājās mērens pieaugums.

Kapitāla nodokļu ieņēmumi pieauga līdz 2017. gadam. To samazinājumu 2018. un 2019. gadā noteica izmaiņas nodokļu reformas ietvaros uzņēmumu ienākuma nodokļa jomā. 2020. gadā kapitāla nodokļu ieņēmumi atkal sāka palielināties. Ieņēmumi no uzņēmumu ienākuma nodokļa un nekustamā īpašuma nodokļa 2024. gada 10 mēnešos pārsniedz 2023. gada attiecīgā perioda rādītāju – attiecīgi par 33,7 % un 0,8 %.

Kopš 2010. gada **resursu nodokļu** ieņēmumi kopumā pieaug. Pieauguma tendences ir vērojamas ieņēmumos gan no dabas resursu nodokļa, gan no akcīzes nodokļa par naftas produktiem un dabasgāzi. Resursu nodokļu ieņēmumi 2024. gada 10 mēnešos palielinājās par 3,0 %, salīdzinot ar 2023. gada 10 mēnešiem.

BUDŽETA IZDEVUMI

Pēc apjomīgas izdevumu samazināšanas ekonomiskās krīzes laikā kopš 2011. gada **valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi** pakāpeniski pieauga, izņemot 2016. gadu, kad kopbudžeta izdevumi nedaudz samazinājās. 2023. gadā tie veidoja 17,0 mljrd. EUR, kas bija par 1,2 mljrd. EUR vairāk nekā 2022. gadā. Arī 2024. gadā vērojams pieaugums, 10 mēnešos valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi palielinājās par 8,6 %. Budžeta izdevumu posteņu dinamikā lielākā ietekme bija izdevumu pieaugumam atbildzībām aizsardzības, drošības un tieslietu sektoru darbiniekiem, kā arī pedagogiem. Nākamais pēc ietekmes bija sociāla rakstura maksājumu pieaugums no valsts speciālā budžeta.

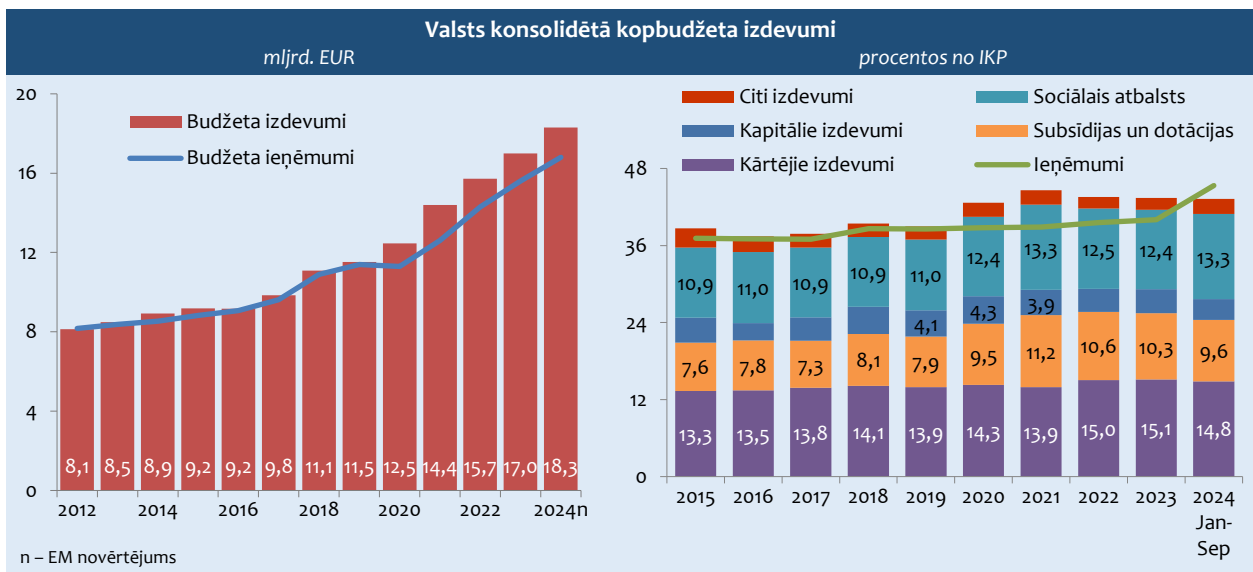
Kopš 2011. gada pieaug **kārtējie izdevumi**. 2024. gada 10 mēnešos pieauguma tendence turpinās, pieauguma temps ir 9,4 %, salīdzinot ar 2023. gada attiecīgo periodu.

Kopš 2016. gada **izdevumi subsīdijām un dotācijām** kopumā palielinās. 2024. gada 10 mēnešos šī izdevumu grupa bija par 3,9 % lielāka nekā iepriekšējā gada 10 mēnešos.

Izdevumi **sociāla rakstura maksājumiem** palielinās kopš 2013. gada. 2024. gada 10 mēnešos pieauguma temps ir 7 % salīdzinājumā ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu.

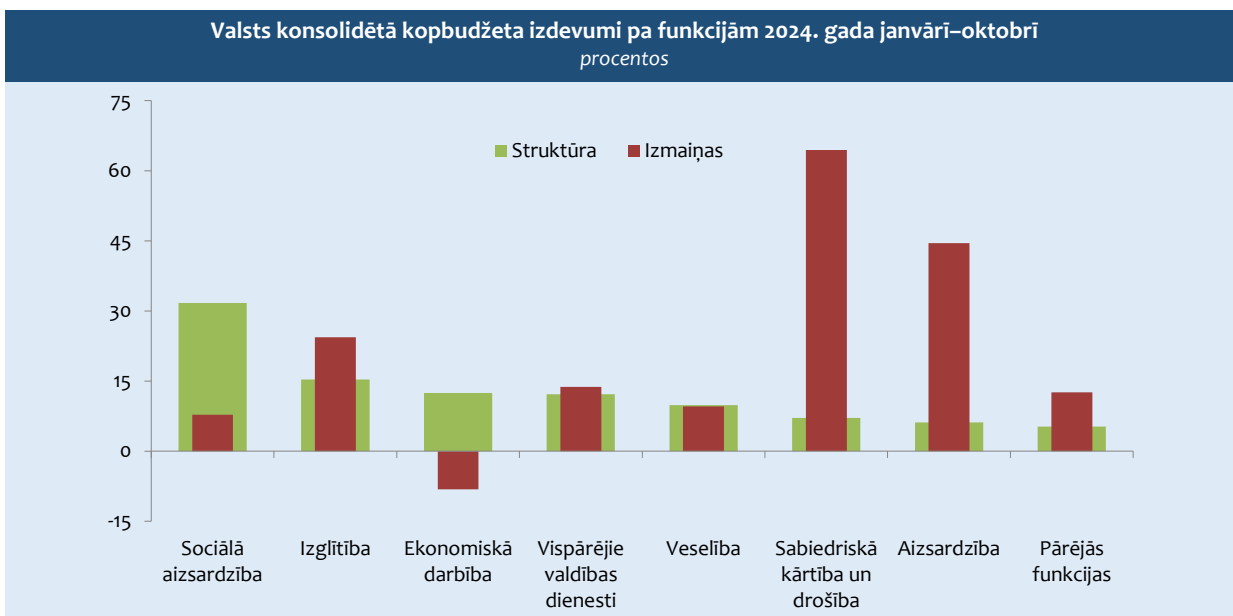
Kapitālo izdevumu pieaugums vērojams kopš 2017. gada. 2024. gada 10 mēnešos šī tendence turpinās, šai izdevumu grupai pieaugot par 13,9 %.

6.26. attēls

Analizējot budžeta izdevumus pēc funkcionālajām kategorijām, 2024. gada 10 mēnešos straujākais izdevumu pieaugums vērojams tādās sfērās kā sabiedriskā kārtība un drošība, aizsardzība, un izglītība. Savukārt strukturālā ziņā sociālās aizsardzības jomas izdevumiem ir lielākais īpatsvars budžetā, veidojot gandrīz 1/3 no konsolidētā budžeta izdevumiem.

6.27. attēls

6.7. PRODUKTIVĪTĀTE UN KONKURĒTSPĒJA

PRODUKTIVĪTĀTE

Latvijas ekonomikas izaugsmi balsta produktivitātes kāpums. Tomēr ilgtermiņa skatījumā produktivitātes pieauguma tempiem ir tendence sarukt, savukārt darbaspēka izmaksu pieauguma tempi saglabājās noturīgi augsti.

Straujāks produktivitātes pieaugums bija vērojams līdz 2008. gadam, it īpaši pēc Latvijas pievienošanās ES, kas kļuva par nozīmīgu stimulu ārvalstu investīciju ieplūdei. Laika periodā no 1996. līdz 2007. gadam paātrinājās arī konverģences process – produktivitātes plaša ar ES-15 valstīm samazinājās par gandrīz 26 procentpunktiem.

Globālā finanšu krīze ietekmēja ne tikai ekonomisko aktivitāšu samazinājumu, bet arī produktivitātes dinamiku. Ekonomikas recesijas gados (2008.–2010. gadā) tā samazinājās par gandrīz 3 %, kas bija visai mērens samazinājums salīdzinājumā ar IKP apjoma kritumu (par 17,4 %). Galvenokārt to noteica darba tirgus ātrā pielāgošanās ekonomisko aktivitāšu kritumam. Darba dēvēji optimizēja resursu piesaisti, uzņēmēji samazināja darbaspēka pieprasījumu, un nodarbināto skaits saruka gandrīz par 15 %, kas daļēji kompensēja produktivitātes kritumu.

Produktivitātes dinamika pēdējos gados ir svārstīga. Covid-19 pandēmijas ierobežošanas pasākumu ietekmē 2020. gadā produktivitāte bija par 2,8 % zemākā līmenī nekā 2019. gadā. Turklāt pandēmijas izraisītās krīzes ietekme uz produktivitātes rādītājiem bija neskaidra. Rēķinot produktivitāti uz vienu nodarbināto, 2020. gadā tā bija samazinājusies, bet, rēķinot stundas produktivitāti, tā bija palielinājusies par 2,8 %, kas ir līdzvērtīgi vidējam pēdējā desmitgades rādītājam. Produktivitātes rādītāju izteikti atšķirīgās svārstības Covid-19 pandēmijas pirmajā gadā lielā mērā ietekmēja valsts atbalsts, galvenokārt subsidēto darba algu shēmu veidā, kas sekmēja darba vietu saglabāšanu, samazinoties nostrādātajām stundām.

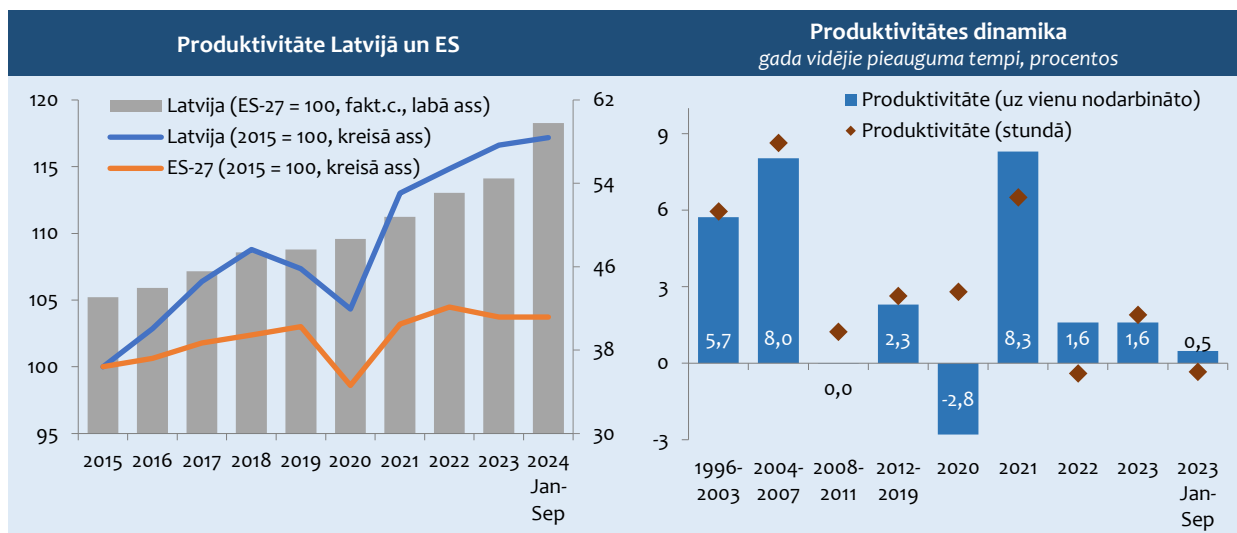
Atjaunojoties ekonomiskām aktivitātēm, 2021. gadā Latvijas tautsaimniecībā kopumā produktivitāte (uz vienu nodarbināto) bija par 8,3 % augstākā līmenī nekā pirms gada, bet stundas produktivitāte – par 6,5 %. To galvenokārt veicināja straujš produktivitātes kāpums pakalpojumu nozarēs, ieskaitot tirdzniecības, transporta pakalpojumu un finanšu starpniecības nozari. Produktivitāte pieauga par 10,8 %.

Lai arī 2022. un 2023. gadā ekonomikas izaugsme bija mērenāka, tomēr to galvenokārt noteica straujāks produktivitātes, nevis nodarbināto skaita pieaugums. Salīdzinot ar iepriekšējo gadu, produktivitāte pēdējos divos gados pieauga par 1,6 %. Arī 2024. gadā produktivitātei saglabājās mēreni pozitīva dinamika. Šā gada deviņos mēnešos tā bija par 0,5 % augstākā līmenī nekā pirms gada.

Neskatoties uz produktivitātes būtiskām svārstībām un mērenāku nekā iepriekšējos gados dinamiku, Latvijas konverģence ES vidējam produktivitātes līmenim turpinās. IKP uz vienu nodarbināto Latvijas tautsaimniecībā kopumā 2023. gadā

sasniedza gandrīz 54,5 % (72,8 % pēc PPS) no vidējā ES līmeņa. Kopš 2019. gada produktivitātes plaisa ar ES vidējo līmeni (pēc PPS) ir samazinājusies par gandrīz 3 procentpunktiem.

6.28. attēls

Īstermiņā produktivitātes svārstības nosaka izmaiņas produktu, darba un kapitāla tirgos, uzņēmējiem reaģējot uz ārējiem un iekšējiem šokiem (tādiem kā Covid-19 pandēmija, enerģētiskā krīze u. c.) un uz pasākumiem to novēršanai un ekonomikas stabilizācijai. Šo pasākumu ietekme uz produktivitātes ilgtermiņa tendencēm lielā mērā noteiks biznesa modeļu un patērētāju uzvedības maiņu. Pēdējos gados notiek būtiskas izmaiņas darba un produktu tirgos, palielinās digitalizācijas līmenis (epakalpojumi, attālinātais darbs u. c.). Tomēr joprojām pastāv liela neskaidrība par šo izmaiņu noturību un ietekmi uz produktivitātes ilgtermiņa tendencēm. Produktivitātes noturīgi pozitīvo dinamiku lielā mērā noteiks arī strukturālās izmaiņas Latvijas tautsaimniecībā, tiecoties uz augstākas pievienotās vērtības aktivitātēm un zināšanu ietilpīgām nozarēm.

IZMAKSU UN CENU KONKURĒTSPĒJA

Pēc produktivitātes pieauguma tempiem Latvija ieņem vienu no līderpozīcijām ES dalībvalstīs, tomēr darbaspēka izmaksas ir augušas straujāk nekā produktivitāte, tādējādi vājinot Latvijas uzņēmēju konkurētspēju izmaksu jomā. Par izmaksu konkurētspējas mazināšanās risku kāpumu liecina arī nominālās darbaspēka vienības izmaksu (ULC)¹ pieaugums.

Latvijai ilgstoši bija raksturīgi, ka ekonomikas izaugsmes gados produktivitātes un darbaspēka izmaksu plaisa palielinās, savukārt recesijā tā kļūst mazāka. Tomēr kopš 2021. gada, neskatoties uz ekonomisko aktivitāšu mazināšanos un produktivitātes lēno kāpumu, darbaspēka izmaksas turpināja strauji pieaugt. Tas liecina par augošo darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma neatbilstību.

Pēdējos gados pirms Covid-19 pandēmijas bija vērojama īpaši spēcīga nominālā ULC dinamika. 2019. gadā, salīdzinot ar 2015. gadu, ULC palielinājās par 21,1 %, ko noteica gandrīz četras reizes straujāks darbaspēka izmaksu (nominālā izteiksmē) kāpums iepretim produktivitātes pieaugumam. Darbaspēka izmaksu kāpumu līdz 2019. gadam ietekmēja gan algu konverģences procesi ES darba tirgū, gan arī kopumā saspīlētā situācija Latvijas darba tirgū, kas veidojās pieaugošās darbaspēka nepietiekamības dēļ.

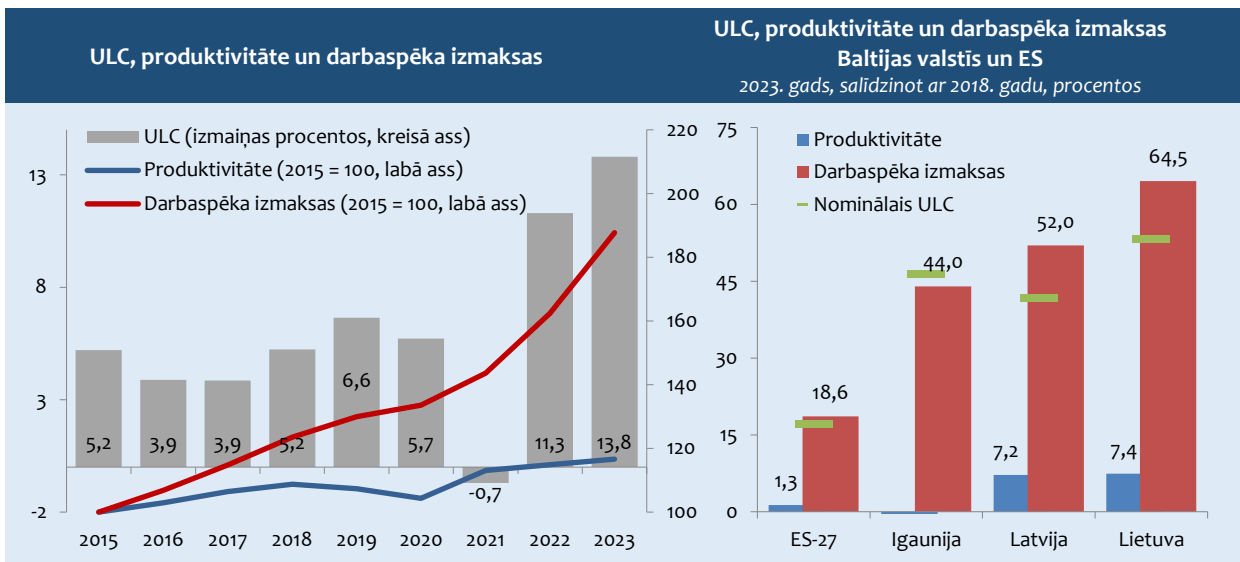
ULC turpināja pieaugt arī Covid-19 pandēmijas gados. Ekonomisko aktivitāšu samazināšanās dēļ darbaspēka izmaksas 2020. gadā palielinājās lēnāk nekā pirms gada – par 2,7 % (2019. gadā – par 5,2 %). Lai gan darbaspēka izmaksu kāpums bija mērenāks, tomēr produktivitātes krituma (par 2,8 %) dēļ ULC palielinājās par 5,7 %. 2021. gadā darbaspēka izmaksas turpināja strauji augt, par 7,6 % pārsniedzot iepriekšējā gada līmeni. Tas neradīja spiedienu uz darbaspēka vienības izmaksām, jo produktivitātes kāpums bija straujāks, un ULC samazinājās par gandrīz 1 %.

Periodā no 2021. līdz 2023. gadam darbaspēka izmaksas pieauga vidēji gadā par 12 %, turklāt produktivitātes pieauguma tempi bija daudz mērenāki – vidēji par 3,8 % gadā.

¹ ULC ir attiecība starp darbaspēka izmaksām un produktivitāti. Ja produktivitāte aug straujāk par algām, tad ULC samazinās, kas liecina par to, ka valsts izmaksu konkurētspēja palielinās, un pretēji.

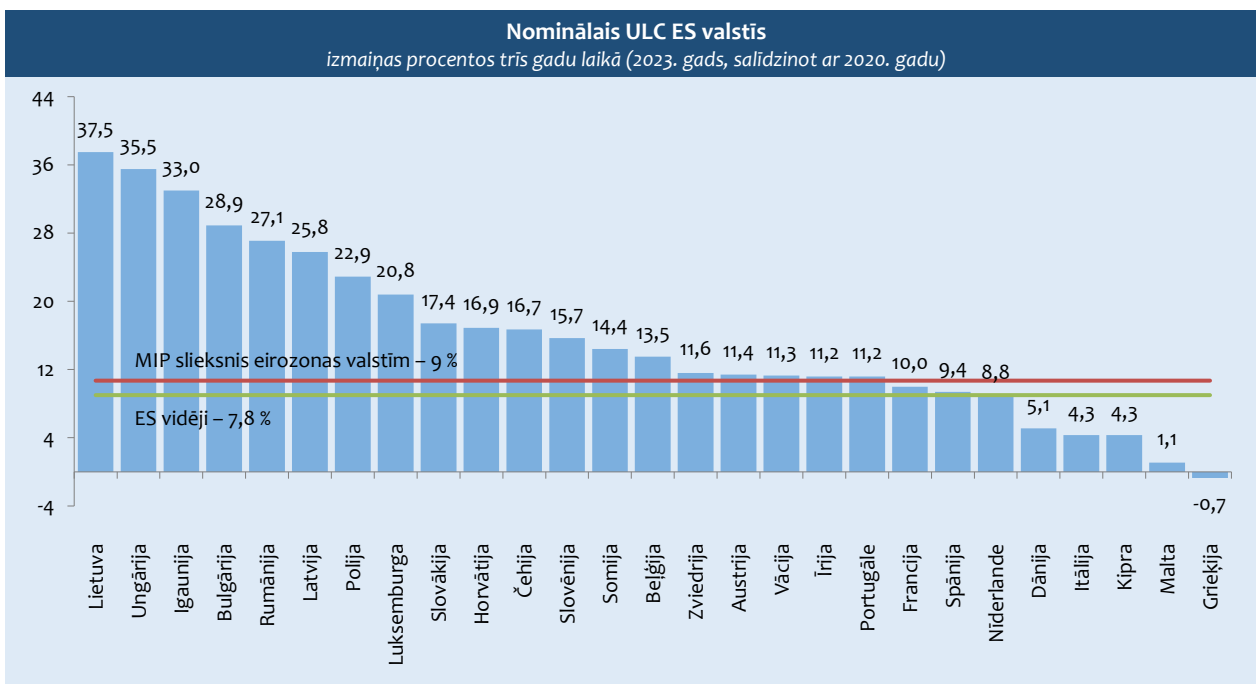
2022. gadā darbaspēka izmaksu pieauguma tempi paātrinājās vēl vairāk. Darba ņēmēju atalgojums palielinājās par 13,1 %, un, produktivitātei pieaugot tikai par 1,6 %, tas būtiski pasliktināja izmaksu konkurētspējas rādītāju – nominālais ULC palielinājās par 11,3 %. Darbaspēka izmaksu straujāks nekā produktivitātes kāpums būtiski pasliktināja izmaksu konkurētspējas rādītājus. Produkcijas vienības darbaspēka nominālās izmaksas (ULC) 2023. gadā palielinājās par 13,8 %, kas bija straujākais kāpums pēdējos desmit gados. Arī 2024. gadā darbaspēka izmaksas aug. Šā gada deviņos mēnešos, salīdzinot ar 2023. gada atbilstošo periodu, darbaspēka izmaksas pieauga par 10,5 % un ULC – par 10 %.

6.29. attēls

Baltijas kaimiņvalstīs nominālais ULC pēdējos trīs gados pieaug straujāk nekā Latvijā. 2023. gadā, salīdzinot ar 2020. gadu, nominālais ULC Latvijā pieauga par 25,8 %, Igaunijā – par 33 % un Lietuvā – par 37,5 %. Kopumā Baltijas valstīs ULC pieaugums ir daudz straujāks nekā vidēji ES (7,8 %), un šim rādītājam ir būtiski pārsniegts ES brīdināšanas mehānisma (MIP) noteiktais sliekšnis (9 %) (detalizētāku informāciju skat. 6.8. nodaļā).

6.30. attēls

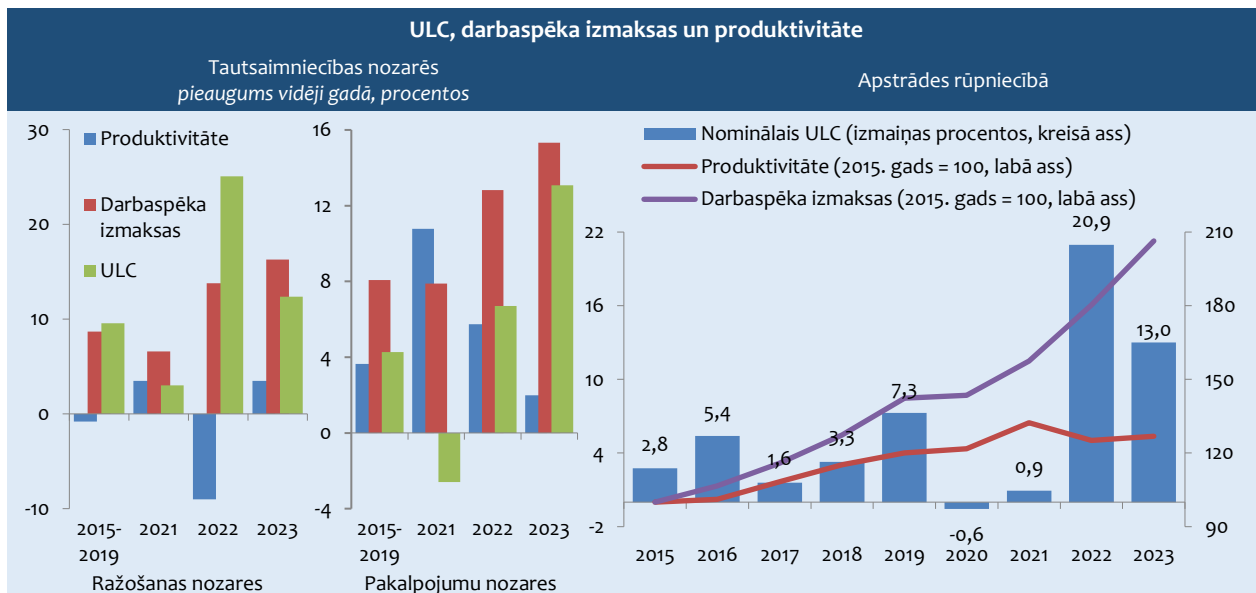
Izmaksu konkurētspējas mazināšanas riski vērojami gan ražošanas, gan tirgus pakalpojumu nozarēs. Darbaspēka izmaksu dinamika pirms Covid-19 pandēmijas pēdējos piecos gados (2015.–2019. gadā) abās minētajās nozaru grupās bija ļoti līdzīga – ik gadu vidēji par gandrīz 4,3 % un 5,7 %, tomēr produktivitāte ražošanas nozarēs pieauga straujāk nekā pakalpojumu nozarēs – attiecīgi par 3,6 % un 0,5 %. Tāpēc arī nominālais ULC pieaugums ražošanas nozarēs bija mērenāks.

Ar Covid-19 pandēmijas un Krievijas karu Ukrainā saistītais šoks vairāk ietekmēja produktu tirgu, nevis darba tirgu. Četrus gadus laikā (2020.–2023. gadā) darbaspēka izmaksas (rēķinot faktiskajās cenās) ražošanas nozarēs pieauga par 39,5 %, bet tirgus pakalpojumu nozarēs pieauga par 50,2 %. Produktivitātes dinamika ražošanas nozarē bija visai vāja un nevarēja kompensēt darbaspēka izmaksu kāpumu. Nominālās darbaspēka vienības izmaksas palielinājās 2023. gadā, salīdzinot ar 2019. gadu, palielinājās par 44,2 %. Savukārt tirgus pakalpojumu nozarēs produktivitātes pieauguma tempu atpalcība no darbaspēka izmaksu dinamikas bija mērenāka nekā ražošanas nozarēs, un arī ULC pieauga lēnāk (par 26 %). Lielākais nominālā ULC kāpums četros gados bija būvniecībā, lauksaimniecībā, apstrādes rūpniecībā un darījumos ar nekustamo īpašumu.

Apstrādes rūpniecībā produktivitātes un darbaspēka izmaksu pieauguma tempu plaisa ir nedaudz mērenāka nekā vidēji tautsaimniecībā. Tomēr nominālā ULC ikgadējās izmaiņas ir visai svārstīgas, ko lielā mērā ietekmē preču tirgus konjunktūras faktori, turpretī darbaspēka izmaksām ir noturīga augšup vērsta dinamika. Pēdējo piecu gadu laikā pirms Covid-19 pandēmijas (2015.–2019. gadā) darbaspēka izmaksas apstrādes rūpniecībā palielinājās divas reizes straujāk nekā produktivitāte.

Pēdējos četros gados (2020.–2023. gadā) produktivitāte pieauga vidēji gadā straujāk nekā darbaspēka izmaksas – attiecīgi par 1,4 % un 9,7 %, palielinot produkcijas vienības nominālās darbaspēka izmaksas ik gadu par gandrīz 8,2 %.

6.31. attēls

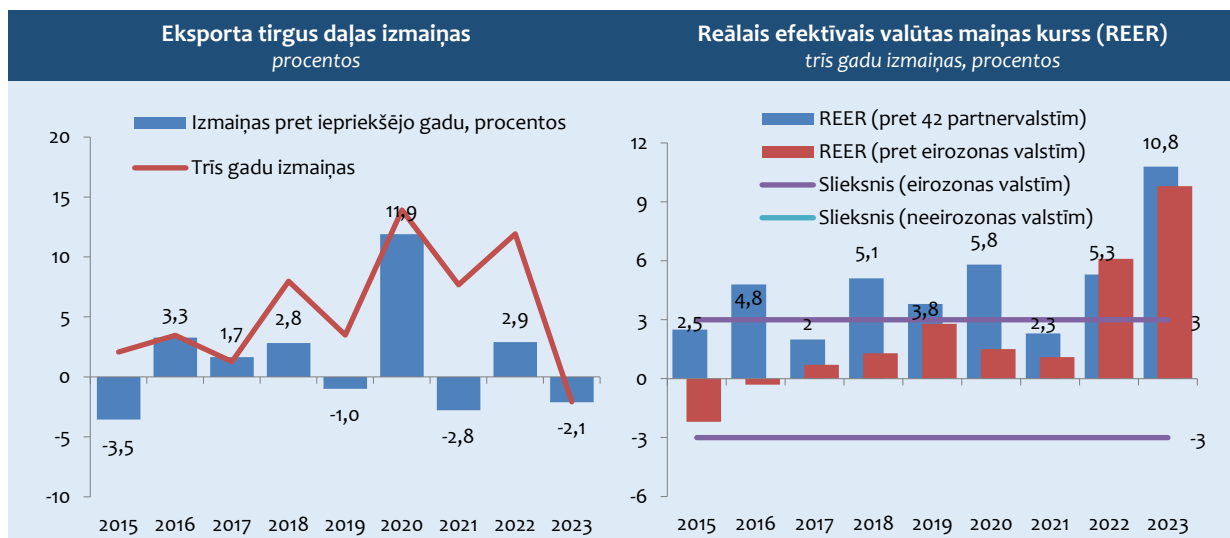
Darbaspēka izmaksu dinamika Latvijas apstrādes rūpniecībā būtiski pārsniedz ES vidējos darbaspēka izmaksu un nominālā ULC pieauguma tempus. Ņemot vērā to, ka ES valstis ir Latvijas galvenie tirdzniecības partneri, šādas tendences mazina Latvijas ražotāju konkurētspēju izmaksu jomā.

Reālais efektīvais valūtas maiņas kurss (REER) pieaug. Patēriņa cenu indeksā (PCI) balstītais REER pret 42 tirdzniecības partnervalstīm pēdējos trijos gados (2020.–2023. gadā) pieauga par 10,8 %, kas būtiski pārsniedza MIP noteikto sliekšni eirozonas valstīm (3 %).

Latvijas eksporta tirgus daļas pasaules tirgos ilgtermiņa dinamika palēninās. Trīs gados (2021.–2023. gadā) Latvijas eksporta daļa pasaules tirgos samazinājās par 2,1 %, ko lielā mērā ietekmēja 2020. gada negatīvās izmaiņas preču un pakalpojumu eksporta tirgū. Kopš 2020. gada Latvijas daļa preču eksporta tirgū samazinājās par 2,4 %, arī pakalpojumu daļa samazinājās par 2,4 %, ko noteica pakalpojumu tirgus daļas samazinājums 2021. gadā par 5,1 % pandēmijas izplatības ierobežojumu dēļ.

Līdz šim Latvijas eksporta veiktspēja salīdzinājumā ar attīstītajām ekonomikām, kas izteikta kā 3 gadu izmaiņas procentos, sliekšni ne reizi nebija pārsniegusi. Tomēr 2023.gadā Latvijas eksporta daļa attīstīto valstu tirgos samazinājās par 4,8 %, savukārt EK novērtējums Latvijai par 2024. gadu un 2025. gada prognoze liecina, ka MIP noteiktas sliekšnis (3 % izmaiņas 3 gadu laikā) tiks pārsniegts.

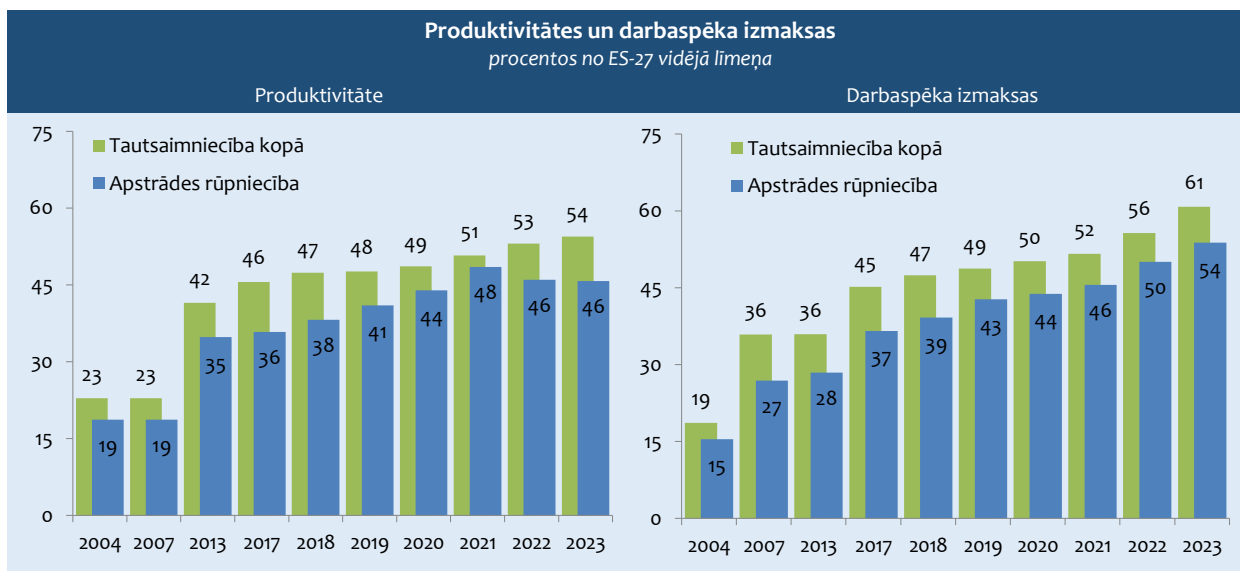
6.32. attēls

Latvijas eksporta daļa pasaules tirgos tendences liecina, ka konkurētspējas mazināšanās riski palielinās. Ilgtermiņā darbaspēka izmaksu pieaugums, kas netiks kompensēts ar atbilstošu produktivitātes kāpumu, var negatīvi ietekmēt uzņēmumu konkurētspēju un samazināt peļņas daļu, ko uzņēmēji būs spiesti koriģēt, lai saglabātu cenu konkurētspēju ārējos tirgos.

Darbaspēka izmaksas Latvijā ir vienas no zemākajām ES dalībvalstīs. 2023. gadā darbaspēka izmaksas uz vienu nodarbināto tautsaimniecībā kopumā Latvijā bija gandrīz 61 % no ES vidējā līmeņa, tostarp apstrādes rūpniecībā – 54 %. Salīdzinot ar 2019. gadu, 2023. gadā darbaspēka izmaksu plaisa ir samazinājusies par 12 procentpunktiem (apstrādes rūpniecībā – par 11 procentpunktiem), savukārt pēc produktivitātes rādītāja tautsaimniecībā kopumā tā samazinājās par 6,8 procentpunktiem (apstrādes rūpniecībā – par 4,7 procentpunktiem). Tas nozīmē, ka algu konverģences process tautsaimniecībā kopumā un apstrādes rūpniecībā ir straujāks nekā produktivitātes konverģences process.

6.33. attēls

Produktivitātes lēnās dinamikas apstākļos darbaspēka izmaksu kāpums rada būtisku spiedienu uz Latvijas uzņēmēju izmaksu konkurētspēju. Ekonomisko aktivitāšu vājināšanās ir maz ietekmējusi stāvokli darba tirgū. Tas liecina par to, ka darbaspēka trūkuma problēma ir aktuāla uzņēmējiem un, neraugoties uz ekonomisko aktivitāšu palēnināšanos, tiek saglabātas darbavietas. Savukārt inflācijas ietekmē algas turpina pieaugt. Šīs tendences arvien vairāk palielina plaisu starp produktivitātes un darbaspēka izmaksām. Produktivitātes palielināšana ir galvenais konkurētspēju noteicošais faktors, un tās

noturīgi pozitīvo dinamiku lielā mērā noteiks strukturālās izmaiņas Latvijas tautsaimniecībā virzībā uz augstākas pievienotās vērtības aktivitātēm un zināšanu ietilpīgām nozarēm

6.8. AGRĪNĀS BRĪDINĀŠANAS MEHĀNISMS

Atbilstoši 2011. gadā pieņemtajiem ekonomiskās un fiskālās politikas uzraudzības noteikumiem ES līdzās pārmērīgā budžeta deficīta procedūrai tika izveidota arī **makroekonomikas nelīdzsvarotības novēšanas procedūra** (MNNP). Procedūras mērķis ir identificēt nelīdzsvarotību, kas kavē dalībvalstu ekonomikas vienmērīgu attīstību, un ierosināt atbilstošu politisko reakciju. MNNP ieviešana ir iekļauta ekonomikas politikas koordinēšanas Eiropas semestrī (skat. 9.1. nodaļu), lai nodrošinātu saskaņotību ar analizēm un ieteikumiem, kas sniegti saskaņā ar citiem ekonomikas uzraudzības instrumentiem.

2024. gada 18. decembrī EK publicēja 2025. gada **AGRĪNĀS BRĪDINĀŠANAS MEHĀNISMA ZIŅOJUMU**¹ (ABMZ), kurā tika identificētas valstis ar makroekonomisko nelīdzsvarotību vai pārmērīgu makroekonomisko nelīdzsvarotību – Kipra, Vācija, Grieķija, Itālija, Ungārija, Nīderlande, Rumānija, Slovākija un Zviedrija. Igaunijai ir konstatēts risks, ka var izveidoties makroekonomiskā nelīdzsvarotība. Šīm valstīm ir noteiktas padziļinātās pārbaudes. Latvija netika minēta pie valstīm, kurām pastāv jebkādas makroekonomiskās nelīdzsvarotības.

2024. gadā tika pārskatīts MNNP rādītāju saraksts un rādītāju sliekšņi. Latvijas rezultātu apkopojums liecina, ka 2023. gadā četri rādītāji pārsniedza sliekšņus, proti, tekošā konta balance, reālais efektīvais valūtas kurss, nominālās darbaspēka vienības izmaksu indekss un darbaspēka līdzdalības līmenis (skat. 6.5. tabulu).

ABMZ ir atzīmēts, ka atbilstoši EK prognozēm Latvijas IKP 2024. gadā stagnēs (būs 0,0%), bet 2025. gadā pieaugs par 1,0 %. Kopējā inflācija 2024. gadā būtiski samazināsies līdz 1,2 %, bet 2025. gadā pieaugs līdz 2,2 %. Bezdarba līmenis 2024. gadā nedaudz pieaugs līdz 6,7 % un 2025. gadā saglabāsies nemainīgs.

EK atzīmē, ka Latvijas tekošā konta deficīts 2023. gadā nesamazinājās. Tā rezultātā trīs gadu vidējā tekošā konta balance paslīdēja zem apakšējā sliekšņa -4 %. No uzkrājumu un investīciju perspektīvas skatoties, zemāki valsts uzkrājumi kopā ar salīdzinoši noturīgu investīciju līmeni ir bijuši galvenie iemesli, kas pēdējo divu gadu laikā ir veicinājuši pastāvīgu tekošā konta deficītu. Tekošā konta deficīts 2024. gada otrajā ceturksnī saruka līdz aptuveni 3 %, un tiek prognozēts, ka nākamgad tas turpinās samazināties. Paredzams, ka kapitāla pārvedumi no ES, tostarp ANM finansējums, ievērojami samazinās ārējā finansējuma vajadzības. Neto starptautisko investīciju pozīcija (NIIP) 2023. gadā kopumā saglabājās stabila un bija -26 % no IKP. Latvijas saistības lielā mērā sastāv no valsts obligācijām un ārvalstu tiešajiem ieguldījumiem, kuru apjoms pārsniedz citu finanšu instrumentu apjomu.

Spiediens uz izmaksu konkurētspēju mazinās. 2023. gadā HICP (saskaņotā patēriņa cenu indeksa) balstītā reālā efektīvā maiņas kursa (REER) vērtība ievērojami pieauga, ko veicināja gan nominālās maiņas kursa pieaugums, gan augstās inflācijas atšķirības. Taču līdz 2024. gada vidum tā samazinājās, pateicoties labvēlīgām inflācijas mazināšanās tendencēm. Nominālais algu pieaugums 2023. gadā saglabājās salīdzinoši augsts, neskatoties uz spēcīgu produktivitātes pieaugumu, kas izraisīja vienības darbaspēka izmaksu (ULC) pieaugumu gandrīz par 14%. 2024. gada ULC pieaugums tiek prognozēts lēnāks, pateicoties mērenākam algu pieaugumam un spēcīgam produktivitātes pieaugumam.

Nefinanšu uzņēmumu parāds 2023. gadā palika relatīvi nemainīgs, sasniedzot 36 % no IKP. Neskatoties uz procentu izdevumu pieaugumu, procentu seguma rādītājs joprojām ir salīdzinoši augsts. Kopumā finanšu riski 2023. gadā nedaudz pieauga, jo rentabilitāte bija zema un parāda apkalpošanas spēja pasliktinājās, taču tie joprojām ir ierobežoti. Mājsaimniecību parāds saglabājas zems – 2023. gadā tas bija 19 % no IKP.

Kopš 2015. gada mājokļu cenas ir augušas nedaudz straujāk nekā mājsaimniecību ienākumi. Pielāgojoties pēdējo divu gadu augstākām procentu likmēm, mājokļu darījumu un būvatļauju skaits ir samazinājies. Tiek lēsts, ka mājokļu cenas ir pārvērtētas par aptuveni 15 %, bet to pieaugums 2023. gadā ievērojami palēninājās līdz 3,7%. Mājokļu tirgus Latvijā ir pakļauts zemiem riskiem.

Valsts parāds 2023. gadā pieauga līdz 45 % no IKP. Tā kā fiskālais deficīts 2024. un 2025. gadā tiek plānots vidēji 3% apmērā no IKP, tad valsts parāds mazliet palielināsies.

Banku sektors ir stabils un labi kapitalizēts. Kopējais 1. līmeņa pašu kapitāla rādītājs 2023. gadā samazinājās, taču joprojām ir augstākais ES. Rentabilitāte 2023. gadā būtiski uzlabojās un ir ievērojami virs ES vidējā līmeņa. Ienākumus nenesošo kredītu īpatsvars 2024. gada 1. ceturksnī bija 1,2 %, kas ir viens no zemākajiem ES. Kreditēšanas dinamika saglabājas pieklusināta.

¹ Ziņojums pieejams: https://commission.europa.eu/publications/2025-european-semester-alert-mechanism-report_en

6.5. tabula

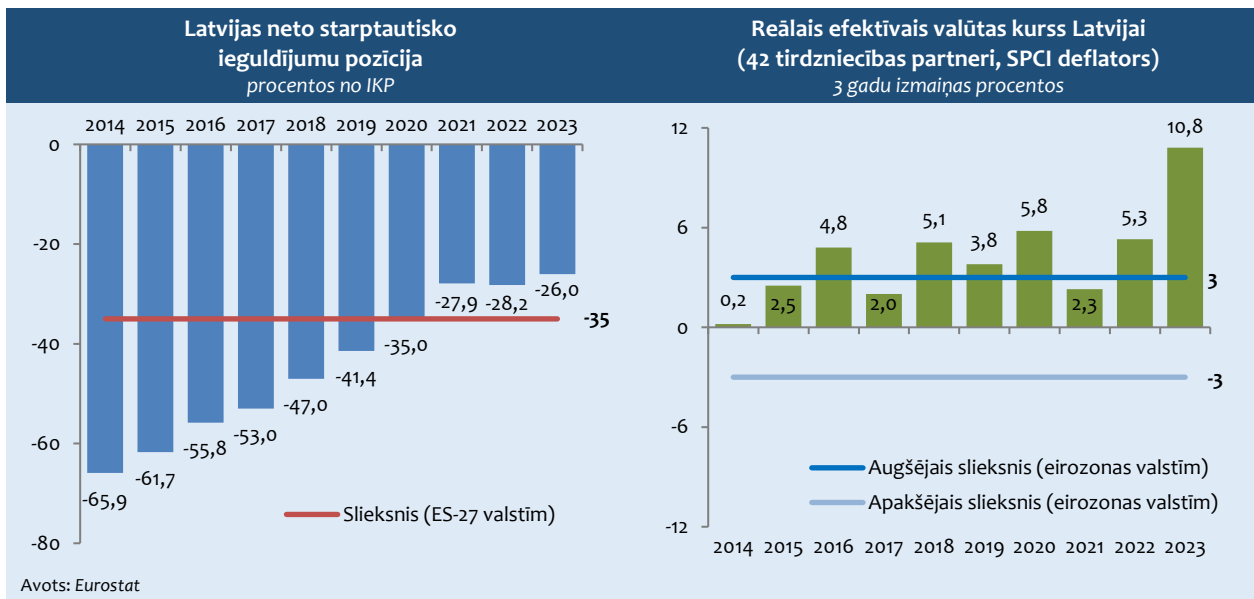
Makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūras rādītāju saraksts Latvijai							
	Robežvērtības	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ārējā nelīdzsvarotība un konkurētspēja							
Tekošā konta bilance (% no IKP, 3 gadu vidējais)	-4 % / 6 %	1,0	0,3	0,8	-0,4	-2,2	-4,5
Neto starptautisko ieguldījumu pozīcija (% no IKP)	-35 %	-47,0	-41,4	-35,0	-27,9	-28,2	-26,0
Reālais efektīvais valūtas kurss – 42 tirdzniecības partneri, SPCI deflators (% izmaiņas 3 gadu laikā)	±3 %* / ±10 %	5,1	3,8	5,8	2,3	5,3	10,8
Eksporta veiktspēja salīdzinājumā ar attīstītajām ekonomikām (% izmaiņas 3 gadu laikā)	-3 %	8,8	5,1	14,5	10,1	15,9	-1,7
Nominālās darbaspēka vienības izmaksu indekss (par nostrādāto stundu) (% izmaiņas 3 gadu laikā)	9 %* / 12 %	13,2	16,0	17,4	11,2	16,2	25,8
Iekšējās nesabalansētības							
Vispārējās valdības parāds (izteikts % no IKP)	60 %	38,3	37,9	44,0	45,9	44,4	45,0
Mājsaimniecību (ieskaitot bezpeļņas organizācijas) parāds – konsolidēts (izteikts % no IKP)	55%	21,2	20,5	20,7	20,3	19,7	18,6
Nefinanšu korporāciju parāds, konsolidēts (izteikts % no IKP)	85%	49,4	47,3	45,3	39,9	37,2	35,8
Mājsaimniecību (ieskaitot bezpeļņas organizācijas) kredītu plūsma, konsolidēta (% parāda atlikums t-1)	14%	1,6	2,4	0,3	8,7	6,1	5,2
Nefinanšu korporāciju (izņemot ārvalstu tiešās investīcijas) kredītu plūsma, konsolidēta (% parāda atlikums t-1)	13%	-4,4	1,9	-4,3	-4,6	7,7	1,8
Mājokļu cenu indekss, nominālais (% izmaiņas 1 gada laikā)	9 %	9,6	9,0	3,5	10,9	13,8	3,7
Nodarbinātības rādītāji							
Bezdarba līmenis (% no darbaspēka vecumā no 15 līdz 74 gadiem)	10 %	7,4	6,3	8,1	7,6	6,9	6,5
Darbaspēka līdzdalības līmenis (izmaiņas 3 gadu laikā procentpunktos (% no iedzīvotājiem vecumā no 15 līdz 64 gadiem))	-0,2 procentpunkti	1,9	1,1	1,1	-1,8	-0,5	-1,4
* Eirozonas valstīm Piezīme. Izceltie skaitļi pārsniedz brīdināšanas mehānismā noteiktās robežvērtības jeb sliekšņus. Avots: MNNP procedūras rādītāji, Eurostat							

Makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūras rādītāji (gan pamatsarakstā, gan papildu sarakstā iekļautie) ir izvēlēti tā, lai vislabāk un visdrīzāk brīdinātu par katru iespējamu nelīdzsvarotību makroekonomikā, turklāt palīdzētu raksturot ekonomikā notiekošos procesus.

Ārējo nelīdzsvarotību un konkurētspēju raksturo tekošā konta bilance, neto starptautisko ieguldījumu pozīcija, reālais efektīvais valūtas kurss, eksporta veiktspēja salīdzinājumā ar attīstītajām ekonomikām un nominālās darbaspēka vienības izmaksu indekss.

Latvijas tekošā konta bilances trīs gadu vidējais rādītājs pirmo reizi pārsniedza apakšējo sliekšni 2023. gadā. No 2016. gada līdz 2020. gadam, to ieskaitot, tas bija pozitīvs. Starp valstīm, kurās tekošā konta bilances trīs gadu vidējais rādītājs 2023. gadā pārsniedza augšējo sliekšni, bija Dānija, Īrija, Nīderlande, Luksemburga un Zviedrija, bet apakšējo sliekšni pārsniedza Rumānija, Grieķija, Kipra, Slovēķija un Latvija.

6.34. attēls

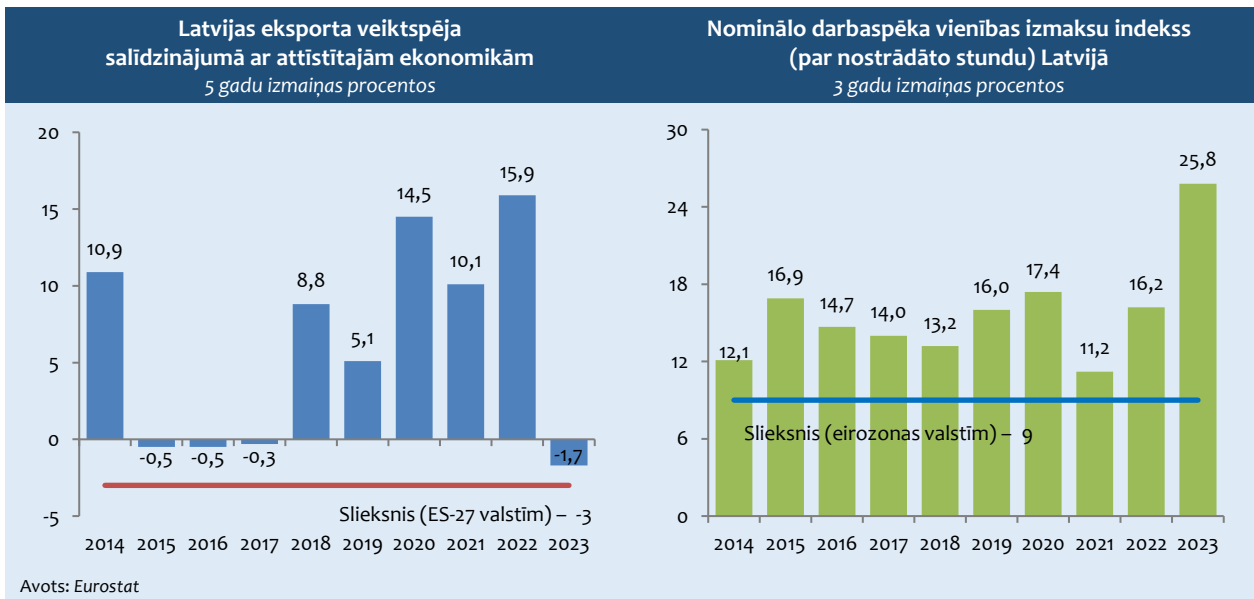

Latvijai neto starptautisko ieguldījumu pozīcija (NSIP) kopš 2021. gada vairs nepārsniedz sliekšni (skat. 6.34. attēlu). Tikmēr 2023. gadā NSIP pārsniedza sliekšni Ungārijai, Rumānijai, Spānijai, Slovākijai, Portugālei, Kiprai, Īrijai un Grieķijai. ĀTI tiek uzskatīts par drošāko no ārvalstu kapitāla piesaistes veidiem, kas ir iekļauti NSIP. 2023. gadā ĀTI bija 42,2 % no kopējā piesaistītā ārvalstu kapitāla Latvijā.

Kopš 2018. gada reālā efektīvā valūtas kursa trīs gadu izmaiņu sliekšni (kas pārskatīts 2024. gadā) Latvija nepārniedza tikai 2021. gadā (skat. 6.34. attēlu). EK novērtējums liecina, ka arī 2024. gadā šis sliekšnis tiks pārsniegts. No ES-27 valstīm 2023. gadā vēl arī tādām eirozonas valstīm kā Igaunija, Lietuva, Slovākija, Horvātija un neeirozonas valstīm kā Čehija un Ungārija reālā efektīvā valūtas kursa trīs gadu izmaiņas pārsniedza sliekšņus.

Līdz šim Latvija tādā rādītājā kā eksporta veiktspēja salīdzinājumā ar attīstītajām ekonomikām, kas izteikta kā 5 gadu izmaiņas procentos, sliekšni ne reizi nebija pārsniegusi (skat. 6.35. attēlu). Tomēr EK novērtējums Latvijai par 2024. gadu un 2025. gada prognoze liecina, ka sliekšņi tiks pārsniegti. No ES-27 valstīm 2023. gadā tādās valstis kā Slovākija, Somija, Beļģija, Vācija, Īrija, Malta un Luksemburga pārsniedza šī rādītāja sliekšni.

6.35. attēls

Kopš Latvijas pievienošanās eirozonai 2014. gadā nominālo darbaspēka vienības izmaksu indekss pārsniedz sliekšni, kas noteikts eirozonas valstīm (skat. 6.35. attēlu). 2023. gadā šā rādītāja sliekšņus no ES-27 valstīm nepārsniedza tikai tādas eirozonas valstis kā Itālija, Kipra, Malta, Grieķija un neeirozonas valstis – Zviedrija un Dānija.

Iekšējo nesabalansētību raksturo vispārējās valdības parāds, mājsaimniecību parāds, nefinanšu korporāciju parāds, mājsaimniecību kredītu plūsma, nefinanšu korporāciju kredītu plūsma un mājokļu cenu indekss.

Latvijas vispārējās valdības parāds visaugstāko līmeni (47,6 % no IKP) sasniedza 2010. gadā, taču nepārsniedza sliekšni. Pēc tam valdības parāds ar nelielām svārstībām ir samazinājies līdz 37,9 % no IKP 2019. gadā, bet vēlāk valsts parāds atkal pieauga un nostabilizējās aptuveni 45 % līmenī no IKP (skat. 6.36. attēlu). 2023. gadā šis rādītājs pārsniedza sliekšni tādām ES-27 valstīm kā Slovēnija, Ungārija, Kipra, Somija, Austrija, Portugāle, Beļģija, Spānija, Francija, Itālija un Grieķija.

2024. gadā MNNP rādītāju sarakstā tika nomainīti parādu un finanšu plūsmu rādītāji, lai analizētu tieši mājsaimniecības un nefinanšu korporācijas. Konsolidētā mājsaimniecību (ieskaitot bezpeļņas organizācijas, kas kalpo mājsaimniecībām) parāda līmenis Latvijai nekad nav pārsniedzis sliekšni. 2023. gadā šis rādītājs pārsniedza sliekšni tādām ES-27 valstīm kā Nīderlande, Dānija, Zviedrija, Luksemburga, Kipra, Somija, Francija, Beļģija un Portugāle.

Arī konsolidētais mājsaimniecību (ieskaitot bezpeļņas organizācijas, kas kalpo mājsaimniecībām) kredītu plūsmu līmenis Latvijai nekad nav pārsniedzis sliekšni. 2023. gadā šis rādītājs pārsniedza sliekšni tikai Bulgārijai.

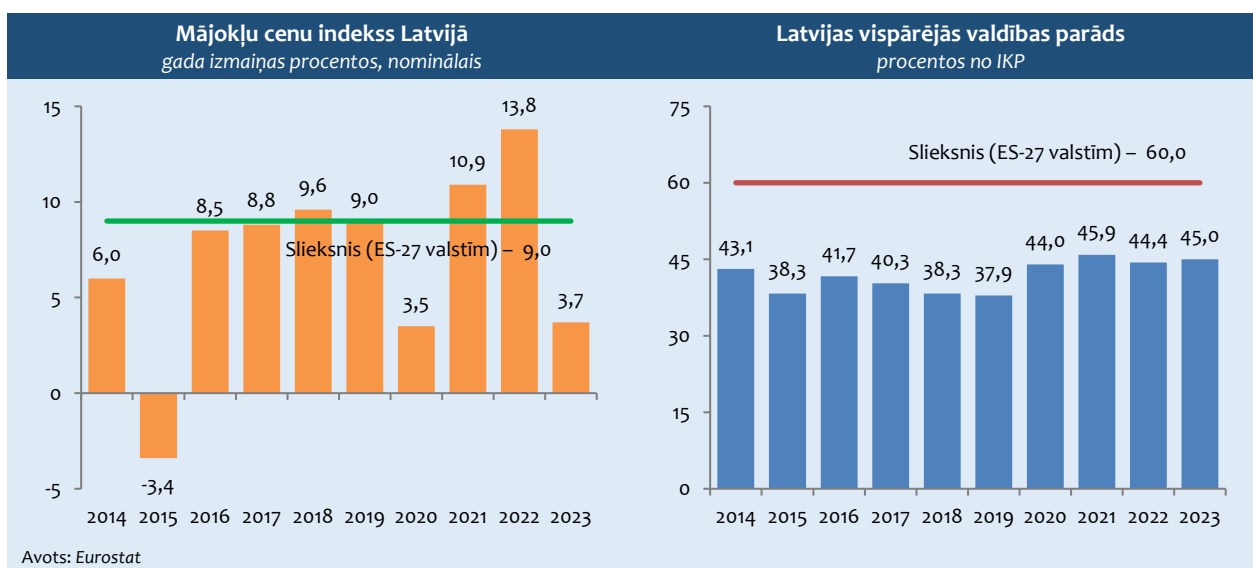
Konsolidētais nefinanšu korporāciju parāda līmenis Latvijai nekad nav pārsniedzis sliekšni. 2023. gadā šis rādītājs pārsniedza sliekšni tādām ES-27 valstīm kā Luksemburga, Kipra, Zviedrija, Nīderlande, Īrija, Dānija, Beļģija un Francija.

Konsolidētais nefinanšu korporāciju (izņemot ārvalstu tiešās investīcijas) kredītu plūsmu līmenis Latvijai ir pārsniedzis sliekšni tikai 2014. gadā. 2023. gadā šis rādītājs pārsniedza sliekšni tādām ES-27 valstīm kā Malta un Īrija.

Deflētā mājokļu cenu indeksa vietā turpmāk tiks izmantots nominālais cenu indekss, bet sliekšnis ir pacelts no 6 % uz 9 %. Latvijai iepriekš diezgan bieži šis sliekšnis ir bijis pārsniegts, bet 2023. gadā tas netika pārsniegts. 2023. gadā šis rādītājs pārsniedza sliekšni tādām ES-27 valstīm kā Grieķija, Horvātija, Bulgārija un Lietuva.

Nevienam no iekšējās sabalansētības rādītājiem Latvijai EK neprognozē sliekšņu pārsniegšanu 2024. un 2025. gadā.

6.36. attēls

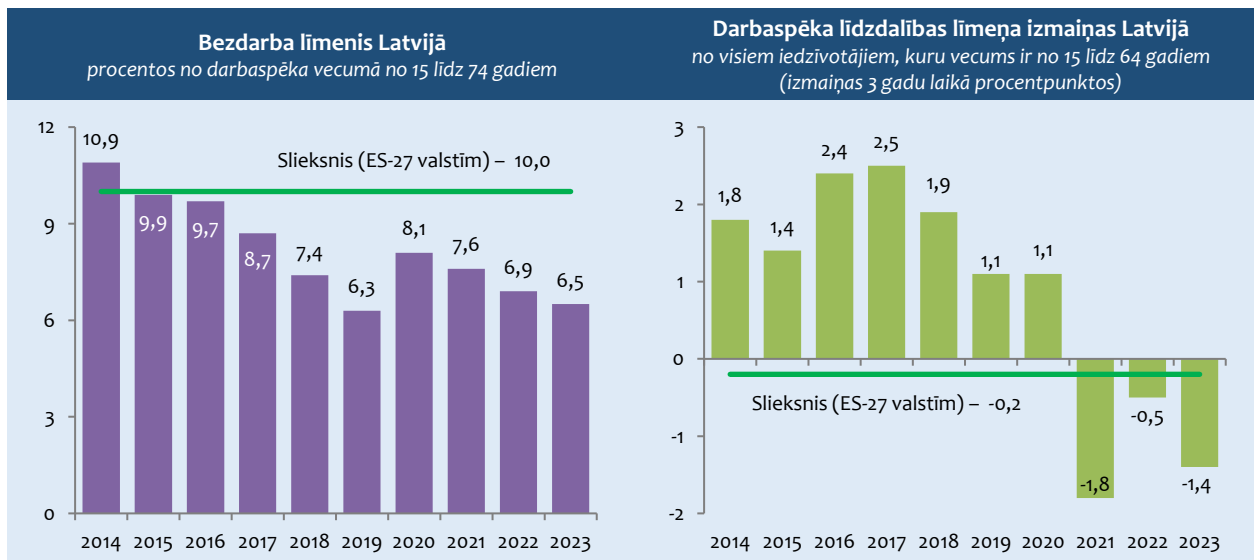
Lai nedublētos ar Sociālo rādītāju sarakstu MNNP galveno rādītāju sarakstā ir palikuši tikai tādi **nodarbinātību** raksturojošie rādītāji kā bezdarba līmenis un darbaspēka līdzdalības līmenis. Tomēr MNNP papildrādītāju sarakstā ir arī vairāki jauniešu u.c. bezdarbu raksturojošie rādītāji.

Bezdarba līmenis Latvijā pēdējo reizi pārsniedza 10 % sliekšni 2014. gadā (skat. 6.37. attēlu). 2023. gadā šis rādītājs pārsniedza sliekšni tikai tādām ES-27 valstīm kā Grieķija un Spānija.

Trīs gadu izmaiņas procentpunktos darbaspēka līdzdalības līmenim Latvijai kopš 2012. gada nebija pārsniegušas noteikto sliekšni, bet Covid-19 krīzes ietekmē 2021. gadā pārsniedza sliekšni. 2022. gadā samazinājums nebija vairs tik liels, taču 2023. gadā rādītājs turpināja pasliktināties un trešo gadu pēc kārtas pārsniedza sliekšni (skat. 6.37. attēlu). 2023. gadā no ES-27 valstīm šis rādītājs nevienai citai valstij nepārsniedza sliekšni.

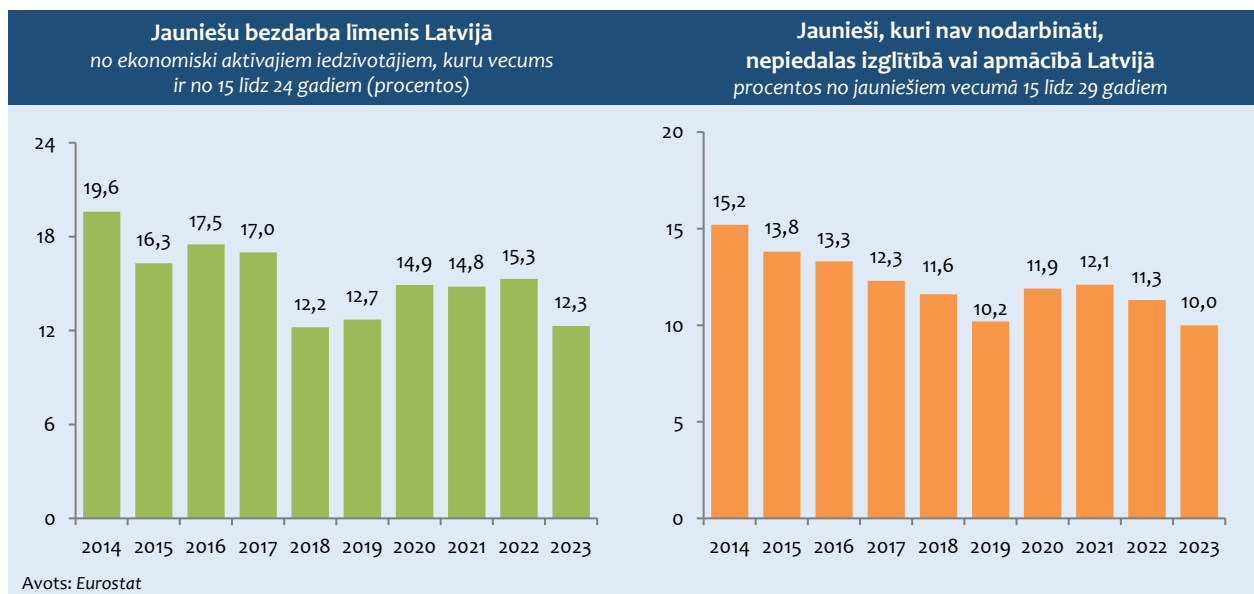
Nevienam no nodarbinātību raksturojošiem rādītājiem Latvijai EK neprognozē sliekšņu pārsniegšanu 2024. un 2025. gadā.

6.37. attēls

MNNP papildrādītāju sarakstā esošie rādītāji raksturo jauniešu bezdarbu. Jauniešu bezdarbs vecumā no 15 līdz 24 gadiem 2023. gadā Latvijā ir samazinājies līdz 12,3 % (skat. 6.38. attēlu). Tādu jauniešu īpatsvars, kas vecumā no 15 līdz 29 gadiem nebija nodarbināti, nepiedalījās izglītībā vai apmācībā Latvijā 2023. gadā samazinājās līdz 10 %, kas ir par 1,2 procentpunktiem mazāk nekā vidēji ES-27 valstīs.

6.38. attēls

6.9. LATVIJA STARPTAUTISKAJOS REITINGOS

INDEKSI

Dažādu starptautisku organizāciju veidotie indeksi raksturo Latviju kā valsti, kas savas konkurētspējas uzlabošanā veic daudz reformu, uzlabojot uzņēmējdarbības vidi, cilvēkresursus, IKT infrastruktūru, e-pārvaldi u. c. jomas, vienlaikus nodrošinot arī brīvu presi un militāri neapdraudot citas pasaules valstis.

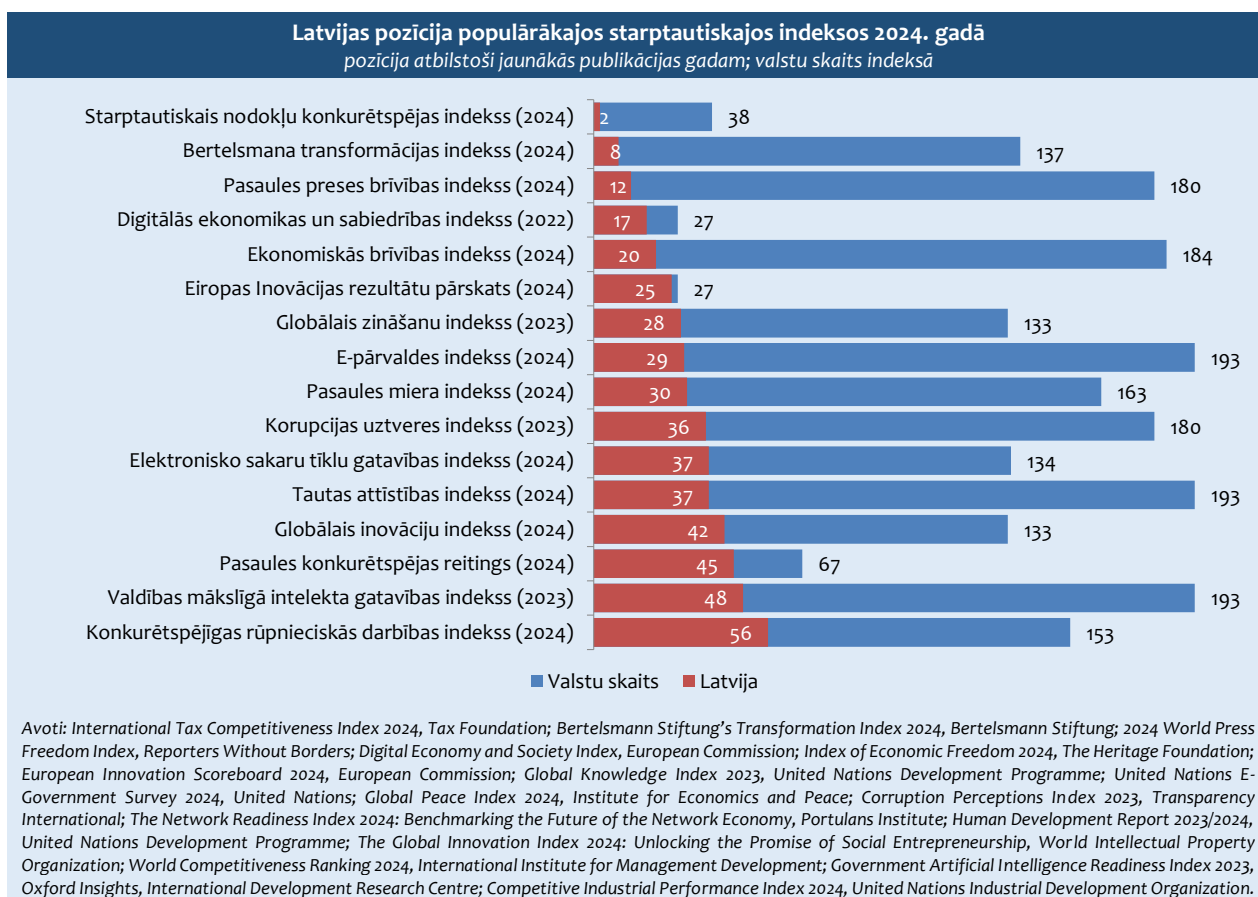
Turpmāk tekstā indeksi sakārtoti, sākot no augstākās sasniegtās vietas (skat. 6.39. attēlu), bet to apraksti ir sakārtoti pa galvenajām tematiskajām grupām. Katram indeksam ir norādīts jaunākais publikācijas gads, bet aprakstā norādīts, par cik vietām Latvija ir uzlabojusi vai pasliktinājusi savu pozīciju, salīdzinot ar indeksa iepriekšējo publikāciju.

Visaptverošie indeksi

Starptautiskā vadības attīstības institūta (IMD) ikgadēji publicētajā **“Pasaules konkurētspējas reitingā 2024”** Latvija 67 valstu vidū ir ierindojusies 45. vietā (Igaunija – 33. vietā, Lietuva – 30. vietā), uzlabojot savu vietu par 6 pozīcijām salīdzinājumā ar 2023. gadu. Uzlabojumi tika uzrādīti vairākās pozīcijās kā starptautiskā tirdzniecība, uzņēmējdarbības likumdošana, uzņēmējdarbības efektivitāte vadības praksei, attieksmei un vērtībām, kā arī bāzes infrastruktūra un tehnoloģiskā infrastruktūra. Tikmēr ekonomisko sniegumu būtiski pasliktināja cenu rādītājs, kas balstīts uz 2023. gada rezultātu, kad patēriņa cenu indekss bija sasniedzis maksimālo vērtību. Vienlaikus ir atzīmēts, ka joprojām saglabājas augsts ārvalstu investīciju līmenis pret IKP, kā arī kvalificēts darbspēks darbojas kā ekonomikas pievilcības faktors.

2024. gada ANO Attīstības programmas veidotajā **“Tautas attīstības indeksā”**, kurā apkopoti 2022. gada dati un ietverti dzīves ilguma, lasītprasmes, izglītības līmeņa, IKP uz vienu iedzīvotāju u. c. rādītāji, Latvija ieņēma dalīto 37. vietu (Igaunija – 31. vietu, Lietuva – 37. vietu) starp 193 valstīm, kur, salīdzinot ar 2022. gada Tautas attīstības indeksu, tās vieta ir uzlabojusies par divām pozīcijām.

6.39. attēls

Institucionālo vidi raksturojošie indeksi

Bertelsmana fonda (*Bertelsmann Stiftung*) veidotajā **“Transformāciju indeksā 2024”**, kas vērtē demokrātijas, tirgus ekonomikas un politiskās pārvaldības kvalitāti 137 pasaules valstīs, Latvija ir ierindojusies 8. vietā (Igaunija – 1. vietā, Lietuva – 3. vietā), pasliktinot savu vietu par vienu pozīciju, salīdzinot ar 2022. gadu.

Starptautiskās pretkorupcijas organizācijas “Transparency International” veidotajā **“Korupcijas uztveres indeksā 2023”** Latvija ieņēma 39. vietu (Igaunija – 14. vietu, Lietuva – 33. vietu) starp 180 pasaules valstīm, uzlabojot savu vietu par trīs pozīcijām, salīdzinot ar 2022. gadu.

Starptautiskās preses un vārda brīvības organizācijas “Reporters Without Borders” veidotajā **“Pasaules preses brīvības indeksā 2024”** Latvija ieņēma 12. vietu (Igaunija – 6. vietu, Lietuva – 13. vietu) starp 180 pasaules valstīm, uzlabojot savu vietu par četrām pozīcijām, salīdzinot ar 2023. gadu.

Ekonomikas un miera institūta veidotajā **“Pasaules miera indeksā 2024”** Latvija ieņēma 30. vietu (Igaunija – 24. vietu, Lietuva – 31. vietu) starp 163 valstīm, pasliktinot savu vietu par trīs pozīcijām, salīdzinot ar 2023. gadu, jo ir palielinājusi izdevumu apjomu gan sociālajai drošībai, gan militārajām vajadzībām.

IKT attīstību raksturojošie indeksi

ANO Ekonomisko un sociālo lietu departamenta veidotajā **“E-pārvaldes indeksā 2024”**, kas analizē e-pārvaldes izmantošanas progresu, Latvija ir ierindojusies 29. vietā (Igaunija – 2. vietā, Lietuva – 21. vietā) starp 193 pasaules valstīm, saglabājot savu vietu salīdzinājumā ar 2022. gadu.

“Oxford Insights” un Starptautiskā attīstības pētījumu centra veidotajā **“Valdības mākslīgā intelekta gatavības indeksā 2023”**, kas analizē valdības mākslīgā intelekta ieviešanas stratēģijas, tehnoloģiskās iespējas un datu kvalitāti, Latvija ieņēma 48. vietu (Igaunija – 17. vietu, Lietuva – 35. vietu) starp 193 valstīm, pasliktinot savu vietu par 2 pozīcijām, salīdzinot ar 2022. gadu.

Portulans Institute veidotajā **“Elektronisko sakaru tīklu gatavības indeksā 2024”**, kas analizē digitālo transformāciju pēc četriem pīlāriem (tehnoloģiju attīstība, cilvēkkapitāls, pārvaldība, ekonomiskā un sociālā ietekme), Latvija ieņēma 37. vietu (Igaunija – 18. vietu, Lietuva – 31. vietu) starp 133 valstīm, uzlabojot savu vietu par 2 pozīcijām, salīdzinot ar 2023. gadu.

EK veidotajā **“Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksā (DESI) 2022”** Latvija ir ierindojusies 17. vietā (Igaunija – 9. vietā, Lietuva – 14. vietā) starp ES-27 valstīm. Kopš 2021. gada DESI indekss ir strukturēts četrās galvenajās jomās: cilvēkkapitāls, savienojamība, digitālo tehnoloģiju integrācija un digitālie publiskie pakalpojumi. Kopš 2023. gada kopējie valstu rezultāti vairs netiek apkopoti vienotā indeksā, tādēļ valstu vietas nav iespējams noteikt. Latvijas sniegums virs ES-27 vidējā rādītāja ir tādiem rādītājiem kā interneta lietotāju īpatsvars no visiem iedzīvotājiem (vecumā 16–74 gadi), IKT absolventu īpatsvars no visiem absolventiem, fiksētā platjoslas interneta pieslēgumu īpatsvars no visiem interneta pieslēgumiem (ar ātrumu vismaz 100 Mbps), iedzīvotāju īpatsvars, kuri izmanto mobilo platjoslas pieslēgumu, 5G SIM karšu īpašnieku īpatsvars no visiem iedzīvotājiem, uzņēmumu īpatsvars, kas veic datu analīzi, e-pārvaldes lietotāju īpatsvars no visiem interneta lietotājiem, piedāvāto digitālo pakalpojumu klāsts gan iedzīvotājiem, gan arī uzņēmumiem, valsts pārvaldes iestāžu rīcībā esošo datu izmantošana veidlapu sākotnējai aizpildīšanai, pakalpojumu sniegšanas, izstrādes un personas datu caurskatāmība, lietotāju tiešsaistes atbalsta nodrošināšana, pielāgotība mobilajām ierīcēm, piekļuve e-veselības datiem.

Uzņēmējdarbības vidi raksturojošie indeksi

ASV domnīcas “Tax Foundation” ikgadēji publicētajā **“Starptautiskajā nodokļu konkurētspējas indeksā 2024”** Latvija 38 OECD valstu vidū ir ierindojusies 2. vietā (Igaunija – 1. vietā, Lietuva – 5. vietā), saglabājot otro vietu kopš 2020. gada. Starptautiskais nodokļu konkurētspējas indekss ietver vairāk nekā 40 nodokļu politikas mainīgos lielumus, mērot ne tikai nodokļu likmju lielumu, bet arī to, kā nodokļi ir strukturēti. Indekss aplūko valstu uzņēmumu ienākuma nodokļus, iedzīvotāju ienākuma nodokļus, patēriņa nodokļus, īpašuma nodokļus un attieksmi pret ārvalstīs gūto peļņu. Indeksa pārskatā Latvija ir atzīmēta kā valsts, kura ir pieņēmusi šobrīd visaugstāk vērtēto uzņēmuma ienākuma nodokļa sistēmu un kurai ir samērā efektīva sistēma darbaspēka ienākumu aplikšanai ar nodokli. Šim indeksam ir izveidota versija (**“2023. gada Eiropas nodokļu politikas rādītāju karte”**), kas ietver 32 Eiropas valstis (27 ES valstis un Šveici, Islandi, Apvienoto Karalisti, Norvēģiju un Turciju). Eiropas valstu vidū Latvija ir ierindojusies 5. vietā (Igaunija – 1. vietā, Lietuva – 10. vietā), uzrādot vislabāko rezultātu uzņēmuma ienākuma nodokļu sistēmai.

Fonda “The Heritage Foundation” veidotajā **“Ekonomiskās brīvības indeksā 2024”**, kuru veido četri pīlāri, kas raksturo tiesiskumu, valdības izdevumus, likumdošanas efektivitāti un tirgus atvērtību, Latvija ir ierindojusies 20. vietā kā pārsvarā brīvas ekonomikas valsts (Igaunija – 8. vietā kā pārsvarā brīvas ekonomikas valsts, Lietuva – 15. vietā kā pārsvarā brīvas ekonomikas valsts) starp 184 valstīm, pasliktinot savu vietu par 3 pozīcijām, salīdzinot ar 2023. gadu.

ANO Rūpniecības attīstības organizācijas veidotajā **“Konkurētspējīgas rūpnieciskās darbības indeksā 2024”**, kura pamatā ir 2022. gada dati un ar kuru analizē valstu rūpniecības uzņēmumu spēju ražot un eksportēt konkurētspējīgi un pielāgoties pārmaiņām, Latvija ir ierindojusies 56. vietā (Igaunija – 49. vietā, Lietuva – 39. vietā) starp 153 pasaules valstīm, uzlabojot savu vietu par vienu pozīciju, salīdzinot ar 2023. gada indeksu.

Inovāciju vidi raksturojošie indeksi

Pasaules intelektuālā īpašuma organizācijas veidotajā **“Globālajā inovāciju indeksā 2024”** Latvija ir ierindojusies 42. vietā (Igaunija – 16. vietā, Lietuva – 35. vietā) starp 133 pasaules valstīm, pasliktinot savu vietu par piecām pozīcijām, salīdzinot ar 2023. gadu. Kā Latvijas stiprās puses ir izceltas: augstskolā uzņemto vidējo izglītību ieguvušo īpatsvars, ārvalstu studentu skaits, IKT izmantošana, formālo apmācību piedāvājošo uzņēmumu īpatsvars, zinātnisko grādu saņēmušo nodarbināto sieviešu īpatsvars, ISO 9001 sertifikātu skaits, kultūras un radošo pakalpojumu eksports, nacionālo spēlfilmu skaits, radošo industriju preču eksports, radīto mobilo lietotņu skaits.

EK veidotajā **“Eiropas Inovāciju rezultātu pārskatā 2024”** Latvija ES-27 valstu vidū tieši tāpat kā pirms gada ir ierindojusies 25. vietā (Igaunija – 11. vietā, Lietuva – 18. vietā) un ir iekļauta “pieticīgo novatoru” valstu grupā. Pārskatā ir atzīmēts, ka Latvijas salīdzinošās stiprās puses ir iedzīvotāju ar augstāko izglītību īpatsvars, preču zīmju pieteikumu skaits, publiskā un privātā sektora autoru kopīgo publikāciju skaits.

ANO Attīstības programmas veidotajā **“Globālajā zināšanu indeksā 2023”**, kurš novērtē valstu sniegumu zināšanu ekonomikas, tehnoloģiju, izglītības un inovāciju attīstībā, Latvija ir ierindojusies 28. vietā (Igaunija – 11. vietā, Lietuva – 32. vietā) starp 133 pasaules valstīm, uzlabojot savu vietu par trīs pozīcijām, salīdzinot ar 2021. gadu. Latvijas sniegums augstu novērtēts šādiem rādītājiem: darbaspēka īpatsvars, kas apguvis saīsinātās augstskolas izglītības programmas, mobilā platjoslas interneta datu plūsma uz vienu pieslēgumu, pieaugušo lasītprasmes līmenis, skolotāju attiecība pret skolēnu skaitu pamatzglītībā, iedzīvotāju īpatsvars ar IKT pamatprasēm.

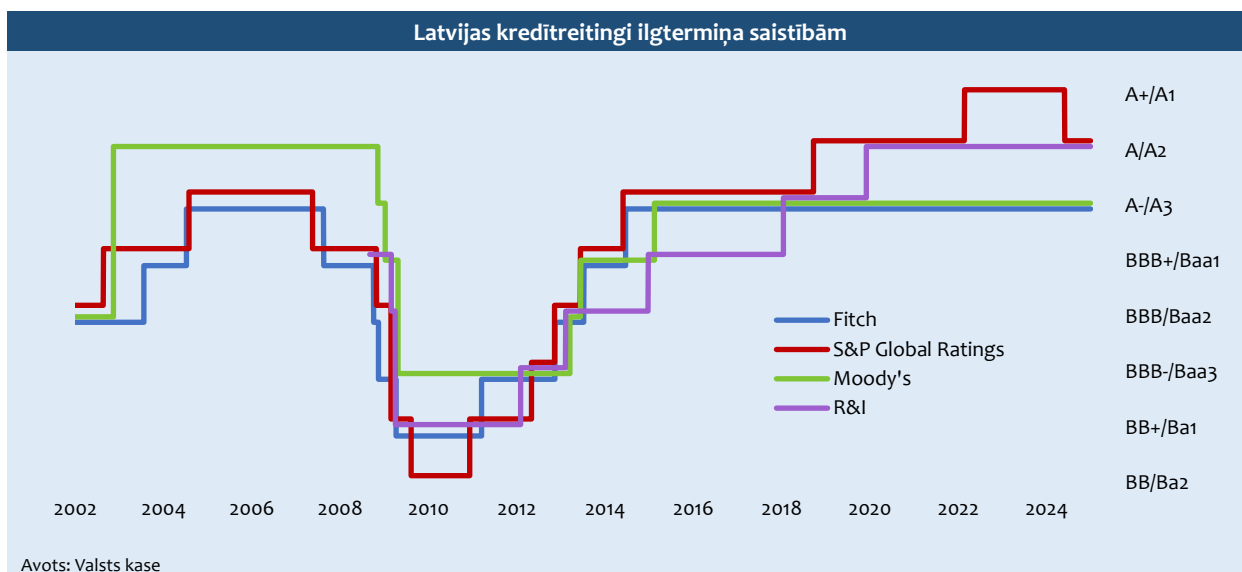
KREDĪTREITINGI

Valsts kredītreitings ir valsts kredītspēju novērtējums, kas ir būtisks rādītājs potenciālajiem kreditoriem un investoriem. Jo tas ir augstāks, jo izdevīgāki ir finanšu resursu aizņemšanās nosacījumi, kas savukārt ļauj samazināt valsts parāda apkalpošanas izmaksas. Kredītreitings atspoguļo valsts ekonomikas un pārvaldes stāvokli.

Latvijas kredītreitingu nosaka šādas starptautiskas reitings aģentūras: “Moody's Investors Service”, “Fitch Ratings” un “S&P Global Ratings”, kā arī Japānas reitings aģentūra “R&I”.

Atbilstoši kredītreitings aģentūru novērtējumam Latvija ieņem stabilu pozīciju kredītreitings “A” grupā, kas vērtējama kā zema riska klase.

6.40. attēls

Starptautiskā reitinga aģentūra "S&P Global Ratings" jau ilgstoši nosaka Latvijas kredītreitingu augstajā "A" līmeņa grupā. Laikā no 2020. gada februāra līdz 2024. gada jūnijam Latvijas kredītreitings bija "A+" līmenī, bet šobrīd tas ir noteikts mazliet zemākajā "A" līmenī ar pozitīvu nākotnes vērtējumu (skat. 6.40. attēlu). Aģentūra savu lēmumu pamatoja ar to, ka vidējā termiņā Latvijas fiskālie rādītāji, ekonomiskā izaugsme un starptautiskā konkurētspēja līdz šim ir bijusi noturīga pret netiešo Krievijas agresijas pret Ukrainu ietekmi, taču šo rādītāju uzlabošanas var aizkavēt izdevumu pieaugums prioritārām jomām – iekšējai drošībai un aizsardzībai. Savukārt stabila politiskā situācija un dalība eirozonā, kā arī mērenais valsts parāda līmenis atbalsta kredītreitingu "A" līmenī.

Citas kredītreitinga aģentūras kopš 2020. gada nav mainījušas savus vērtējumus par Latvijas kredītreitingu, bet nākotnes novērtējumu ir mainījusi tikai kredītreitinga aģentūra "Fitch Ratings", kas 2023. gada 28. jūlijā paaugstināja kredītreitinga nākotnes vērtējumu no stabila uz pozitīvu, to pamatojot ar Latvijas relatīvo noturību pret ārējiem satricinājumiem, pārsniedzot pirmspandēmijas IKP līmeni. Šī kredītreitinga aģentūra norādīja, ka Latvijai ir izdevies salīdzinoši viegli atbrīvoties no energoresursu importa atkarības no Krievijas. Tomēr 2024. gada 15. novembrī kredītreitinga aģentūra "Fitch Ratings" atkal nomainīja nākotnes vērtējumu no pozitīva uz stabilu, jo Latvijas ekonomikas izaugsme būs lēnāka, nekā aģentūra iepriekš prognozēja. To turpinās ietekmēt ģeopolitiskā situācija, kā rezultātā budžeta deficīts būs lielāks, izraisot vispārējās valdības parāda līmeņa pret IKP pakāpenisku pieaugumu.

Baltijas valstīm kredītreitingu nosaka šādas starptautiskas reitinga aģentūras: "Moody's Investors Service", "Fitch Ratings" un "S&P Global Ratings". Visaugstākais kredītreitings Baltijas valstu vidū ir Igaunijai, bet Latvijas un Lietuvas kredītreitingi ir līdzīgi.

6.7. tabula

Baltijas valstu kredītreitingi ilgtermiņa saistībām 2024. gadā			
	Moody's Investors Service	S&P Global Ratings	Fitch Ratings
Igaunija	A1/Stabils	A+/Stabils	A+/Stabils
Lietuva	A2/Stabils	A/Stabils	A/Stabils
Latvija	A3/Stabils	A/Stabils	A-/Stabils

Avoti: Moody's Investors Service, S&P Global Ratings, Fitch Ratings

Igaunijas kredītreitings ir vienu līdz divas pakāpes augstāks nekā Latvijas un Lietuvas kredītreitings. Kredītreitingu aģentūra "S&P Global Ratings" 2024. gada 31. maijā pazemināja Igaunijas kredītreitingu no "AA-" uz "A+" līmeni un nomainīja kredītreitinga nākotnes novērtējumu no negatīva uz stabilu, to pamatojot ar ieilgušo Krievijas kara Ukrainā negatīvu ietekmi uz Igaunijas ekonomiku, kas pavājina valsts finanšu stāvokli, ekonomikas izaugsmi, starptautisko konkurētspēju un eksportspēju. Pēc aģentūras novērtējuma, Igaunijā ekonomikas izaugsme atsāksies tikai 2025. gadā. Savukārt kredītreitingu aģentūras "Moody's" un "Fitch Ratings" 2024. gadā saglabāja Igaunijas kredītreitingu esošajā līmenī, saglabājot nemainīgus arī nākotnes vērtējumus.

Lietuvas kredītreitingi ir zemāki nekā Igaunijas kredītreitingi, taču nākotnes novērtējumi ir ar līdzīgām tendencēm. Kredītreitingu aģentūra "S&P Global Ratings" 2024. gada 31. maijā pazemināja Lietuvas kredītreitingu no "A+" uz "A" līmeni un nomainīja kredītreitinga nākotnes novērtējumu no negatīva uz stabilu, to pamatojot ar ieilgušo Krievijas kara Ukrainā negatīvu ietekmi uz Lietuvas ekonomiku. Ģeopolitiskie riski turpina negatīvi ietekmēt ārvalstu tiešo investīciju piesaisti valstij, kas kavēs Lietuvas ekonomikas izaugsmes tempu atgriešanos pie pirmspandēmijas līmeņiem. Savukārt kredītreitingu aģentūras "Moody's" un "Fitch Ratings" 2024. gadā saglabāja Lietuvas kredītreitingus un to nākotnes novērtējumus bez izmaiņām.

6.10. OECD PRODUKTU TIRGUS REGULĒJUMS

2000. gadā OECD publicēja dokumentu¹ par produktu tirgus regulējuma analīzes metodoloģiju un rādītājiem ar mērķi salīdzināt OECD valstīs situāciju produktu tirgus regulējuma jomā. Kopš tā laika OECD reizi piecos gados veic produktu tirgus regulējuma novērtējumu OECD valstīs.

¹ Nicoletti, G., Scarpetta S., Boylaud O. (2000) "Summary indicators of product market regulation with an extension to employment protection legislation", OECD

Zinātniski pierādīts, ka konkurētspējīgi produktu tirgi var palielināt produktivitāti, nodarbinātību un dzīves līmeni. OECD Produktu tirgus regulējuma rādītāji novērtē katras OECD valsts tiesisko regulējumu salīdzinājumā ar starptautiski atzītu labāko praksi. OECD produktu tirgus regulējuma rādītāji parāda konkurences kropļojumus, kurus var izraisīt šķēršļi ienākšanai tirgū un valsts iesaistīšanās ekonomikas procesos.

6.41. attēls

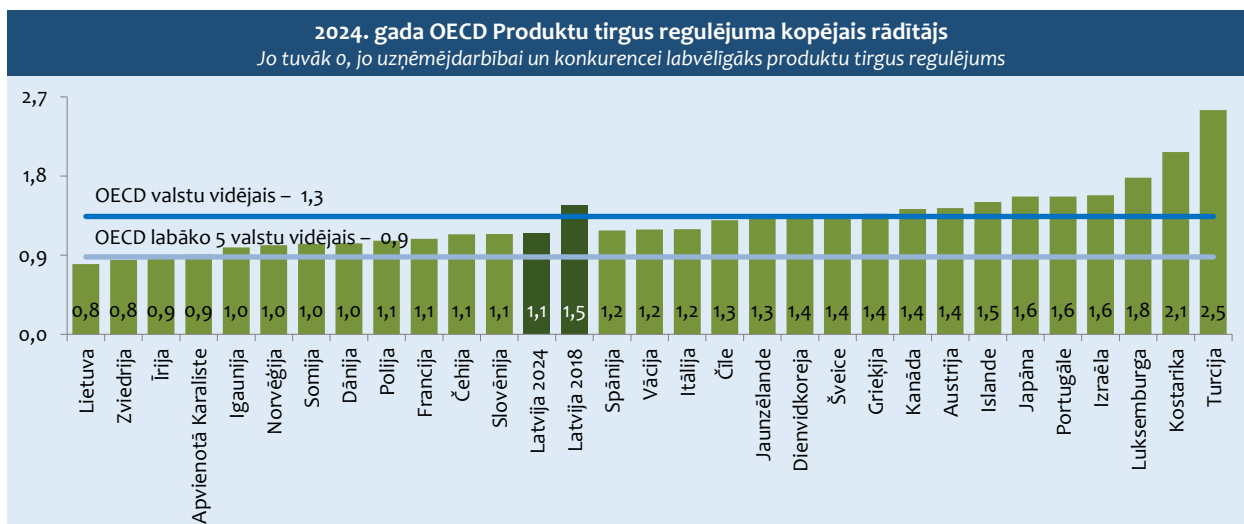
OECD Produktu tirgus regulējuma metodoloģijas struktūra							
Tirgus kropļojumi, ko izraisa valsts iejaukšanās			Tirgus ienākšanas šķēršļi pašmāju un ārvalstu uzņēmumiem				
Valstij piederoša kapitāla izraisītie tirgus kropļojumi	Valsts iejaukšanās uzņēmējdarbībā	Normatīvo aktu regulējuma ietekmes novērtējums	Administratīvais un regulatīvais slogs	Šķēršļi pakalpojumu nozarēs un tīklnozarēs	Tirdzniecības un investīciju šķēršļi		
<ul style="list-style-type: none"> Valstij piederoša kapitāla kvalitāte un tvērums Komerčiālo valstij piederošo kapitālsabiedrību pārvaldība 	<ul style="list-style-type: none"> Cenu regulēšana un kontrole mazumtirdzniecībā Iejaukšanās tīklnozaru darbībā Iejaukšanās pakalpojumu nozaru darbībā Publiskais iepirkums 	<ul style="list-style-type: none"> Ietekmes novērtējums uz konkurenci Mijiedarbība ar nevalstisko sektoru 	<ul style="list-style-type: none"> Administratīvās prasības attiecībā uz sabiedrībām ar ierobežotu atbildību un individuālajiem komersantiem Administratīvā un regulatīvā sloga vienkāršošana un komunikācija 	<ul style="list-style-type: none"> Šķēršļi tirgus ienākšanai pakalpojumu nozarēs Šķēršļi tirgus ienākšanai tīklnozarēs 	<ul style="list-style-type: none"> Ārvalstu tiešo investīciju piesaistes šķēršļi Tirdzniecības šķēršļi Tarifu šķēršļi 		
Tīklnozares							
Valstij piederoša kapitāla kvalitāte un tvērums							
Enerģētika		Transports		E-komunikācijas			
Elektrība	Dabaspāze	Gaiss	Dzelzceļš	Ceļi	Ūdens	Fiksētie tīkli	Mobilie tīkli
Regulācija (tirgus ienākšana, vertikālā integrācija, mazumtirdzniecības cenu regulēšana)		Regulācija (tirgus ienākšana, mazumtirdzniecības cenu regulēšana, ārvalstu uzņēmumu ienākšana)	Regulācija (tirgus ienākšana, vertikālā integrācija)	Regulācija (tirgus ienākšana, mazumtirdzniecības cenu regulēšana, ārvalstu uzņēmumu ienākšana)	Regulācija (tirgus ienākšana, mazumtirdzniecības cenu regulēšana, vertikālā integrācija, ārvalstu uzņēmumu ienākšana)	Regulācija (tirgus ienākšana, mazumtirdzniecības cenu regulēšana)	
Profesionālie pakalpojumi							
Juristi (advokāti)	Notāri	Grāmatveži	Arhitekti	Būvzinieņeri	Nekustamā īpašuma aģenti		
<ul style="list-style-type: none"> Tirgus ienākšanas regulējums Regulējuma izpilde 							
Mazumtirdzniecība							
Mazumtirdzniecības izplatīšana			Zāļu mazumtirdzniecība				
<ul style="list-style-type: none"> Reģistrācija un licencēšana Veikala darba laika regulēšana Mazumtirdzniecības cenu regulēšana Tiešsaistes tirdzniecības regulējums 			<ul style="list-style-type: none"> Kvantitatīvie ierobežojumi Īpašumtiesību ierobežojumi attiecībā uz aptiekām Aptieku darba laika regulēšana Zāļu tirdzniecības regulēšana ārpus aptiekām Zāļu mazumtirdzniecības cenu regulēšana 				
Digitālie tirgi							
<ul style="list-style-type: none"> Konkurences novērtēšana Apvienošanās kontrole Godīga tirdzniecība biznesa lietotājiem Tirgus dalībnieku apstrīdamība Datu pieejamība un lietošana 							

OECD produktu tirgus regulējuma metodoloģija balstās uz anketas jautājumiem par normatīvo regulējumu. Anketu aizpilda katra OECD valsts. Atbildes uz anketas jautājumiem tiek kodētas, un tām tiek piešķirts svars, kas rezultātā ļauj OECD ekspertiem aprēķināt produktu tirgus regulējuma rādītājus un salīdzināt tos starp dažādām OECD valstīm. Piemēram, viens no anketas sadaļas par administratīvo slogu jautājumiem par sabiedrības ar ierobežoto atbildību regulējumu saistās ar uzņēmuma reģistrācijas procedūru, proti, vai valstī ir izveidota vienas pieturas aģentūra uzņēmuma reģistrācijai un vai ir iespējams reģistrēt uzņēmumu tiešsaistē vai klātienē. Uz šo jautājumu ir dotas vairākas atbilžu iespējas, proti, ir/nav izveidota vienas pieturas aģentūra uzņēmuma reģistrācijai, kā arī ir/nav iespējas reģistrēt uzņēmumu tiešsaistē. Katrs atbilžu variants tiek kodēts skalā no 0 līdz 6, kur 0 nozīmē labvēlīgāku regulējumu (vairāk draudzīgs konkurencei un uzņēmējdarbībai) un 6 striktāku regulējumu (mazāk draudzīgs konkurencei un uzņēmējdarbībai). Piemēram, ja tiek atbildēts, ka valstī ir izveidota vienas pieturas aģentūra uzņēmuma reģistrācijai, tad šāda atbilde ir kodēta ar 0. Tāpat ar 0 tiek kodēta atbilde, ja uzņēmumu ir iespējams reģistrēt tiešsaistē. Tas nozīmē, ka uzņēmuma reģistrācijas process ir ērts, vienkāršs un nav apgrūtināts ar administratīvo slogu.

OECD produktu tirgus regulējuma anketa ir ļoti apjomīga un ietver daudz dažādus jautājumus par regulējumu dažādās nozarēs. 6.41. attēlā uzskatāmi parādīta OECD Produktu tirgus regulējuma metodoloģijas struktūra un anketas jomas. Ņemot vērā to, ka situācija pasaulē strauji mainās un ikdienā ienāk jaunas tehnoloģijas un procesi, piemēram, digitalizācija, OECD pielāgo anketas jautājumus un metodoloģiju, kā arī veic iepriekšējo rezultātu pārrēķinu atbilstoši aktualizētajai metodoloģijai, lai varētu salīdzināt progresu produktu tirgus regulējuma jomā pa gadiem, kad tika veikts novērtējums, piemēram, 2024. gadu salīdzināt ar 2018. gadu.

2023. gada sākumā OECD izplatīja atjaunotu Produktu tirgus regulējuma anketu OECD valstīm. Ņemot vērā strauju digitālo tirgu attīstību OECD valstīs, OECD 2023. gada anketu papildināja ar jaunu sadaļu par digitālo tirgu. Pēc aizpildītas anketas saņemšanas no visām OECD valstīm OECD veica nepieciešamos aprēķinus un analīzi un 2024. gada jūnijā publicēja rezultātus. 6.42. attēls parāda OECD Produktu tirgus regulējuma kopējo rādītāju visās OECD valstīs. Kā var redzēt, Latvijas sniegums 2024. gadā salīdzinājumā ar 2018. gadu ir uzlabojies un kopumā produktu tirgus regulējums Latvijā ir nedaudz labāks par OECD vidējo līmeni, taču sliktāks par labāko piecu OECD valstu vidējo līmeni.

6.42. attēls

Saskaņā ar 2024. gada OECD Produktu tirgus regulējuma datiem¹ Latvijā salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm striktākais regulējums ir novērojams dažu profesionālo pakalpojumu jomās (notāri un juristi (advokāti)), zāļu mazumtirdzniecībā, tirgus ienākšanā pakalpojumu nozarēs un kravu pārvadājumos pa ceļiem. Savukārt vismazāk ierobežojošs regulējums ir attiecībā uz tirdzniecību un investīcijām, tostarp ārvalstu tiešajām investīcijām, grāmatvedības un nekustamā īpašuma aģentu profesiju, valsts kapitāldaļu pārvaldības kvalitāti un tvērumu.

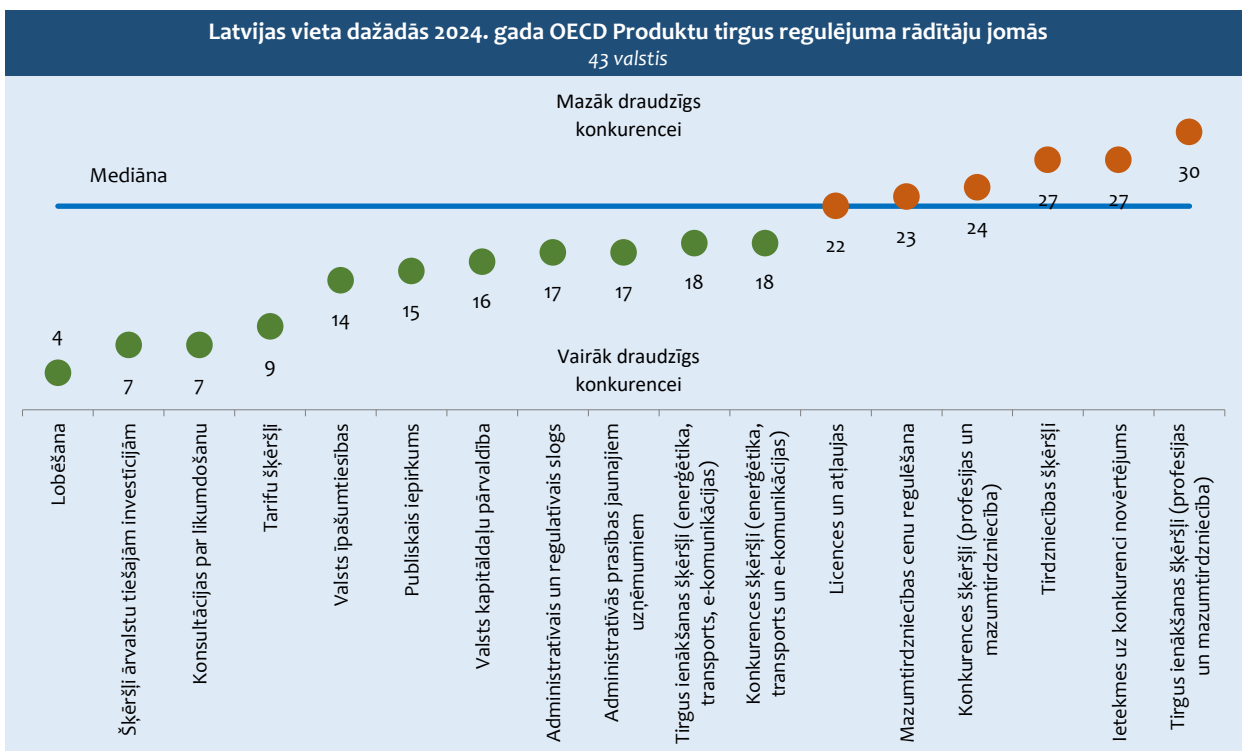
6.43. attēlā un 6.44. attēlā parādīta Latvijas vieta starp 43 valstīm² dažādās 2024. gada OECD Produktu tirgus regulējuma rādītāju jomās un pakalpojumu nozarēs. Neskatoties uz kopumā salīdzinoši labu sniegumu (6.43. attēls), Latvijā ir dažas jomas, kurās normatīvais regulējums varētu būt konkurencei un uzņēmējdarbībai draudzīgāks, piemēram, mehānismu uzlabošana, lai novērtētu jauno un esošo likumu un noteikumu ietekmi uz konkurenci un samazinātu mazumtirdzniecības

¹ OECD Produktu tirgus regulējuma dati ir pieejami OECD mājas lapā: <https://www.oecd.org/en/topics/product-market-regulation.html>.

² Visas 38 OECD valstis un OECD kandidātvalstis (Brazīlija, Horvātija, Bulgārija, Indonēzija un Peru).

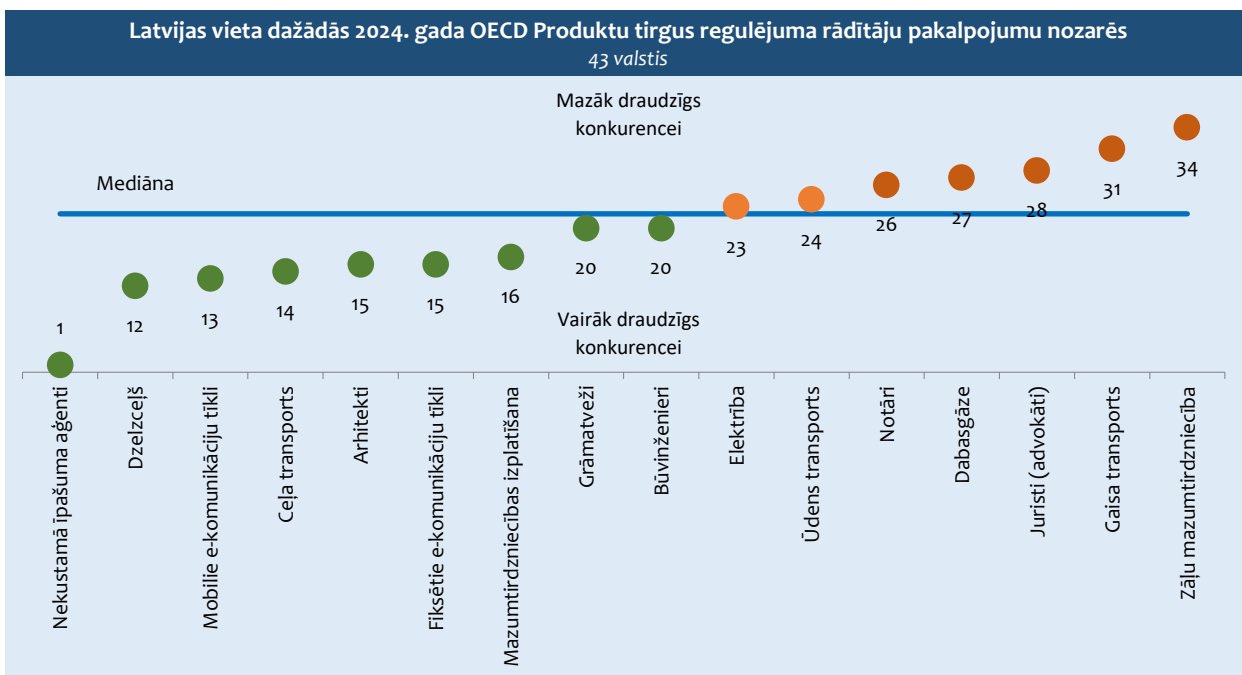
cenu regulēšanu. Kopumā tarifu šķēršļi tirdzniecībai Latvijā ir zemi, taču pastāv šķēršļi tirgus ienākšanai dažās profesijās un mazumtirdzniecībā.

6.43. attēls

Attiecībā uz pakalpojumu nozarēm (6.44. attēls) Latvija varētu uzlabot regulējumu, samazinot šķēršļus konkurenci lielākajā daļā pakalpojumu sektoru, jo īpaši zāļu mazumtirdzniecībā, juristu (advokātu) un notāru profesijā, kā arī gaisa transporta un dabasgāzes nozarēs.

6.44. attēls

Kopumā OECD Produktu tirgus regulējuma rādītāji ļauj detalizēti novērtēt ierobežojošo regulējumu kādā no jomām un, ja nepieciešams, veikt regulējuma uzlabojumu, iniciējot grozījumus attiecīgajos normatīvajos aktos. Ir iespējams arī salīdzināt valstis savā starpā un redzēt valstu stiprās un vājās puses attiecībā uz konkurenci un uzņēmējdarbībai draudzīgu regulējumu. Taču jāņem vērā, ka ES dalībvalstīs regulējumu ietekmē arī ES līmenī pieņemtās direktīvas un regulas, tāpēc atsevišķajās jomās regulējums ES dalībvalstīs varētu būt striktāks vai, tieši otrādi, labvēlīgāks uzņēmējdarbībai salīdzinājumā ar trešajām valstīm. Jāņem vērā arī tas, ka ne vienmēr regulējuma neesamība vai pārāk liberālā regulējuma esamība kādā no jomām un nozarēm ir labvēlīga tirgus funkcionēšanai un visu tirgus dalībnieku interešu ievērošanai. Un otrādi, dažreiz striktāka regulējuma esamība ne vienmēr būtu vērtējama negatīvi.

Kā piemēru var minēt dažādu profesiju regulējumu, kad atļaujas, licences vai sertifikāta saņemšanas nepieciešamība nozīmē ne tikai zināmā mērā šķērslī, no vienas puses, bet arī garantiju, no otras puses, ka attiecīgās profesijas pakalpojuma sniedzējs, piemēram, grāmatvedis, klientam nodrošinās kvalitatīvu pakalpojumu, jo licences vai sertifikāta iegūšana varētu būt kā kvalitātes garantija sniegtajam pakalpojumam un nozīmē, ka grāmatvedis būs bilancspējīgs. Ņemot vērā iepriekšminēto, OECD Produktu tirgus regulējuma rādītāji tāpat kā visi citi indeksi jāvērtē ar zināmu piesardzību.

7. DARBA TIRGUS

7.1. NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS

Kopš 2021. gada ekonomiskās aktivitātes pieaugums ir veicinājis nodarbinātības līmeņa kāpumu. Tomēr, 2024. gada 3. ceturksnī vērojams neliels nodarbinātības samazinājums, kas vienlaikus ir saistīts ar bezdarba pieaugumu. Lai gan pieprasījums pēc darbaspēka nav būtiski palielinājies un saglabājas ierobežots, darba tirgus turpina saskarties ar nopietniem izaicinājumiem, ko rada darbaspēka trūkums, demogrāfiskās izmaiņas un darba piedāvājuma samazinājums. Šie faktori palielina darbaspēka nepietiekamības riskus un bremzē darba tirgus izaugsmi.

Nodarbinātības līmenis pēdējos gados ir mēreni palielinājies, ar nelielu samazinājumu 2024. gada 3. ceturksnī. Kopējais pieprasījums pēc darbaspēka saglabājas ierobežots, un joprojām vērojams neliels samazinājums aizņemto darba vietu skaitā. Pieaugot spiedienam no darbaspēka piedāvājuma puses – gan no cilvēkresursu pieejamības viedokļa, gan atalgojuma ieteksmē –, darba devējiem ir grūtāk izveidot jaunas darba vietas un piesaistīt darbiniekus.

7.1. attēls

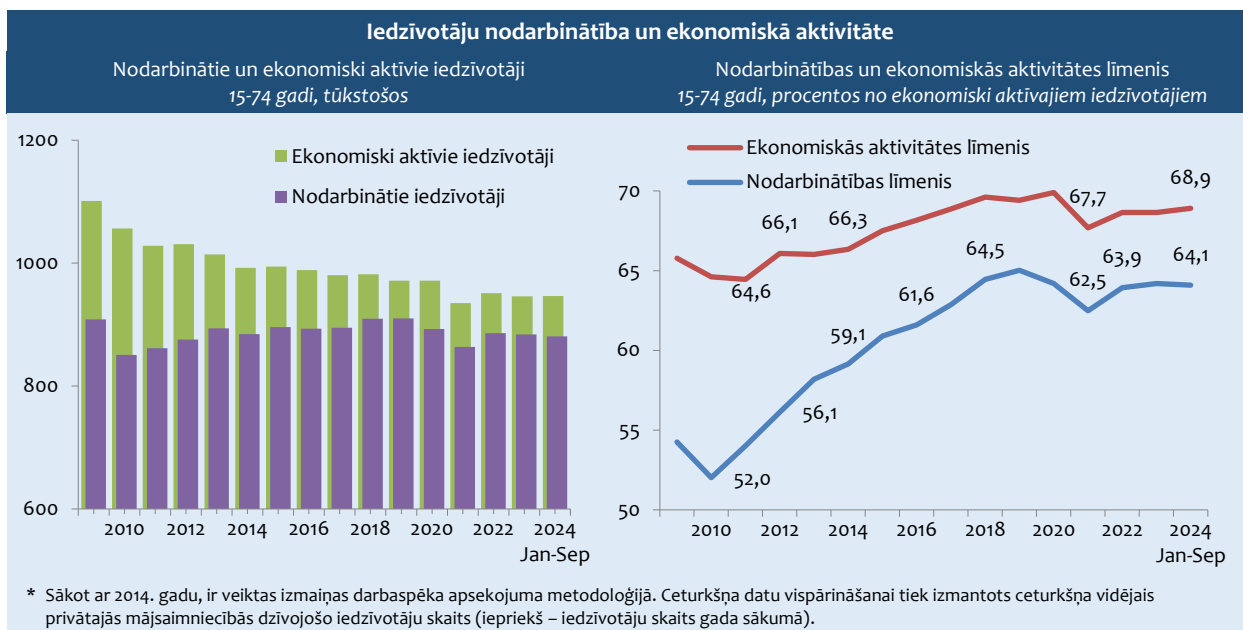

Nodarbināto skaits 2024. gada trijos ceturkšņos ir samazinājies par 5,5 tūkst. jeb par 0,6% salīdzinot ar 2023. gada atbilstošo periodu. 2024. gada 1. un 2. ceturksnī nodarbināto skaits ar nelielu samazinājuma tendenci saglabājās tuvu tam līmenim, kāds bija vērojams 2023. gada 1. pusgadā, un gada 3. ceturksnī bija vērojams nodarbināto skaita samazinājums – par 10,8 tūkstošiem jeb 1,2 %, salīdzinot ar 2023. gada 3. ceturksni. Nodarbināto skaita samazinājumu 2024. gada 3. ceturksnī lielā mērā ietekmēja gan ekonomikas izaugsmes tempu palēnināšanās, gan arī darba tirgus piedāvājuma puses faktori – iedzīvotāju skaita samazinājums darbaspējas vecumā, kā arī kopējā darbaspēka piedāvājuma kritums un Ukrainas kara bēgļu ienākošas plūsmas samazināšanās.

2024. gada 3. ceturksnī kopumā bija nodarbināti 880,1 tūkstotis iedzīvotāju vecumā no 15 līdz 74 gadiem, kas bija 64,2 % no visiem iedzīvotājiem privātajās mājsaimniecībās vecumā no 15 līdz 74 gadiem. Iedzīvotāju nodarbinātības līmenis gada periodā ir samazinājies par 0,5 procentpunktiem. Vienlaikus nodarbinātības līmenis Latvijā joprojām saglabājas zemāks nekā kaimiņvalstīs – par 4,9 procentpunktiem zemāks nekā Igaunijā (2024. gada 3. ceturksnī – 69,1 %) un par 2,5 procentpunktiem zemāks nekā Lietuvā (2024. gada 3. ceturksnī – 66,7 %).

Ņemot vērā, ka pieprasījums pēc darbaspēka ir mazinājies, arī bezdarba lejupslidošā tendence kopumā ir apstājusies. Tomēr neskatoties uz to, bezdarba rādītāji joprojām saglabājas zemā līmenī un ir tuvu pirmspandēmijas (2019. gada) rādītājiem. Bezdarba līmenis 2024. gada 3. ceturksnī bija 6,7 %, kas ir par 0,2 procentpunktiem augstāks rādītājs nekā attiecīgi 2023. gada 3. ceturksnī (6,5 %). Vienlaikus vidējais bezdarba līmenis gada pirmajos trīs ceturkšņos palielinājās līdz 7 %, kas ir par 0,6 procentpunktiem augstāks rādītājs nekā 2023. gada atbilstošajā periodā. Bezdarba līmenis Latvijā 2024. gada 3. ceturksnī bija par 0,1 procentpunktu zemāks nekā Lietuvā (2024. gada 3. ceturksnī – 6,8 %), un par 0,7 procentpunktiem zemāks nekā Igaunijā (2024. gada 3. ceturksnī – 7,4 %). Kopumā 2024. gada 3. ceturksnī darba meklējumos bija 63 tūkst. iedzīvotāju vecumā no 15 līdz 74 gadiem, kas ir par 2,5 % jeb 1,6 tūkst. vairāk nekā 2023. gada 3. ceturksnī.

7.2. attēls

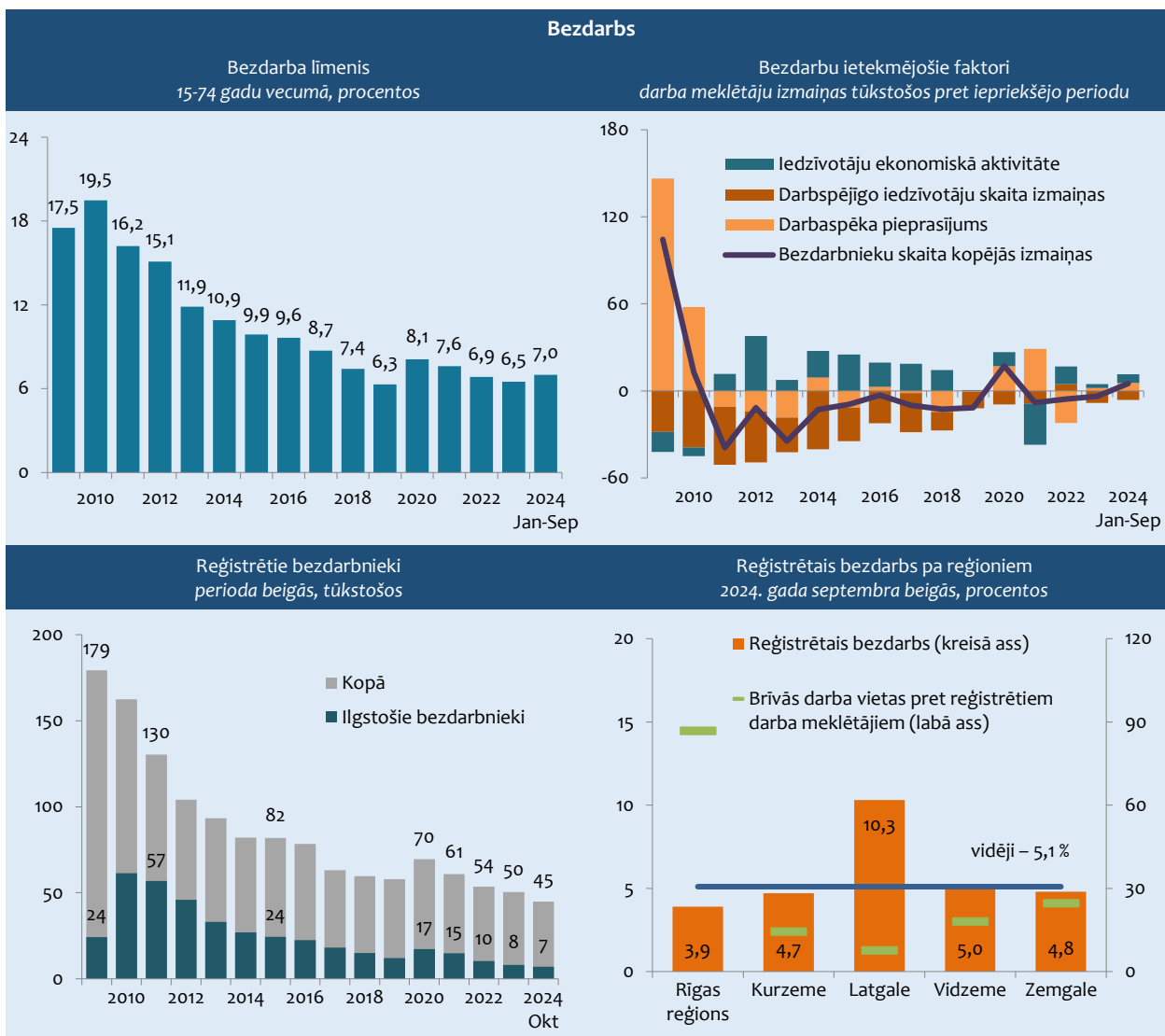
Pozitīvas tendences vērojamas arī ilgstošo bezdarbnieku dinamikā. Gan ilgstošo bezdarbnieku skaits, gan arī to īpatsvars attiecībā uz kopējo darba meklētāju skaitu pakāpeniski samazinās. Laikā no 2023. gada septembra beigām līdz 2024. gada septembra beigām reģistrēto ilgstošo bezdarbnieku skaits samazinājies par 15,6 % jeb aptuveni 1,3 tūkstošiem, kas kopumā norāda uz arvien izteiktāku darbaspēka rezervju samazināšanos. 2024. gada septembra beigās bez darba ilgāk par vienu gadu bija aptuveni 7,1 tūkstotis bezdarbnieku jeb aptuveni 15,9 % no kopējā reģistrēto bezdarbnieku skaita.

Neraugoties uz bezdarba samazināšanos, joprojām pastāv risks, ka daļai no esošiem bezdarbniekiem varētu būt problēmas atrast savām prasmēm atbilstošu darbu, jo pilnīga atkopšanās nozarēs, kurās iepriekšējos gados zaudēts visvairāk darba vietu, varētu būt ilgstoša, bet nozarēs, kurās veidojas jaunas darba iespējas, iepriekš apgūtās prasmes var nebūt pieprasītas. Turklāt jāņem vērā, ka ilgstoša atrašanās ārpus nodarbinātības rada strukturālā bezdarba riskus, proti, jo ilgāk cilvēks ir bez darba, jo lielāks risks tam ir zaudēt iepriekšējās darba iemaņas un prasmes, kā arī ir grūtāk pielāgoties jaunām darba tirgus prasībām.

Jāņem vērā, ka ir paātrinājušās strukturālās pārmaiņas darba tirgū, veicinot darba vietu automatizāciju darbaspēka intensīvajās nozarēs, līdz ar to ir samazinājies zemas un vidējas kvalifikācijas darbaspēka pieprasījums bez profesionālām prasmēm, savukārt palielinājies ir augstākās kvalifikācijas darba vietu īpatsvars, jo īpaši informācijas un komunikācijas pakalpojumos.

Tāpat strukturālās problēmas nozīmīgi ietekmē darba tirgus reģionālās atšķirības, kas kopumā kavē darba tirgus atlabšanu. Lai gan reģionālās disproporcijas pakāpeniski izlīdzinās, tomēr šis process norit lēni. Izteiktas problēmas ilgstoši vērojamas Latgales reģionā, kur bezdarba līmenis joprojām saglabājas gandrīz divreiz augstāks nekā vidēji valstī un teju trīsreiz augstāks salīdzinājumā ar Rīgas reģionu, kas kopā ar zemo darbaspēka ģeogrāfisko mobilitāti pastiprina strukturālā bezdarba riskus.

7.3. attēls

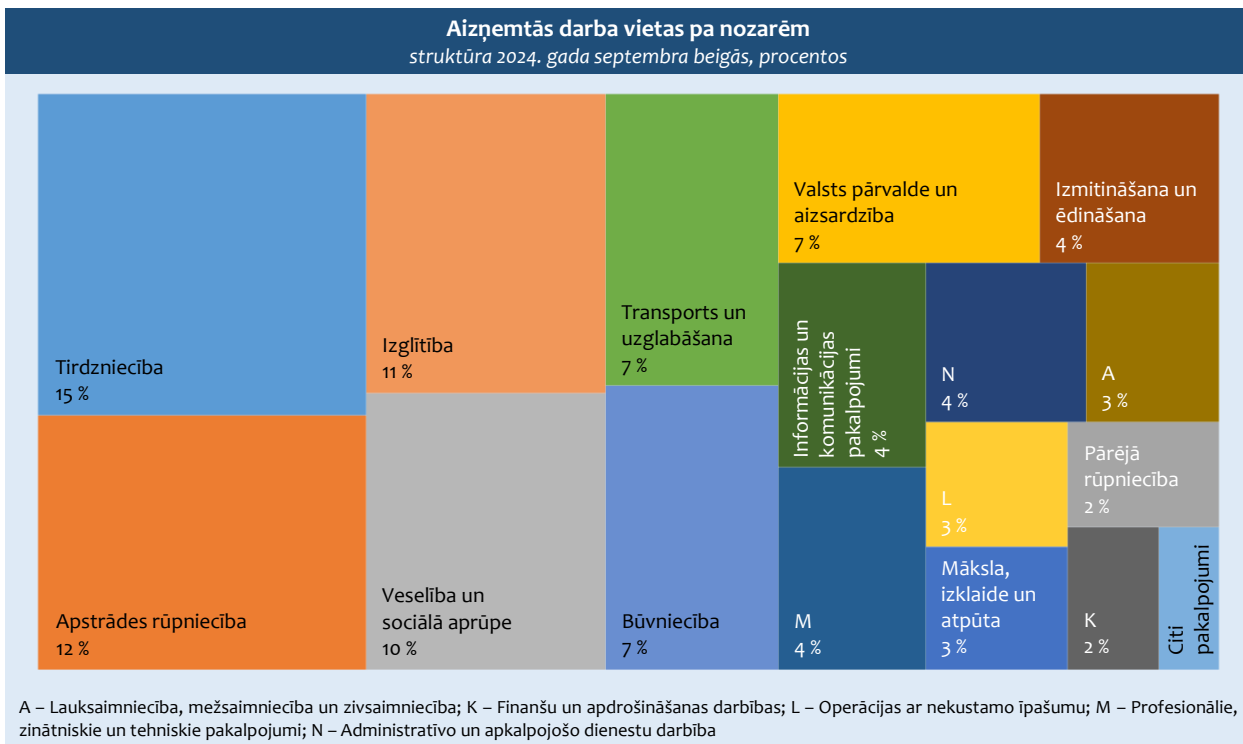
Darba tirgu joprojām turpina būtiski ierobežot piedāvājuma puses faktori. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits vecumā no 15 līdz 74 gadiem 2024. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar 2023. gada 3. ceturksni, samazinājās par 9,3 tūkstošiem – līdz 943,1 tūkstošiem. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazinājumu ietekmējusi gan iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes samazināšanās, gan samazinājums darbaspējīgo iedzīvotāju skaitā.

Iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmenis 2024. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar 2023. gada 3. ceturksni, samazinājās par 0,3 procentpunktiem – līdz 68,8 %. Vienlaikus iedzīvotāju skaits privātajās mājsaimniecībās 2024. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, bija par 10,2 tūkstošiem mazāks.

Jāatzīmē, ka līdz ar Ukrainas kara bēgļu ienākošās plūsmas samazināšanos arī šis plūsmas pozitīvais efekts uz darbaspēka piedāvājuma dinamiku pakāpeniski izsīkst. Jāņem vērā arī tas, ka daļa kara bēgļu atgriežas mājās, tādējādi demogrāfisko faktoru negatīvā ietekme uz darbaspēka piedāvājuma dinamiku turpmākajos gados atkal varētu kļūt izteiktāka.

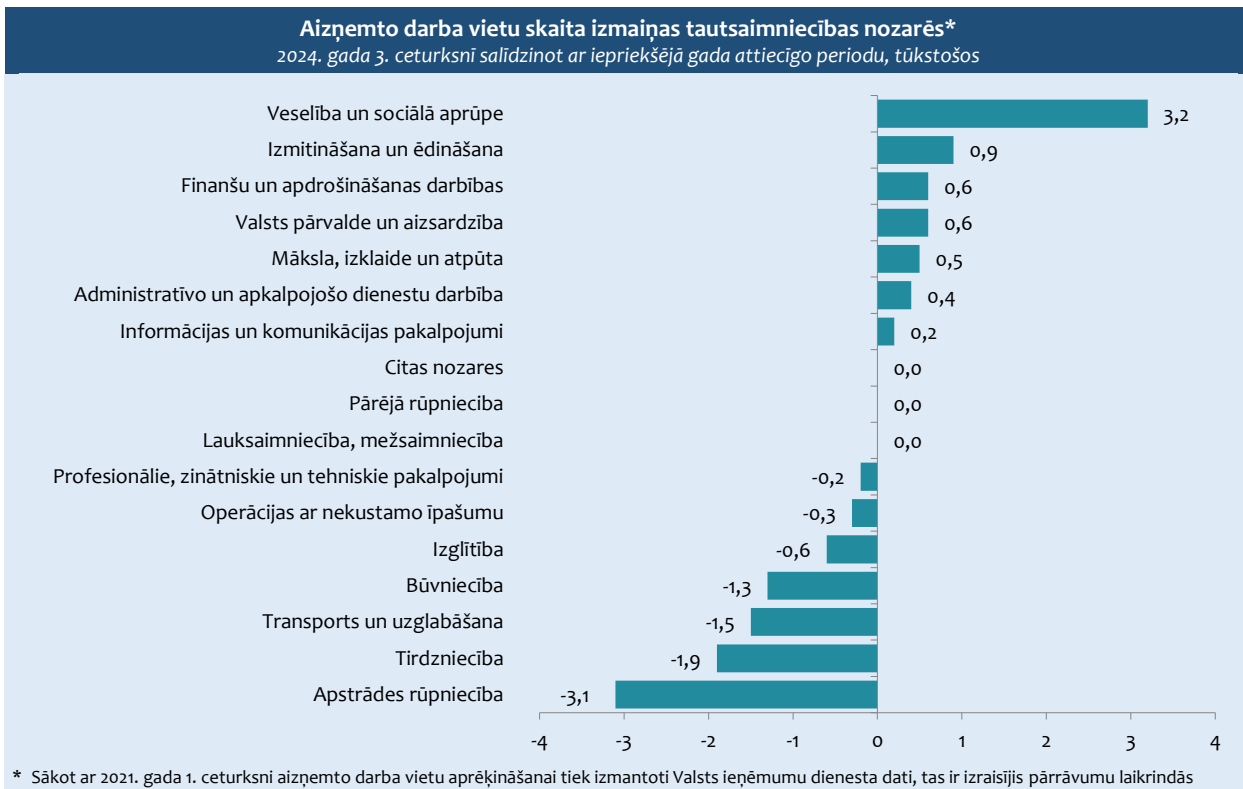
Neskatoties uz stabili iedzīvotāju nodarbinātības rādītāju, aizņemto darba vietu skaits 2024. gada 3. ceturksņa beigās samazinājās līdz 885,9 tūkstošiem – samazinājums par 2,4 tūkstošiem darba vietu jeb 0,3 %, salīdzinot ar 2023. gada atbilstošo periodu.

7.4. attēls

Būtiskākais aizņemto darba vietu samazinājums bija vērojams apstrādes rūpniecībā un tirdzniecībā, attiecīgi par 3,1 tūkstoši jeb 2,81 % apstrādes rūpniecībā un 1,9 tūkstošiem jeb 1,31 % tirdzniecībā.

7.5. attēls

Vienlaikus būtiskākais aizņemto darba vietu pieaugums 2024. gada otrajā ceturksnī bija veselības un sociālās aprūpes nozarē, valsts pārvaldē un aizsardzībā, kā arī izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumos. Salīdzinot ar 2023. gada attiecīgo ceturksni veselības un sociālās aprūpes nozarē aizņemtās darba vietas palielinājās par 3,7 tūkst. jeb 4,5 % un valsts pārvaldes un aizsardzības nozarē par 0,7 tūkst. jeb 1,1 %. Neskatoties uz nozaru pakāpenisku atgūšanos, jāatzīmē, ka aizņemto darba vietu skaits joprojām ir zemāks nekā tas bija pirms Covid-19 krīzes 2019. gadā.

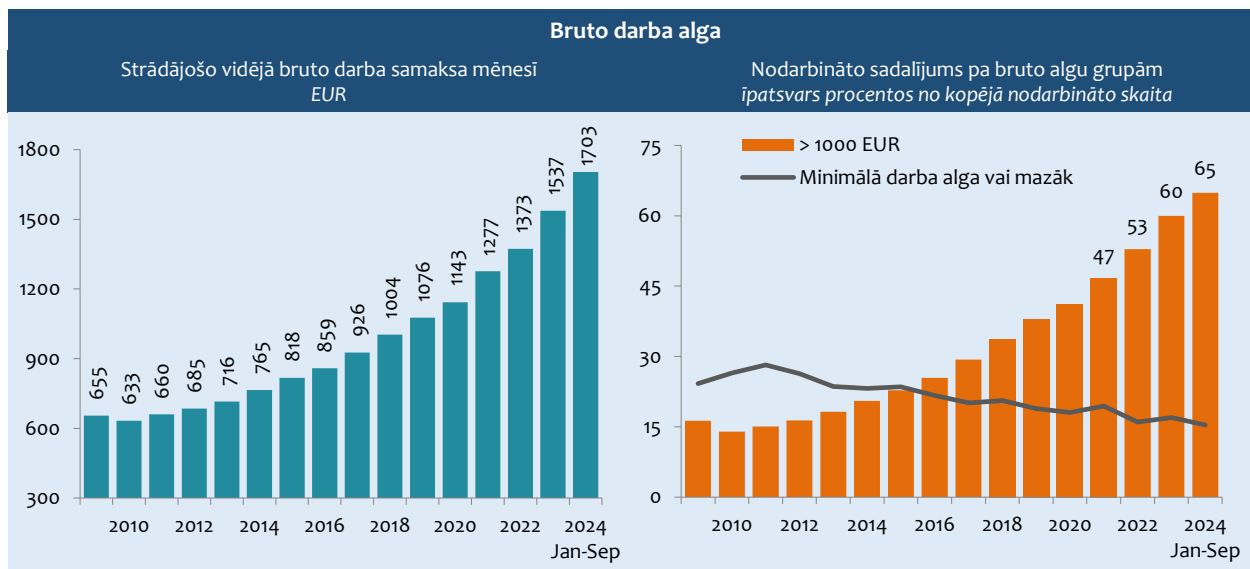
Kopumā pēdējos 10 gados (no 2014. gada 3. ceturkšņa līdz 2024. gada 3. ceturksnim) aizņemto darba vietu skaits samazinājies par 4,9 tūkstošiem jeb 0,5 %. Lielākais darba vietu pieaugums ir bijis veselības un sociālās aprūpes nozarē (par 25,2 tūkst.), informācijas un komunikācijas pakalpojumos (par 13,8 tūkst.) un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībā (par 7,0 tūkst.). Savukārt lielākais darba vietu samazinājums ir bijis tirdzniecības nozarē (par 11,5 tūkst.), kā arī transporta un uzglabāšanas pakalpojumos (par 11,2 tūkst.).

7.2. DARBA SAMAKSA

Ņemot vērā gan minimālās algas pieaugumu, gan pārskatīto atalgojumu atsevišķās sabiedriskā sektora nozarēs, straujā tempā turpina pieaugt arī vidējā darba samaksa tautsaimniecībā. 2024. gada 3. ceturksnī vidējais darba algu pieaugums gada periodā sasniedza 9,9 %, bet vidējā bruto darba samaksa palielinājās līdz 1703 EUR. Jāatzīmē, ka pēdējo trīs gadu laikā tautsaimniecībā vidējās bruto darba algas pieaugums ir bijis stabils, un bruto alga ir pieaugusi gandrīz par trešdaļu. Vidējais gada pieauguma temps šajā periodā bija 10,1 %.

Būtiski vidējās algas pieaugumu 2024. gadā ietekmēja minimālās algas likmes palielināšana par 12,9 % – uz 700 EUR no 620 EUR 2023. gadā, kā arī darbaspēka pieprasījuma strukturālās izmaiņas par labu vairāk apmaksātām profesijām, piemēram, aizņemto darba vietu skaits pieauga vecāko speciālistu un speciālistu profesijās, kamēr pārējās profesijās, izņemot NBS profesijas, bija vērojams darbavietu skaita samazinājums. Algu pieaugumu lielā mērā turpina noteikt gan akūtais darba roku trūkums, gan arī iepriekšējo periodu inflācijas spiediena (cenu pieauguma) iecenošana darba algās. Latvijā ir vērojama reālās darba samaksas palielināšanās. 2024. gada pirmajos trīs ceturkšņos reālā darba samaksa palielinājās par vidēji 8,5 %, salīdzinot ar 2023. gada attiecīgo periodu gadu iepriekš, bet gada 3. ceturksnī reālās darba algas palielinājums sasniedza 8,3 %.

7.6. attēls

Jāatzīmē, ka stabils algu pieaugums Latvijā saglabājās jau kopš 2010. gada beigām, turklāt pēdējo piecu gadu laikā vidējais bruto algas gada pieauguma temps ir bijis vidēji 9,6 %. Pozitīvu ietekmi uz darba algu pieaugumu turpina uzturēt gan algu konverģences process tuvāk ES ekonomiski attīstīto valstu algu līmenim, gan arvien pieaugošā kvalificēta darbaspēka nepietiekamība – darba tirgus sašaurināšanās, kas rada nepieciešamību uzņēmējiem ne tikai aktīvāk domāt, kā piesaistīt jaunus speciālistus, bet arī par to, kā noturēt esošos, t. sk. pārskatot darba atalgojuma likmes.

Darba algu pieaugumu aizvadītajos gados daļēji ļāvis nodrošināt arī darbaspēka produktivitātes pieaugums – reālā darbaspēka produktivitāte uz vienu nodarbināto 2023. gadā bija par aptuveni 32,4 % augstāka nekā 2010. gadā. Vienlaikus jāatzīmē, ka kopumā darba vidējais algu pieaugums iepriekšējos gados ir jūtami pārsniedzis darba ražīguma kāpumu, līdz ar to negatīvi ietekmējot Latvijas uzņēmumu konkurētspēju. No 2010. līdz 2023. gadam reālās darba algas vidēji augušas par 6 % gadā, savukārt reālā darbaspēka produktivitāte – vidēji vien par 2,3 % gadā.

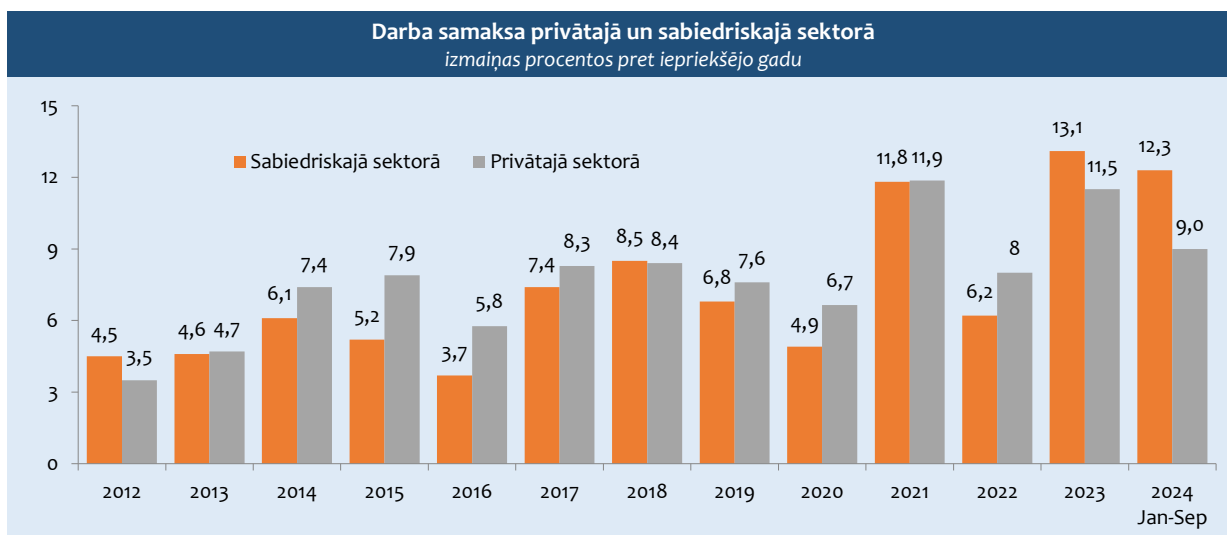
2024. gada trijos ceturkšņos darba algas ir palielinājušās gan privātajā, gan sabiedriskajā sektorā. Salīdzinot ar 2023. gada atbilstošo periodu, vidējā bruto alga sabiedriskajā sektorā pieauga par 12,3 % (līdz vidēji 1758 EUR), bet privātajā sektorā – par 9,0 % (līdz vidēji 1684 EUR). Savukārt gada 3. ceturksnī pret gada 2. ceturksni vidējā darba samaksa sabiedriskajā sektorā strādājošajiem palielinājās par aptuveni 0,9 % bet privātajā – par 2,4 %.

Kopš 2010. gada atalgojums ir palielinājies gan privātajā, gan sabiedriskajā sektorā. Vienlaikus sabiedriskajā sektorā pēdējos divos gados algu pieaugums vidēji ir bijis straujāks, ko daļēji ietekmējis nozīmīgāks darbaspēka pieprasījuma pieaugums – aizņemto darba vietu skaits privātajā sektorā laikā no 2011. līdz 2024. gadam (trīs ceturkšņiem) ir pieaudzis par 15,3 %, bet sabiedriskajā sektorā – vien par 0,4 %.

Līdz ar vidējā atalgojuma pieaugumu pozitīvas tendences vērojamas arī atalgojuma struktūrā – no vienas puses, turpina samazināties minimālās darba algas saņēmēju īpatsvars, bet, no otras puses, palielinās to nodarbināto īpatsvars, kas saņem algu virs 1000 EUR mēnesī. 2024. gada trijos ceturkšņos vairāk nekā pusei (aptuveni 65 %) no visiem nodarbinātajiem bruto atalgojums pārsniedza 1000 EUR, savukārt nodarbināto īpatsvars, kuri saņem minimālo algu vai mazāku par to, ir samazinājies līdz 15,4 %.

Kopumā periodā no 2010. līdz 2024. gada septembrim to nodarbināto īpatsvars, kuri saņem minimālo algu vai mazāku par to, ir samazinājies par aptuveni 11 procentpunktiem, savukārt to nodarbināto īpatsvars, kuri saņem vairāk par 1000 EUR, šajā laikā ir pieaudzis par gandrīz 51 procentpunktu.

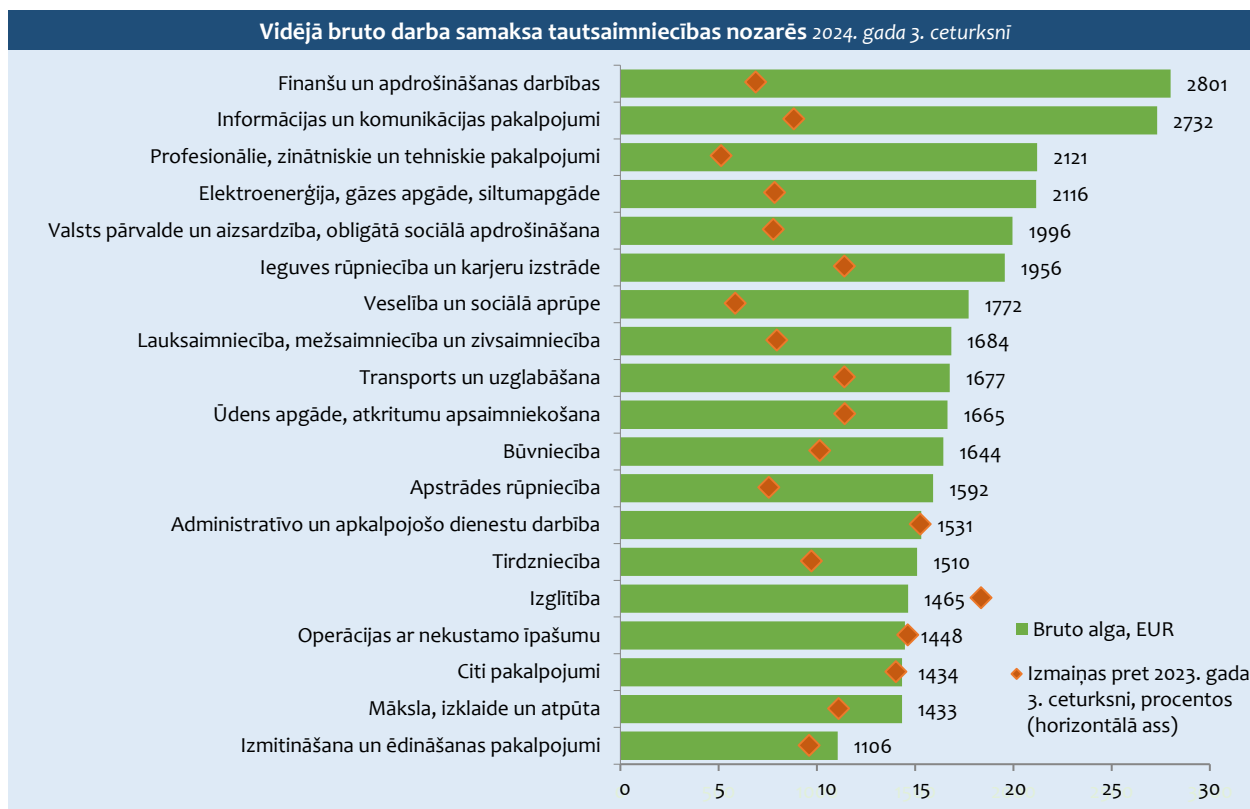
7.7. attēls

2024. gada 3. ceturksnī atalgojuma pieaugums bija vērojams visās tautsaimniecības nozarēs. Nozīmīgākais atalgojuma pieaugums gada periodā (2024. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar 2023. gada 3. ceturksni) bija izglītības nozarē – par 19,2 %. Tāpat algas augušas administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībā (15,9 %), operāciju ar nekustamo īpašumu nozarē (15,2 %), citu pakalpojumu nozarē (14,4 %), kā arī transporta un uzglabāšanas nozarē (11,6 %).

Augstākais atalgojuma līmenis 2024. gada 3. ceturksnī saglabājās finanšu un apdrošināšanas pakalpojumu nozarē (vidējā mēneša bruto alga 2801 EUR), informācijas un komunikācijas pakalpojumu (2732 EUR), profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu nozarē (2121 EUR), enerģētikas (2116 EUR), valsts pārvaldes (1996 EUR), ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes (1956 EUR), veselības un sociālās aprūpes (1772 EUR) un lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozarē (1684 EUR). Zemākā darba samaksa par pilnas slodzes darbu bija izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē – 1106 EUR pirms nodokļu nomaksas.

7.8. attēls

7.3. DARBA TIRGUS PROGNOZES

Darba tirgus prognozes līdz 2030. gadam izstrādātas atbilstoši vidēja termiņa ekonomikas izaugsmes prognozēm (skat. 5. nodaļu).

Ekonomikas izaugsmes tempu palēnināšanās 2024. gadā kopumā ir ietekmējusi arī situāciju darba tirgū. Saskaņā ar EM provizoriskām aplēsēm nodarbināto skaita 2024. gadā pret 2023. gadu samazinājies par 0,4 % jeb vidēji 900 nodarbinātajiem, tādējādi to skaits 2024. gadā vidēji varētu veidot 880,5 tūkstošus jeb 64,2 % no iedzīvotāju skaita vecumā no 15-74 gadiem. Skaitliski būtiskākais nodarbināto skaita samazinājums 2024. gadā bija vērojams būvniecībā (saskaņā ar EM aplēsēm – par 7,2 tūkstošiem samazinājums pret 2023. gadu), izglītības nozarē (samazinājums par 7,1 tūkstošiem) un apstrādes rūpniecībā (samazinājums par 6,2 tūkstošiem). Savukārt būtiskākais darbaspēka pieprasījuma pieaugums bija vērojams veselības un sociālās aprūpes nozarē (pieaugums par 8,9 tūkstošiem).

Paralēli vājākam pieprasījuma, situāciju darba 2024. gadā turpināja ietekmēt arī piedāvājuma faktori. Mazinoties Ukrainas kara bēgļu ienākošām plūsmām, samazinājusies arī šīs plūsmas pozitīvā ietekme uz darbaspēka piedāvājuma pusi. Pēc EM aplēsēm 2024. gadā iedzīvotāju skaits vecuma grupā no 15-74 gadiem samazinājās par 5,7 tūkstošiem jeb 0,4 %. Vienlaikus, ņemot vērā gan darba algu pieaugumu, gan kopumā darba tirgū vērojamo darbaspēka nepietiekamību, 2024. gadā turpināja palielināties iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte, kas noturēja ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitu (darbaspēku piedāvājumu) tuvu iepriekšējā gada līmenim.

Ņemot vērā gan darbaspēka pieprasījuma, gan piedāvājuma tendences, pēc EM provizoriskām aplēsēm vidējais bezdarba līmenis 2024. gadā varētu būt tuvu 6,9 %.

Kopumā nākamajos gados turpinās sarukt brīvie darba resursi un darbaspēka nepietiekamības problēma kļūs izteiktāka. Darbaspēka rezervju samazinājumu lielā mērā noteiks darbspējīgo iedzīvotāju skaita samazinājums, kā arī esošā darbaspēka novecošana un iziešana no darba tirgus.

DARBA TIRGUS ATTĪSTĪBAS TENDENCES 2025. GADĀ

Ņemot vērā prognozējamo ekonomisko aktivitāšu palielināšanos 2025. gadā, kopumā arī aktivitāte darba tirgū palielināies. Jāatzīmē, ka ekonomisko ciklu maiņa darba tirgū atspoguļojās caurmērā ar 2-3 ceturkšņu nobīdi, līdz ar to ekonomisko tempu palēnināšanās 2024. gadā daļēji varētu ietekmēt darbaspēka pieprasījuma dinamiku arī 2025. gada 1. ceturksnī, līdz ar to jūtāmāka aktivitāšu atgriešanās varētu būt vērojama sākot ar 2025. gada 2. ceturksni. **Saskaņā ar EM prognozēm nodarbināto skaita pieaugums 2025. gadā, salīdzinot ar 2024. gadu, varētu veidot 0,3% , bet bezdarba līmenis samazināties līdz 6,4 %.** Kopējais nodarbināto skaits 2024. gadā varētu pietuvoties 883,1 tūkstošiem jeb aptuveni 64,9 % no iedzīvotāju skaita vecuma no 15-74 gadiem (par 0,5 procentpunktiem augstāks rādītājs nekā 2024. gadā), bet darba meklētāju skaits samazināties līdz 60 tūkstošiem vidēji gadā.

2025. gadā ar situāciju darba tirgū turpinās noteikt darba tirgus piedāvājuma faktori. Ņemot vērā demogrāfiskos procesus (2025. gadā iedzīvotāju skaits vecumā no 15-74 varētu samazināties par aptuveni 0,8 % jeb 11 tūkstošiem, salīdzinot ar 2024. gadu), kopumā ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits 2025. gadā varētu samazināties līdz vidēji 943 tūkstošiem jeb par 0,2 %, salīdzinot ar 2024. gadu. Vienlaikus darbaspēka piedāvājumu pozitīvi ietekmēs iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieaugums – par 0,4 procentpunktiem (līdz 69,3 %), salīdzinot ar 2024. gadu, ko sekmēs gan kopējā saspringtā situācija saistībā ar darbaspēka pietiekamību darba tirgū, gan arī darba atalgojuma pieaugums (saskaņā ar EM prognozēm bruto darba alga 2025. gadā varētu palielināties par 7,8 %, salīdzinot ar 2024. gadu).

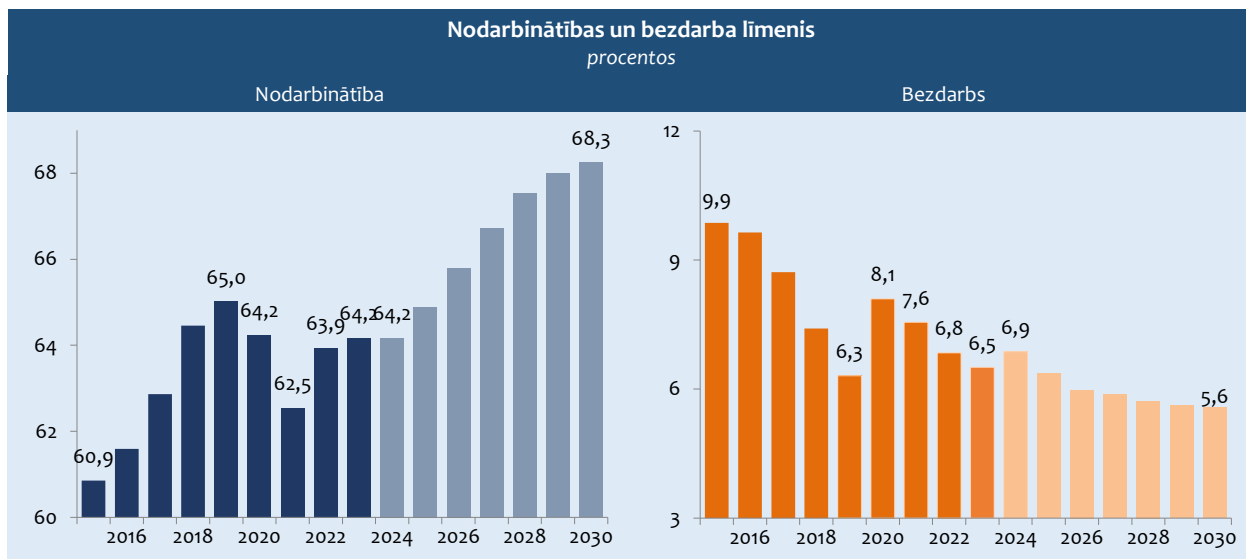
Kopumā 2025. gadā nozīmīgākais darbaspēka pieprasījuma pieaugums sagaidāms komercpakalpojumos, jo īpaši profesionālos, zinātniskos un tehniskos pakalpojumos, kā arī IKT pakalpojumos. Tāpat nodarbināto skaits varētu atsākt augt būvniecībā, ko ietekmēs "Rail Baltica" pamatstrāses izbūve, gan arī citu valsts nozīmes infrastruktūras objektu izbūve. Tāpat nodarbināto skaita pieaugums varētu būt vērojams izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē, kā arī sabiedrisko pakalpojumu.

DARBA TIRGUS PROGNOZES 2026.-2030. GADAM

Laika posmā no 2026.-2030. gadam ekonomikas izaugsmi lielā mērā turpinās balstīt darbaspēka produktivitātes pieaugums, līdz ar to kopējais darbaspēka pieprasījuma un nodarbināto skaita pieaugums būs lēnāks nekā ekonomikas izaugsme. Sagaidāms, ka **nodarbināto skaits līdz 2030. gadam varētu augt vidēji par 0,5 % gadā un kopējais darbaspēka pieprasījums 2030. gadā varētu būt tuvs 903 tūkst. darbinieku.**

Lai arī kopumā nodarbināto skaits varētu augt lēni, iedzīvotāju nodarbinātības līmenis (nodarbināto īpatsvars atbilstošā vecuma iedzīvotāju kopskaitā) turpinās stabili augt. Nodarbinātības līmenis starp iedzīvotājiem vecuma grupa no 15-74 gadiem periodā no 2026.-2030. gadam varētu augt vidēji par 0,5 procentpunktiem gadā un 2030. gadā sasniegt vidēji 68,3 %.

7.9. attēls

Iedzīvotāju skaita lejupslīde vidējā termiņā kļūs lēnāka, tomēr turpināsies sabiedrības novecošanās un samazināsies darbaspējīgo iedzīvotāju skaits, kas ietekmēs arī kopējo darbaspēka piedāvājumu. Vienlaikus demogrāfijas tendenču negatīvo ietekmi uz darbaspēka piedāvājumu kompensēs iedzīvotāju līdzdalības pieaugums darba tirgū. Tāpat pozitīvu ietekmi uz darbaspējīgo iedzīvotāju skaitu ir atstājusi Ukrainas kara bēgļu ieplūde Latvijā, kas ir palielinājis arī potenciālo darbaspēka piedāvājumu darba tirgū. Tomēr šāds efekts ilgtermiņā ir ierobežots, jo daļa no kara bēgļiem pakāpeniski atgriežas mājās.

Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas demogrāfijas prognozēm (2024. gada) līdz 2030. gadam iedzīvotāju skaits Latvijā varētu samazināties līdz 1,80 milj. jeb aptuveni par 74 tūkstošiem, salīdzinot ar 2024. gada sākumu. Būtiskākais skaita samazinājums būs vērojams starp iedzīvotājiem darbaspējas vecumā. Sagaidāms, ka iedzīvotāju skaits vecumā no 15 līdz 64 gadiem laika posmā līdz 2030. gadam varētu sarukt par aptuveni 67 tūkstošiem jeb 5,7 %, kas kopumā negatīvi ietekmēs kopējo darbaspēka piedāvājumu.

Vidējā termiņā ekonomiskā izaugsme, kā arī pieaugošā darbaspēka nepietiekamība sekmēs iedzīvotāju līdzdalības palielināšanos darba tirgū, līdz ar to paverot plašākas darba iespējas virknei neaktīvo iedzīvotāju grupu (mājsaimniecēm, studentiem, pensijas vecuma iedzīvotājiem u.c.). Tāpat būtiska loma iedzīvotāju līdzdalības veicināšanā būs atalgojuma pieaugumam. Ņemot vērā to, sagaidāms, ka iedzīvotāju līdzdalības līmenis vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem līdz 2030. gadam varētu pieaugt līdz 72,3 %. Kopumā līdz 2030. gadam darbaspēka piedāvājums varētu palielināties līdz 957 tūkstošiem (par 11,2 tūkstošiem jeb 1,2% augstāks rādītājs nekā 2024. gadā).

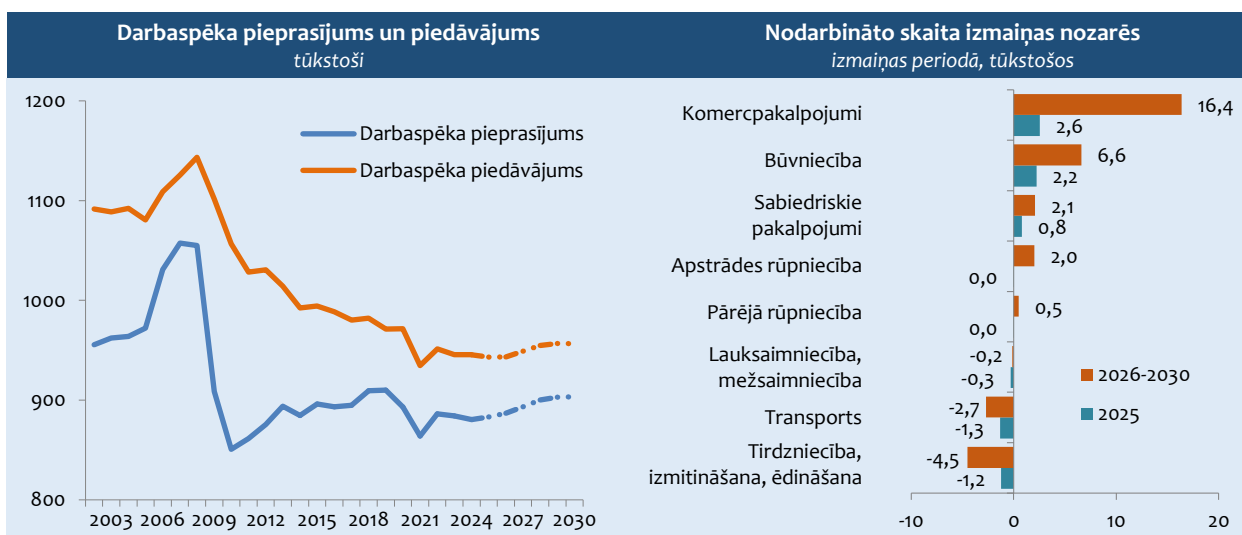
Ņemot vērā darbaspēka novecošanas tendenci, galvenās darba iespējas nākamajos gados radīs aizvietojošais darbaspēka pieprasījums. Pēc EM prognozēm, aptuveni 56 % no visām vakancēm periodā no 2025. līdz 2030. gadam varētu veidoties aizvietojošā pieprasījuma dēļ.

Ņemot vērā demogrāfijas tendences, kopumā bezdarbs līdz 2030. gadam turpinās sarukt un būs tuvu dabiskam līmenim (6 % robežās). Sagaidāms, ka līdz 2030. gadam bezdarba līmenis varētu samazināties līdz 5,6 %. Augstākie bezdarba riski sagaidāmi starp iedzīvotājiem ar zemu izglītības līmeni un bez profesionālām prasmēm/profesionālās kvalifikācijas.

Sagaidāms, ka no 2025.-2030. gadam darbaspēka pieprasījums turpinās pārstrukturēties par labu komercpakalpojumu nozarēm. Lielākais darbaspēka pieprasījuma pieaugums līdz 2030. gadam sagaidāms komercpakalpojumu sektorā, jo īpaši informācijas un komunikācijas pakalpojumos un profesionālajos, zinātniskajos un tehniskajos pakalpojumos. Kopumā komercpakalpojumu sektorā nodarbināto skaits līdz 2030. gadam varētu pieaugt par 19 tūkstošiem, salīdzinot ar 2024. gadu.

Ņemot vērā "Rail Baltica" un citu lielo infrastruktūras projektu īstenošanu, vidējā termiņā augsts darbaspēka pieprasījums saglabāsies arī būvniecības nozarē. Sagaidāms, ka būvniecībā augstākais darbaspēka pieprasījuma līmenis varētu tikt sasniegts ap 2027. gadu, līdz ar aktīvākās "Rail Baltica" būvniecības fāzes iestāšanos. Kopumā līdz 2030. gadam nodarbināto skaits būvniecībā varētu palielināties par aptuveni 8,8 tūkstošiem, salīdzinot ar 2024. gadu.

7.10. attēls

Sagaidāms, ka 2025. gada otrā pusē darbaspēkā pieprasījums pakāpeniski varētu atsāks augt arī apstrādes rūpniecībā. Tomēr jāatzīmē, ka kopumā nodarbināto skaita pieaugums gan apstrādes rūpniecībā, gan citās tradicionālajās tirgojamajās nozarēs saglabāsies lēns, jo nozaru izaugsme galvenokārt būs atkarīga no produktivitātes pieauguma, kam ir izšķiroša nozīme konkurētspējas nodrošināšanā. Kopumā apstrādes rūpniecībā nodarbināto skaits līdz 2030. gadam varētu palielināties par aptuveni 2 tūkstošiem, salīdzinot ar 2024. gadu.

Tāpat neliels darbaspēka pieprasījuma pieaugums vidējā termiņā sagaidāms arī pārējās rūpniecības nozarēs – ieguves rūpniecībā un karjeru izstrādē, elektroenerģijas, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana; ūdens apgāde; notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija, kas saistīts gan arī būvniecības nozares izejvielu pieprasījuma pieaugumu, gan arī enerģētikas nozaru transformāciju un ES Zaļā kursa īstenošanu. Kopumā pārējā rūpniecības nozarēs nodarbināto skaits periodā no 2025.-2030. gadam varētu pieaugt par gandrīz 500 nodarbināto.

Nodarbināto skaita samazinājums varētu būt vērojams arī lauksaimniecības un mežizstrādes nozarēs, kas lielā mērā saistāms ar nozaru efektivizācijas turpināšanos. Periodā no 2026.-2030. gadam sagaidāms, ka lauksaimniecības un mežizstrādes nozarē nodarbināto skaits varētu samazināties par 500 nodarbinātajiem.

Ņemot vērā ģeopolitisko situāciju un loģistikas ceļu pārorientāciju, nodarbināto skaits vidējā termiņā varētu turpināt samazināties transporta pakalpojumos. Sagaidāms, ka nodarbināto skaits transporta pakalpojumos periodā no 2026.-2030. gadam varētu samazināties par 4 tūkstošiem.

Līdz ar darba vietu automatizācijas tendencēm, nodarbināto skaits nākamajos gados varētu turpināt samazināties mazumtirdzniecības segmentā līdz ar plašāku pašapkalpošanās kasu sistēmu, kā arī citu automatizētas tirdzniecības risinājumu ieviešanu nozarē. Sagaidāms, ka kopumā tirdzniecības nozarē nodarbināto skaits periodā no 2025.-2030. gadam varētu samazināties par 5,7 tūkst. nodarbināto.

II DAĻA. EKONOMISKĀS POLITIKAS PRIORITĀTES

8. CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBA

8.1. CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBAS JAUTĀJUMU PĀRVALDĪBA

Latvijas darba tirgus jau ilgstoši saskaras ar izaicinājumiem, kurus ietekmē negatīvas demogrāfijas tendences un darbaspēka novecošanās, darba vietu koncentrēšanās vidējās un zemas produktivitātes līmenī, kā arī nepietiekams prasmju piedāvājums (skat. 7.3. nodaļā informāciju par darba tirgus prognozēm).

Darba tirgus neatbilstības saasina arī izteiktās reģionālās atšķirības. Jaunās darba vietas galvenokārt veidojas ekonomiski aktīvākajos reģionos un lielajās pilsētās, savukārt mazāk attīstītos reģionos, īpaši Latgalē, saglabājas augsts bezdarba līmenis. Reģionālās atšķirības kavē sabalansētu darba tirgus attīstību. Savukārt darba tirgus reģionālo izlīdzināšanos kavē zemā darbaspēka reģionālā mobilitāte jeb spēja operatīvi mainīt darba vietu un dzīvesvietu. Šo izaicinājumu ēnā ir saskatāma būtiska ietekme uz Latvijas ilgtspējīgu tautsaimniecības izaugsmi un globālo konkurētspējas saglabāšanu.

EM ir izstrādājusi **Cilvēkkapitāla attīstības rīcības plānu 2024.–2027. gadam** (turpmāk – Rīcības plāns), kura virsmērķis ir nodrošināt koordinētu cilvēkkapitāla jautājumu pārvaldību, veicinot darbaspēka efektīvu iekļaušanos nākotnes darba tirgū.

Rīcības plānā ir izvirzīti pieci galvenie rīcības virzieni, kurus caurvij divas horizontālās komponentes – datos un pierādījumos balstīti lēmumi, analītika un cilvēkkapitāla jautājumu pārvaldība:

- STEM izglītība un prasmes – identificētie pasākumi ir paredzēti darba devēju līdzdalības palielināšanai cilvēkkapitāla attīstībā, īpaši STEM jomā, kvalitātes un pārvaldības stiprināšanai, finansiālā atbalsta sistēmas pilnveidei studējošajiem, īpaši STEM jomās, un mācību materiālu nodrošināšanai, īpaši STEM jomās;
- darba tirgus paplašināšana – identificētie pasākumi ir vērsti uz darbaspēka mobilitāti un mājokļu pieejamību, ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju grupu motivāciju un iesaisti darba tirgū, darbaspēka novecošanās tendencēm un veselīgu darba vidi;
- kvalificētu darbinieku piesaiste – identificētie pasākumi ir vērsti uz darbaspēka imigrācijas procesu pilnveidi un ārvalstīs studējošo Latvijas studentu un Latvijā studējošo ārvalstu studentu piesaisti;
- pieaugušo izglītības piedāvājums un kvalitāte, prasmes – identificētie pasākumi ir paredzēti pieaugušo mācīšanās kultūras attīstībai sabiedrībā un darbinieku prasmju pilnveides un pārkvalifikācijas nodrošināšanai;
- atbalsts uzņēmēju uzņēmīgumam – identificētie pasākumi ir vērsti uz atbalsta pieejamību uzņēmējiem pārkvalificēšanās iespējām un zināšanu kapacitātes celšanai.

Lai veicinātu izmaiņas darba tirgū, nodrošinot tautsaimniecībai nepieciešamos speciālistus un tādējādi sekmējot ekonomikas izaugsmi, 2016. gadā tika izveidota Nodarbinātības padome trīs ministru (ekonomikas, izglītības un zinātnes, labklājības) sastāvā. MK 2023. gada 6. jūnijā apstiprināja **Cilvēkkapitāla attīstības padomes** nolikumu, atbalstot trīs ministru – ekonomikas, izglītības un zinātnes un labklājības – vienošanos pārveidot līdzšinējo Nodarbinātības padomi, veidojot ciešāku sasaisti ar valdības deklarācijā dotajiem uzdevumiem darbaspēka jautājumu pārvaldības un cilvēkkapitāla attīstības jomā.

Cilvēkkapitāla attīstības padomē 2024. gadā:

- konceptuāli atbalstīts EM sagatavotais priekšlikums “zaļā koridora” kritēriju piemērošanai ārvalstniekiem, lai samazinātu administratīvo slogu un paātrinātu administratīvos procesus;
- konceptuāli atbalstīts EM izstrādātais pieaugušo izglītības pārvaldības modelis pieaugušo mācībām, kas tiek finansētas no publiskā finansējuma;
- konceptuāli atbalstīta EM ideja par Vienas pieturas aģentūras izveidi augsti kvalificētu darbinieku no ārvalstīm piesaistei, darbs pie koncepta pilnveides vēl turpinās;

- izskatīti Darba likuma grozījumu priekšlikumi un rosinātas tālākās diskusijas par tiem;
- iesāktas diskusijas par mākslīgā intelekta mācību iespējām publiskajā sektorā.

Ar ekonomikas ministra rīkojumu 2024. gada 17. jūlijā tika izveidota **Apvienotā pieaugušo izglītības koordinācijas komisija** EM, LM, IZM, LDDK, LABS un citu pārstāvēto institūciju ekspertu sastāvā, lai nodrošinātu saskaņotu starpinstitūciju sadarbību un pārvaldības koordināciju pieaugušo izglītības jomā. Komisijas uzdevums ir noteikt, izskatīt, apstiprināt un aktualizēt EM, IZM un LM atbildībā esošo valsts budžeta, Latvijas ANM plāna un ES fondu finansēto pieaugušo izglītības pasākumu prioritāri atbalstāmās mērķgrupas, mācību virzienus un jomas, izglītības programmas vai plānotos mācību kursus, nepieciešamības gadījumā nosakot mācību apjomu un prioritāri apgūstamās prasmes, kā arī citus atbalsta pasākumus nodarbināto, bezdarbnieku, darba meklētāju un bezdarba riskam pakļauto personu konkurētspējas veicināšanai darba tirgū, saskaņā ar cilvēkkapitāla attīstības stratēģiskajiem mērķiem, darba tirgus un tautsaimniecības nozaru attīstības prognozēm.

Komisijas darbi un paveiktais 2024. gadā:

- sagatavots un izskatīts ietvars pieaugušo mācību vajadzību noteikšanas mehānismam/metodoloģijai, veicot darba tirgus pieprasījumam un tautsaimniecības nozaru attīstībai nepieciešamo profesionālo kvalifikāciju prioritizēšanu un pieaugušo mācību pasūtījumu;
- apstiprināts pieaugušo mācību piedāvājums SAM 4.2.4.2. pasākumam "Atbalsts pieaugušo individuālajās vajadzībās balstītai pieaugušo izglītībai";
- turpinātas diskusijas ar darba devējiem un iesaistītajām institūcijām par pieaugušo mācību vajadzību noteikšanas metodoloģijas pilnveidi, iekļaujot neformālo izglītību un prasmju aspektu.

8.2. ATBALSTS UZŅĒMĒJIEM CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBAI

EM līdzās LM un IZM ir izstrādājusi un īsteno vairākus pasākumus cilvēkkapitāla attīstības atbalstam. EM kompetencē pasākumi galvenokārt ir saistīti ar atbalstu uzņēmējiem nodarbināto prasmju pilnveidei un ar kvalificēta darbaspēka piesaisti.

PRASMJU PILNVEIDE

Lai nodrošinātu atbalstu darba devēju darbinieku kvalifikācijas ieguvei, pārkvalificēšanai vai prasmju ieguvei vai pilnveidošanai, lai sekmētu darbaspēka produktivitātes paaugstināšanu, 2024. gada 25. jūnijā MK apstiprināti noteikumi Nr. 413 "Eiropas Savienības kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam 4.2. prioritārā virziena "Izglītība, prasmes un mūžizglītība" 4.2.4. specifiskā atbalsta mērķa "Veicināt mūžizglītību, jo īpaši piedāvājot elastīgas prasmju pilnveides un pārkvalifikācijas iespējas visiem, ņemot vērā uzņēmējdarbības un digitālās prasmes, labāk prognozējot pārmaiņas un vajadzību pēc jaunām prasmēm, pamatojoties uz darba tirgus vajadzībām, atvieglojot karjeras maiņu un sekmējot profesionālo mobilitāti" 4.2.4.1. pasākuma "Atbalsts nozaru vajadzībās balstītai pieaugušo izglītībai" pirmās kārtas īstenošanas noteikumi". Kopumā atbalstu saņems 13 biedrības par kopējo finansējumu 12,2 milj. EUR. Plānots, ka līdz 2029. gada beigām mācībās tiks iesaistītas vismaz 8000 nodarbinātās personas.

Lai sekmētu uzņēmuma digitālo transformāciju un konkurētspēju, MK 2023. gada 12. septembrī apstiprināti noteikumi Nr. 529 "Eiropas Savienības Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 2. komponentes "Digitālā transformācija" 2.3. reformu un investīciju virziena "Digitālās prasmes" 2.3.1.2.i. investīcijas "Uzņēmumu digitālo prasmju attīstība" īstenošanas noteikumi", kas paredz atbalstu uzņēmumu darbinieku digitālo prasmju attīstīšanai, sākot ar 2024. gadu. Mērķis ir pilnveidot Latvijas sīko (mikro), mazo, vidējo un lielo komersantu digitālās, robotizācijas un automatizācijas prasmes, tostarp prasmes, kas sekmētu eksporta veicināšanu, augsta līmeņa digitālās pārvaldības pamatprasmes uzņēmumu vadības līmenī un prasmes digitālo tehnoloģiju izmantošanai dažādos uzņēmējdarbības procesos. Mācības digitālo prasmju pilnveidei uzņēmumu darbiniekiem ir pieejamas caur Eiropas digitālās inovācijas centriem (EDIC) vai konkursa kārtībā atlasītām uzņēmumus pārstāvošajām organizācijām jeb nozares asociācijām. Investīcijai pieejamais ANM finansējums ir 20 milj. EUR. Līdz 2024. gada beigām mācības nodrošinātas apmēram 500 komersantiem. Plānots, ka investīcijas ietvaros atbalstu darbinieku digitālo prasmju pilnveidei līdz 2026. gada vidum saņems vismaz 2500 komersantu.

2023. gadā noslēdzās EK Tehniskā atbalsta instrumenta projekts "Atbalsts darba devējiem prasmju attīstīšanas veicināšanā Latvijā" (*Support employers in promoting skills development in Latvia*)¹, kuru īstenoja OECD sadarbībā ar EK Strukturālo reformu atbalsta ģenerāldirektorātu. Projekta mērķis bija sniegt atbalstu Latvijai normatīvā regulējuma izstrādē, kas atbalstītu un stimulētu darba devējus paaugstināt savu darbinieku prasmes vai veicināt pārkvalifikāciju. Projekta rezultātā Latvijai sniegtas rekomendācijas, kas paredz pilnveidot un pielāgot dažāda veida atbalstu MVU un veidot uzņēmumu spējas un mācību kultūru uzņēmumos. Uzsākti vairāki pasākumi, lai ieviestu rekomendācijas un nodrošinātu ilgtspējīgu reformu darba devēju nodarbināto prasmju pilnveidē.

Lai ieviestu OECD ieteikumu paplašināt atbrīvojumus no nodokļiem augstākās izglītības un vispārējās izglītības programmās, Saeima 2023. gada 7. decembrī pieņēma likumprojektu "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"", kas paredz, ka darba devēja apmaksātā mācību maksa par darbinieka augstākās izglītības iegūšanu valsts akreditētās Latvijas izglītības iestādēs, ES dalībvalstu un Eiropas Ekonomikas zonas valstu mācību iestādēs nav uzskatāma par algota darba ienākumu, ja augstākās izglītības iegūšana saistīta ar tādu prasmju iegūšanu, kas nepieciešama darba devējam. Minētie grozījumi stājās spēkā 2024. gada 1. janvārī. Tādējādi ar minētajiem grozījumiem likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" tiek sniegta iespēja uzņēmējiem apmaksāt darbiniekiem augstāko izglītību, neapliekot minēto labumu darbiniekam/darba devējam ar darbaspēka nodokļiem.

Viena no EM prioritātēm 2024. gadā ir cilvēkkapitāla un produktivitātes attīstības veicināšana, kas ietver ar darbaspēka nodokļiem neapliekamo izdevumu pārskatīšanu un jauno vecāku ātrāku atgriešanu darba tirgū. FM vadītajā Nodokļu politikas pilnveidošanas koordinēšanas darba grupā EM virzīja iniciatīvu nodrošināt lielāku vecāku pabalsta daļas izmaksu strādājošajiem vecāku pabalsta saņēmējiem 75 % apmērā, nevis 50 % apmērā, kā tas ir pašreiz. Šāds regulējums sekmētu ēnu ekonomikas mazināšanu un samazinātu darbinieku trūkumu. Lai veicinātu darbinieku mobilitāti, EM piedāvāja paplašināt IIN atvieglojumu apmēru maksājumiem, ko darba devējs veic atbilstoši koplīgumiem par ārstniecības un ēdināšanas izdevumiem, izmitināšanas un transporta izdevumiem. Iniciatīvas ir iestrādātas likumprojektos "Grozījumi likumā Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" un "Grozījums likumā Par maternitātes un slimības apdrošināšanu", kas 2024. gada 8. oktobrī pieņemti MK, iekļauti likumprojekta "Par valsts budžetu 2025. gadam un budžeta ietvaru 2025., 2026. un 2027. gadam" pavadošo likumprojektu paketē un šobrīd ir izskatīšanā Saeimas atbildīgajās komisijās.

KVALIFICĒTA DARBASPĒKA PIESAISTE

Pašlaik notiek aktīvs darbs pie darbaspēka imigrācijas procesu pilnveides. Ar mērķi izvairīties no ilgstoša darbaspēka trūkuma 2024. gadā tika veikti grozījumi normatīvajos aktos:

- Imigrācijas likumā tika iekļauti gadījumi, kuros Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde var pieņemt lēmumu par aizliegumu fiziskai vai juridiskai personai uzaicināt ārvalstnieku;
- MK noteikumos Nr. 225 "Noteikumi par ārzemniekam nepieciešamo finanšu līdzekļu apmēru un finanšu līdzekļu esības konstatēšanu" grozījumi paredz, ja ārvalstnieks saņem vīzu un tiesības uz nodarbinātību, darba samaksa tiek noteikta ne mazāka par Latvijā strādājošo mēneša vidējo bruto darba samaksu nozarē iepriekšējā gadā vai ar nozares ģenerālvienošanos, kas ir noslēgta atbilstoši Darba likuma 18. panta ceturtajai daļai, noteikto minimālo algu;
- MK noteikumos Nr. 55 "Noteikumi par ārzemnieku nodarbināšanu" grozījumi paredz mazināt darbaspēka imigrācijas sistēmas negodprātīgas izmantošanas riskus, nosakot sadarbības ar Nodarbinātības valsts aģentūru pienākumu darba devējiem, tādējādi veicinot sadarbību starp darba devējiem un valsts institūcijām, atbalstot Latvijas darba tirgum nepieciešamā darbaspēka piesaisti;

Turpinās darbs pie MK noteikumu "Kārtība, kādā nodrošina prioritāru publisku pakalpojumu sniegšanu komersantiem" izstrādes, kuri paredz veidot eksporta veicināšanai un investīciju piesaistei draudzīgu uzņēmējdarbības vidi, tostarp – nodrošināt ārvalstu darbaspēka piesaisti Latvijas ekonomikas un darbaspēka vajadzību nodrošināšanai, mazinot administratīvo slogu un paātrinot administratīvos saskaņošanas procesus Latvijas tautsaimniecībai nozīmīgiem komersantiem.

Turklāt EM sadarbībā ar iesaistītajām valsts iestādēm 2024. gadā uzsāka darbu pie "Vienas pieturas" aģentūras izveides augsti kvalificētu ārvalstu talantu piesaistei. Paredzēts, ka "Vienas pieturas" aģentūra nodrošinās ārvalstniekiem visaptverošu informāciju par visiem ārvalstu talanta ceļa posmiem un sniegs dažādus pakalpojumus vienuviet. Paredzēts, ka centrā uz vietas atradīsies ar migrācijas jautājumiem saistīto valsts iestāžu pārstāvji, vienkopos sniedzot visus nepieciešamos pakalpojumus, piemēram, tiks sniegtas konsultācijas ar uzturēšanās atļaujām, nodokļiem un darba tiesībām saistītos jautājumos un citi pakalpojumi.

Pašlaik EM norit darbs pie dažādu inovatīvu risinājumu testēšanas reālā laika datu ieguvei par darba tirgū pieprasītajām profesijām un prasmēm, t. sk. tiek plānots nākotnē darba tirgus vajadzību noteikšanā izmantot mākslīgā intelekta risinājumus.

¹ Plašāka informācija par projektu pieejama: <https://www.oecd.org/skills/employer-training-support-latvia.htm>.

9. LATVIJAS IEKĻAUŠANĀS ES EKONOMISKAJĀ POLITIKĀ UN STRUKTŪRPOLITIKĀ

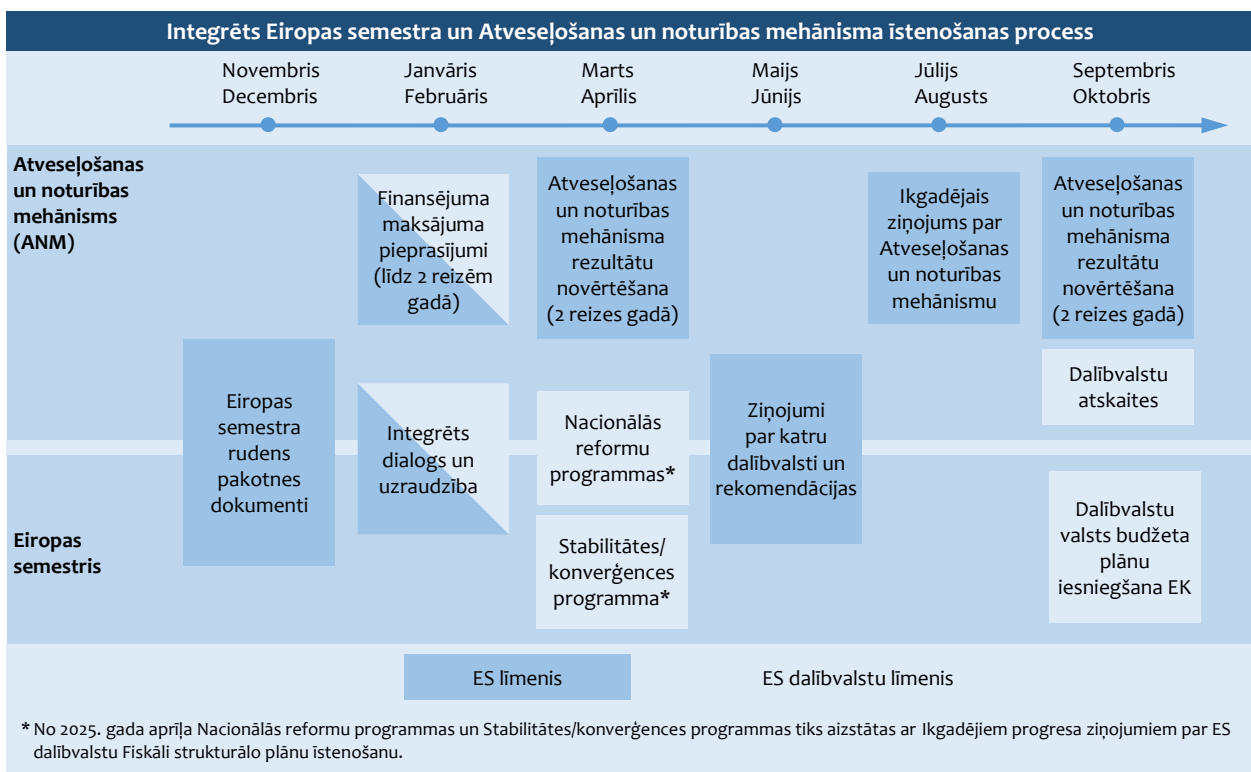
9.1. EIROPAS SEMESTRIS

2010. gada 12. janvārī EK publicēja Ikgadējo izaugsmes pārskatu, kurā tika piedāvāts sākt jaunu ekonomiskās politikas uzraudzības un koordinācijas mehānismu ES – Eiropas semestri. Kopš 2011. gada Eiropas semestris sākas katru gadu novembrī, kad EK publicē galvenos dokumentus (tā dēvētā Eiropas semestra rudens pakotne), ar kuru izvērtēšanu sākas nākamā gada Eiropas semestris, un tie ir: Ikgadējais ilgtspējīgas izaugsmes pārskats (*Annual Sustainable Growth Survey*), Agrās brīdināšanas mehānisma ziņojums (*Alert Mechanism Report*), Vienotā nodarbinātības ziņojuma projekts (*Draft Joint Employment Report*), EK priekšlikums ES Padomes rekomendācijām eirozonai un citi dokumenti. Šajos dokumentos EK izvērtē esošo ekonomisko situāciju ES kopumā un piedāvā ekonomiskās politikas prioritātes nākamajam gadam. Šie dokumenti ir pamats turpmākām diskusijām starp ES dalībvalstīm un EK dažādās ES Padomes sanāksmēs.

Savukārt ES attiecīgo dalībvalstu līmenī saskaņā ar Eiropas semestra procesu dalībvalstīm katru gadu ir jāizstrādā un līdz aprīļa vidum jāiesniedz EK nacionālās programmas (Nacionālā reformu programma un Stabilitātes programma vai Konverģences programma). Pēc abu dokumentu iesniegšanas EK sagatavo vērtējumu un maija beigās sniedz priekšlikumu ES Padomes rekomendācijām ES dalībvalstīm, kas tiek apspriests dažādās ES Padomes sanāksmēs un apstiprināts jūnija Eiropadomes sanāksmē.

EK ziņojumi par katru ES dalībvalsti (*Country Reports*), kas tiek publicēti katru gadu pavasarī, ir vēl viens svarīgs Eiropas semestra procesa elements. Šajos ziņojumos EK piedāvā detalizētu analīzi par katru ES dalībvalsti, tās ekonomikas situāciju, galvenajiem izaicinājumiem un notiekošajām reformām.

9.1. attēls

Līdz ar ES Atveseļošanas un noturības mehānisma² izveidi, kas tika integrēts Eiropas semestra procesā, ES dalībvalstīm divas reizes gadā jā sagatavo atskaites EK par ES dalībvalstu atveseļošanas un noturības plānu īstenošanu, tajos noteikto rezultātīvo rādītāju un mērķu izpildi u. tml. Turklāt ES dalībvalstu reformu programmās ir jāveido atsauces uz atveseļošanas un noturības plāniem, jo abi procesi ir integrēti. Ziņojumos par katru ES dalībvalsti (*Country Reports*) EK vērtē arī progresu atveseļošanas un noturības plānu īstenošanā (skat. 9.1. attēlu).

Latvijas nacionālā reformu programma "Eiropa 2020" stratēģijas īstenošanai (turpmāk – Latvijas NRP) tika apstiprināta 2011. gada 26. aprīlī MK vienlaikus ar Latvijas Konverģences programmu 2011.–2014. gadam. Abas minētās programmas tika iesniegtas EK 2011. gada 29. aprīlī. Kopš tā laika Latvija katru gadu izstrādāja un iesniedza EK Progresā ziņojumus par Latvijas NRP īstenošanu.

Atbilstoši Eiropas semestra virzības procesam 2024. gada 14. maijā MK apstiprināja trīspadsmito **Progresā ziņojumu par Latvijas NRP īstenošanu** (turpmāk – Progresā ziņojums), kas tika iesniegts EK kopā ar Latvijas Stabilitātes programmu 2024.–2027. gadam.

2024. gada EK Ziņojums par Latviju

2024. gada EK Ziņojumā par Latviju ir sniegts pārskats un analīze par Latvijas tautsaimniecības attīstību, raksturotas ES finansējuma prioritātes un izmantošana, t. sk. Kohēzijas politikas un Latvijas ANM plāna kontekstā, atspoguļots EK redzējums par Latvijas ekonomikas politikas prioritātēm, kurām valdībai jāpievērš uzmanība, un atspoguļoti galvenie EK secinājumi.

2024. gada EK Ziņojumā par Latviju norādīts, ka Latvijas tautsaimniecības izaugsme 2023. gadā negatīvi ietekmēja augsta inflācija un procentu likmes, bet 2024. gadā ir sagaidāma neliela izaugsme. Situācija Latvijas darba tirgū joprojām ir saspringta darbaspēka trūkuma dēļ, un reālo algu pieaugums ir atsācies 2023. gada otrajā pusgadā. Neskatoties uz Latvijas salīdzinoši zemo valsts parāda līmeni, pastāv izaicinājumi attiecībā uz Latvijas fiskālās politikas īstenošanu tuvākajos gados. Šie fiskālās politikas izaicinājumi ir saistīti ar nepieciešamību nodrošināt budžeta izdevumus iekšējai un ārējai drošībai, publisko pakalpojumu uzlabošanai un liela mēroga ES fondu finansēto projektu līdzfinansēšanai. Latvijas tautsaimniecības attīstības izaicinājumi ir saistīti arī ar zemo produktivitātes līmeni salīdzinājumā ar ES vidējo un nepieciešamību veicināt produktivitātes un ienākumu konverģenci, ienākumu nevienlīdzības un nabadzības līmeņa samazināšanu, sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanās nodrošināšanu, kā arī reģionālo atšķirību mazināšanu.

Kā prioritāros pasākumus, kuriem valdībai jāpievērš pastiprināta uzmanība, EK piedāvā:

- nodokļu politikas pielāgošanu pieaugošajām publisko pakalpojumu vajadzībām;
- nabadzības un ienākumu nevienlīdzības mazināšanu;
- atbilstošā finansējuma nodrošināšanu veselības aprūpei un ilgtermiņa aprūpei;
- uzņēmējdarbības vides uzlabošanu;
- darbaspēka pieejamību un prasmju uzlabošanu;
- atjaunojamās enerģijas izmantošanas veicināšanu, energoefektivitātes palielināšanu un dekarbonizāciju.

2024. gada EK Ziņojums par Latviju ir pamats EK priekšlikumam ES Padomes rekomendācijām Latvijai.

Progresā ziņojumā ir atjaunots Latvijas NRP aprakstītais vidēja termiņa makroekonomiskais scenārijs, izvērtēts Latvijas progress 2023. gada ES Padomes rekomendāciju izpildē, sniegta informācija par Eiropas Sociālā tiesību pilāra īstenošanu Latvijā un raksturots progress ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanā. Progresā ziņojums parāda, ka visu ES Padomes rekomendāciju īstenošana ir procesā un Latvija kopumā virzās uz ANO ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanu.

2024. gada ES Padomes rekomendācijas Latvijai

Latvijai 2024.–2025. gadā tiek rekomendēts:

- 1) laikus iesniegt vidēja termiņa fiskāli strukturālo plānu. Ievērojot reformētā Stabilitātes un izaugsmes pakta prasības, ierobežot neto izdevumu pieaugumu 2025. gadā līdz līmenim, kas vidējā termiņā nodrošina vispārējās valdības budžeta deficīta saglabāšanu zem Līgumā noteiktās atsauces vērtības, kura ir 3 % no IKP, un vispārējās valdības parādu saglabāšanu piesardzīgā līmenī. Paplašināt nodokļu uzlikšanu, tostarp īpašumam un kapitālam, un stiprināt veselības aprūpes un sociālās aizsardzības adekvātumu;
- 2) turpināt ātru un efektīvu atveseļošanas un noturības plāna, arī "REPowerEU" nodaļas, īstenošanu, nodrošinot reformu un investīciju pabeigšanu līdz 2026. gada augustam. Paātrināt kohēzijas politikas programmu īstenošanu. Saistībā ar vidusposma pārskatīšanu turpināt vērēt uzmanību uz saskaņotajām prioritātēm, rīkojoties tā, lai sekmīgāk novērstu iesakņojušās reģionālās atšķirības un nevienlīdzību, vienlaikus ņemot vērā Eiropas stratēģisko tehnoloģiju platformas piedāvātās iespējas uzlabot konkurētspēju;
- 3) uzlabot uzņēmējdarbības vidi, samazinot administratīvo un regulatīvo slogu uzņēmumiem un uzlabojot mazo un vidējo uzņēmumu piekļuvi finansējumam, kas izdarāms, piemēram, ar tādu publisko aizdevumu un garantiju shēmu palīdzību, kuras vērstas uz stratēģiski nozīmīgu investīciju atvieglošanu, kā arī stiprinot konkurenci finanšu tirgos. Novērst darbaspēka trūkumu un prasmju nepietiekamību, īpaši STEM jomā un citās specialitātēs, kas nepieciešamas zaļās un digitālās pārkārtošanās norisei, kā arī sociālās aprūpes un veselības aprūpes jomā, tostarp ar mērķtiecīgas prasmju pilnveides un pārkvalifikācijas palīdzību;
- 4) paātrināt vēja un saules enerģijas izmantošanu, uzlabojot atļauju piešķiršanas procedūras un sekmējot pieprasījuma puses elastību. Sekmēt pāreju uz aprītes ekonomiku, pievēršoties ekoinovācijai un ilgtspējīgai resursu pārvaldības praksei.

² Skat. 2023. gada Latvijas ekonomikas attīstības pārskata 9.2. nodaļu: <https://www.em.gov.lv/lv/media/18864/download?attachment>.

Novērtējot ES dalībvalstu iesniegtās programmas un to īstenošanu, 2024. gada 19. jūnijā EK publicēja ziņojumus par katru ES dalībvalsti, tostarp arī par Latviju, un priekšlikumus ES Padomes rekomendācijām ES dalībvalstīm, kas pēc diskusijām dažādās ES Padomes sanāksmēs 2024. gada 17. oktobrī tika apstiprinātas Eiropadomes sanāksmē.

Valdības pasākumi, kas plānoti ES Padomes rekomendāciju izpildei, ir iekļauti valdības rīcības plānā. ES Padomes rekomendācijas Latvijai ir būtisks elements ekonomikas politikas prioritāšu noteikšanā, nepieciešamo reformu un politikas pasākumu formulēšanā, kā arī Latvijas nacionālās reformu programmas, Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna un Latvijas stabilitātes programmas veiksmīgā īstenošanā.

Jāatzīmē, ka Latvijas nacionālās reformu programmas, Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna un Latvijas stabilitātes programmas īstenošana notiek ciešā sadarbībā ar EK. Iepriekš minēto programmu īstenošanas progress tiek regulāri apspriests divpusējās sarunās starp Latviju un EK.

2024. GADA EIROPAS SEMESTRA IZMAIŅAS – FISKĀLI STRUKTURĀLIE PLĀNI

2024. gada 30. aprīlī stājās spēkā ES Stabilitātes un izaugsmes pakta reformas ietvaros pieņemtie tiesību akti (jaunie ES fiskālie noteikumi). Līdz ar regulējuma stāšanos spēkā katrai ES dalībvalstij³ jāizstrādā jauns dokuments – **Fiskāli strukturālais plāns** (aizstājot līdzšinējo Stabilitātes programmu un Nacionālo reformu programmu, kas katru gadu tika gatavotas un iesniegtas EK Eiropas semestra procesa ietvaros). Līdz ar to Fiskāli strukturālais plāns aptver valsts fiskālo politiku, kā arī investīcijas un reformas turpmāko četrus gadu periodam.

Saskaņā ar MK 2024. gada 28. marta rīkojumu Nr. 235 "Par likumprojekta "Par valsts budžetu 2025. gadam un budžeta ietvaru 2025., 2026. un 2027. gadam" sagatavošanas grafiku" Latvija sagatavoja **Fiskāli strukturālo plānu 2025.–2028. gadam**⁴ (turpmāk – FSP), kas 2024. gada 14. oktobrī tika apstiprināts MK un iesniegts EK un ES Padomei.

Latvijas Fiskāli strukturālais plāns 2025.–2028. gadam – īss kopsavilkums

Latvijas FSP sastāv no fiskālās politikas daļas (sagatavoja FM) un strukturālās daļas (sagatavoja EM sadarbībā ar citām ministrijām un publiskās pārvaldes iestādēm). Par Latvijas FSP īstenošanu un uzraudzību ir atbildīga FM.

Fiskālās politikas daļa

Saskaņā ar jauno ES ekonomikas pārvaldības modeli ES dalībvalstīm jānodrošina, ka ilgtermiņā (līdz 2038. gadam) valsts parāds atrodas zem 60 % no IKP (vai arī ticami samazinās no pašreizējajiem augstajiem līmeņiem) un deficīts ir zem 3 % no IKP. Līdz ar to no 2025. līdz 2028. gadam valsts no 2024. gada stāvokļa pakāpeniski ir jāievirza jaunajā "fiskālajā trajektorijā" – veicot konsolidāciju, ekspansiju vai tikai mazliet koriģējot virzienu. Jāatzīmē, ka Latvija jau atrodas tuvu savai nepieciešamai trajektorijai, tāpēc nav nepieciešams veikt konsolidāciju, tomēr nav arī lielas pozitīvas fiskālās telpas ekspansijai. Latvijas FSP ietvaros plānotā fiskālā politika paredz "virziena nelielu koriģēšanu".

Jaunais ES ekonomikas pārvaldības modelis kā galveno fiskālo rādītāju izvirza izdevumu pieauguma nosacījumu (iepriekšējā modelī galvenais fiskālais rādītājs bija strukturālā bilance). Izdevumu pieaugums pa gadiem tiek noteikts visam laika periodam no 2025. līdz 2028. gadam vienu reizi ar šo FSP un turpmāk netiek mainīts. Tas nozīmē, ka atšķirībā no vecā modeļa, kur pieļaujams izdevumu apjoms tika koriģēts atbilstoši ieņēmumu (un ekonomikas) izmaiņām, jaunajā modelī ieņēmumu (un ekonomikas) labāka vai sliktāka attīstība nedod iespēju palielināt izdevumus vai nerada nepieciešamību tos samazināt. Ar šādām izmaiņām tiek nodrošināta fiskālās politikas stabilitāte vidējā termiņā.

Latvija apņemas ievērot šādu ikgadēju neto valsts finansēto primāro izdevumu maksimālo pieaugumu: 2025. gadā – par 5,9 %, 2026. gadā – 3,6 %, 2027. gadā – 3,4 % un 2028. gadā – 3,3 %.

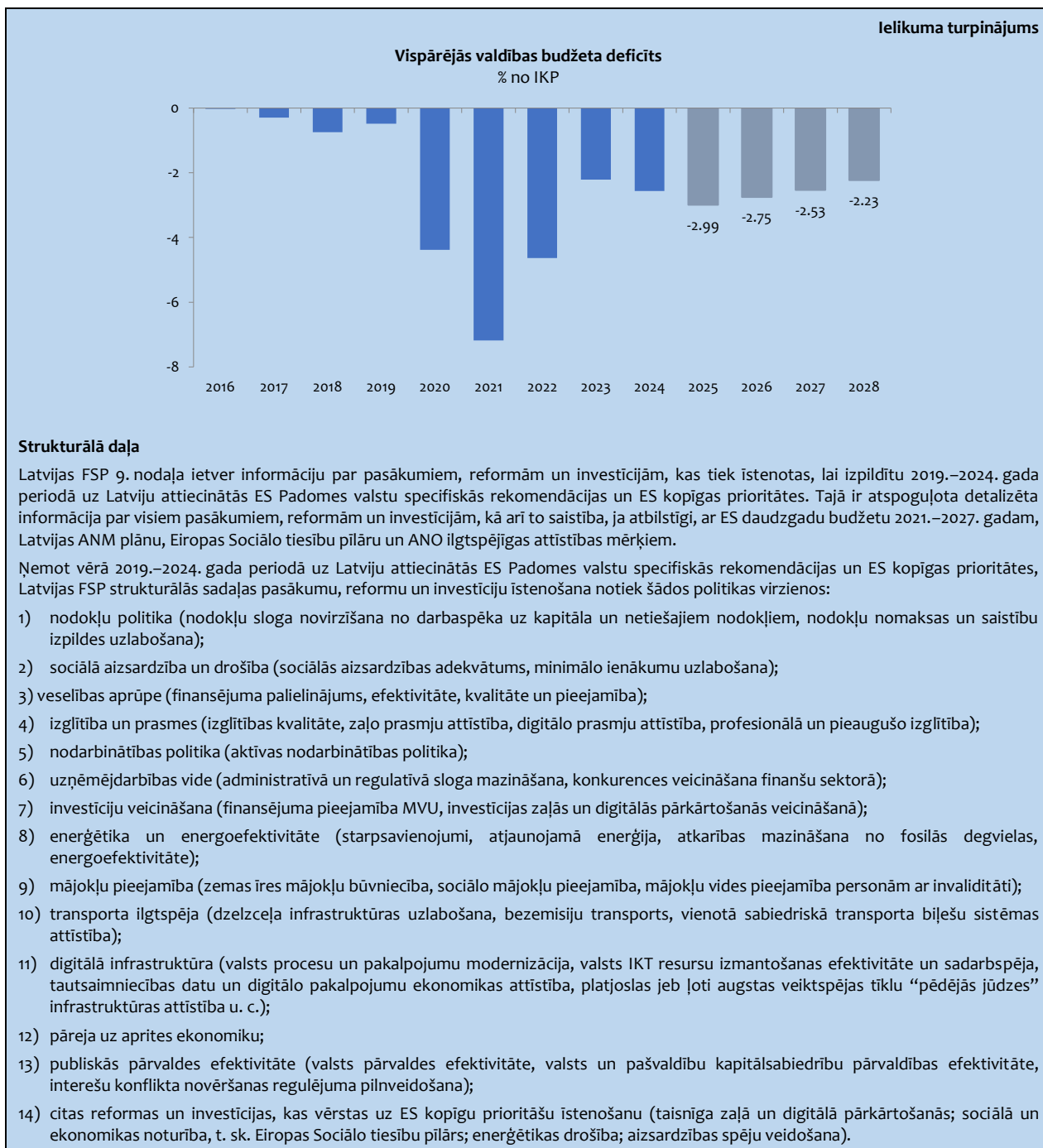
Latvijas FSP ietvertu pasākumu kopums nodrošina vispārējās valdības budžeta deficīta pieauguma pārtraukšanu un deficīta pakāpenisku samazināšanu 2025.–2028. gada posmā.

Latvijas FSP ietver arī politikas pasākumus, ar kuru palīdzību tiek nodrošināta valsts iekļūšana atbilstošā "fiskālajā trajektorijā". Šiem pasākumiem jaunajā ES fiskālās pārvaldības ietvarā ir lielāka nozīme nekā līdz šim izstrādātajā Stabilitātes programmā, jo līdz 2028. gadam jauni pasākumi nebūs iespējami, ja vien neveiks izmaiņas nodokļu politikā vai neatteiksies no kāda esoša pasākuma.

Līdz ar to plāns ietver ne tikai fiskālos rādītājus, bet arī politiku kopumu (plāna strukturālās politikas), kas tiek īstenots ar plānā norādītajām publiskajām finansēm un atbilst ES Padomes valstu specifiskajām rekomendācijām Latvijai, kas tika izteiktas 2019.–2024. gada periodā.

³ Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2024. gada 29. aprīļa Regulas (ES) 2024/1263 par ekonomikas politikas efektīvu koordināciju un budžeta daudzpusēju uzraudzību un ar ko atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 1466/97 prasībām.

⁴ Latvijas Fiskāli strukturālais plāns 2025.–2028. gadam: https://tapportals.mk.gov.lv/attachments/legal_acts/document_versions/aafdc2f9-caof-406c-8fd1-dcd9e19f4d9e/download.

Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes regulas (ES) 2024/1263 13. pantu ES dalībvalstīm FSP jāpaskaidro, kā tās nodrošinās reformu un investīciju īstenošanu, reaģējot uz galvenajām problēmām un izaicinājumiem, kas apzinātas Eiropas semestra procesa ietvaros, jo īpaši ES Padomes rekomendācijās, un jāpaskaidro, kā attiecīgā ES dalībvalsts pievērsīsies šādām ES kopīgajām prioritātēm:

- taisnīga zaļā un digitālā pārkārtošanās, tostarp Regulas (ES) 2021/1119 noteiktie klimata mērķi;
- sociālā un ekonomiskā noturība, tostarp Eiropas sociālo tiesību pilārs;
- enerģētiskā drošība;
- aizsardzības spēju palielināšana.

Lai atvieglotu ES dalībvalstīm FSP izstrādi, EK izstrādāja FSP sagatavošanas vadlīnijas.⁵ Saskaņā ar šīm vadlīnijām katrai ES dalībvalstij FSP ietvaros ir jāaizpilda tabula, kurā ir jānorāda galvenie un būtiskākie pasākumi (reformas un investīcijas), tostarp tie, kuri ir saistīti ar 2019.–2024. gadu periodā valstij paredzētām ES Padomes rekomendācijām un to izpildi, vērsot īpašu uzmanību uz tām ES Padomes rekomendācijām, kuru izpildē, pēc EK viedokļa, nav sasniegts būtisks progress vai kuras nav pilnībā izpildītas. FSP jāapskata tas, kā šīs reformas un investīcijas atbilst attiecīgajām konkrētai valstij adresētajām ES Padomes rekomendācijām un palīdz īstenot attiecīgās ES kopīgās prioritātes. Piemēram, tie varētu būt pasākumi sociālajā, veselības, izglītības un mācību, pensiju un darba tirgus jomā, produktu tirgus reformas, nodokļu reformas, P&A, inovācijas, politikas veicināšana vai būtiskas investīcijas zaļajā un digitālajā pārkārtošanā, jo īpaši pasākumi, ko ES dalībvalstis ir izklāstījušas savos enerģētikas un klimata plānos un valstu stratēģiskajos ceļvežos digitālajai desmitgadei.

EK vērtējums par ES dalībvalstu Fiskāli strukturālajiem plāniem un eirozonas valstu budžeta plāna projektiem 2025. gadam

No divdesmit viena EK iesniegtā Fiskāli strukturālā plāna pēc EK novērtējuma divdesmit plāni atbilst jaunajām ES ekonomiskās pārvaldības principu prasībām, kas nozīmē, ka divdesmit ES dalībvalstu (Horvātija, Kipra, Čehija, Dānija, Igaunija, Somija, Francija, Īrija, Grieķija, Itālija, Latvija, Luksemburga, Malta, Polija, Portugāle, Rumānija, Slovākija, Slovēnija, Spānija un Zviedrija) fiskālā trajektorija veicinās ilgtspējīgu un leļupvērstu valsts parāda attīstību. Attiecībā uz šīm ES dalībvalstīm EK iesaka ES Padomei apstiprināt šajos plānos iekļautās neto budžeta izdevumu vērtības. Nīderlandes gadījumā EK ierosina ES Padomei ieteikt neto budžeta izdevumu vērtības, kas ir noteiktas 2024. gada jūnija EK sniegtajā tehniskajā dokumentā. EK vēl turpina vērtēt Ungārijas iesniegto Fiskāli strukturālo plānu.

Piecos no divdesmit Fiskāli strukturālajiem plāniem, kurus EK ir novērtējis pozitīvi, neto budžeta izdevumu trajektorijas sasniegšanas periods ir pagarināts no četriem uz septiņiem gadiem. Tas attiecas uz Somijas, Francijas, Itālijas, Spānijas un Rumānijas Fiskāli strukturālajiem plāniem.

Saskaņā ar EK priekšlikumu ES Padomes rekomendācijai Latvijai par Latvijas Fiskāli strukturālo plānu 2024.–2028. gadam Latvijai jānodrošina, lai neto budžeta izdevumu pieaugums nepārsniegtu noteiktos maksimumus, kā arī jānodrošina reformu un investīciju īstenošana, reaģējot uz galvenajām problēmām, kas noteiktas Eiropas semestra ietvaros, jo īpaši ES Padomes valstu specifiskajās rekomendācijās Latvijai un ES noteikto kopīgo prioritāšu kontekstā.

Pēc septiņpadsmit eirozonas valstu iesniegto valsts budžeta plāna projektu 2025. gadam novērtēšanas EK konstatēja, ka Grieķija, Kipra, Latvija, Slovēnija, Slovākija, Itālija, Horvātija un Francija ievēro EK fiskālās rekomendācijas. Igaunija, Vācija, Somija un Īrija pilnībā neievēro EK fiskālās rekomendācijas. Neskatoties uz to, ka Luksemburga, Malta un Portugāle ievēro neto budžeta izdevumu griestus, šīs valstis nav izpildījušas EK fiskālās rekomendācijas, jo nav atcēlušas ārkārtas enerģētikas atbalsta pasākumus, kā to bija rekomendējuši ES Padome. Nīderlandes gadījumā EK prognozē neto budžeta izdevumu griestu pārsniegšanu, kas nozīmē to, ka Nīderlande arī ir negatīvi novērtēta no EK puses. Lietuvas gadījumā EK uzskata, ka šai valstij pastāv risks pārsniegt neto budžeta izdevumu griestus.

Latvijas FSP izstrādes kontekstā pēc panāktas vienošanās ar Finanšu ministriju EM kā par Eiropas semestra procesa koordināciju atbildīga institūcija izstrādāja Latvijas FSP sadaļu, kas attiecas uz reformām un investīcijām, tostarp ES Padomes valstu specifisko rekomendāciju izpildi (līdz šim EM ar Eiropas semestra procesā iesaistītajām institūcijām gatavoja Latvijas Nacionālo reformu programmu un ikgadējos Progresā ziņojumus par šīs programmas īstenošanu).

Ievērojot Eiropas semestra procesu, 2024. gada 26. novembrī EK publicēja pirmo Eiropas semestra rudens dokumentu pakotnes daļu: EK priekšlikumu ES Padomes rekomendācijām divdesmit vienai ES dalībvalstij par to vidēja termiņa Fiskāli strukturālajiem plāniem; EK priekšlikumu ES Padomes rekomendācijām astoņām ES dalībvalstīm par pārmērīga budžeta deficīta procedūras izbeigšanu saskaņā ar Līguma par ES darbību 126. panta 7. punktu; EK ziņojumu saskaņā ar Līguma par ES darbību 126. panta 3. punktu par divām ES dalībvalstīm attiecībā uz 3 % no IKP budžeta deficīta kritērija ievērošanu; EK atzinumus par septiņpadsmit eirozonas dalībvalstu budžeta plānu projektiem. Pārējie Eiropas semestra rudens pakotnes dokumenti (2025. gada Agrās brīdināšanas mehānisma ziņojums, Vienotā nodarbinātības ziņojuma projekts, EK priekšlikums ES Padomes rekomendācijām eirozonai) publicēti 2024. gada 18. decembrī.

⁵ FSP sagatavošanas vadlīnijas: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:52024XC03975>.

EK priekšlikums ES Padomes rekomendācijām eirozonas ekonomikas politikai

2024. gada 18. decembrī publicētais EK priekšlikums ES Padomes rekomendācijām eirozonas ekonomikas politikai aicina eirozonas valstis 2025.–2026. gadā rīkoties gan individuāli, īstenojot nacionālos atveseļošanas un noturības plānus, gan kolektīvi Eurogrupas formātā, veicinot konkurētspēju, ekonomikas noturību, makroekonomisko un finanšu stabilitāti:

- 1) veicināt produktivitāti, novirzot resursus uz nozarēm, t.sk. potenciālajām nozarēm, ar augstu produktivitāti, uzlabojot preču un pakalpojumu tirgus darbību. Novērst inovācijas ekosistēmu sadrumstalotību un stiprināt to spēju radīt revolucionāras inovācijas, tostarp visprogresīvākajās digitālo un tīro tehnoloģiju un infrastruktūras jomās, kā arī veicināt jaunu digitālo un tīro tehnoloģiju ieviešanu un inovatīvās darbības plašākā kontekstā. Veicināt uzņēmumu ieguldījumus lietišķajā pētniecībā un inovācijā un pāreju uz tirgojamajiem produktiem. Īstenot politiku, lai veicinātu digitālo un augsto tehnoloģiju risinājumu ieviešanu uzņēmumos. Uzlabot uzņēmumu efektivitāti un spēju sasniegt optimālo mērugu, jo īpaši ar vienotā tirgus padziļināšanu. Uzlabot uzņēmējdarbības vidi, samazinot administratīvo slogu un regulējuma sarežģītību, kā arī novērst investīciju šķēršļus. Efektīvi vērst industriālo politiku uz stratēģiskajām nozarēm un tehnoloģijām, nodrošinot, ka valsts atbalsts nekropļo konkurenci vienotajā tirgū un efektīvi veicina konkurētspēju eirozonā un tās atvērto stratēģisko autonomiju. Veicināt uzņēmējdarbību un jaunu uzņēmumu izveidi. Attīstīt Eiropas Uzkrājumu un investīciju savienību, tostarp padziļinot saiknes starp Kapitāla tirgus savienības un Banku savienības projektiem, lai atbalstītu izaugsmi un investīcijas un uzlabotu konkurētspēju. Turpināt attīstīt Banku savienību un panākt progresu visos tās elementos un pabeigt krīzes pārvaldības reformu un noguldījumu apdrošināšanas sistēmu, lai nodrošinātu vērienīgus, saskaņotus un efektīvus rezultātus, kas atbilst Banku savienības pārskata mērķiem. Pieņemt atlikušos 2020. gada Kapitāla tirgus savienības rīcības plāna pasākumus un nodrošināt jau pieņemto pasākumu efektīvu īstenošanu, kā arī turpināt darbu pie Eurogrupas noteiktajiem pasākumiem attiecībā uz konkurētspējīgas un konsekventas Kapitāla tirgus savienības regulējošās un uzraudzības sistēmas darbību. Uzlabot uzņēmumu piekļuvi atbilstošam finansējumam, lai uzņēmumi, jo īpaši inovatīvie mazie un vidējie uzņēmumi, varētu augt un investēt, kā arī iedzīvotāju piekļuvi lielākai kapitāla tirgus ieguldījumu iespēju izvēlei. Izmantot ES finanšu instrumentu atbalstu, lai uzlabotu mazo un vidējo uzņēmumu piekļuvi kapitālam, jo īpaši inovācijai un paplašināšanai, maksimāli palielinot ES finansējumu. Mobilizēt riska kapitālu, jo īpaši jaunizveidotiem un paplašināmiem uzņēmumiem, izmantojot labi funkcionējošus un integrētus Eiropas kapitāla tirgus, lai novirzītu noguldījumus un riska kapitālu gan ES iekšienē, gan ārpus tās. Veicināt darbaspēka kvalifikācijas paaugstināšanu un pārkvalifikāciju un kvalitatīvas darba vietas, lai palielinātu produktivitāti un atbalstītu taisnīgu zaļo un digitālo pāreju. Veicināt darbu tirgus integrāciju, jo īpaši nepietiekami pārstāvēto iedzīvotāju grupu integrāciju, tostarp veicinot aktīvo darba tirgus politiku. Uzlabot izglītības un mācību politiku, tostarp profesionālo izglītību, lai uzlabotu izglītības rezultātus un nodrošinātu labāku atbilstību starp pieprasījumu un piedāvājumu. Veicināt materiālos un nemateriālos ieguldījumus kritiskajās tehnoloģijās, infrastruktūrā un kopīgu prioritāšu jomās, piemēram, digitālajā un zaļajā pārejā, un aizsardzības spēju veidošanā, mobilizējot privāto kapitālu un nodrošinot nepieciešamās publiskās investīcijas. Veicināt ieguldījumus P&A, jo īpaši privātā sektora ieguldījumus, izmantojot uzlabotu nosacījumu sistēmu investīcijām, strukturālajām reformām un uzlabotu publiskā finansējuma koordināciju, tostarp ES līmenī. Turpināt ātru Atveseļošanas un noturības plānu īstenošanu un pilnībā izmantot kohēzijas politikas programmas. Uzlabot politikas darbības efektivitāti, kas ir vērsta uz produktivitātes paaugstināšanu, nodrošinot atbilstošo pasākumu noteikšanu, koordināciju un prioritāšu noteikšanu, tostarp uzlabotu pārvaldību, vietējo un reģionālo pašvaldību iesaistīšanu un efektīvāku Nacionālo produktivitātes padomju izmantošanu.
- 2) Turpināt palielināt līdzdalību darba tirgū, veicināt nepietiekami pārstāvēto iedzīvotāju grupu integrāciju darba tirgū, jo īpaši sievietēm, jauniešiem, kā arī mazkvalificētiem cilvēkiem, personām ar invaliditāti un cilvēkiem ar migrantu izcelsmi. Noņemt šķēršļus darbaspēka līdzdalībai, tostarp uzlabojot piekļuvi izglītībai, t.sk. pirmsskolas izglītībai un aprūpes un ilgtermiņa aprūpes kvalitāti. Īstenot pasākumus, lai atvieglotu, pārvaldītu legālo migrāciju no trešajām valstīm nozarēs, kurās trūkst darbaspēks, papildinot ar taisnīgu darbaspēka mobilitāti un izmantojot darbaspēka piedāvājumu un prasmes ES iekšienē. Saskaņā ar valsts praksi un ievērojot sociālo partneru lomu, stiprināt apstākļus, kas atbalsta ilgtspējīgu atalgojuma un produktivitātes pieaugumu īpaši tiem, kam ir zemi un vidēji ienākumi. Vienojoties par algām, jāņem vērā katras dalībvalsts konkurētspējas dinamika un jāizvairās no ilgstošām konkurētspējas atšķirībām eirozonā. Nodrošināt efektīvu sociālo partneru iesaistīšanu politikas veidošanā un sociālā dialoga stiprināšanā. Stiprināt stimulus strādāt, novirzot nodokļu slogu no darbaspēka, tostarp ar mērķtiecīgu nodokļu un pabalstu sistēmu reformu palīdzību. Veicināt rīcību ar mērķi novērst nabadzību, aizsargājot un stiprinot ilgtspējīgas sociālās aizsardzības un iekļaušanas sistēmas, tostarp veicinot pieejamību ilgtspējīgam mājoklim. Izstrādāt un īstenot visaptverošu ES mēroga stratēģiju, lai papildinātu un apvienotu valstu stratēģijas efektīvai elektrifikācijai un videi nekaitīgai pārejai, tostarp krasi palielinot atjaunojamās enerģijas ražošanu un turpmākus importētā fosilā kurināmā izmantošanas samazinājumus. Pietiekams un efektīvs starpsavienojumu tīkls, it īpaši pārrobežu starpsavienojumi, ir ļoti svarīgi ražotāju un patērētāju savienošanai plašos ģeogrāfiskos apgabalos. Pastiprināt centienus, lai uzlabotu gatavību nelabvēlīgām norisēm, tostarp klimata pārmaiņām un ar dabas stihijām saistītajiem riskiem, jo īpaši reģionos, kas ir visvairāk tiem pakļauti.
- 3) Nodrošināt atbilstību jaunajam fiskālajam regulējumam un uzlabot parādu ilgtspējību, saglabāt neto izdevumu pieauguma tempus katrā dalībvalstī saskaņā ar ES Padomes rekomendācijām. Tam vajadzētu pienācīgi nodrošināt diferencētas fiskālās korekcijas un kopumā nedaudz ierobežojošu fiskālo politiku eirozonā 2025. un 2026. gadā. Nosakot fiskālās stratēģijas, jācenšas uzlabot to izdevumu un ieņēmumu pasākumu kvalitāti un efektivitāti ar mērķi mazināt izvairīšanos no nodokļu nomaksas, un saskaņot stratēģijas ar politikas mērķiem, piemēram, nodokļu sloga novirzīšanu no darbaspēka uz mazāk kropļojošām nodokļu bāzēm. Veikt makro-finansiālās stabilitātes risku uzraudzību attiecībā uz aktīvu kvalitāti un pārcenošanu, kā arī stiprināt makrouzraudzību nebanku finanšu starpniecības nozarē.

Veicot turpmākus pasākumus Ekonomikas un monetārās savienības (EMS) padziļināšanai, ņemt vērā pieredzi, kas gūta, izstrādājot un īstenojot ES visaptverošo ekonomikas politikas reakciju uz Covid-19 krīzi. Turpināt gūt panākumus EMS padziļināšanā pilnībā respektējot ES iekšējo tirgu un atklātā un pārredzamā veidā attiecībā uz ne-eirozonas dalībvalstīm. Turpināt stiprināt euro valūtas starptautisko lomu un turpināt darbu pie digitālā eiro.

9.2. ES VIENOTAIS TIRGUS

2024. gadā aprit 20 gadi, kopš Latvijas uzņēmēji bauda brīvu preču, pakalpojumu, kapitāla un personu kustību ES vienotajā tirgū. Tas aptver 30 valstis (27 ES dalībvalstis un 3 Eiropas Ekonomikas zonas (EEZ) valstis, t. i., Norvēģiju, Islandi un Lihtenšteinu) ar aptuveni 470 milj. patērētāju. Vienotais tirgus, kāds tas ir šobrīd, ir ilgstoša darba rezultāts. Pakāpeniski, soli pa solim koordinējot lēmumus, ir tuvinātas prasības un panākta ciešāka integrācija – ir izstrādāti vienoti principi un noteikumi saimnieciskās darbības veidošanai, atcelta robežkontrole, patērētājiem nodrošināts plašāks preču un pakalpojumu klāsts, iedzīvotājiem dota iespēja dzīvot, strādāt un mācīties citā dalībvalstī, rasta iespēja ieviest vienotu valūtu, un tie nebūt nav vienīgie ieguvumi. Taču vienotā tirgus pilnveide arvien turpinās.

Lai gan ES vienotais tirgus kopumā ir bijis veiksmīgs, jaunākās analīzes, tostarp tās, kuras 2024. gadā veica “Jacques Delors” institūta prezidents un bijušais Itālijas premjerministrs Enriko Leta (*Enrico Letta*) un bijušais Eiropas Centrālās bankas vadītājs un arī bijušais Itālijas premjerministrs Mario Dragi (*Mario Draghi*), skaidri parāda, ka tas joprojām ir ļoti sadrumstalots, ierobežojot ES uzņēmumu spēju paplašināties un konkurēt starptautiskā mērogā un neļaujot ES pilsoņiem un uzņēmumiem gūt visas priekšrocības, ko vienotais tirgus varētu sniegt. Piemēram, 60 % šķēršļu, ar kuriem uzņēmumi saskaras šodien, ir tāda paša veida, par kādiem tika ziņots jau pirms 20 gadiem. Abi ziņojumi saskan daudzos jautājumos, tostarp par nepieciešamību ātri rīkoties, lai padziļinātu vienoto tirgu. Vienotā tirgus attīstībai ir vajadzīga rīcība vairākās politikas jomās, t. sk. tās digitālās un zaļās pārejas pielāgošanai.

Tā rezultātā ES Padome ir atzinusi vajadzību pēc jaunas ES vienotā tirgus stratēģijas un aicinājusi Eiropas Komisiju līdz 2025. gada jūnijam sagatavot jaunu stratēģiju modernizētam vienotajam tirgum.

Līdztekus ES ir spērusi nākamo soli ilgtspējības un energoefektivitātes attīstībā, 2024. gada 13. jūnijā pieņemot jaunu **ekodizaina regulējumu**. Ekodizaina regula pakāpeniski aizstās līdzšinējo Ekodizaina direktīvu, kas jau šobrīd nosaka energoefektivitātes prasības 31 produktu grupai, tostarp datoriem, ventilatoriem, veļasmašīnām, tālruniem, aukstumiekārtām un gaismas avotiem. Ekodizaina regula ir izstrādāta kā horizontāls ietvars, ar kuru produktiem var tikt ieviestas jaunas prasības, kuru mērķis ir samazināt produktu ietekmi uz vidi visā to dzīves ciklā, veicināt aprites ekonomiku un uzlabot resursu efektivitāti kopumā. Regula paredz būtiski paplašināt produktu klāstu, uz kuriem var tikt attiecinātas jaunās prasības. Faktiski Ekodizaina regulas tvērumā var tikt iekļauts gandrīz jebkurš produkts vai starpprodukts. Kā prioritāros produktus Eiropas Komisija ir noteikusi dzelzi un tēraudu, alumīniju, tekstilizstrādājumus (jo īpaši apģērbu un apavus), mēbeles (arī matračus), riepas, mazgāšanas līdzekļus, krāsas, smērvielas un ķīmikālijas.

Līdz ar dažādām iniciatīvām un tiesību aktu priekšlikumiem ES ietvaros norit aktīvs darbs pie virzības uz **atvērto ES stratēģisko autonomiju**, lai saglabātu Eiropas ekonomisko, tehnoloģisko un rūpniecības konkurētspēju un vienotā tirgus noturību krīzes situācijās. Tā, piemēram, lai novērstu trūkumus preču un pakalpojumu piegāžu ķēdēs un lai panāktu noturīgāku vienoto tirgu krīzes situācijās, 2024. gadā noslēdzās diskusijas par priekšlikuma pakotni attiecībā uz **Iekšējā tirgus ārkārtas un noturības aktu**. Ar šo instrumentu ir plānots ieviest horizontālu pasākumu kopumu, kas spētu risināt ārkārtas situācijas, prognozēt iespējamo krīzi ES, uzraudzīt un piedāvāt tādus reaģēšanas pasākumus uz potenciālo krīzi, kas būtu vienoti un piemērojami visās ekonomikas nozarēs un visās vienotā tirgus jomās.

Eiropas Parlaments un Padome 2024. gada 6. februārī panāca politisku vienošanos par **Neto nulles emisiju industrijas aktu**, kas ir Zaļā kursa industriālā plāna ietvaros ierosināta iniciatīva ar mērķi paplašināt tīru tehnoloģiju ražošanu ES. Tas nozīmē, ka ES tiks sekmēta tādu tehnoloģiju ražošana, kas atbalsta pāreju uz tīru enerģiju un darbības laikā rada ārkārtīgi mazas, nulles vai negatīvas siltumnīcefekta gāzu emisijas.

Papildus tam Padome 2024. gada martā pieņēma **Eiropas kritiski svarīgo izejvielu aktu**, jo paredzams, ka pieprasījums pēc retzemju elementiem turpmākajos gados eksponenciāli palielināsies. Kritiski svarīgās izejvielas ir tās izejvielas, kam ir liela ekonomiska nozīme ES un kas ir pakļautas lielam piegādes traucējumu riskam to ieguves avotu koncentrācijas dēļ un labu un cenas ziņā pieejamu aizstājēju trūkuma dēļ. Akta mērķi ir: palielināt un dažādot ES kritiski svarīgo izejvielu piegādi; stiprināt apritīgumu, tostarp reciklēšanu; atbalstīt pētniecību un inovācijas resursu efektivitātes un aizstājēju izstrādes jomā.

Kopš 2023. gada marta Eiropas Komisija ir izvirzījusi mērķi samazināt administratīvo slogu uzņēmējiem, samazinot **ziņošanas prasības par 25 %**, tās vienkāršojot un apvienojot. Lai sasniegtu šo mērķi, 2023. gadā Eiropas Komisija publicēja 15 priekšlikumus ziņošanas prasību racionalizēšanai, bet 2024. gadā tā ir nākusi klajā ar vēl 26 priekšlikumiem. Kā viena no pirmajām jomām tika pārskatīts ES statistikas regulējums, lai samazinātu to atskaišu skaitu, kas uzņēmumiem ir jāaizpilda un jāiesniedz attiecīgo dalībvalstu statistikas institūcijām.

Preču un pakalpojumu sniegšanas brīvību un tiesības veikt komercdarbību, ko paredz Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 34.–36. un 49.–62. pants, Latvijā uzrauga un koordinē EM. Tās kompetencē ir arī tiesību normu identificēšana, kas var kavēt vienotā tirgus brīvību īstenošanu, izvērtējot arī vēl izstrādes stadijā esošos normatīvos aktus.

Tehnisko noteikumu paziņošana ir preventīvs, vienots un caurskatāms monitoringa instruments, lai izvērtētu un novērstu tādu prasību noteikšanu normatīvajos aktos, kas varētu radīt šķēršļus brīvai preču vai informācijas sabiedrības pakalpojumu aprītei. Tehnisko noteikumu saskaņošanas procesā piedalās ES dalībvalstu atbildīgās institūcijas, taču tajā var iesaistīties arī ikviens komersants, sniedzot komentārus un iebildumus par jebkuru ES dalībvalstīs sagatavotu tiesību akta projektu, kas potenciāli var ietekmēt komersanta produkcijas eksportu vai informācijas sabiedrības pārrobežu pakalpojumus. Ar dalībvalstu izziņotajiem tehnisko noteikumu projektiem preču jomā var iepazīties "Tehnisko noteikumu informācijas sistēmas" (TRIS) datubāzē⁶, bet pakalpojumu jomā – Iekšējā tirgus informācijas sistēmas (IMI) paziņojumu apkopojumā⁷. Ja komersantam ir radušies iebildumi pret citu valstu tehnisko noteikumu projektiem, kuri potenciāli var faktiski ietekmēt viņa produkta noietu vai pakalpojumu sniegšanu konkrētās ES valsts tirgū, komersants ir tiesīgs iesniegt savus iebildumus atbildīgajā ministrijā, kuras kompetencē ir attiecīgās politikas jomas koordinēšana Latvijā.

Dalībvalstu iestādēm, sniedzot atbalstu un publiskos pakalpojumus komersantiem un iedzīvotājiem, nākas pārbaudīt juridisko un fizisko personu iesniegumos norādīto informāciju, citās dalībvalstīs izdoto dokumentu autentiskumu, kā arī noskaidrot citus jautājumus atbilstoši attiecīgajos ES tiesību aktos noteiktajam. Iestādēm ātrāk un efektīvāk sazināties savā starpā ar citu ES/EEZ valstu iestādēm ļauj **Iekšējā tirgus informācijas sistēma (IMI)**. Tādējādi dokumentu iesniedzējs tiek atbrīvots no birokrātiskiem šķēršļiem dažādu pārrobežu jautājumu risināšanā vienotajā tirgū. IMI sistēmas koordinators Latvijā ir EM. 2024. gadā IMI sistēma aptvēra 95 administratīvās sadarbības procedūras 19 dažādās politikas jomās. 2024. gadā Latvija IMI sistēmā ir apstrādājusi 268 informācijas pieprasījumus: profesionālās kvalifikācijas jomā – 153, darbinieku norīkošanas jomā – 108, pacientu tiesību jomā – 4, pakalpojumu jomā – 3.

Kopš 2004. gada Latvijā darbojas EK un dalībvalstu izveidots alternatīvs vienotā tirgus problēmu risināšanas tīkls – **SOLVIT centrs**. Tā uzdevums ir rast ātru un praktisku risinājumu vienotā tirgus problēmām, ko izraisa valsts iestāžu administratīvie lēmumi, kuros nepareizi piemērotas ES tiesību normas. Situācijās, kad iedzīvotājs vai komersants cieš no dalībvalstu atbildīgo iestāžu prettiesiski pieņemtiem lēmumiem, SOLVIT centrs darbojas kā bezmaksas pirmstiesas problēmu risināšanas instruments. SOLVIT centri atrodas katrā EEZ dalībvalstī. 2024. gadā Latvijas SOLVIT centrs ir saņēmis 36 sūdzības par Latvijas pilsoņu problēmām ES valstīs un 13 sūdzības par ES pilsoņu problēmām Latvijā. Šajā periodā visas iesniegtās problēmas ir atrisinātas noteiktajā laikā – ne vairāk kā 10 nedēļās. Lai iesniegtu sūdzību SOLVIT centrā, lietai jāatbilst šādiem kritērijiem: 1) lēmumu ir pieņēmusi valsts iestāde; 2) valsts iestāde atrodas citā ES dalībvalstī (pārrobežu elements); 3) ir pārkāptas normas, kas izriet no ES tiesību aktiem (regulām, direktīvām u. tml.). Visbiežāk Latvijas SOLVIT centrā privātpersonas iesniedz sūdzības, kas saistītas ar sociālajiem pabalstiem un uzturēšanās atļauju izsniegšanu citās dalībvalstīs, savukārt uzņēmumi – par preču un pakalpojumu sniegšanas brīvības ierobežojumiem, pievienotās vērtības nodokļa atmaksu un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu.

⁶ <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/tris/lv/search>

⁷ https://ec.europa.eu/internal_market/imi-net/repositories/services-directive-notifications/index_en.htm

10. UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES UZLABOŠANA

Labvēlīga uzņēmējdarbības vide ir viens no nozīmīgākajiem elementiem tautsaimniecības konkurētspējas paaugstināšanai. Jo labākus apstākļus valsts spēj radīt uzņēmējiem, jo lielākas investīcijas var sagaidīt tautsaimniecībā, kas savukārt nozīmē jaunu darba vietu rašanos un labklājības pieaugumu iedzīvotājiem. Ir virkne uzņēmējdarbības šķēršļu, kurus par traucējošiem darbības un attīstības ilgtermiņa plānošanā atzinuši uzņēmēji, piemēram, biežas un neprognozējamas izmaiņas normatīvajā regulējumā, nodokļu sistēmā, nozaru uzraudzības un kontroles pasākumos, nodokļu administrēšanas nepilnības, kā arī lēns valsts pārvaldes lēmumu pieņemšanas process. Uzņēmējdarbības videi ir jābūt uzņēmējiem pieejamai un saprotamai, maksimāli mazinot birokrātisko un administratīvo slogu, vienkāršojot regulējošo vidi un stiprinot sadarbību ar nozaru asociācijām.

UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES PILNVEIDOŠANAS PASĀKUMU IZSTRĀDE

Latvijā dažādi pasākumi uzņēmējdarbības vides uzlabošanai notiek kopš 1999. gada. EM, iesaistoties plašam nozaru ministriju un uzņēmēju pārstāvošo organizāciju lokam, īsteno uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumus, lai radītu uzņēmējiem pievilcīgu uzņēmējdarbības vidi ar pieejamiem un saprotamiem pakalpojumiem.

2024. gadā EM turpināja 2023. gadā identificēto birokrātisko šķēršļu izpēti un diskusijas ar iesaistītajām pusēm (Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameru, Latvijas Darba devēju konfederāciju un ĀIPL un RIS3 vadības grupām), lai rastu risinājumus administratīvā un fiskālā sloga mazināšanā.

Lai pilnveidotu uzņēmējdarbības regulējošos normatīvos aktus un valsts pārvaldes sniegtos pakalpojumus, veicinot Latvijas uzņēmējdarbības vides konkurētspēju, EM kopā ar sadarbības partneriem definēja šādas piecas jomas, kurās prioritāri izvērtēt procesus, lai lēmums valsts pārvaldē tiktu pieņemts būtiski īsākā laikā:

- Uzņēmumu reģistra pakalpojumu lēmumu pieņemšanas process. 2024. gadā īstenota aktīva sadarbība ar iesaistītajiem sadarbības partneriem – EM, FM, TM, UR, VID. Konstatēta nepieciešamība veikt grozījumus likumā "Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru" attiecībā uz regulējumu par informācijas nosūtīšanu pārbaudei VID. 2025. gadā plānots turpināt darbu pie lēmumu pieņemšanas procesa optimizēšanas;
- preču ieviešanas muitas procedūras (preču laišana apgrozībā). Sadarbībā ar FM, VID un tirgus uzraudzības iestādēm ir secināts, ka pastāv nepieciešamība paaugstināt uzņēmēju zināšanu līmeni par prasībām, kas attiecas uz precēm, kuras tiek plānots laist brīvā apgrozībā ES. Tika izskatīta iespēja VID organizēt informatīvos pasākumus uzņēmējiem; atļauju izsniegšana enerģētikas nozarē. Ir notikusi diskusija ar BVKB par iespējamajiem procesu uzlabojumiem, un saņemti BVKB sagatavotie ieteikumi, kuri tiks izmantoti, lai turpinātu sarunas ar citām procesā iesaistītajām iestādēm un institūcijām, piemēram, ieteikumi, kā iestādēm nodrošināt informācijas savstarpēju apmaiņu, novēršot esošo situāciju, ka uzņēmumu pārstāvjiem ir atkārtoti jāiesniedz informācija, kura jau ir citas valsts pārvaldes iestādes rīcībā;
- *de minimis* veidlapu sagatavošana. 2024. gadā ir veiktas sistēmas izmaiņas, turpmāk ikviens komersants varēs sagatavot *de minimis* veidlapu bez laika ierobežojumiem. Tādējādi atbalsta pretendenti *de minimis* sistēmai var piekļūt bez laika ierobežojumiem;
- kases aparātu un kases sistēmu atbilstības pārbaūžu prasību vienkāršošana godprātīgo komersantu kontekstā. 2024. gada jūlijā notika sanāksme ar FM, EM, VID, LTRK, kur tika identificētas problēmas un konstatēta nepieciešamība veikt grozījumus normatīvajā regulējumā, lai būtiski samazinātu administratīvo slogu godprātīgiem komersantiem. FM paredzēts izstrādāt grozījumus MK 2014. gada 11. februāra noteikumos Nr. 96 "Nodokļu un citu maksājumu reģistrēšanas elektronisko ierīču un iekārtu lietošanas kārtība". Plānots, ka grozījumu projekts varētu tikt iesniegts VK 2025. gada sākumā.

2024. gadā EM turpināja aktīvu sadarbību ar sociālajiem un citiem partneriem, lai veidotu uz ilgtspējīgu attīstību un ekonomikas transformāciju vērstu uzņēmējdarbības vidi.

Par pasākumu virzieniem, kur vēl nav panākts risinājums, ir paredzētas turpmākas iesaistīto pušu diskusijas, lai vienotos par konkrētiem veicamajiem darbiem, sasniedzamajiem rezultatīvajiem rādītājiem, kā arī saskaņotu šos pasākumus ar atbildīgajām valsts pārvaldes institūcijām.

UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES DIGITALIZĀCIJA (skat. arī 12.5. nodaļu)

Viena no prioritātēm izcilas uzņēmējdarbības vides izveidē ir labvēlīgas un modernas uzņēmējdarbības vides veidošana, kuras pamatā ir inovācijas, mūsdienīgu tehnoloģiju pilnvērtīga izmantošana, proaktīvu un dzīves situācijām pielāgotu, ar uzņēmējdarbību saistītu pakalpojumu pieejamība, ceļot uzņēmumu produktivitāti un veicinot konkurētspēju gan vietējā, gan Eiropas un globālā mērogā.

Modernās digitālās tehnoloģijas (platjosla, lielle dati, datu centri, mākonpakalpojumi, mākslīgais intelekts u. c.) rada agrāk nebijušas iespējas esošo procesu, procedūru uzlabošanā, jaunu produktu un pakalpojumu izstrādē, kā arī procesu analizē un optimizācijā. Taču šobrīd Latvijas uzņēmumi būtiski atpaliek digitālo tehnoloģiju pielietošanā, uzņēmējiem trūkst digitālo prasmju un transformācijai nepieciešamo zināšanu, iemaņu, kā arī atbilstošu rīku (piemēram, produktivitātes rīku digitālajai tirdzniecībai, pārrobežu tirdzniecība tiešsaistē u. tml.), salīdzinot ar OECD dalībvalstīm.

Nozaru asociāciju pārstāvji atzīst, ka IKT risinājumi un pakalpojumi ir pārāk dārgi. Lielai daļai uzņēmēju trūkst prasmes un pieredzes, kā arī informācijas par digitalizācijas priekšrocībām biznesam. Ņemot vērā, ka Latvijā lielākā daļa ir MVU, ir nepieciešams stimulēt MVU izmantot progresīvas tehnoloģijas un jaunas inovatīvas uzņēmējdarbības metodes, tādējādi īstenojot digitālo transformāciju uzņēmumos un sekmējot to konkurētspēju.

Ambiciozie Eiropas digitālie mērķi paredz līdz 2030. gadam 90 % uzņēmumu sasniegt vismaz digitālās intensitātes pamatlīmeni. Latvijā saskaņā ar DESI vērtējumu tāds ir 38 % uzņēmumu, Eiropā vidēji – 55 %, kas nozīmē, ka uzņēmumu progresam tuvākajos gados ir jābūt ļoti nozīmīgam. Gandrīz pusei Latvijas uzņēmumu vismaz 50 % no visiem uzņēmumā notiekošajiem procesiem ir digitalizēti, tāpat lielākā daļa uzņēmumu ir ieviesusi dažus pamata IKT risinājumus, bet modernāko tehnoloģiju apgūšanai traucē finanšu un zināšanu trūkums, kas saskan ar vispārēji zemām digitālajām prasmēm Latvijā.

Iedzīvotāju digitālo prasmju uzlabošana ir priekšnosacījums, lai varētu izveidot iekļaujošus darba tirgus, kā arī paaugstināt to uzņēmumu produktivitāti, kuri patlaban visai maz izmanto digitālās priekšrocības. Reģionos aizvien ir neizmantots platjoslas optiskā interneta pieslēguma potenciāls, kas nodrošinātu uzticamu un ātru digitālo infrastruktūru uzņēmumiem, kā arī attālinātā darba iespējas nodarbinātajiem. Neskatoties uz pamatinfrastruktūras pieejamību reģionu centros, elektronisko sakaru pakalpojumu nodrošināšana iedzīvotājiem reģionos aizvien nav iespējama, kamēr netiks nodrošināts “pēdējās jūdzes” pieslēgums un atbilstoša pakalpojumu nodrošināšanas politika.

Pastāvīgs dialogs ar uzņēmējiem par jaunākajām tehnoloģijām un digitālās ekonomikas tendencēm ir svarīgs instruments digitālajā laikmetā. Ir nepieciešams novērtēt visus publiskos ieguldījumus digitālās transformācijas risinājumos, kas ietver biznesa procesu pārveidi ar jaunākajām tehnoloģiskajām iespējām, tostarp publiskajā sektorā. Publiskajiem ieguldījumiem digitālajā transformācijā jābūt skaidri definētiem ieguvumiem uzņēmējiem.

11. INOVĀCIJAS UN JAUNĀS TEHNOLOĢIJAS

Priekšnoteikums pārejai uz zināšanu ekonomiku ir Latvijas inovāciju sistēmas stiprināšana, novēršot pastāvošās nepilnības un veicinot sadarbību starp visām inovāciju sistēmas pusēm – uzņēmējdarbības, zinātnes un izglītības, kā arī publiskā sektora pārstāvjiem. Turklāt inovācijas veicina produktivitāti, kāpina uzņēmumu iespējas iesaistīties starptautiskajās piegāžu ķēdēs ar sarežģītākiem produktiem, vienlaikus stiprinot konkurētspēju.

Saskaņā ar EK sagatavotā Eiropas Inovāciju rezultātu pārskata (*European Innovation Scoreboard*) datiem 2024. gadā Latvija ierindojas 25. vietā starp 27 pētījumā iekļautām ES dalībvalstīm un ir iekļauta pieticīgo novatoru valstu grupā (grupas sniegums ir robežās no 30 līdz 80 punktiem, kamēr EU-27 vidējais rādītājs ir 110 punkti (2017. gada EU-27 vidējais rezultāts tika definēts kā 100 punkti)).

Kā Latvijas salīdzinošās stiprās puses Inovāciju kopsavilkuma indeksā (*Innovation summary index*) ir norādīts iedzīvotāju ar augstāko izglītību īpatsvars, preču zīmju pieteikumu skaits, publiskā un privātā sektora autoru kopīgo publikāciju skaits.

Kā Latvijas salīdzinošās vājās puses ir minētas tiešā un netiešā valdības atbalsta sniegšana uzņēmumu P&A, inovāciju izdevumi uz vienu nodarbināto, P&A izdevumi uzņēmējdarbības sektorā.

Salīdzinot Inovāciju kopsavilkuma indeksa 2024. gada sniegumu ar 2017. gada sniegumu, kas palielinājies no 56,3 uz 59 punktiem, Latvija vislielāko progresu ir uzrādījusi tādos rādītājos kā publiskā un privātā sektora autoru kopīgo publikāciju skaits, starptautisko kopīgo zinātnisko publikāciju skaits, preču zīmju pieteikumu skaits.

Savukārt kopš 2017. gada rezultāti visvairāk ir pasliktinājušies tādos rādītājos kā ar vidi saistītu tehnoloģiju izstrāde (procentuāli no visām tehnoloģijām), riska kapitāla izdevumi (% no IKP), personu īpatsvars, kuras ir pārsniegušas vispārējās digitālās pamatprasmes.

Inovatīvo uzņēmumu īpatsvars Latvijā

Laika periodā no 2020. līdz 2022. gadam Latvijā kopumā bija 1480 inovatīvu uzņēmumu, kas veido 33,1% no kopējā uzņēmumu skaita, tomēr šis rādītājs joprojām atpaliek no vidējā ES līmeņa (2022. gads ES-27 – 51%). Salīdzinot ar iepriekšējo trīs gadu periodu (2018.–2020. gads), inovatīvo uzņēmumu skaits ir pieaudzis par 1,1 procentpunktu. Lai sasniegtu “Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam” (NIP2027) noteikto mērķi – 40% inovatīvu uzņēmumu no kopējā uzņēmumu skaita līdz 2024. gadam, tika īstenoti papildu atbalsta un regulējuma pilnveides pasākumi, kā arī iedrošināšanas un motivēšanas programmas uzņēmumiem. Jaunākie dati par šo rādītāju būs pieejami 2026. gadā, kad tiks publicēti CSP apsekojuma rezultāti par periodu no 2022. līdz 2024. gadam.

Valsts pētījumu programmas “Covid-19 seku mazināšanai” ietvaros īstenotā projekta “Ekonomiskais, politiskais un juridiskais ietvars Latvijas tautsaimniecības potenciāla saglabāšanai un konkurētspējas pieauguma veicināšanai pēc pandēmijas izraisītas krīzes (reCOVeRY-LV)” izstrādātajā ziņojumā “Inovāciju attīstības tendences un priekšlikumi inovāciju veicināšanai ekonomiskās krīzes laikā” pētnieki secinājuši, ka 63% no ziņojuma izstrādes laikā aptaujātiem uzņēmumiem (37 uzņēmumi no visiem Latvijas reģioniem) periodā no 2019. līdz 2020. gadam ir ieviesuši vismaz vienu produkta vai uzņēmējdarbības procesa inovāciju vai veica inovatīvu darbību, kas joprojām turpinās. Šāds alternatīvas aptaujas rezultāts, lai gan iegūts nelielā izlases grupā, liecina, ka, mērķtiecīgāk veidojot atbilstošu izpratni uzņēmumos, pastāv iespēja statistiskā atspoguļot lielāku skaitu inovatīvo uzņēmumu.

IEGULDĪJUMI PĒTNIECĪBĀ UN ATTĪSTĪBĀ

Latvijas kopējie izdevumi P&A 2022. gadā bija 293,2 milj. EUR un veidoja 0,81% no IKP. Pieaugumu, salīdzinot ar 2023. gadu, noteica Eiropas strukturālo un investīciju fondu finansējuma palielināšana. Gandrīz puse no ieguldījumiem P&A ir veikta augstākās izglītības sektorā, kas galvenokārt ir saistīts ar fundamentāliem pētījumiem. Ieguldījumu apjoms uzņēmējdarbības sektorā veidoja 37,3% no kopējiem ieguldījumiem P&A, un lielākā daļa no tiem bija eksperimentālās izstrādes. Pašu uzņēmumu finansiālie ieguldījumi P&A 2022. gadā bija 1,3 reizes lielākā apmērā nekā 2019. gadā, kur lielākais devums bija ieguldījumiem ražošanas nozarēs. Vienlaikus jāatzīmē, ka periodā no 2020. līdz 2022. gadam ieguldījumu dinamika P&A bija neredzama nekā pirms Covid-19 pandēmijas pēdējos trīs gados (2017.–2019.). Saglabājoties esošajām tendencēm, izvirzītais mērķis P&A ieguldījumiem (1,5% no IKP) netiks sasniegts.

Kopējo ieguldījumu apjomu P&A ietekmē visu sektoru ieguldījumi, taču būtiska loma P&A sekmēšanā ir lielajām valsts kapitālsabiedrībām (VKS). 2022. gadā VKS kopējie aktīvi sasniedza 12,4 miljardus EUR, kas ir par 1,1 miljardu EUR vairāk salīdzinājumā ar 2021. gadu. Tāpat VKS kopējais apgrozījums pieauga par 1,66 miljardiem EUR jeb 41,5%, un kopējā peļņa sasniedza 492,3 miljonus eiro, kas ir divkārtš pieaugums salīdzinājumā ar iepriekšējo periodu. Tomēr joprojām pastāv neatbilstība starp valsts izvirzītajiem mērķiem P&A veicināšanā VKS un pastāvošo regulējumu, kura nepilnības rada šķēršļus kapitāla daļu turētājiem vai padomei ambiciozu un konkrētu P&A mērķu izvirzīšanā VKS, tādējādi kavējot valsts noteikto P&A mērķa vērtību sasniegšanu. Atšķirības starp Latvijā esošo regulējumu un tendencēm citās valstīs liecina, ka VKS ir būtiska nozīme, lai sasniegtu valsts P&A mērķus. Nepieciešams darbs pie regulējuma pārskatīšanas, lai uzlabotu

VKS konkurētspēju, piemēram, atceļot ierobežojumus VKS startēt eksporta tirgos, investēt P&A un inovācijās, kā arī sekmējot resursu piesaisti caur kapitāla tirgus instrumentiem.

INOVĀCIJU PĀRVALDĪBAS REFORMAS ĪSTENOŠANA

2024. gadā turpinājās inovāciju institucionālās pārvaldības un “Viedās specializācijas stratēģijas” (RIS3) pārvaldības modeļa īstenošana. Reforma paredz, ka LIAA iesaistās RIS3 jomu koordinācijā, šajā nolūkā vadot piecu RIS3 vadības grupu darbu un plānojot, ka rezultātā katrā RIS3 jomā būs izstrādāta ilgtermiņa stratēģija un rīcības plāns. Tāpat reformas ietvaros inovāciju un pētniecības politikas tuvināšanai, t. sk. RIS3 uzraudzībai, ir izveidota Inovāciju un pētniecības pārvaldības padome (IPPP), kurā sadarbojas ekonomikas ministrs, izglītības un zinātnes ministrs, kā arī LIAA un Latvijas Zinātnes padomes amatpersonas.

2024. gadā izstrādāts informatīvais ziņojums “Viedās specializācijas stratēģijas monitorings. 2024. gada ziņojums”. RIS3 monitoringa mērķis ir identificēt konkurētspējas priekšrocības un tehnoloģiju nišas, kā arī novērtēt ekonomiskās transformācijas progresu. Monitoringa procesā uzmanība tiek pievērsta arī esošajiem šķēršļiem un izaicinājumiem, vienlaikus izvērtējot atbalsta pasākumu ieguldījumu atbilstību RIS3 mērķu sasniegšanai.

INOVĀCIJU PIEPRASĪJUMA VEIDOŠANA PUBLISKAJĀ SEKTORĀ

Inovāciju un pētniecības aktivitāšu sekmēšanā nozīmīga loma var būt publiskajam sektoram, veidojot pieprasījumu pēc inovācijām. Eiropā šim nolūkam aizvien plašāk tiek izmantots inovāciju publiskais iepirkums. Nepieciešamība attīstīt inovāciju iepirkumu minēta NIP pamatnostādņēs un citos politikas plānošanas dokumentos. EM sadarbībā ar Iepirkumu uzraudzības biroju un citām iesaistītajām pusēm ir izstrādājusi vadlīnijas inovāciju iepirkuma īstenošanai, lai veicinātu izpratni par inovāciju iepirkumu un tā realizēšanu Latvijā, kā arī sniegtu metodisku atbalstu publiskajiem iepircējiem. Iepirkumu uzraudzības birojs sadarbībā ar EM ir sagatavojis pašmācību kursu “Stratēģiskais iepirkums”, kurā iekļauta sadaļa par inovāciju iepirkumu ar nolūku veicināt izpratni par to.

Inovāciju iepirkumu sekmēšanai 2023. gadā EM uzsāka dalību “Interreg” Baltijas jūras reģiona programmas projektā “PPI4Cities”. Projektā apvienojušies partneri no Lietuvas, Somijas, Igaunijas, Vācijas, Dānijas un Latvijas. Projekta mērķis ir atbalstīt Baltijas jūras reģiona pašvaldības inovāciju publiskā iepirkuma izmantošanā viedās pilsētas risinājumu attīstībai. Lai sasniegtu šo mērķi, ir paredzēts izstrādāt gan fiziskus, gan digitālus rīkus, kas atbalstīs izvēlētas BJR pašvaldības, radot vidi, kurā tās varēs pārbaudīt, kā arī pielietot jaunus biznesa modeļus, kas nepieciešami inovāciju publiskā iepirkuma sekmīgai īstenošanai. Vienlaikus EM veic esošās situācijas Latvijā apzināšanu saistībā ar inovāciju iepirkuma izmantošanu, lūdzot Latvijas pašvaldības un VKS sniegt informāciju par 2021.–2023. gadā īstenotajiem publiskajiem iepirkumiem, kuru ietvaros tika iegādāti inovatīvie risinājumi (produkti, pakalpojumi, tehnoloģijas) vai modernizēti pakalpojumi. Tajā pašā laikā LIAA veica informācijas apkopošanu par privātā sektora piedāvājumu inovatīviem risinājumiem (potenciālie dalībnieki inovāciju iepirkumā – inovatīvo risinājumu piegādātāji/izstrādātāji).

2023. gada novembrī MK apstiprināja atbalstu tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai (1.2.1.4. pasākums “Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai”). Atbalsts būs pieejams komersantiem inovāciju iepirkuma ietvaros izstrādājamiem jauniem produktiem un to komercializācijai. Valsts atbalsts būs pieejams komersantiem, kuriem ir piešķirtas līguma tiesības inovāciju partnerības procedūras rezultātā ar publisko iepircēju, lai īstenotu šādas darbības: 1) eksperimentālā izstrāde; 2) produkta vai tehnoloģijas sertificēšanas un testēšanas pakalpojumi. Valsts atbalsts ir paredzēts granta veidā – viena pieteikuma ietvaros atbalsts komersantam, īstenojot kādu no minētajām aktivitātēm, ir pieejams 50 % apmērā no līguma cenas ar pasūtītāju (publisko iepircēju), bet ne vairāk kā 50 tūkst. EUR apmērā. Savukārt atlikušo līguma cenas daļu sedz pasūtītājs.

2023. gada 27. jūnijā tika apstiprināti MK noteikumi Nr. 350, kas regulē 5.1.1.4. pasākuma “Viedās pašvaldības” (turpmāk – pasākums) īstenošanu. Pasākuma mērķis ir veicināt viedo pašvaldību attīstību, ieviešot viedus risinājumus pašvaldību autonomo funkciju un no tām izrietošu pārvaldes uzdevumu izpildes nodrošināšanā. Ar piesaistīto finansējumu pašvaldības un citi atbalsta pretendenti var izvēlēties organizēt inovāciju publisko iepirkumu viedo risinājumu ieviešanai. Primārie atbalsta saņēmēji un pasākumā iesaistītās puses ir pašvaldības, pašvaldību iestādes, kapitālsabiedrības, plānošanas reģioni, zinātniskās institūcijas, digitālie inovāciju centri un arī citi interesenti.

ILGTERMIŅA VALSTS PĒTĪJUMA PROGRAMMA "INOVĀCIJU FONDS – ILGTERMIŅA PĒTĪJUMU PROGRAMMA"

2024. gadā EM ir uzsākusi Latvijā pirmās ilgtermiņa valsts pētījumu programmas "Inovāciju fonds – ilgtermiņa pētījumu programma" īstenošanu.

Ilgtermiņa programmas virsmērķis – jaunu zināšanu, kā arī produktu un tehnoloģiju risinājumu attīstība ilgtermiņā Latvijā apstiprinātajās viedās specializācijas stratēģijas jomās "Biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas un farmācija" un "Fotonika un viedie materiāli, tehnoloģijas un inženiersistēmas", bet mērķis ir – attīstīt akadēmiskās pētniecības un lietišķās zinātnes kompetences inovatīvu un komercializējamu produktu un tehnoloģiju izstrādei ciešā sadarbībā ar Latvijas biomedicīnas, medicīnas tehnoloģiju, farmācijas, fotonikas, viedo materiālu, elektronikas, elektrotehnikas, tehnoloģiju un inženiersistēmu nozarēm.

Programmā plānots izveidot šo divu jomu pētniecības organizāciju izveidotu platformu, kas cieši sadarbosies ar attiecīgo jomu pārstāvošo Latvijas industriju, lai veidotu valsts un industrijas kopsasūtījumu pētniecības darbam un kopā ar ārvalstu ekspertiem atlasītu perspektīvos pētniecības projektus, vienlaikus pielietojot elastību projektu uzraudzībā.

EM izveidotās ilgtermiņa valsts pētījumu programmas īstenošana notiks sadarbībā ar Latvijas Zinātnes padomi vairākos posmos līdz 2032. gadam. Plānoti šādi posmi: 2024.–2026., 2027.–2029., 2030.–2032., kur pirmajam posmam (2024.–2026.) EM pieejami 18 milj. EUR ar iespēju palielināt finansējumu nākamajiem trim posmiem par 8 milj. EUR ik gadu (kopā nākamās trīs gadu ciklos 24 milj. EUR katrā trīsgadē ciklā).

INOVATĪVAS UZŅĒMĒJDARBĪBAS UN PRIORITĀRO PROJEKTU ATBALSTA LIKUMS

Saeima 2024. gada 14. martā apstiprināja "Inovatīvas uzņēmējdarbības un prioritāro projektu atbalsta likumu", kura mērķis ir palielināt uz augstas pievienotās vērtības un eksportu orientētas investīcijas Latvijā un radīt vidi, kur testēt un pārbaudīt inovatīvus produktus, tehnoloģijas un pakalpojumus, tādējādi veicinot tautsaimniecības attīstību. Likumā ietverti deleģējumi EM sagatavot un MK izdot noteikumus, kas noteiks kārtību, kādā tiks apkalpoti prioritārie projekti ("zaļais koridors"), kā arī noteikta iespēja MK nepieciešamības gadījumā sagatavot attiecīgas komercdarbības atbalsta programmas vai *ad-hoc* programmas tautsaimniecībai būtisku prioritāro projektu ieviešanai.

Ar nolūku sekmēt inovāciju izstrādi un ieviešanu tirgū 2024. gadā tika veikts darbs pie MK noteikumu izstrādes, kas ietvertu speciālās regulatīvās vides izveides, īstenošanas, uzraudzības un izbeigšanas nosacījumus un kārtību. Speciālā regulatīvā vide jeb "regulatīvā smilškaiste" ir vide, kur uzņēmumi var testēt jaunas tehnoloģijas vai inovatīvus risinājumus ar uzraudzības iestāžu atļauju, bet ar mazāk stingriem noteikumiem nekā parasti. Šāda pieeja palīdz pārbaudīt jaunas idejas reālās tirgus situācijās, sekmēt šo ideju straujāku komercializāciju, nenonākot konfliktā ar esošo regulējumu un dod iespēju veikt uzlabojumus, pirms risinājums tiek pilnībā ieviests.

KOSMOSA INDUSTRIJA

Nemot vērā Latvijas vērtīgo mantojumu (liela mēroga un augstas pievienotās vērtības infrastruktūra, t. i., instrumenti, radioteleskopi, iekārtas utt.) un mūsdienīgas kosmosa tehnoloģijas, kuras sniedz ieguldījumu starptautiskām kosmosa misijām, kā arī satelītdatu apstrādes kompetences, Latvija ir konkurētspējīga starptautiskajā kosmosa nozarē.

Pašlaik Latvijas kosmosa "ekosistēmu" uztur Eiropas Kosmosa aģentūras asociētās dalībvalsts statuss (kopš 2020. gada), ES Kosmosa programma, EK inovāciju atbalsta programmas, kā arī divpusējās starptautiskās sadarbības projekti un valsts līmeņa atbalsta instrumenti. Tomēr Latvijas kosmosa nozares potenciāls netiek izmantots pilnā mērā. Traucējošie faktori ir gan nepietiekami cilvēkresursi, gan ierobežota pieeja infrastruktūras uzturēšanas un modernizācijas finansēšanas iespējām, kā arī valsts budžeta nepieejamība starptautisko saistību izpildei saskaņā ar Latvijas asociētās dalībvalsts līgumu ar Eiropas Kosmosa aģentūru, kas būtiski un negatīvi ietekmē nozares nepārtraukto attīstību un Latvijas kosmosa nozares uzņēmumu un ekspertu noturēšanu Latvijā.

Latvijas (tāpat kā citu valstu) kosmosa industrijai ir jānodrošina attīstība līdz tehnoloģiju komercializācijas posmam, lai sniegtu pilnvērtīgu ieguldījumu globālajā kosmosa nozarē un gūtu labumu no iespējām, ko sagādā globālā kosmosa industrija. EM ciešā sadarbībā ar citām iestādēm aktīvi veicina Latvijas kosmosa industrijas, kā arī saistīto nozaru un plašas sabiedrības informētību par valsts, Eiropas un globālā līmeņa kosmosa nozares iespējām un dalību tajās. Īpaša uzmanība ir veltīta internacionalizācijai un ar kosmosu nesaistītu jomu uzņēmumu iesaistei, jo kosmosa nozare sniedz daudzpusīgas iespējas komercializācijai, eksportam un tehnoloģiskai attīstībai.

EM un LIAA ir organizējušas vairākus pasākumus par kosmosa tematiku, lai pozicionētu Latviju kā aktīvu globālās kosmosa nozares dalībnieci un nodrošinātu vērtīgas tiklošanas iespējas, turklāt sniedz nepieciešamo atbalstu, lai Latvijas kosmosa nozare būtu pārstāvēta lielākajās nozares konferencēs un izstādēs pasaulē (piemēram, Starptautiskajā Astronautikas kongresā), kā arī starptautisko organizāciju komitejās, piemēram, Eiropas Kosmosa aģentūrā, ES Kosmosa programmas aģentūrā (EUSPA), Apvienoto Nāciju Organizācijā u. c., tādējādi sekmējot gan jauno divpusējās sadarbības projektu uzsākšanu, gan Latvijas atpazīstamību ES un ārpus tās. EM sadarbībā ar IZM nodrošināja Eiropas Kosmosa aģentūras Biznesa inkubācijas centra izveidi Latvijā, kurš uzsāka darbību 2024. gadā ar mērķi veicināt kosmosa uzņēmējdarbības attīstības spējas.

INOVĀCIJAS ATBALSTOŠAS ZINĀŠANU PĀRNESES SISTĒMAS IZVEIDE

LIAA ir centrālais elements un mediators inovāciju “ekosistēmā”, kas Latvijā līdztekus kompetences centriem veicina pētniecības organizāciju un industrijas sadarbību. Tāpat LIAA attīsta tehnoloģiju pārneses procesu izpratni un attīstību publiskajās pētniecības organizācijās, pilnveido to rūpnieciskā īpašuma pārvaldības politiku, veicina starptautisku zināšanu un prasmju pārņemšanu, lai organizētu tehnoloģiju pārneses procesus, un nodrošina inovāciju vaučeru atbalsta instrumentu ieviešanu.

Zināšanu pārneses sistēmas inovāciju atbalstam 2021.–2027. gada ES fondu plānošanas periodā LIAA 2024. gada pavasarī sāka ieviest 1.2.1. specifiskā atbalsta mērķa “Pētniecības un inovāciju kapacitātes stiprināšana un progresīvu tehnoloģiju ieviešana uzņēmumiem” 1.2.1.4. pasākumu “Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai”. Zināšanu un tehnoloģiju pārneses sistēmu nepieciešams pilnveidot, lai attīstītu pētniecības un uzņēmējdarbības sektora sadarbības prasmes, sekmētu ciešāku zinātniskās darbības sasaisti ar pieprasījumu no uzņēmējdarbības sektora puses, apmierinot uzņēmumu vajadzības pēc jaunām tehnoloģijām un inovatīviem risinājumiem.

1.2.1.4. pasākums “Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai” sniedz iespēju no publiskiem resursiem finansētos pētniecības rezultātus komercializēt, tātad pārvērst jaunus produktus un pakalpojumus, un tādējādi privātais sektors nodrošina pētniecības rezultātu tālāku attīstību un ieviešanu tirgū. 1.2.1.4. pasākuma “Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai” mērķis ir nodrošināt finansējuma pieejamību komersantiem jaunu produktu, pakalpojumu vai pētniecības projektu izstrādei un komercializācijai, lai paaugstinātu inovatīvo komersantu īpatsvaru ekonomikā, veidojot saikni starp gala labuma guvējiem un pētniecības organizācijām, kas sekmētu zināšanu tiešu pārnesi un kļūtu par katalizatoru ilgtermiņa padziļinātākas sadarbības veidošanai starp abām pusēm, tādējādi sniedzot ieguldījumu Latvijas RIS3 mērķu sasniegšanā. Plānots, ka līdz 2029. gada 31. decembrim tiks atbalstīti vismaz 200 komersanti, no kuriem vismaz 38 sadarbosies ar pētniecības organizācijām.

1.2.1.4. pasākuma “Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai” ietvaros līdz 2024. gada 31. oktobrim LIAA saņēmuši 59 komersantu pieteikumus, no tiem 37 apstiprināti par kopējo summu 1,08 milj. EUR.

STRAUJI AUGOŠU UZŅĒMUMU (START-UP) VEIDOŠANA

“Nacionālās industriālās politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam” ietvertie mērķi paredz jaunu, uz zināšanām un inovācijām balstītu ekonomikas modeļa veidošanu, pievēršot uzmanību gan inovācijas spējas stiprināšanai, gan arī institucionālās vides kvalitātes uzlabošanai un uzņēmējdarbības dinamisma palielināšanai. Jaunuzņēmumiem ir būtiska loma kopējā inovācijas “ekosistēmā”, nodrošinot inovatīvu biznesa ideju iepilūdi un veicinot straujāku ekonomikas pāreju uz zināšanu ekonomiku.

Latvijas jaunuzņēmumu “ekosistēmu” veido vismaz 626 jaunuzņēmumi, no tiem 447 jaunuzņēmumi ir reģistrēti Latvijas Jaunuzņēmumu asociācijas datubāzē, no kuriem vairāk nekā puse darbojas informācijas un sakaru pakalpojumu nozarē un vairāk nekā 20 % – ražošanā un profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu nozarē. 2022. gadā Latvijas jaunuzņēmumi piesaistīja investīcijas 93 milj. EUR apmērā un nodrošināja vairāk nekā 3200 darba vietu, kas sekmē jaunuzņēmumu “ekosistēmā” inovatīvu biznesa ideju iepilūdi, augstas pievienotās vērtības produktu un pakalpojumu izstrādi, investīciju piesaisti un veicina tautsaimniecības pāreju uz modernu un inovatīvu ekonomiku.

Viens no EM prioritārajiem darbiem ir ne tikai stiprināt sadarbību ar jaunuzņēmumu vides pārstāvjiem un tos pārstāvošajām organizācijām, bet ar vienotas stratēģijas palīdzību veidot arī tādu uzņēmējdarbībai atbalstošu vidi, kurā var veidoties jaunuzņēmumi un attīstīt to radītās inovācijas, tādējādi radot priekšnosacījumus Latvijas tautsaimniecības izaugsmei. 2022. gada 7. septembrī EM, LIAA, Altum, nodibinājums “TechChill”, biedrība “Latvijas Privātā un riska kapitāla asociācija”, Latvijas Jaunuzņēmumu asociācija, Rīgas Tehniskās universitāte, nodibinājums “TechHub” un biedrība “Biznesa Eņģeļu Tīkls” parakstīja sadarbības memorandu “Par Latvijas Jaunuzņēmumu “ekosistēmas” attīstības stratēģiju 2022.–2025. gadam”, kurā noteikta virkne aktivitāšu ar mērķi veicināt spēcīgu un vienotu jaunuzņēmumu “ekosistēmas”

attīstību un piesaistīt talantus jaunuzņēmumos. Jāņem vērā, ka šīs Latvijas jaunuzņēmumus pārstāvošās nevalstiskās organizācijas kopā pulcē vairāk nekā 250 biedru – Latvijas jaunuzņēmumus. “Latvijas Jaunuzņēmumu “ekosistēmas” attīstības stratēģija 2022.–2025. gadam” paredz ne tikai plānotās aktivitātes, bet arī sasniedzamos rezultātus uz 2025. gadu, un tie ir:

- veicināt investīciju piesaisti jaunuzņēmumos par 300 milj. EUR;
- palielināt nodarbināto skaitu jaunuzņēmumos par 1500.

Lai īstenotu stratēģijā noteiktos virzienus un aktivitātes, 2024. gadā par valsts budžeta finansējumu 400 tūkst. EUR apmērā EM turpināja sadarbību ar Latvijas Jaunuzņēmumu asociāciju, Latvijas “Biznesa Eņģeļu Tīklu”, “TechChill”, “TechHub”, Rīgas Tehnisko universitāti un Latvijas Privātā un iespējkapitāla asociāciju. Līgumu ietvaros organizācijas īsteno jaunuzņēmumu “ekosistēmas” aktivitāšu veicinošas darbības, ar ko tika īstenotas tādas aktivitātes kā, piemēram, “startin.lv” datubāzes attīstības nodrošināšana, investīciju sesiju organizēšana, konsultācijas, meistarklases jaunuzņēmumiem un investoriem; tika organizēta starptautiska līmeņa konference “TechChill 2024”, kā arī “Start-up” diena.

2024. gadā EM ir izstrādājusi grozījumus “Jaunuzņēmuma darbības atbalsta likumā”, kas paredz likumdevēja pastāvīgu deleģējumu jaunuzņēmumu “ekosistēmas” aktivitāšu veicināšanai un investīciju piesaistei, t. i., EM noteikt tiesības slēgt līdzdarbības līgumus ar MK noteikumos noteiktajām jaunuzņēmumu pārstāvošajām organizācijām, lai turpinātu jaunuzņēmumus atbalstošu aktivitāšu veicināšanu un investīciju piesaisti.

Atbalstot iepriekš minētās Latvijas jaunuzņēmumu vidi pārstāvošās organizācijas, kas ir izstrādājušas vienotu pieeju jeb stratēģiju Latvijas jaunuzņēmumu “ekosistēmas” attīstības veicināšanai, no valsts puses tiek turpināta skaidra nostāja par jaunuzņēmumu “ekosistēmas” nozīmi tautsaimniecības attīstībā un tiek turpināts darbs gan vietējā, gan starptautiskā mērogā pie Latvijas kā jaunuzņēmumiem labvēlīgas valsts tēla popularizēšanas un investīciju piesaistes.

MVU INOVĀCIJU ATBALSTS UN BIZNESA INKUBĀCIJA

Turpinot aktivitātes gan uzņēmējdarbības uzsākšanas motivācijai, gan biznesa inkubācijai visā Latvijā, gan ārējo tirgus apgūšanai, MK 2023. gada 13. jūlijā apstiprināja EM virzītos ES kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam 1.2.3. specifiskā atbalsta mērķa “Veicināt ilgtspējīgu izaugsmi, konkurētspēju un darba vietu radīšanu MVU, tostarp ar produktīvām investīcijām” 1.2.3.1. pasākuma “Atbalsts MVU inovatīvas uzņēmējdarbības attīstībai” īstenošanas noteikumus, kas līdz 2029. gada beigām paredz novirzīt 87,2 milj. EUR. MVU atbalsta programmas ietvaros kā viena no atbalsta aktivitātēm ir atbalsts biznesa inkubācijai, kas ietver grantus pakalpojumiem uzņēmējdarbības attīstībai, telpu un darba vietas nomai, prototipēšanas un tehnoloģiju izstrādei, ražošanas aprīkojuma un iekārtu iegādei, kā arī izejmateriālu un izejvielu iegādei, tāpat arī valstī noteiktās vienas minimālās mēneša darba algas un valsts sociālās apdrošināšanas obligātām iemaksām vienam darbiniekam vienu reizi 12 mēnešu periodam tikai inovatīvam komersantam. Kopumā plānotas 22 LIAA pārstāvniecības visā Latvijas teritorijā, kas paredz arī konsultatīvu atbalstu Latvijas uzņēmējiem par atbalsta iespējām. Tāpat MVU atbalsta programmas ietvaros būs paredzēts atbalsts uzņēmējdarbības attīstības un veicināšanas pasākumiem, piemēram, semināriem, konsultācijām, mentoringam, kā arī pieejams grantu atbalsts starptautiskās konkurētspējas veicināšanai (dalībai izstādēs, mārketinga aktivitātēm konferenču organizēšanai u. c. aktivitātēm). MVU atbalsta programmas ietvaros LIAA ir pienākums veidot ciešu sadarbību ar pašvaldībām, lai nodrošinātu efektīvu programmas īstenošanu.

1.2.3.1. pasākuma ietvaros plānots, ka kopumā tiks atbalstīti 2000 uzņēmumi, kas attīsta savus biznesa projektus, no kuriem vismaz 600 būs jaunu ideju autori, un tiks radīti vismaz 300 jauni produkti. Balstoties uz atbildīgās iestādes aplēsēm, tiek plānots, ka pasākumā un LIAA atbalstīto uzņēmumu apgrozījuma apjoms pieaugs un eksporta apjoms palielināsies par 20 % (laika posmā no 2024. līdz 2029. gadam). Tāpat tiktu atbalstīti 700 eksportējošie uzņēmumi un izveidotas 1000 jaunas darba vietas, tādējādi pasākuma ietvaros varētu tikt nodrošināts, ka atbalstītie komersanti ik gadu nodokļos nomaksās 150 milj. EUR.

1.2.3.1. pasākuma “Atbalsts MVU inovatīvas uzņēmējdarbības attīstībai” ietvaros līdz 2024. gada 31. oktobrim biznesa inkubācijas aktivitātē atbalstīts 161 uzņēmums, no tiem ar grantiem atbalstīti 13, savukārt eksporta veicināšanas aktivitātē atbalstīti 278 komersanti, no tiem 233 saņēmuši grantus, bet 89 – nefinanšu atbalstu. Kopā izlietotais finansējums ir 10,5 milj. EUR.

KOMPETENCES CENTRU PROGRAMMA

Viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir veidot uzņēmumu izpratni par pētniecību, attīstību un inovāciju kā uzņēmuma produktivitātes un konkurētspējas pieauguma veicinātājiem.

Turpinot viedās specializācijas ieviešanu Latvijā, tiek nodrošināts atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju attīstībai:

- MK 2022. gada 5. jūlijā apstiprināja EM virzītos Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 5.1.r. reformu un investīciju virziena “Produktivitātes paaugstināšana caur investīciju apjoma palielināšanu P&A” 5.1.1.r. reformas “Inovāciju pārvaldība un privāto P&A investīciju motivācija” 5.1.1.2.i. investīcijas “Atbalsta instruments pētniecībai un internacionalizācijai” pirmās kārtas īstenošanas noteikumus. Kopējais atbalsts ir 25 milj. EUR, kas piešķirts 8 projektiem;
- MK 2024. gada 9. janvārī apstiprināja vēl trīs EM virzītos atbalsta pasākumus pētniecības aktivitātēm: Atveseļošanas un noturības mehānisma 5.1.1.2.i. investīcijas “Atbalsta instruments pētniecībai un internacionalizācijai” otrās kārtas, 1.2.1.2.i. investīcijas 2. pasākuma “Inovatīvu produktu un tehnoloģiju izstrāde” un 2.2.1.3.i. investīcijas “Atbalsts jaunu produktu un pakalpojumu ieviešanai uzņēmējdarbībā” īstenošanas noteikumus. Kopējais atbalsts ir 111,9 milj. EUR, un 2024. gadā atbalsts piešķirts 24 projektiem;
- MK 2024. gada 22. oktobrī apstiprināja EM virzīto atbalsta pasākumu jaunu divējāda lietojuma produktu un tehnoloģiju izstrādei. Atbalsts tiks sniegts rūpnieciskiem pētījumiem, eksperimentālām izstrādēm un tehniski ekonomiskajai priekšizpētei, lai attīstītu produktus un tehnoloģijas, kas pielāgojamas gan aizsardzības, gan civilām vajadzībām, uzlabo Latvijas stratēģisko noturību un nodrošina plašāku ekonomisko ietekmi.

Kopumā plānots atbalstīt vairāk nekā 410 komersantus, radīt 1850 jaunas darba vietas un piesaistīt privāto līdzfinansējumu 95 milj. EUR.

STARPTAUTISKĀS SADARBĪBAS SEKMĒŠANA

Darbību turpina 2021. gada aprīlī Briselē izveidotā Latvijas inovāciju un tehnoloģiju pārstāvniecība “Lat.Tech”, kuras mērķis ir stiprināt Latvijas uzņēmumu un pētniecības institūtu pozīcijas starptautisko organizāciju sadarbības projektos. Pārstāvniecība darbojas kā tilts starp Latvijas uzņēmumiem un pētniecības organizācijām to dalības programmā “Apvāršnis Eiropa” sekmēšanai, piemēram, lai iesaistītu starptautiskajos projektu un iniciatīvu konsorcijs. Nozīmīgs pārstāvniecības uzdevums ir iekļauties citu valstu līdzīgu biroju saimē, kā arī iezīmēt Latvijas izcilību viedajā specializācijā Briseles lobiju un lēmumu pieņēmēju vidē.

Savukārt 2023. gada oktobrī Ženēvā darbu uzsāka LIAA inovāciju un tehnoloģiju pārstāvniecība, kuras uzdevums ir atbalstīt Latvijas virzību ceļā uz pilntiesīgas Eiropas Kodolpētījumu organizācijas (CERN) dalībvalsts statusu un strādāt vienā no nozīmīgākajām zinātnes laboratorijām pasaulē, lai paaugstinātu Latvijas uzņēmumu P&A kapacitāti caur industrijas iepirkumiem CERN un ciešāku iesaisti organizācijas tehnoloģiju pārneses projektos. Latvija kopš 2021. gada ir CERN asociētā dalībvalsts, un Latvijas mērķis ir tuvāko gadu laikā kļūt par pilntiesīgu šīs organizācijas dalībvalsti. CERN Latvijai potenciāli var sniegt jaunas iespējas gan zinātnes, gan uzņēmējdarbības attīstībā.

Latvija turpina sekmīgu sadarbību ar Eiropas Kosmosa aģentūru asociētās dalībvalsts statusā. Latvijai šī sadarbība nozīme tiešu pieeju liela mēroga starptautiskām misijām un eksporta tirgiem, kā arī zinātņu ietilpīgu inovāciju un STEM cilvēkkapitāla attīstību. Pēdējos divos gados tika radīti vairāki veiksmes stāsti, kas iezīmēs Latvijas vārdu globālajās kosmosa misijās. Lai turpinātu Latvijas kosmosa nozares izaugsmi un Latvijas turpmākai dalībai Eiropas Kosmosa aģentūrā, ir jānodrošina līgumsaistību izpilde, veicot dalības iemaksas Latvijas asociētās dalībvalsts līgumā paredzētajā apjomā. Latvijas ieguldījumi Eiropas Kosmosa aģentūrā tiek garantēti atgriezti atpakaļ Latvijā caur Latvijas organizāciju dalību Eiropas Kosmosa aģentūras projektos un starptautiskos konsorcijs, kā arī administratīviem un ekspertu pakalpojumiem saskaņā ar līgumu.

12. PRODUKTĪVO INVESTĪCIJU UN EKSPORTA VEICINĀŠANA

12.1. FINANŠU PIEEJAMĪBAS VEICINĀŠANA

Finanšu instrumentu ieviešanas mērķis ir samazināt tirgus nepilnības un veicināt jaunu saimnieciskās darbības veicēju tapšanu un esošo izaugsmi, nodrošinot pieeju finansējumam, lai perspektīvus un dzīvotspējīgus biznesa projektus varētu īstenot tie saimnieciskās darbības veicēji, kuri nepietiekama nodrošinājuma, saimnieciskās darbības vēstures, kredītvēstures, neto ieņēmumu plūsmas vai kredītsaistību apjoma dēļ nav spējuši piesaistīt finansējumu no finanšu tirgus dalībniekiem (komercbankām, privātajiem investoriem) biznesa projektu realizācijai nepieciešamajā apmērā.

2014.–2020. gada ES fondu plānošanas periodā finanšu instrumentiem tika novirzīts ERAF finansējums 161 milj. EUR apmērā. Papildus tam Altum piesaistīja savu finansējumu vai izmantoja atmaksāto fondu finansējumu, kopumā periodā izaudzējot portfeli līdz 1 mljrd. EUR. Kopumā atbalstīti vairāk nekā 1500 uzņēmumi un piesaistīts privātais finansējums 327 milj. EUR apmērā dažādu biznesa projektu īstenošanai, sākot no uzņēmējdarbības uzsākšanas līdz pat izejai ārvalstu tirgos.

Gādājot par finanšu pieejamības nepārtrauktību MVU, arī jaunajā ES fondu plānošanas periodā 2021.–2027. gadam tiek turpinātas valsts atbalsta programmas finanšu instrumentu veidā, sniedzot aizdevumus gan uzņēmējdarbības uzsācējiem, gan uzņēmējiem, kas paplašina savu darbību. Tāpat uzņēmējiem tiek nodrošinātas garantijas, aizdevumi ar kapitāla atlaidi, kā arī iespēju kapitāla instrumenti. Kopumā finanšu instrumentos plānots novirzīt ES KF finansējumu 506 milj. EUR apmērā, novirzot 231 milj. EUR produktivitātes aktivitātēm un 275 milj. EUR energoefektivitātei. Kopumā plānots atbalstīt vairāk nekā 2000 uzņēmumu un piesaistīt privāto finansējumu 800 milj. EUR apmērā.

INVESTĪCIJU FONDS

Lai nodrošinātu finanšu pieejamību lieliem investīciju projektiem ekonomikas atveseļošanai pēc Covid-19 izraisītās krīzes, MK 2021. gada 6. jūlijā apstiprināja noteikumus Nr. 503 "Noteikumi par aizdevumiem ar kapitāla atlaidi investīciju projektiem komersantiem konkurētspējas veicināšanai" (turpmāk – Investīciju fonds). Investīciju fondā šobrīd pieejami 282,56 milj. EUR. Investīciju fonda mērķis ir veicināt jaunu investīciju pieplūdumu uzņēmējdarbības paplašināšanai, stimulējot uzņēmējus veikt jaunas investīcijas un tādējādi radīt pievienotās vērtības ķēdi visā tautsaimniecībā.

No 2022. gada norisinās pieteikšanās lielo investīciju projektu atbalsta programmā, kas paredzēta attīstības projektiem no 10 milj. EUR. Uzņēmums, sasniedzot projekta mērķus un izpildot noteiktus kritērijus, var pretendēt uz aizdevumu ar kapitāla atlaidi 30 % apmērā jeb dzēst Altum piešķirto aizdevuma daļu. Kopš 2023. gada oktobra Investīciju fondā komersantiem ir iespējams pieteikties papildu aizdevumiem līdz 30 milj. EUR (neieskaitot kapitāla atlaides apmēru). Kopumā atbalsta programmā ir norisinājušās aizdevumu programmas 3 atlases kārtas, kuras ietvaros plānots atbalstīt 33 komersantus, kuru investīciju projektu ietvaros plānots radīt vairāk nekā 1473 jaunas labi apmaksātas darba vietas, nodrošinot eksporta apjomu vismaz 470,4 milj. EUR gadā un ieguldījumus P&A vismaz 20,1 milj. EUR apmērā. Savukārt līdz šim brīdim ALTUM ir apstiprinājis 18 investīciju projektus par kopējo attiecināmo izmaksu summu 424,67 milj. EUR un pieteikto kapitāla atlaidi 115,9 milj. EUR apmērā (t. sk. ar 14 komersantiem noslēgti līgumi).

PORTFELGARANTIJAS

2017. gada 12. septembrī tika apstiprināta valsts atbalsta programma – portfelgarantijas, kas tiek ieviestas sadarbībā ar atklātā atlases procesā izraudzītiem finansētājiem (kredītiestādēm un alternatīvā finansējuma pakalpojuma sniedzējiem), kuri bez Altum tiešas iesaistes noteikta finansējuma apjoma ietvaros var komersantiem piešķirt aizdevumu ar Altum garantiju.

Garantijas nodrošina uzņēmējiem iespēju saņemt investīciju un apgrozāmo līdzekļu aizdevumu un finanšu līzingu ar termiņu no viena līdz 10 gadiem apjomā līdz 250 tūkst. EUR. Garantiju izsniegšanai pieejami 14,2 milj. EUR no publiskā atmaksātā finansējuma. Vienlaikus garantiju izsniegšanai no 2024. gada 4. ceturkšņa ALTUM plāno izmantot 2021.–2027. gada ES fondu plānošanas perioda ERAF finansējumu 1.2.3.4. pasākuma "Garantijas, portfelgarantijas pilna cikla uzņēmējdarbībai" ietvaros pieejamo finansējumu 9,8 milj. EUR apmērā. Līdz 2024. gada 31. septembrim kopumā portfelgarantiju programmas trīs kārtās ir izsniegti 1475 finanšu pakalpojumi ar ALTUM portfelgarantiju, kopējam garantiju apjomam sasniedzot 65 milj. EUR.

IESPĒJKAPITĀLA ATBALSTS

Lai turpinātu 2014.–2020. gada plānošanas perioda uzsāktu un sniegto atbalstu strauji augošiem uzņēmumiem, paredzot riska kapitāla ieguldījumus, MK 2023. gada 15. augusta sēdē apstiprināja jaunu ES struktūrfondu atbalsta programmu iespējkapitāla ieguldījumiem uzņēmējdarbībā ar kopējo finansējumu 80,6 milj. EUR.

Pasākuma ietvaros kopā paredzēts investēt aptuveni 50 milj. EUR, piesaistīt privātās investīcijas vismaz 27,5 milj. EUR. Pasākuma īstenošanas laikā plānots atbalstīt 400 uzņēmumus (no tiem vismaz 300 jaunuzņēmumus), kā arī radīt 300 jaunas darba vietas. Atbalstot uzņēmumus, ik gadu nodokļos tiks nomaksāts vismaz 12 milj. EUR un eksportā ik gadu tiks sasniegts vismaz 20 milj. EUR. 2024. gada septembrī noslēdzās iepirkuma procedūra, kurā tika izraudzīti trīs jaunuzņēmumu iespējkapitāla fondu pārvaldnieki un viens izaugsmes stadijas fonda pārvaldnieks, un šobrīd uzsākta līgumu slēgšanas procedūra ar iepriekš minētajiem fondu pārvaldniekiem.

MIKROKREDITĒŠANA

Starta aizdevumu programma 2014.–2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa "Skmēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs" 3.1.1.4. pasākuma "Mikrokreditēšana un aizdevumi uzsācējiem" ietvaros. Aizdevumu uzsācēji var saņemt tiešā finanšu instrumentu veidā. Starta aizdevumu programma ir nozīmīgs valsts atbalsta veids uzņēmumiem agrīnā stadijā.

Kopš 2016. gada jūnija iespējams saņemt starta aizdevumu dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai – investīcijām un apgrozāmajiem līdzekļiem. Aizdevumu izsniedz komersantiem, kas komercreģistrā ierakstīti ne ilgāk par pieciem gadiem (no dibināšanas brīža). Starta aizdevumi ir būtisks instruments uzņēmējdarbības uzsācējiem, jo sniedz pieeju finansējumam, kas nepieciešams perspektīvu un dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai, tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuriem nepietiekama nodrošinājuma, saimnieciskās darbības vēstures, kredītvēstures, neto ieņēmumu plūsmas vai esošo kredītaistību apjoma dēļ nav iespēju piesaistīt finansējumu no finanšu tirgus dalībniekiem (komercbankām, privātajiem investoriem) nepieciešamajā apmērā.

Līdz 2023. gada 30. septembrim tika izsniegti 750 starta aizdevumi 18,3 milj. EUR apmērā un 227 mikroaizdevumi 3,1 milj. EUR apmērā. Lai nodrošinātu atbalsta nepārtrauktību, arī 2021.–2027. gada ES plānošanas periodā tiek paredzēta atbalsta programma "Starta un izaugsmes aizdevumi" (turpmāk – 1.2.3.3. pasākums). MK 2023. gada 19. septembrī apstiprināja grozījumus MK 2016. gada 31. maija noteikumos Nr. 328 "Noteikumi par mikroaizdevumiem, starta un izaugsmes aizdevumiem", kuros paredz turpināt sniegt atbalstu investīcijām un apgrozāmajiem līdzekļiem. Aizdevuma maksimālā summa ir 250 tūkst. EUR ar aizdevuma termiņu līdz 15 gadiem. 1.2.3.3. pasākumā ir atbalstīti 200 komersanti par 8,38 milj. EUR, no tiem 119 ir jauni uzņēmumi.

AIZDEVUMA GARANTIJAS PROGRAMMAS

Aizdevumu garantijas ir atbalsta pasākumi uzņēmējdarbības uzsākšanai un attīstībai, kad uzņēmumam trūkst savu līdzekļu un nav pietiekama nodrošinājuma, lai piesaistītu nepieciešamo finansējumu no komercbankām, vai arī uzņēmums tiek klasificēts kā pārāk riskants.

Atbalsta programmā ir pieejams ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas perioda ERAF finansējums 49,8 milj. EUR apmērā mazo un vidējo komersantu atbalstam un iepriekšējo ES fondu periodu atmaksātais finansējums 3,51 milj. EUR apmērā lielo komersantu atbalstam. Vienlaikus garantiju izsniegšanai no 2024. gada paredzēts papildu finansējums ES kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam ietvaros 29,6 milj. EUR apmērā.

Programma darbojas kopš 2016. gada jūnija, un līdz 2024. gada 30. septembrim ir izsniegtas 944 garantijas 248,06 milj. EUR apjomā, garantējot finanšu pakalpojumus aptuveni 293,4 milj. EUR apmērā, kas liecina par nemainīgi lielu pieprasījumu pēc šāda veida finanšu instrumentiem

EKSPORTA KREDĪTA GARANTIJAS

EM turpina iepriekšējos gados uzsāktos eksporta atbalsta pasākumus. Nozīmīgs atbalsts eksportam ir Altum īstermiņa eksporta kredīta garantijas. No pašreizējās eksporta kredītu garantiju programmas sākuma 2017. gadā līdz 2024. gada 30. septembrim eksporta kredīta garantijas izsniegtas 332,01 milj. EUR apmērā (eksporta deklarētais apmērs – apmēram 181,1 milj. EUR) un atbalstīti 143 uzņēmumi (unikālie). EK 2023. gada 19. septembrī sniedza saskaņojumu eksporta kredītu garantiju izsniegšanai ES un attīstītajām OECD valstīm termiņa pagarinājumam, līdz ar to Latvijas komersanti līdz

2028. gada 31. decembrim varēs saņemt īstermiņa eksporta kredītu garantijas neatkarīgi no eksportējošā uzņēmuma lieluma un (pircēja) debitora valsts.

MVU AIZDEVUMI

MVU aizdevumu programmā kopš 2021. gada nogales 3.1.1.7. pasākums "Aizdevumi sīko (mikro), mazo un vidējo saimnieciskās darbības veicēju attīstībai" un 13.1.1.1. pasākums "Aizdevumi sīko (mikro), mazo un vidējo saimnieciskās darbības veicēju attīstības veicināšanai" nodrošina finansējumu MVU projektu īstenošanai, t. sk. sniedzot aizdevumus uzņēmumu ilgtspējai. Līdz 2023. gada 30. septembrim apstiprināti 209 pieteikumi 54,1 milj. EUR apmērā. Lai turpinātu 2014.–2020. gada plānošanas perioda uzsāktu un sniegtu atbalstu uzņēmumu ilgtspējai, pasākums tiek īstenots arī 2021.–2027. gada plānošanas periodā, un jau sniegts atbalsts 37 komersantiem, noslēdzot līgumus kopā par 12,6 milj. EUR. Plānots, ka kopumā atbalstu sniegs 50 saimnieciskās darbības veicējiem.

KAPITĀLA TIRGUS ATTĪSTĪBAS ATBALSTS

Lai virzītos uz lielāku finansējuma pieejamību komersantiem un veicinātu arī kapitāla tirgus attīstību, MK 2023. gada 17. oktobrī apstiprināja jaunā 2021.–2027. gada ES fonda plānošanas perioda atbalsta programmu "Uzņēmuma atbalsts dalībai kapitāla tirgos", kas paredz atbalstu uzņēmējiem akciju un parāda vērtspapīru iekļaušanai tirdzniecības vietā – konsultantu piesaistes un pakalpojumu izmaksām nepārsniedzot 50 % no projekta attiecināmām izmaksām. Atbalstīti tiks MVU un mazas vidējās kapitalizācijas sabiedrības. Plānots, ka tiks atbalstīti 10 komersanti un piesaistīts privātais finansējums 2 milj. EUR apmērā. Projekta iesniegumus ir iespējams iesniegt līdz 2026. gada 31. decembrim.

MK 2023. gada 13. jūnijā atbalstīja MVU sākotnēja publiskā piedāvājuma fonda izveidi Baltijā (IPO), tādējādi nodrošinot finansējumu MVU sākotnējai kotēšanai un iekļaušanai Baltijas valstu akciju tirgū (gan regulētajā tirgū, gan daudzpusējās tirdzniecības sistēmas (MTF) alternatīvajā tirgū "Nasdaq" Baltijas biržā). Fonds darbosies kā specializēts finanšu starpnieks, tas būs vērsti uz pelnošiem MVU. Paredzams, ka vidēji vienā uzņēmumā tiks ieguldīti 2–3 milj. EUR. Kā fonda izveides dalībnieki ir paredzēti Altum un Lietuvas attīstības finanšu institūcija "INVEGA". IPO fonda kopējais apjoms ir plānots 48,8 milj. EUR apmērā, no kuriem 20 milj. EUR būs Altum ieguldījums, 18,8 milj. EUR – "INVEGA" investīcijas, savukārt 10 milj. EUR būs jāpiesaista fonda pārvaldniekam no privātiem investoriem. 2024. gadā norisinājās darbi pie fonda izveides un pārvaldnieka atlases.

12.2. ENERGOEFEKTĪVĪTES VEICINĀŠANA

Ar MK 2020. gada 4. februāra rīkojumu Nr. 46 apstiprinot "Latvijas Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.–2030. gadam" (Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2030. gadam), Latvijas valdība ir noteikusi energoefektivitātes mērķus, kas sasniedzami līdz 2030. gadam:

- kopējā valsts indikatīvā energoefektivitāte – kopējais primārās enerģijas patēriņš ne vairāk kā 165–170 PJ un enerģijas galapatēriņš ne vairāk kā 145–149 PJ;
- ikgadējs 0,8 % enerģijas galapatēriņa ietaupījums – 2021.–2030. gadam uzkrāts enerģijas galējais ietaupījums 1,76 Mtoe (20 472,02 GWh);
- ikgadēja 3 % no valstij piederošo ēku platības renovācija (maksimālās aplēses – 500 tūkst. m²).

Energoefektivitātes uzlabošanas pasākumu ieviešanas galvenais uzdevums ir ierobežot gan primāro energoresursu, gan enerģijas galapatēriņa pieaugumu un nodrošināt enerģijas patēriņa samazināšanos. Enerģijas ietaupījumi gala patērētājiem tiek gūti finanšu atbalsta programmās komersantiem (saimnieciskās darbības veicējiem), māsaimniecībām (dzīvojamajām mājām) un publiskajam sektoram.

Virzībā uz valsts energoefektivitātes mērķiem ieguldījumu devuši arī energoefektivitātes pienākuma shēmas atbildīgo pušu veiktie pasākumi un tie pasākumi, ko obligātajos energoauditos konstatējuši un ieviesuši uzņēmumi. Uzņēmumu energoefektivitāte ir viens no ES konkurētspējas pieauguma balstiem, tāpēc jau kopš 2015. gada visiem ES lielajiem uzņēmumiem ir pienākums veikt regulārus energoauditus.

Atbalsta programmas energoefektivitātes paaugstināšanai (uz 2024. gada 8. novembri)

Projekti energoefektivitātes atbalstam šobrīd tiek īstenoti vairākās EM pārziņā esošās programmās.

Atvēršanas un noturības mehānisma atbalsta programmas

Daudzdzīvokļu māju energoefektivitātes uzlabošana:

- rezervēts finansējums 166 projektiem par visu pieejamo Atvēršanas fonda finansējumu 57,282 milj. EUR, un notiek šo projektu detalizētas dokumentācijas sagatavošana. Jau ir noslēgti līgumi par 53 projektu īstenošanu (Atvēršanas fonda finansējums – 14,074 milj. EUR, projektu kopējās attiecināmās izmaksas – 35,775 milj. EUR).

Energoefektivitātes uzlabošana valsts sektora ēkās, t. sk. vēsturiskajās ēkās:

- rezervēts finansējums 9 projektiem par kopējo Atvēršanas fonda finansējumu 23,956 milj. EUR, un notiek šo projektu detalizētas tehniskās dokumentācijas izstrāde, lai varētu noslēgt līgumus par projektu īstenošanu.

Energoefektivitātes paaugstināšana uzņēmējdarbībā:

- rezervēts finansējums 419 projektiem par kopējo Atvēršanas fonda finansējumu 36,997 milj. EUR;
- iesniegtajiem projektiem plānotais CO₂ samazinājums gadā – 9,9 tūkst. tonnu.

Atbalsta programmas, kas tiek īstenotas no līdzekļiem, kas nav ES atbalsts

Privātmāju energoefektivitātes programma (programma slēgta 2024. gada 2. augustā):

- Altum apstiprināti 1 222 projekti par pieprasīto finansējumu 5,3 milj. EUR apmērā;
- projektu īstenošanas rezultātā tiks paaugstināta privātmāju energoefektivitātes klase vismaz līdz C klasei un samazināts apkures patēriņš vismaz 20 % apmērā.

Remonta fonds:

- Altum ir piešķirusi 247 aizdevumus daudzdzīvokļu dzīvojamu māju remontiem un labiekārtošanai 17,3 milj. EUR apmērā;

ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas periodā sasniegtie rādītāji

Daudzdzīvokļu māju energoefektivitātes programma:

- Altum atbalstīti 627 projekti par pieprasīto ERAF finansējumu 200,864 milj. EUR apmērā, kuru ietvaros tiek sasniegti šādi rādītāji:
 - vidējais enerģijas patēriņa samazinājums mājokļos – 60 %;
 - vidējais enerģijas patēriņš atjaunotai mājai gadā – 57 kWh/m²;
 - CO₂ samazinājums gadā – 24,4 tūkst. tonnu.

Valsts ēku energoefektivitātes programma:

- atbalstīti 130 projekti par pieprasīto ERAF finansējumu 86,78 milj. EUR apmērā, kuru ietvaros sasniegti šādi rādītāji:
 - kopējā valsts īpašumā esošā ēku platība, kas atjaunota projektu ietvaros – 112 583 m²;
 - vidējais ēkas enerģijas patēriņš pēc projekta īstenošanas gadā – 110 kWh/m².

Ražošanas ēku energoefektivitātes programma:

- atbalstīts 91 projekts par KF finansējumu 18,61 milj. EUR apmērā, kuru ietvaros sasniegti šādi rādītāji:
 - enerģijas ietaupījums gadā atbalsta saņēmēju komersantiem – 124 015 MWh;
 - no atjaunojamiem energoresursiem ražotā papildjauda (apkures katli + saules kolektori) – 6,32 MW;
 - CO₂ samazinājums gadā – 20 244 tonnas.

Centralizētās siltumapgādes sistēmas energoefektivitātes programma:

- atbalstīti 126 projekti par KF finansējumu 70,557 milj. EUR apmērā, kuru ietvaros sasniegti šādi rādītāji:
 - uzstādītā atjaunojamo energoresursu papildjauda – 23 MW;
 - rekonstruētā ražošanas jauda – 292,51 MW;
 - rekonstruētie siltumtīkli – 61,37 km;
 - siltumenerģijas zudumu samazinājums rekonstruētajos siltumtīklos gadā – 56 749 MWh;
 - CO₂ samazinājums gadā – 256 198 tonnas.

12.3. ATBALSTS ĀRĒJO TIRGU APGŪŠANAI

Lai stiprinātu un paplašinātu ekonomisko, rūpniecisko, zinātnisko un tehnisko sadarbību, vienlaikus radot labvēlīgus nosacījumus komersantu sadarbībai, tiek slēgti starpvalstu līgumi un vienošanās, kopā dēvēti līgumi, par ekonomisko sadarbību. Šobrīd Latvija jau ir noslēgusi un uztur spēkā starpvalstu līgumus par ekonomisko sadarbību ar Apvienotajiem Arābu Emirātiem, Armēniju, Azerbaidžānu, Gruziju, Kazahstānu, Kirgizstānu, Kuveitu, Ķīnu, Moldovu, Saūda Arābiju, Tadžikistānu, Turciju, Turkmenistānu, Ukrainu un Uzbekistānu.

2022. gadā pēc MK lēmuma tika apturēti iepriekš noslēgtie līgumi par ekonomisko sadarbību ar Krieviju un Baltkrieviju, reaģējot uz Krievijas izraisīto un Baltkrievijas atbalstīto karadarbību Ukrainā un ņemot vērā pret Krieviju un Baltkrieviju ieviestās sankcijas.

Noslēgtie Latvijas divpusējās ekonomiskās sadarbības līgumi paredz starpvaldību komisijas (SVK) vai apvienotās komitejas (AK) izveidošanu, kas nodrošina regulāru šo līgumu darbības uzraudzību un analīzes iespējas, kā uzlabot turpmāko līgumslēdzēju valstu ekonomisko sadarbību. To darba kārtībā ietilpst divpusējās ekonomiskās sadarbības jautājumi, kas aktuāli līgumslēdzējvalstīm gan valdības, gan komersantu līmenī tādās jomās kā tirdzniecība un investīciju piesaiste, rūpniecība, transports un loģistika, farmācija, lauksaimniecība un mežsaimniecība, IT, finanšu pakalpojumi un jaunuzņēmumi, tīrās tehnoloģijas, inovācijas, tūrisms u. c.

2024. gadā notika divas SVK sēdes – ar Kazahstānu un Ukrainu.

Latvijas un Kazahstānas SVK ekonomiskās, zinātniskās un tehniskās sadarbības jautājumos 9. sēde norisinājās 2024. gada 16. maijā Rīgā. No Latvijas puses sēdi vadīja labklājības ministrs, un tās ietvaros tika pārrunātas aktualitātes līdzšinējā divpusējā ekonomiskajā sadarbībā, kā arī sadarbības paplašināšanas iespējas tirdzniecības un investīciju, transporta, tīro tehnoloģiju, lauksaimniecības, izglītības un zinātnes, informācijas un komunikācijas tehnoloģiju, jaunuzņēmumu, digitālās savienojamības, tūrisma, darbaspēka u. c. jomās. Tāpat puses vienojās turpināt strādāt pie līgumtiesiskās bāzes paplašināšanas lauksaimniecības un gaisa satiksmes jomās.

Latvijas un Ukrainas SVK 10. sēde norisinājās 2024. gada 22. maijā Kijivā. No Latvijas puses sēdi vadīja ekonomikas ministrs, un tās laikā tika skatīti tādi jautājumi kā tirdzniecība un investīcijas, enerģētika, transports, lauksaimniecība, vides aizsardzība, atbilstības novērtēšana, intelektuālais īpašums un inovācijas, kosmos, veselības aizsardzība u. c. Latvijas delegācijas vizīte Ukrainā ietvaros norisinājās divi biznesa forumi Kijivā un Viņņicā, kā arī virkne tikšanos, t. sk. lai pārrunātu sadarbības iespējas transporta, enerģētikas un aizsardzības jomās, kā arī par Latvijas iesaisti Ukrainas rekonstrukcijā.

Lai turpinātu starpvaldību dialogu, 2024. gadā notika arī tikšanās un vizītes, tostarp ar uzņēmēju dalību, kurās izskatītas iespējas intensificēt un diversificēt Latvijas sadarbību ar Vāciju, Franciju, ASV, Igauniju, Somiju, Norvēģiju, Japānu, Dienvidkoreju, Ukrainu, Moldovu un citām valstīm.

2024. gada septembrī notika Latvijas Republikas Valsts prezidenta, ekonomikas ministra un uzņēmēju delegācijas vizīte ASV. Vizītes laikā tika apmeklēta Sanfrancisko un tai blakus esošā Silīcija ieleja, kas ir pasaules tehnoloģiju centrs, Denvera un Hjūstona, kas ir ASV enerģētikas galvaspilsēta. Vizītes mērķis bija izveidot kontaktus ar investoriem, potenciālajiem klientiem un ASV partneriem, jaunu sadarbības iespēju un Latvijas-ASV kopprojektu veidošana, kā arī iespēja iepazīt ASV tirgus iespējas un reģiona ekonomiskās tendences.

LATVIJAS ĀRĒJĀS EKONOMISKĀS PĀRSTĀVNICĪBAS

Ekonomisko jautājumu risināšanai un Latvijas komersantu atbalstam vairākās pasaules valstīs darbojas LIAA pārstāvniecības. Tās organizē nacionālos standus starptautiskās izstādēs ārvalstīs un tirdzniecības misijas, sniedz konsultācijas par ārvalstu tirgiem un organizē tikšanās ar potenciālajiem biznesa partneriem.

2024. gadā Latvijas ārējās ekonomiskās pārstāvniecības atbalstu sniedza 18 valstīs (Dienvidkoreja, AAE, Francija, Nīderlande, Dānija, Zviedrija, Austrālija, Norvēģija, Itālija, Vācija, Austrija, Japāna, Uzbekistāna, Ukraina, ASV, Lielbritānija, Kanāda, Somija), kurās strādāja 21 pārstāvis. Norvēģijā, Zviedrijā un Vācijā ir 2 pārstāvji, no kuriem viens strādā investīciju piesaistē, otrs – eksporta veicināšanā.

Ņemot vērā Krievijas uzsākto karu pret Ukrainu, tika pārtraukta pārstāvniecības darbība Krievijā un Baltkrievijā. Izvērtējot ģeopolitisko situāciju, pārtraukta arī pārstāvniecības darbība Ķīnā.

Komersantiem LIAA piedāvā arī Eiropas Biznesa atbalsta tīkla (EEN) pakalpojumus – palīdzību starptautisko partneru meklēšanā, tirgus informācijas sagatavošanu, konsultācijas par likumdošanu un uzņēmējdarbības aspektiem, konsultācijas par pieeju finansējumam ("Horizon2020", "Erasmus", "Creative Europe", "Interreg" u. c.) un cita veida konsultācijas. EEN veiksmīgi papildina LIAA sniegtos pakalpojumus – tiek nodrošinātas konsultācijas komersantiem bez nozaru ierobežojuma,

pieeja informācijai 69 pasaules valstīs un specifiskiem EK izstrādātajiem resursiem. EEN projekts tiek īstenots sadarbībā ar Latvijas Tehnoloģisko centru un Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameru.

Arī 2024. gadā Latvijas uzņēmumi aktīvi izmantoja EEN piedāvātās kontaktbiržas, jo īpaši tad, ja tādas tika piedāvātas izstādēs, kur uzņēmumi piedalījās vai nu ar savu standu, vai jau organizētajos nacionālajos standos.

2024. gada 9 mēnešos EEN projekta ietvaros tika sniegtas 915 konsultācijas par ārējiem tirgiem un citiem ar uzņēmējdarbību saistītiem jautājumiem, ir noorganizēti 32 brokeru pasākumi un ārvalstu tirdzniecības misijas, kurās piedalījušies 279 dalībnieki. Uzņēmumos veikti 7 inovāciju un tehnoloģiju audiiti. Veiksmīgi izmantots EK ieviestais obligātais "klientu ceļa" modelis ikdienas darbā ar uzņēmumiem, t. i., veikts uzņēmuma novērtējums un uz anketas bāzes tiek izstrādāts darbības plāns atbilstoši EK prasībām, kas ir kā vienošanās starp EEN un uzņēmumu par veiksmīga pakalpojuma nodrošināšanu. EEN ir ieguvis popularitāti starp LTRK biedriem, un tā rezultātā ir arī augsta interese par EEN pakalpojumiem. Balstoties uz uzņēmumu interesi, protams, tiek veikts arī uzņēmējdarbības novērtējums. Šāds uzņēmējdarbības izvērtējums 2024. gada 9 mēnešos veikts 157 uzņēmumiem. Reģistrēti 37 partnerības sasniegumi ar citiem uzņēmumiem un pētniecības institūcijām, noslēgti 15 biznesa, tehnoloģiju un pētniecības sadarbības līgumi.

VALSTS PLATFORMA BIZNESA ATTĪSTĪBAI

Lai uzlabotu potenciālo un esošo komersantu informētību par biznesa aktualitātēm, pilnveidotu LIAA klientu apkalpošanas procesu, kā arī atvieglotu informācijas iegūvi un saziņu, LIAA ir izstrādājusi valsts platformu biznesa attīstībai business.gov.lv, kas veicina pakalpojumu digitalizāciju un e-pakalpojumu attīstību kopumā.

Platforma business.gov.lv ir izveidota kā *web* bāzēta klientu pašapkalpošanās, personalizētas informācijas ieguves un saziņas platforma, kurā komersants var veidot savu profilu, norādot interesējošās nozares, tēmas u. c. kritērijus, lai saņemtu personalizētu informāciju, kurā var elektroniski pieteikties LIAA sniegtajiem pakalpojumiem, izmantojot arī iespēju elektroniski iesniegt veidlapas, maksājumu pieprasījumus u. c. dokumentus. Platformā vienuviet atrodama informācija par nozaru aktualitātēm, ārvalstu aktualitātēm un dažādiem komersantiem adresētiem pasākumiem, kā arī biznesa ziņas. Portāla satura veidošanu atbalsta nozaru ministrijas, CSP, Altum, LTRK, Latvijas Banka, komercbankas un citas institūcijas.

Lai nodrošinātu platformas tālāku attīstību, MK 2023. gada 10. maijā apstiprināja rīkojumu Nr. 265 "Par 2.1.2.1.i. investīcijas projekta "Digitālo pakalpojumu platforma biznesa attīstības veicināšanai" pases un centralizētās funkcijas vai koplietošanas pakalpojumu attīstības plāna apstiprināšanu", kas ES Atveseļošanas un noturības mehānisma ietvaros platformā līdz 2025. gada 31. decembrim plāno ieguldīt investīcijas 1,68 milj. EUR apmērā, nodrošinot to kā vienotu uzņēmēju platformu un vienotu digitālo vārteju uzņēmēju sadarbībai ar valsti. Investīciju projekta rezultātā tiek paredzēta Latvijas valsts pārvaldes sniegto pakalpojumu portāla www.latvija.gov.lv uzņēmēju sadaļas pakāpeniska pārņemšana un attīstīšana esošajā LIAA administrētajā portālā business.gov.lv atbilstoši mūsdienu lietojamības prasībām un uzņēmēju biznesa vajadzībām. 2024. gadā LIAA uzsāka darbu pie platformas business.gov.lv vīzijas un principu definēšanas un arhitektūras izstrādes, testējot pieeju uzņēmēju prasību un pakalpojumu attēlošanai, meklēšanai un digitālai izpildei.

EKSPORTA MĀRKETINGA PASĀKUMI

MK 2024. gadā atbalstīja budžeta apropriācijas pārdali 6 milj. EUR apmērā, lai nodrošinātu finansējumu, kas EM un LIAA nepieciešams eksporta veicināšanas un investīciju piesaistes aktivitāšu īstenošanai 2024. gadā, tostarp 2,9 milj. EUR uz budžeta programmu "Ārējās ekonomiskās politikas ieviešana", 3 milj. EUR uz budžeta programmu "Tūrisma politikas ieviešana", 123 tūkst. EUR uz budžeta programmu "Nozaru vadība un politikas plānošana".

Šie līdzekļi novirzīti pasākumiem eksporta veicināšanas un investīciju piesaistes aktivitāšu īstenošanā (tirdzniecības misijas, Latvijas un ārvalstu uzņēmumu tikšanās, kontaktbiržas u. c.), lai izpildītu 2024. gadam izvirzītos sasniedzamos rezultātīvos rādītājus:

- noslēgto eksporta līgumu summa 30 milj. EUR 2024. gadā;
- palielināts ārvalstu tūristu skaits Latvijā 2024. gadā par 200 tūkst., radot papildu tūrisma un pasākumu eksporta ieņēmumus vismaz 41,2 milj. EUR apmērā 2024. gadā;
- proaktīvi piesaistīto investīciju projektu veiksmes stāsti vismaz par 35 milj. EUR 2024. gadā.

2024. gada 9 mēnešos LIAA organizēja 15 tirdzniecības misijas, kurās piedalījās 174 Latvijas uzņēmumu pārstāvi, organizēja 20 tematiskos pasākumus ar diasporas iesaisti eksporta veicināšanai, investīciju piesaistei, uzņēmējdarbības attīstības un Latvijas starptautiskās atpazīstamības veicināšanai.

Tika turpināta Latvijas uzņēmēju eksportspēju stiprināšana, ieviešot arī valsts tēla organizētas mārketinga kampaņas, piemēram, divu starptautisko izstāžu laikā Vācijā (*Berlinale*) un Francijā (*Marche du Film*). Ikdienā tiek uzturēta mājaslapa latvia.eu, kas ir kā Latvijas digitālā vizītkarte, nodrošinot vienotu vēstījumu par Latviju. Lapas "toolbox" sadaļā tiek regulāri papildinātas prezentācijas, video materiāli un cita noderīga informācija par Latviju, tostarp par investīciju piesaisti un RIS3 nozarēm, lai ikviens interesents varētu šos materiālus izmantot savā ikdienas darbā, prezentējot Latviju potenciālajiem sadarbības partneriem ārvalstīs.

GATAVOŠANĀS IZSTĀDEI "EXPO 2025 OSAKA"

2024. gadā noritēja aktīvs darbs pie Latvijas dalības "Expo 2025 Osaka". Paredzēts veidot kopīgu Baltijas valstu paviljonu, kas sekmēs reģiona atpazīstamību un vienlaikus saglabās katras valsts individuālās programmas. Baltijas valstis "Expo 2025 Osaka" pārstāvēs Latvija un Lietuva. Latvija ir izvirzīta kā vadošā valsts Baltijas paviljona organizēšanā, un paviljons tiks īrēts no izstādes organizatoriem.

Izstādes norise plānota no 2025. gada 13. aprīļa līdz 13. oktobrim. Dalību izstādē ir apstiprinājušas 153 valstis un 8 starptautiskas organizācijas. Plānots, ka izstādi apmeklēs aptuveni 28 miljoni viesu. Dalība izstādē "Expo 2025" ir unikāla iespēja starptautiski pozicionēt Latviju kā valsti, kas vērsta uz tehnoloģiju un inovāciju attīstību. Vienlaikus tā ir iespēja uzņēmumiem paplašināt savu kontaktu loku un tikties ar potenciālajiem sadarbības partneriem no daudzām pasaules valstīm.

Gatavojoties Latvijas dalībai "Expo 2025 Osaka", 2024. gada otrajā pusē organizēti vairāki eksporta veicināšanas pasākumi, piemēram, dalība ar nacionālo stendu būvmateriālu izstādē "Japan Build" Tokijā un IKT nozares izstādē "CEATEC" Tokijā, kā arī organizēts Latvijas-Japānas biznesa seminārs Kobē Rīgas-Kobes 50 gadu sadraudzības ietvaros. Ir izvērtēts Japānā notiekošais izstāžu klāsts. Latvijas uzņēmumiem tiek piedāvāta iespēja šajās izstādēs piedalīties Latvijas stendos, lai jau pirms "Expo 2025 Osaka" uzņēmumi varētu izvērtēt savu potenciālu un iespējas, ko sniedz šis tālais, perspektīvais, bet ne vienkāršais eksporta tirgus.

ATBALSTS MVU INOVATĪVĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS ATTĪSTĪBAI UN EKSPORTAM

Lai nodrošinātu finansējuma pieejamību biznesa idejas īstenošanai un uzņēmējdarbības attīstībai, veicinot aktivitātes, kas ir vērstas uz inovatīvo komersantu īpatsvara paaugstināšanu ekonomikā, un lai sekmētu uzņēmējdarbību, kas vērsta uz augstas pievienotās vērtības radīšanu vidēji augsto un augsto tehnoloģiju un radošo industriju jomā, un veicinātu eksporta pieaugumu atbalstītajos uzņēmumos, 2023. gada 26. septembrī tika apstiprināts LIAA izstrādātais ERAF projekts "MVU inovatīvas uzņēmējdarbības attīstība". Projektā LIAA īsteno darbības, aptverot pilnu uzņēmējdarbības attīstības cikla atbalstu, – no idejas veidot jaunu tehnoloģiski intensīvu uzņēmumu līdz stabilai, konkurētspējīgai, uz izaugsmi vērstai uzņēmējdarbībai ar augstu pievienoto vērtību. Projekta ietvaros, lai atbalstītu uzņēmumus ielešanai ārvalstu tirgos, tiek sniegts atbalsts gan grantu veidā, gan piedāvājot dalību tādās LIAA organizētajās eksporta veicināšanas aktivitātēs kā nacionālie stendi starptautiskajās izstādēs, tirdzniecības misijās u. c.

Projekts tika uzsākts 2023. gada 29. novembrī. Ar esošajiem resursiem to plānots īstenot līdz 2027. gada 30. jūnijam. Projekta kopējais finansējums ir 66 milj. EUR, tostarp ERAF finansējums ir 56 milj. EUR. Projekta finansējums eksporta atbalsta aktivitātēm ir 31,4 milj. EUR. Eksporta atbalsta finansējums projektā grantiem ir 15,4 milj. EUR, LIAA organizētām eksporta atbalsta aktivitātēm 3,5 gados ir paredzēti 7,25 milj. EUR, tostarp nacionālo stendu organizēšanai.

Projekta ietvaros LIAA veic tādas darbības kā Latvijas ārējo ekonomisko pārstāvniecību konsultācijas, izglītojošu un mācību programmu īstenošanu, kas vērstas uz uzņēmējdarbības un inovāciju attīstību, inovāciju un uzņēmējdarbības eksporta veicināšanas pasākumu organizēšanu, tostarp sniedzot atbalstu grantu veidā, godalgu un naudas balvas piešķiršanu biznesa ideju konkursu godalgoto vietu ieguvējiem, sadarbību ar organizācijām un institūcijām u. c.

Kopumā projekta ietvaros plānots kopumā atbalstīt 1500 uzņēmumus, kas attīsta savus biznesa projektus, no kuriem vismaz 300 būs jaunu ideju autori. LIAA atbalstīto uzņēmumu apgrozījuma apjoma pieaugums tiek prognozēts par 12 %, eksporta apjoma ikgadējs palielinājums tiek prognozēts par 20 % jeb 0,6 mljrd. EUR (laika posmā no 2024. līdz 2029. gadam). Projekta ietvaros tiks atbalstīti 700 eksportējošie uzņēmumi, izveidotas 1000 jaunas darba vietas un atbalstītie uzņēmumi ik gadu nodokļos nomaksās 150 milj. EUR.

Kopš projekts tika uzsākts, LIAA ir saņēmusi jau 531 eksporta darbību plānus, 300 pieteikumus dalībai nacionālajos stendos un 444 pieteikumus LIAA organizētajās tirdzniecības misijās, noslēgti 447 atbalsta līgumi, pieteiktas dažādas (1546) eksporta granta darbības. Kopējais uz 2024. gada 12. novembri rezervētais finansējums eksporta grantiem ir 4,14 milj. EUR, kas ir 33,3 % no projektā grantiem pieejamā finansējuma.

ATBALSTS ĀRVALSTU FILMU UZŅEMŠANAI LATVIJĀ

2022. gada 15. martā MK apstiprināja jaunu atbalsta programmu ārvalstu filmu uzņemšanai Latvijā – “Kārtība, kādā ārvalstu filmu uzņemšanai Latvijā tiek piešķirts valsts budžeta līdzfinansējums”. Atbalsta programmas kopējais valsts finansējums ikgadēji līdz 2025. gadam ir nedaudz vairāk kā 850 tūkst. EUR. Pieejamais līdzfinansējuma apmērs vienam projektam ir 20 % no līdzfinansējuma līgumā norādīto attiecināmo izdevumu kopsummas, savukārt attiecināmo atalgojuma izmaksu pozīcijām līdzfinansējuma apmērs ir 30 %.

2024. gadā tika organizēta septiņā projektu iesniegumu atlases kārtā ārvalstu filmu uzņemšanai Latvijā. Kopumā šajā kārtā tika atbalstīta sešu filmu projektu īstenošana, kuru uzņemšanas rezultātā kopējās attiecināmās izmaksas Latvijā 2024. un 2025. gadā plānotas 18,8 milj. EUR apmērā, bet valsts budžeta līdzfinansējums šo filmu uzņemšanai paredzēts 3,7 milj. EUR apmērā. Vienlaikus tiek paredzēts, ka šo filmu uzņemšanas rezultātā valsts pamatbudžeta ieņēmumi PVN veidā palielinātos par 2,9 milj. EUR.

12.4. ĀRVALSTU INVESTĪCIJU PIESAISTES POLITIKA

Eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes politika ir nostiprināta “Nacionālās industriālās politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam”. ĀTI piesaistes politika ir vērsta uz Latvijas kā investīcijām pievilcīgas vides konkurētspējas celšanu, ņemot vērā investoriem svarīgākos aspektus: valsts makroekonomiskos rādītājus, uzņēmējdarbības vidi – birokrātisko procedūru vienkāršību un stabili nodokļu politiku, atbilstošas kvalifikācijas darbaspēka pieejamību, tirgus potenciālu, nepieciešamās infrastruktūras pieejamību, piedāvātos atbalsta instrumentus un stimulus. Būtiski ir piesaistīt ārvalstu investīcijas nozarēs, kas nodrošina tautsaimniecības struktūras maiņu par labu uz ārējo pieprasījumu orientētām nozarēm, īpaši tādām, kas tiek definētas kā vidēji augstu un augstu tehnoloģiju nozares. ĀTI piesaistē prioritāri jāorientējas uz ģeogrāfiski tuvajām kaimiņvalstīm, kurās Latvija ir atpazīstama, kā dēļ nav jāiegulda apjomīgi papildu resursi informatīvos pasākumos, tāpat uz ekonomiski stabilām un attīstītām valstīm, kurās tautsaimniecības nozaru attīstības potenciāls un vajadzības atbilst Latvijas perspektīvas sadarbības iespējām, kā arī uz valstīm, kurās atrodas Latvijas ārējās ekonomiskās pārstāvniecības.

Ārvalstu investīciju piesaistē Latvijā nozīmīga loma ir LIAA. LIAA investīciju piesaistes stratēģija ir vērsta uz kvalitatīvu ienākošo investīciju projektu apkalpošanu un aktīvu darbību investīciju projektu piesaistē, uzrunājot potenciālos investorus. ĀTI piesaiste un veicināšana tiek iedalīta četros pamatprocesos, tādus kā stratēģija un plānošana (valsts līmeņa investīciju politikas veidošana, mērķu izvirzīšana, investīciju veicināšanas struktūra, konkurētspējas pozicionēšana, nozaru mērķanalīze), intereses veicināšana (mārketinga un uzņēmumu uzrunāšana), apkalpošana (projektu vadība) un investīciju pakalpojumu sniegšana (pēcapkalpošana un pakalpojumu uzlabošana, uzraudzība).

2024. gadā, tāpat kā 2023. gadā, LIAA ir turpinājusi aktīvu investīciju piesaisti RIS3 jomās, mērķtiecīgi veicinot ĀTI pieaugumu zināšanu ietilpīgās nozarēs ar augstu pievienoto vērtību. 2024. gada 9 mēnešos noorganizētas 15 tirdzniecības misijas, kurās piedalījušies 174 Latvijas uzņēmumu pārstāvji, iegūti vairāk nekā 1500 kontakti. Ir notikusi aktīva sadarbība ar Vāciju, organizētas vairākas apmaiņas vizītes. 2024. gada februārī Hamburgas Ekonomikas un inovāciju senātā notika informatīvais seminārs par Latvijas ekonomiku un tās piedāvātajām priekšrocībām. Semināru apmeklēja apmēram 30 Hamburgas uzņēmumi no IKT un loģistikas jomas. Savukārt aprīlī Hamburgas ekonomikas senatore apmeklēja Latviju kopā ar vairāk nekā 20 uzņēmējiem no IKT sektora. Delegācija tikās ar ekonomikas ministru, apmeklēja LMT un Rīgas Tehnisko universitāti (RTU), kur iepazinās ar RTU plānotajām aktivitātēm mikročipu jomā.

2024. gada maijā norisinājās vērienīgs biznesa pasākums Latvijā “Latvijas–Francijas biznesa forums”, kurš tika veltīts transporta, drošības un enerģētikas jomām. Forumu apmeklēja ap 70 Francijas, Lietuvas, Itālijas, Spānijas, Igaunijas viesu, ap 70 Latvijas uzņēmēju un 10 valsts institūciju – ministriju pārstāvji. No Latvijas puses forumu atklāja aizsardzības un satiksmes ministri.

Latvijas uzņēmumi vairākkārtīgi devušies vizītēs uz Ukrainu. Lielas biznesa delegācijas piedalījās biznesa forumos maijā Vinnicā un Kijivā, kas notika ekonomikas ministra vizītes Ukrainā ietvaros.

Papildus iepriekš minētajām iniciatīvām tiek īstenotas arī investīciju mārketinga aktivitātes, kas aptver gan pasākumu organizēšanu ārvalstīs, piemēram, Uzņēmējdarbības forums Lisabonā (Valsts prezidenta vizītes ietvaros), “Spotlight Latvia” konference, Latvijas dienas Korejā, gan investoriem paredzētu tikšanos nodrošināšanu Latvijā organizētajos pasākumos. Noteikti pieminami tādi pasākumi kā “DeepTech Atelier”, “5G Techritory” un Precizijas medicīnas tiklošanās forums, kuru ietvaros tika organizēti atsevišķi pasākumi konkrētās nozares pārstāvošiem ārvalstu investoriem, lai iepazīstinātu ar Latvijas sadarbības piedāvājumiem.

LIAA aktīvi informē ārvalstu investorus par Latvijas investīciju vidi arī ar Latvijas ārējo ekonomisko pārstāvniecību ārvalstīs starpniecību.

SADARBĪBA AR ĀRVALSTU INVESTORU PADOMI LATVIJĀ

ĀTI piesaistes politikas pilnveidošanas process notiek ciešā sadarbībā ar *Ārvalstu investoru padomi* Latvijā (ĀIPL). 2024. gada septembrī notika kārtējā, divdesmit astotā Latvijas valdības un ĀIPL augsta līmeņa sanāksme. Tajā valdības pārstāvji un investori diskutēja par cilvēkkapitālu, datus balstītiem lēmumiem, labu pārvaldību un ilgtspējīgu iepirkumu publiskajā sektorā.

Tikšanās laikā ĀIPL uzsvēra skaidras ilgtermiņa Latvijas attīstības stratēģijas nepieciešamību. Diskusiju pamatā bija tādas tēmas kā darbaspēka pieejamība un kvalifikācijas paaugstināšana/pārkvalificēšana, ēnu ekonomikas apkarošana, publiskā sektora modernizācija un administratīvā sloga samazināšana, godīgas konkurences un pārskatāmākas, prognozējamākas uzņēmējdarbības vides veicināšana. Tika atspoguļots progress investoru izaicinājumu risināšanā un norādīts, ka ir jācenšas nodrošināt investoru palikšanu Latvijā un uzņēmējdarbības paplašināšanu. Ņemot to vērā, ĀIPL sniedza galvenos ieteikumus uzņēmējdarbības vides uzlabošanai valstī. Noslēgumā tika uzskaitīti turpmākie soļi, kas veicami Latvijas konkurētspējas veicināšanai un investīciju piesaistei.

LIELO UN STRATĒGISKI NOZĪMĪGO INVESTĪCIJU PROJEKTU KOORDINĀCIJAS PADOME

2024. gadā ir atjaunots Lielo un stratēģiski nozīmīgo investīciju projektu koordinācijas padomes darbs (turpmāk – Padome), ar MK 2024. gada 9. aprīļa lēmumu Nr. 43 apstiprinot grozījumus Padomes nolikumā, veicot uzlabojumus Padomes darba organizēšanā un ieviešot efektīvāku lēmumu pieņemšanas procesu. Padomes mērķis ir nodrošināt saskaņotu starpresoru sadarbību sekmīgai investīciju projektu īstenošanai Latvijas valsts interesēs, tostarp izskatīt un atrisināt ar investīciju projektu ieviešanu saistītos birokrātiskā sloga un administratīvo šķēršļu jautājumus.

Padomes priekšsēdētāja ir Ministru prezidente, Padomes priekšsēdētājas vietnieks – ekonomikas ministrs. Padomē piedalās arī finanšu ministrs, viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrs, satiksmes ministrs un ārlietu ministrs. Padomes sekretariāta funkcijas veic LIAA. Sekretariāts nodrošina Padomes sēžu organizēšanu, kā arī veic atbalsta procedūras, kas nepieciešamas EM izveidotajai Lielo un stratēģiski nozīmīgo investīciju projektu operatīvajai darba grupai. Operatīvajā darba grupā notiek vienošanās par Padomes sēdē iekļaujamajiem tematiem, to padziļināta izpēte un priekšlikumu izstrāde.

Padomes sēdes norisinās reizi divos mēnešos, 2024. gadā ir notikušas trīs sēdes – 9. maijā, 17. jūlijā un 4. septembrī. Tajās izskatīti tādi jautājumi kā, piemēram, par personas apliecības (eID karte) saņemšanas procedūras atvieglošanu ārvalstniekiem, par vēja parku licencēšanas un izpētes regulējuma uzlabojumiem un par pašvaldību investīciju projektu īstenošanas izaicinājumiem. Plašāka informācija par Padomi, tostarp arī apstiprinātie sēžu protokoli, ir pieejama EM mājaslapas sadaļā par konsultatīvajām padomēm.

Lai uzņēmums iniciētu sava investīciju projekta sarežģītumu vai izaicinājumu izskatīšanu Padomē, uzņēmuma pārstāvim ir jāsaazinās ar sekretariātu, sniedzot pēc iespējas konkrētāku informāciju par to, kādas ir konstatētās problēmas, kuras apgrūtina investīciju projekta īstenošanu Latvijā, un, ja iespējams, par to, kādi starp institucionāli risinājumi būtu jāveic, lai šīs problēmas atrisinātu vai mazinātu to ietekmi.

ATBALSTS INVESTĪCIJU PROJEKTIEM

Ārvalstu investīciju piesaistē nozīmīga loma ir programmai “Lielo investīciju aizdevums ar kapitāla atlaidi”, kas spēcīgiem un lieliem investīciju projektiem nodrošina kapitāla atlaidi līdz pat 10 milj. EUR. Konkrētā atbalsta programma ir radījusi lielu uzņēmēju interesi un apliecina, ka tās darbība ir jāturpina, nodrošinot finansējuma pieejamības nepārtrauktību.

Kopš 2021. gada Latvijā ir izveidota un darbojas “zaļā koridora” iniciatīva, kas sniedz iespēju investīciju projektiem prioritārajās jomās saņemt noteiktus valsts iestāžu pakalpojumus, piemēram, būvniecības atļauju, teritoriālās plānošanas atļauju vai uzturēšanās atļauju izsniegšanu paātrinātā kārtībā. Šajā periodā “zaļā koridora” statusu ieguvuši 38 komersanti ar kopējo plānoto investīciju apjomu 1,8 mljrd. EUR apmērā un 2529 plānotām darba vietām.

2024. gada aprīlī spēkā stājās EM izstrādātais “Inovācijas uzņēmējdarbības un prioritāro projektu atbalsta likums”, kas tostarp ietver tā devēto “zaļo koridoru” konkrētu prioritāro investīciju un eksporta projektu īstenošanai. “Zaļā koridora” ietvaros Latvijā reģistrētiem komersantiem, kas plāno īstenot konkrētus projektus prioritārajos sektoros, ir iespēja saņemt valsts sniegtos pakalpojumus paātrinātā kārtībā (piemēram, būvniecības, ietekmes uz vides novērtējuma, teritorijas plānošanas un migrācijas jomā sniedzamos valsts pārvaldes pakalpojumus).

Šobrīd saskaņā ar deleģējumu "Inovatīvas uzņēmējdarbības un prioritāro projektu atbalsta likumā" EM izstrādā MK noteikumu projektu, paplašinot esošā regulējuma tvērumu, kā arī piemērojot komersantiem elastīgākus kvalifikācijas kritērijus. MK noteikumos paredzēts noteikt, ka "zaļā koridora" jeb prioritārajam statusam uz 36 mēnešu ilgu termiņu pieteikties var ne tikai prioritārā projekta īstenotāji, bet arī komersanti, kuri iepriekšējā pārskata gadā nodrošinājuši ievērojamu investīciju, kā arī preču vai pakalpojumu eksporta apjomu.

12.5. DIGITĀLĀ TRANSFORMĀCIJA

Viena no prioritātēm produktīvas uzņēmējdarbības veicināšanai ir ieguldījumi uzņēmumu digitālās transformācijas attīstībā. Lai sasniegtu šos mērķus, līdz 2029. gadam uzņēmumiem būs pieejams atbalsts komercdarbības procesu digitalizācijai, digitālo prasmju pilnveidei, jaunu produktu un pakalpojumu izstrādei, kā arī tehnoloģisko iekārtu testēšanai un iegādei.

ES KF 2021.–2027. gadam ietvaros un Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna ietvaros EM digitālās transformācijas atbalsta programmās plāno ieguldīt 183,5 milj. EUR.

Lai palīdzētu uzņēmējiem labāk identificēt savas vajadzības digitālajā transformācijā, ir apstiprināti divi Eiropas Digitālās inovācijas centri (EDIC), kas ar reģionālo kontaktpunktu kā vienas pieturas aģentūru palīdzību sniedz konsultācijas, mentoringu, tehnoloģisko pakalpojumu, pirmreizējā un otrreizējā digitālā brieduma testa, digitālās attīstības ceļa kartes un atzinuma izstrādes pakalpojumus.

EIROPAS DIGITĀLĀS INOVĀCIJAS CENTRU ATBALSTS

2022. gada 13. septembrī MK ar noteikumiem Nr. 577 "Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 2. komponentes "Digitālā transformācija" 2.2. reformu un investīciju virziena "Uzņēmumu digitālā transformācija un inovācijas" 2.2.1.r. "Uzņēmējdarbības digitālās transformācijas pilna cikla atbalsta izveide ar reģionālo tvērumu" 2.2.1.1.i. investīcijas "Atbalsts Digitālo inovāciju centru un reģionālo kontaktpunktu izveidei" īstenošanas noteikumi" apstiprināja EM virzīto atbalsta programmu, kas paredz ar digitālo tehnoloģiju ieviešanas palīdzību veicināt komersantu konkurētspēju, kā arī digitālu un inovatīvu publisko pārvaldi, kurā tiek izmantotas tikpat modernas tehnoloģijas kā privātajā sektorā, veicināt risinājumu ieviešanu sasaistē ar viedās specializācijas stratēģiju, paaugstināt komersantu izpratni par digitālo tehnoloģiju sniegtajām priekšrocībām, kā arī nodrošināt piekļūstamību digitālās transformācijas procesu atbalstam visā Latvijas Republikas teritorijā un nodrošināt Latvijas pilntiesīgu iesaisti kopējā EDIC tīklā.

Programmas mērķgrupas jeb gala labuma guvēji ir sīkais (mikro), mazais, vidējais komersants un lielais komersants, biedrība un nodibinājums, kas apvieno vairākus komersantus vai pārstāv to intereses, publiska persona vai tās institūcija, publiskas personas kapitālsabiedrība, pētniecības un zināšanu izplatīšanas organizācija, zemnieku saimniecība, kooperatīvā sabiedrība, kas veic saimniecisko darbību. Atbalsta ietvaros ikviens interesents var saņemt konsultāciju par sava uzņēmuma vai iestādes digitalizācijas pakāpi, ceļa karti prioritāro investīciju apzināšanai un mentoringu, kā digitalizēt uzņēmuma vai iestādes procesus. Kopējais investīcijas finansējums ir 10 milj. EUR. Plānots, ka līdz 2026. gada 30. jūnijam atbalstu varēs saņemt vismaz 2000 uzņēmumu.

GRANTI UZŅĒMUMU PAKALPOJUMU UN RAŽOŠANAS PROCESU DIGITALIZĀCIJAI

2023. gada 10. janvārī MK ar noteikumiem Nr. 10 "Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 2. komponentes "Digitālā transformācija" 2.2. reformu un investīciju virziena "Uzņēmumu digitālā transformācija un inovācijas" 2.2.1.r. "Uzņēmējdarbības digitālās transformācijas pilna cikla atbalsta izveide ar reģionālo tvērumu" 2.2.1.2.i. investīcijas "Atbalsts procesu digitalizācijai komercdarbībā" īstenošanas noteikumi" apstiprināja EM virzīto atbalsta programmu, kas paredz izsniegt grantus par digitālo produktu, pakalpojumu un lietojumprogrammu izstrādi vai ieviešanu vai par digitālo risinājumu pieņemšanu savu/esošo pakalpojumu, produktu vai procesu pārveidošanai gala labuma guvējiem komercdarbības procesu uzlabošanai un produktivitātes paaugstināšanai.

Programmas ietvaros atbalstu varēs saņemt ne tikai sīkais (mikro), mazais, vidējais, lielais komersants (tostarp juridiskas personas ārvalstu filiāle, zemnieku saimniecība, kooperatīvā sabiedrība), bet arī biedrība un nodibinājums, kas apvieno vismaz trīs komersantus vai pārstāv to intereses, kā arī pētniecības un zināšanu izplatīšanas organizācijas un publiskas personas kapitālsabiedrības. Granta saņemšanai būs jāiesniedz EDIC atzinums, kas ir novērtējums par digitālo un inovāciju briedumu pēc otrreizēja testa un par veikto investīciju atbilstību digitālās attīstības ceļa kartei, kā apliecinājums,

ka digitālās attīstības ceļa kartē noteiktais ir izpildīts un konkrēto iekārtu vai programmatūras iegāde ir sniegusi pienesumu procesu digitalizācijā. Kopējais investīcijas finansējums ir 36,14 milj. EUR. Plānots, ka līdz 2026. gada 30. jūnijam atbalstu varēs saņemt vismaz 200 uzņēmumu. Tāpat minēto investīciju plānots turpināt ES KF 2021.–2027. gada ietvaros, tam novirzot vēl 27,6 milj. EUR.

Minēto investīciju no 2025. gada turpinās arī ar "Eiropas Savienības kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam 1.2.2. specifiskā atbalsta mērķa "Izmantot digitalizācijas priekšrocības uzņēmējdarbības attīstībai" 1.2.2.1. pasākuma "Atbalsts procesu digitalizācijai komercdarbībā". Pasākuma ietvaros kopējais finansējums ir 27,6 milj. EUR. Līdz 2029. gada decembrim ar grantiem plānots atbalstīt 1750 komersantus, ar nefinansiālu atbalstu atbalstīt 300 komersantus un ar publisko atbalstu papildinošām privātām investīcijām plānots sniegt atbalstu 3 367 541 EUR apmērā.

AIZDEVUMI AR KAPITĀLA ATLAIDI UZŅĒMUMU DIGITALIZĀCIJAI UN AUTOMATIZĀCIJAI

2022. gada 5. jūlijā MK ar noteikumiem Nr. 421 "Eiropas Savienības Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 2.2. reformu un investīciju virziena "Uzņēmumu digitālā transformācija un inovācijas" 2.2.1.4.i. investīcijas "Finanšu instrumenti komersantu digitālās transformācijas veicināšanai" īstenošanas noteikumi" apstiprināja EM virzīto atbalsta programmu finanšu instrumenta veidā. Investīcijas mērķis ir veicināt komersantu digitālo transformāciju, komersantu attīstību un apgrozījuma apjoma pieaugumu, atbalstot uz produktivitātes pieaugumu vērstus ieguldījumus uzņēmējdarbības digitālās transformācijas rīkos. ANM investīcijas ietvaros atbalstu varēs saņemt kā aizdevumu ar kapitāla atlaidi līdz 35 % no investīciju projekta kopējā apjoma, bet ne vairāk kā 200 tūkst. EUR.

Plānots, ka Altum aizdevums ar kapitāla atlaidi, ja projekta finansēšanā nav iesaistīts cits finansētājs un Altum aizdevums, ir vismaz kapitāla atlaides apmērā. Tāpat investīcijas ietvaros ir iespējams paralēlais aizdevums ar kapitāla atlaidi, ja projektu līdzfinansē kopā ar vienu vai vairākiem citiem finansētājiem. Paralēlais aizdevums Altum daļā ir vismaz kapitāla atlaides apjomā. Atbalstu varēs saņemt sīkais (mikro), mazais, vidējais un lielais komersants. Altum aizdevuma kapitāla atlaides piemērošanai būs jāiesniedz EDIC atzinums, kas ir novērtējums par digitālo un inovāciju briedumu pēc otrreizēja testa un par veikto investīciju atbilstību digitālās attīstības ceļa kartei, kā apliecinājums, ka digitālās attīstības ceļa kartē noteiktais ir izpildīts un konkrētā investīcija ir sniegusi pienesumu procesu digitalizācijā. Investīcijai pieejamais finansējums ir 47,1 milj. EUR. Plānots, ka atbalstu, piesaistot kopā vismaz 37 milj. EUR privāto finansējumu, līdz 2026. gada 30. jūnijam varēs saņemt vismaz 133 uzņēmumi.

DIGITĀLO PRASMJU PILNVEIDE

Lai nodrošinātu Latvijas sīkos (mikro), mazos, vidējos un lielos komersantu ar digitālajām prasmēm, tostarp ar prasmēm, kas sekmētu eksporta veicināšanu, augsta līmeņa digitālās pārvaldības pamatprasmēm uzņēmumu vadības līmenī un prasmēm digitālo tehnoloģiju izmantošanai dažādos uzņēmējdarbības procesos, ANM ietvaros tiek sniegts atbalsts granta un nefinanšu atbalsta veidā. Investīcijai 2.3.1.2.i. pieejamais ANM finansējums ir 16,5 milj. EUR, un atbalstu sniedz EDIC vai uzņēmējus pārstāvošās nozaru organizācijas.

JAUNU DIGITĀLO PRODUKTU UN PAKALPOJUMU IZSTRĀDE UN ATTĪSTĪBA

ANM ietvaros ir pieejams atbalsts jaunu digitālu produktu un pakalpojumu radīšanai, kas palīdzēs Latvijas ekonomikai atgūties no krīzes un veicinātu konkurētspēju nākotnē ar mūsdienīgu automatizācijas, robotizācijas un darba kontroles rīku ieviešanu ražotnē, kā arī atbalstīt uzņēmuma specifiskai personalizētu e-komercijas risinājumu ieviešanu pārdošanas procesos.

Atbalsts pieejams granta veidā līdz 1 milj. EUR ar intensitāti 25 %–80 % atkarībā no pētnieciskā projekta veida (rūpnieciskiem pētījumiem; eksperimentālām izstrādēm; tehniski ekonomiskai priekšizpētei) un tā īstenošanas lieluma. Uzsākot pētniecības projekta īstenošanu, pētniecības projekta īstenošanas var veikt digitālā brieduma testu un izstrādāt digitālā attīstības ceļa karti. Investīcijai pieejamais ANM finansējums ir 24,3 milj. EUR. Investīcijas ietvaros plānots atbalstīt vismaz 60 komersantus, izstrādāt 120 jaunus produktus un tehnoloģijas, no kurām 35 ieviest ražošanā.

13. BŪVNICĪBAS POLITIKA

2024. gadā EM turpināja darbu pie būvniecības procesu pilnveidošanas, atrodot risinājumus būvniecības administratīvā procesa uzlabošanai un vienkāršošanai, vienlaicīgi saglabājot augstu sabiedrības interešu aizsardzību un sekmējot būvniecības drošumu, vienlaikus īpašu uzmanību veltot būvniecības digitalizācijai un birokrātiskā sloga mazināšanai.

Ēnu ekonomikas ierobežošanai Latvijas būvniecības nozarē tika apstiprināts plāns, kurā iekļauti šādi pasākumi – pazemināt elektroniskā darba laika uzskaites sistēmas (EDLUS) ieviešanas sliekšni; veicināt būvniecības nozares asociāciju pārskatīt ģenerālvienošanos; paredzēt normatīvajos aktos būvniecības ieceres ierosinātājam pienākumu iesniegt Būvniecības informācijas sistēmā (BIS) informāciju par būvdarbu līguma cenu; pilnveidot datu apmaiņas formātu starp BIS un VID uzturētajām informācijas sistēmām; paredzēt pienākumu privātpersonai visā būvniecības procesā sniegt informāciju BIS par būvdarbiem plānotā finansējuma izcelsmi; samazināt dzīvojamās mājas būvobjekta platību, kad būvētājs var būvēt paša spēkiem, darbos neiesaistot būvkomersantu no 400 m² uz 170 m². Plāns ir vērst uz to, lai efektīvāk izmantotu jau esošos mehānismus, nevis izstrādātu jaunus.

EM ieskatā EDLUS un vispārīsaistošā ģenerālvienošanas par minimālo algu ir vieni no visefektīvākajiem instrumentiem ēnu ekonomikas mazināšanai būvniecībā. Paralēli “Ēnu ekonomikas mazināšanas plānā 2024.–2027. gadam” iekļautajiem pasākumiem saistībā ar EDLUS izmantošanu 2024. gada 1. jūlijā stājās spēkā grozījumi likumā “Par nodokļiem un nodevām”, kā arī MK 2020. gada 7. janvāra noteikumu Nr. 21 “Kārtība, kādā elektroniskās darba laika uzskaites sistēmas dati sniedzami iekļaušanai vienotajā elektroniskās darba laika uzskaites datubāzē, un prasības elektroniskās darba laika uzskaites sistēmas ārējai drošības pārbaudei un auditācijas pierakstiem” grozījumi, kuri paredz pienākumu: 1) iesniegt datus Vientā elektroniskās darba laika uzskaites datubāze (VEDLUDB) par visiem ar saviem apakšuzņēmējiem iepriekšējā mēnesī noslēgtajiem būvdarbu līgumiem, kā arī par jauno līguma summu, ja tā mainās, un par līguma grozījumu datumu; 2) iesniegt datus VEDLUDB par iepriekšējā mēnesī samaksāto līguma summu vai tās daļu. Savukārt saskaņā ar “Ēnu ekonomikas mazināšanas plānu 2024.–2027. gadam” ir paredzēts no 2025. gada 1. janvāra pazemināt EDLUS ieviešanas sliekšni (būvniecības minimālo līguma vērtību samazināt no 350 tūkst. EUR uz 170 tūkst. EUR).

Tika pārskatīta arī vispārējā saistošā ģenerālvienošanas, kas nosaka minimālo atalgojuma līmeni būvniecības profesijās: ar 2024. gada 1. janvāri – 930 EUR (bruto) un vienkāršajās profesijās nodarbinātajiem – 780 EUR. Savukārt 2024. gada 25. septembrī tika panākta jaunā vienošanās, ar 2025. gada 1. janvāri nosakot minimālo mēneša darba algu normālā darba laika ietvaros paaugstināt līdz 1050 EUR. Izņēmums ir tiesības līdz 2025. gada 31. decembrim saglabāt 930 EUR 9. grupas profesijām – darbiniekiem ar zemāko kvalifikāciju vai bez tās, kā arī, sākot ar 2025. gada 1. janvāri, būs tiesības maksāt 830 EUR mēnesī normālā darba laika ietvaros un 4,97 EUR/h tiem darbiniekiem, kuru darba stāžs pie konkrētā darba devēja pēdējo divpadsmit mēnešu laikā ir mazāks nekā seši mēneši. Maksājot atļauto samazināto darba samaksu (930 EUR un 830 EUR) un attiecīgo stundas tarifa likmi, piemaksa par virsstundu darbu maksājama 100 % apmērā, zaudējot tiesības šiem darbiniekiem par virsstundu darbu maksāt samazinātā 50 % apmērā.

2024. gadā izstrādāts “**Latvijas būvniecības nozares stratēģijas 2025.–2030. gadam**” projekts, kas ir vidēja termiņa plānošanas dokuments būvniecības nozares stratēģisko mērķu sasniegšanai, lai veicinātu nozares konkurētspēju un tās ilgtspējīgu attīstību. Stratēģijā atspoguļotas Latvijas būvniecības nozares stiprās un vājās puses, attīstības iespējas un draudi, kas ir noteicošie faktori stratēģisko mērķu definēšanai un konkrētu aktivitāšu ieviešanai, lai veicinātu nozares izaugsmi. Stratēģijas mērķis līdz 2030. gadam ir konkurētspējīga un uz ilgtspējīgu attīstību vērstā būvniecības nozare, kas sabiedrībai nodrošina kvalitatīvus, drošus un efektīvus būvniecības pakalpojumus, radot ilgtermiņā mūsdienīgu dzīves vidi esošajām un nākamajām paaudzēm.

EM 2024. gadā izstrādāja “**Patvertņu būvnormatīvu LBN 210-24**”, kurā noteiktas tehniskās prasības I un II kategorijas patvertņiem, kuras izmantojamas drošam cilvēku patvērumam militārā uzbrukuma gadījumā un kurās nodrošināta nepieciešamā infrastruktūra, lai cilvēki varētu uzturēties patvertnē arī ilgstoši.

Tāpat veikti grozījumi MK 2014. gada 2. septembra noteikumos Nr. 529 “**Ēku būvnoteikumi**”. Normatīvajā regulējumā integrēta rūpnieciski ražoto ēku būvniecības kārtība, ieviešot rūpnieciski ražotas ēkas tehnisko pasi. Tas nodrošinās, ka rūpnieciski ražotas ēkas tiks piedāvātas Latvijas tirgū ar tādu dokumentācijas apjomu, kas ir līdzvērtīgs būvprojektam un dos iespēju rūpnieciski ražotas ēkas pircējam, iegādājoties ēku, pārliecināties par tās atbilstību būvniecības normatīvo aktu prasībām.

Būvniecības nozares digitalizācijas jomā veikta **Būvniecības informācijas sistēmas pilnveidošana**. BIS sistēmas uzlabojumi 2024. gadā ietver kultūras pieminekļu datu pārbaudi un aizsardzības zonu precīzāku identificēšanu, šo atļauju pieprasīšanas process ir vienkāršots. Būvprojekta dokumentu saskaņošana ir papildināta ar jauniem rīkiem, piemēram, iespēju salīdzināt saskaņoto projektu ar sākotnējo versiju.

Būvkomersantu reģistrā ieviesta automātiska rēķinu ģenerēšana, izmantojot VID datus. Tika izveidotas jaunas darba vietas, piemēram, Jūrmalas Kultūrtelpas un vides dizaina centram vai neatkarīgajiem ekspertiem. Veikti uzlabojumi,

tostarp sertifikātu apvienošana, nodrošināta pāreju uz pilnībā digitālu datu apmaiņu starp reģistru un pārvaldniekiem. Paplašināta ēku energosertifikātu reģistra funkcionalitāte ar iespēju atzīmēt ēkas ar specifiskām sistēmām, piemēram, apkures vai ventilācijas sistēmām ar nominālo jaudu virs 290 kilovatiem un iestrādātas statistikas atlases iespējām. Tika izveidots telpu grupu apvienošanas un sadalīšanas process. Tehnisko noteikumu un atzinumu pieprasīšanas un saņemšanas funkcionalitātē tika iestrādāti neizpildīto uzdevumu automātiska atcelšanu un izsniegto tehnisko noteikumu precizēšanu vai labošanu.

Publiskajā portālā ieviesta asinhronā būvdarbu žurnāla lejupielāde, paplašinātas pilnvaru un deleģējumu tiesības, izveidota iespēja būvniecības dalībniekiem sniegt komentārus par izpildi vai termiņu izmaiņām būvvaldei, kā arī uzlabota projekta komentāru apstrāde.

EM 2024. gadā īstenoja **pasākumus būvspeciālistu kompetences celšanai**. Ministrija ir deleģējusi būvspeciālistu kompetences novērtēšanu un patstāvīgās prakses uzraudzību vairākām biedrībām, no kurām katra veic deleģēto funkciju savām darbības sfērām. Ņemot vērā to, ka kompetences pārbaudes iestādes savu darbību nodrošina no saņemtās uzraudzības maksas, šajā gadā tika pārskatīts kompetences pārbaudes iestāžu maksas pakalpojumu cenrādis arhitektiem un būvspeciālistiem, kas nebija mainīts kopš 2019. gada.

Lai mazinātu administratīvo slogu deleģēšanas līguma slēgšanas procesā, MK apstiprināja iespēju slēgt deleģēšanas līgumus par valsts pārvaldes uzdevuma veikšanu ar kompetences pārbaudes iestādēm uz 10 gadiem, nevis uz 3 gadiem, kā tas bija iepriekš. Lai apzinātu tās biedrības, kas vēlētos uzņemties šo valsts pārvaldes uzdevumu, EM izsludināja konkursu "Par deleģēšanas līgumu slēgšanu", jo 2022. gadā ar kompetences pārbaudes iestādēm uz 3 gadiem noslēgtie deleģēšanas līgumi zaudēs spēku 2025. gada 1. janvārī. Konkursā pieteicās biedrības "Latvijas Arhitektu savienība", "Latvijas Būvinženieru savienība", "Latvijas Siltuma, gāzes un ūdens tehnoloģijas inženieru savienība", "Latvijas Elektroenerģētiķu un Energobūvnieku asociācija" un "Latvijas Dzelzceļnieku biedrība", kas nosedza gandrīz visas reglamentētās jomas un darbības sfēras būvniecības nozarē. MK 2024. gada 29. novembra sēdē ļāva EM deleģēt minētajām biedrībām uz 10 gadiem būvspeciālistu kompetences novērtēšanu un patstāvīgās prakses uzraudzību arhitektūras jomā un būvniecības jomas būvinženiera vai saistītās inženierzinātnes profesijas specialitātēs un darbības sfērās.

Lai mazinātu administratīvo slogu tika **apvienotas būvdarbu vadīšanas un būvuzraudzības specialitātes** – šis izmaiņas stājās spēkā no 2024. gada 1. janvāra. Būvspeciālistiem, kuri praktizēja abās darbības sfērās, nav vairs nepieciešams uzturēt divus sertifikātus. Ņemot vērā to, ka būvspeciālistu skaits samazinās un atsevišķās jomās būvspeciālistu skaits ir pavisam neliels, kas nespēj nodrošināt pieprasījumu, EM kopā ar kompetences pārbaudes iestādēm un būvniecības nozari strādā pie atsevišķu darbības sfēru apvienošanas vai būvspeciālistu darbības sfēras paplašināšanas uz atsevišķiem darbiem līdzīgās darbības sfērās.

Lai veicinātu sērijveida daudzīvokļu dzīvojamo ēku atjaunošanu un energoefektivitātes paaugstināšanu, nodrošinot kvalitatīvus tipveida risinājumus pēc EM pasūtījuma, ir izstrādāts un 2024. gadā BIS ir publicēts **tipveida projekts 103. sērijas daudzdzīvokļu dzīvojamās ēkas atjaunošanai un energoefektivitātes paaugstināšanai**. Tipveida projektā izstrādāti risinājumi energoefektivitātes paaugstināšanai, sasniedzot A klasi, kā arī risinājumi visu inženiersistēmu pārbūvei un risinājums decentralizētas ventilācijas sistēmas izbūvei. Tipveida projekta risinājumi ir izmantojami, lai izstrādātu būvniecības ieceres dokumentāciju ēku energoefektivitātes paaugstināšanai un atjaunošanai.

EM turpina darbu pie tipveida projektu izstrādes daudzdzīvokļu dzīvojamo ēkas atjaunošanai un energoefektivitātes paaugstināšanai. 2024. gadā uzsākta tipveida projektu izstrāde 316. un 602. daudzdzīvokļu dzīvojamo ēku sērijām, sniedzot risinājumus ēkas siltināšanai, inženiersistēmu pārbūvei, ventilācijas sistēmas izbūvei, kā arī liftu nomaiņai 602. ēku sērijās. Abām minētajām sērijām paredzēts papildus izstrādāt arī risinājumu fasādes siltināšanai ar rūpnieciski ražotiem siltināšanas paneļiem.

14. MĀJOKĻU POLITIKA

Kvalitatīvs, pieejams un mūsdienu energoefektivitātes prasībām atbilstošs mājoklis ir viena no iedzīvotāju pamatvajadzībām gan valstspilsētās, gan novados, kā arī tas ir svarīgs investīciju vides elements. Mājokļu pieejamības nodrošināšana pēc iespējas plašākam iedzīvotāju lokam ir svarīga, jo tā ietekmē ne tikai iedzīvotāju labklājības līmeni, bet arī to iespējas aktīvi piedalīties darba tirgū un ekonomikā kopumā.

Lai gan māsaimniecību rīcībā esošie ienākumi ik gadu pieaug, tie nav bijuši pietiekami, lai veidotu nozīmīgus uzkrājumus mūsdienu prasībām atbilstoša mājokļa iegādei vai īrei, kā arī rada izaicinājumus esošā dzīvojamā fonda uzturēšanā un atjaunošanā. EM ir izstrādājusi vairākas atbalsta programmas un turpina darbu pie jauniem projektiem, lai risinātu jautājumu par kvalitatīvu mājokļu pieejamību Latvijā, kā arī ir veikti uzlabojumi lēmumu pieņemšanā daudzdzīvokļu ēkās, lai veicinātu to savlaicīgu uzturēšanu.

Lai sekmētu mājokļu pieejamību, MK 2023. gada 7. novembra sēdē apstiprināja "Mājokļu pieejamības pamatnostādnes 2023.–2027. gadam". Pamatnostādnes ietver rīcības virzienus, politikas rādītājus un uzdevumu kopumu, piedāvājot risinājumus mājokļu pieejamības nodrošināšanai dažādu ienākumu līmeņu māsaimniecībām, tostarp māsaimniecībām ar viszemākajiem ienākumiem, kā arī veicot ieguldījumus esošā dzīvojamā fonda uzlabošanā un veicinot investīcijas jauna dzīvojamā fonda attīstībā.

ATBALSTS ZEMU IZMAKSU ĪRES MĀJU BŪVNICĪBAI UN ILGTERMIŅA MĀJOKĻU PIEEJAMĪBAS FONDA IZVEIDE

Ņemot vērā pastāvošās mājokļu pieejamības problēmas, jo īpaši reģionos, un OECD rekomendācijas, 2024. gadā viena no EM prioritātēm ir atbalsta programmas zemu izmaksu īres mājokļu būvniecībai.

Kopš 2022. gada 22. novembra nekustamo īpašumu attīstītāji var sākt pieteikties jaunai ALTUM valsts atbalsta programmai zemu izmaksu īres namu būvniecībai Latvijas reģionos. Programmas finansējuma kopējais apjoms ir 42,9 miljoni EUR, un tā tiek finansēta no ES Atveseļošanas fonda līdzekļiem.

Šogad programmā novērojams liels pieprasījums, kas pat pārsniedz programmā pieejamo finansējumu, jau noslēgti 5 aizdevumu līgumi par 374 dzīvokļu būvniecību Valmierā, Jelgavā, Bauskā, Tukuma novadā un Ventspilī.

SOCIĀLO MĀJOKĻU ATJAUNOŠANA UN JAUNU SOCIĀLO MĀJOKĻU BŪVNICĪBA

Gan EK, gan OECD savos izvērtējumos ir norādījusi, ka sociālo mājokļu skaits Latvijā ir nepietiekošs un tie ir sliktā tehniskā stāvoklī. Vienlaikus finansējuma trūkuma dēļ pašvaldībās nenotiek dzīvojamā fonda papildināšana vai tehniskā stāvokļa uzlabošana. Līdz ar to vismazāk aizsargātākajām māsaimniecībām, pat ja tās kvalificējas ierobežotajai palīdzībai mājokļa jautājumu risināšanai, var nākties gaidīt rindā pat gadiem, līdz pašvaldības tām izīrē dzīvokli.

2023. gada 19. septembrī tika apstiprināta jauna ES struktūrfondu atbalsta programma sociālo mājokļu atjaunošanai un jaunu sociālo mājokļu būvniecībai, kas ļaus būtiski uzlabot pašvaldību sociālo dzīvojamo fondu un samazināt rindas pašvaldībās uz īres un sociālajiem dzīvokļiem.

Atbalsts ir paredzēts grantu veidā pašvaldībām, tās iestādēm vai kapitālsabiedrībām, lai atjaunotu vai pārbūvētu neizīrētas pašvaldību īpašumā esošas atsevišķas telpu grupas (dzīvokļus) vai ēkas, kā arī tam, lai pabeigtu iepriekš ekspluatācijā nenodotas būves un no jauna būvētu dzīvojamās mājas. Programmas ietvarā uzbūvētos un atjaunotos mājokļus būs jāizīrē personām saskaņā ar likuma "Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā" regulējumu, turklāt šajā likumā noteiktajām vismazāk aizsargātākajām personu kategorijām, piemēram, maznodrošinātām personām, kuras tiek izliktas no dzīvokļiem, bez vecāku gādības palikušiem bērniem pēc pilngadības sasniegšanas, īpašu kategoriju maznodrošinātām personām (ar invaliditāti, pensijas vecumu sasniegušām) u. c., kā arī pašvaldību saistošajos noteikumos noteiktajām personu kategorijām.

Atbalsta programmai kopējais plānotais finansējums ir 60,9 milj. EUR, ko veido ERAF finansējums 51,8 milj. EUR un pašvaldību budžeta līdzfinansējums vismaz 9,1 milj. EUR apmērā. 2024. gada 1. ceturksnī noslēdzās atbalsta pasākuma 1. kārtas atlase un projektu iesniegumu vērtēšana, kuras ietvaros apstiprināta un uzsākta vairāk nekā 900 pašvaldības dzīvokļu atjaunošana. Plānots, ka ar programmas atbalstu līdz 2029. gada 31. decembrim pašvaldības varēs nodrošināt dzīvesvietu vismaz 1865 jaunuzceltos vai modernizētos sociālajos mājokļos.

MĀJOKĻU ATBALSTA PROGRAMMA

Līdz šim iedzīvotāju vidū lielu atsaucību ieguvusi mājokļu atbalsta programma, kas ģimenēm ar bērniem atvieglo iespēju nodrošināt pirmo iemaksu kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai. Programmas darbības laikā kopš 2015. gada tā palīdzējusi vairāk nekā 28 tūkstošiem ģimeņu tikt pie atbilstoša lieluma mājokļiem. Kopš 2018. gada, kad programma tika paplašināta, garantiju pirmajai iemaksai kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai var saņemt arī personas vecumā līdz 35 gadiem ar augstāko vai profesionālo izglītību. 2020. gadā tika radīta papildu atbalsta programma "Balsts", kas daudz bērnu ģimenēm sniedz iespēju saņemt neatmaksājamu valsts subsīdiju mājokļa iegādei vai būvniecībai. Subsīdijas apmērs atbilstoši bērnu skaitam ģimenē ir 8–12 tūkst. EUR. Subsīdija tika palielināta par 2 tūkst. EUR, ja mājoklis atbilst energoefektivitātes prasībām gandrīz nulles enerģijas ēkām. Kopš programmas stāšanās spēkā subsīdiju saņēmušas vairāk nekā 1600 daudz bērnu ģimeņu.

Lai veicinātu iedzīvotāju iespējas iegādāties mājokļus reģionos, 2024. gadā EM ir pilnveidojusi mājokļu garantiju programmu, paredzot, ka mājsaimniecībām ar bērniem būs iespēja saņemt ievērojami lielāku garantijas apmēru, iegādājoties mājokli reģionos (līdz pat 50 %). Šīs izmaiņas bija nepieciešamas, lai risinātu apgrūtinātās iespējas mājsaimniecībām ar bērniem saņemt aizdevumus mājokļa iegādei reģionos.

MAZĀKUMA BALSOJUMS

Lai uzlabotu dzīvokļu īpašnieku kopības lēmumu pieņemšanu un tādējādi sekmētu dzīvojamo māju pārvaldīšanu, ar EM iniciatīvu 2024. gada 30. maijā tika pieņemti grozījumi Dzīvokļa īpašuma likumā, kas paredz iespēju dzīvokļu īpašnieku kopsapulcei pieņemt lēmumu, piedaloties vismaz trešdaļai no dzīvojamā mājā esošajiem dzīvokļu īpašniekiem, ja sākotnējā kopsapulce nav bijusi lemttiesīga kvoruma trūkuma dēļ. Jaunais regulējums aizsargās to dzīvokļu īpašnieku intereses, kuri aktīvi iesaistās dzīvojamās mājas pārvaldīšanā, taču ir mazākumā attiecībā pret pasīvo dzīvokļu īpašnieku daļu, tādējādi nespējot pieņemt lēmumus vairākuma bezdarbības dēļ.

15. TŪRISMA POLITIKA

Ģeopolitiskā situācija negatīvi ietekmē karadarbībā iesaistīto valstu kaimiņvalstis, tostarp Baltijas valstis, apdraudot Baltijas valstis kā droša tūrisma galamērķa reputāciju. Līdz kara sākumam Ukrainā aptuveni 30 % tūristu, kas apmeklēja Latviju, bija no Krievijas, Baltkrievijas un Ukrainas. Lai varētu atgriezties pie 2019. gada rādītājiem piesaistīto tūristu skaita ziņā, šis apjoms jākompensē ar tūristiem no citām valstīm, piemēram, no Vācijas, Somijas, Zviedrijas, Norvēģijas, Lielbritānijas.

Tūrisma attīstības tendences Latvijā 2024. gadā

Ienākošais tūrisms

Latvija veiksmīgi pielāgojas globālajām pārmaiņām tūrisma nozarē, kā arī, pateicoties mērķtiecīgam darbam, Rietumeiropas valstīs reklamējot Latviju kā drošu un interesantu tūrisma galamērķi, ir izdevies vairāk piesaistīt Rietumvalstu tūristus, kuri aizstāj tūristus no Krievijas. 2024. gada 8 mēnešos Latvijas tūristu mitnēs apkalpoti 1,9 milj. ārvalstu un vietējo viesu, attiecīgi 1,1 milj. un 0,8 milj., kas ir par 10,5 % vairāk nekā 2023. gada 8 mēnešos. Tomēr tas ir par 5,9 % mazāk nekā 2019. gada 8 mēnešos, laikā pirms pandēmijas.

2024. gada vasaras mēnešos (jūnijā, jūlijā un augustā), kas Latvijai ir raksturīgākie aktīvākie tūrisma sezonas mēneši, tūristu mitnēs apmetušies 1,1 milj. viesu – 0,6 milj. ārvalstu un 0,5 milj. vietējo tūristu. Pieaudzis gan vietējo viesu (par 7,4 %), gan ārvalstu viesu (par 14,6 %) skaits, salīdzinot ar 2023. gada jūniju–augustu.

2024. gada astoņos mēnešos ārvalstu viesu pavadīto nakšu skaits bija 1,9 milj. nakts, kas ir par 8 % vairāk nekā 2023. gadā. Ārvalstu viesu vidējais uzturēšanās ilgums tūristu mitnēs 2024. gada 8 mēnešos ir 1,8 nakts.

2024. gada 8 mēnešos vispopulārākās ārvalstu viesu uzturēšanās vietas bija Rīgā (750 tūkst.), Jūrmalā (106 tūkst.) un Liepājā (35,4 tūkst.). 2024. gada 8 mēnešos visvairāk ārvalstu viesu uzņemts no Lietuvas (206 tūkst.), Igaunijas (128 tūkst.), Vācijas (122 tūkst.), Somijas (83,9 tūkst.) un Apvienotās Karalistes (59,4 tūkst.).

2024. gada 10 mēnešos lidosta "Rīga" ir apkalpojusi 6 milj. pasažieru, kas ir par 5 % vairāk nekā 2023. gada attiecīgajos desmit mēnešos. Ņemot vērā to, ka lidostai "Rīga" ir Baltijā plašākais maršrutu tīkls, kas apmierina dažādas tūristu vajadzības un vēlmes, šā gada oktobrī lidostu "Rīga" saviem lidojumiem izmantoja 667 tūkst. pasažieru, kas ir par 7 % vairāk nekā 2023. gada oktobrī.

Vietējais tūrisms

2024. gada 8 mēnešos vietējo viesu pavadīto nakšu skaits bija 1,3 milj. nakts, kas ir par 2 % vairāk nekā 2023. gadā, un vispopulārākās vietējo viesu uzturēšanās vietas bija Rīgā (49,3 tūkst.), Cēsu novadā (21,8 tūkst.) un Jūrmalā (19,7 tūkst.).

Tūrisma eksports

Latvijas Bankas ārvalstu maksājumu karšu dati liecina, ka 2024. gada 1. un 2. ceturksnī ārvalstu tūristu izdevumi Latvijā bija 525 milj. EUR, kas ir nepilns 1 % pieaugums pret 2023. gada 1. un 2. ceturksni. Visvairāk tika tērēts tādās pozīcijās kā viesnīcas u. c. apmešanās vietas, finanšu iestādes – automatizētas skaidrās naudas izmaksas, ēdināšanas vietas un restorāni, kā arī lielveikali.

Saskaņā ar informatīvo ziņojumu "Par Latvijas Tūrisma un pasākumu nozares eksporta veicināšanas stratēģiju līdz 2027. gadam" EM galvenās prioritātes ir sekmēt nozares ilgtspējīgu attīstību, jaunu digitālo tehnoloģiju ieviešanu un likumdošanas sakārtošanu.

EM 2024. gadā ir uzsākusi darbu pie MK noteikumiem, kas paredz kārtību, kādā lieliem un nozīmīgiem publiskiem pasākumiem Latvijā tiek piešķirts valsts budžeta līdzfinansējums, sekmējot liela mēroga pasākumu jeb dižpasākumu piesaisti, tādā veidā popularizējot Latvijas vārdu pasaulē un sniedzot ieguldījumu valsts ekonomikā un reģionu attīstībā.

Lai risinātu galvenos konkurētspējas izaicinājumus – tūrisma piedāvājuma sadrumstalotību un lielo mazo komersantu īpatsvaru tūrisma nozarē – 2024. gadā, pamatojoties uz 2023. gada 22. augustā MK apstiprinātās "Tūrisma produktu attīstības programmas" ar kopējo finansējumu 6,4 milj. EUR apmērā ietvaros jaunu tūrisma produktu attīstīšanai, tika noslēgti līgumi ar četriem tematiskajiem sadarbības tīkliem (Dabas un Aktīvā tūrisma sadarbības tīklu, Veselības tūrisma sadarbības tīklu, Kultūras un radošo industriju sadarbības tīklu un Darījumu un Pasākumu tūrisma sadarbības tīklu), kā arī četriem ģeogrāfiskajiem sadarbības tīkliem (Zemgales tūrisma sadarbības tīklu, Vidzemes tūrisma sadarbības tīklu, Gaujas Nacionālā parka tūrisma biedrību un Pierīgas tūrisma sadarbības tīklu).

2024. gadā tūrisma nozarē ir notikuši vairāki būtiski notikumi:

- 2024. gada jūlijā notika FIA Pasaules rallija čempionāta (WRC) posms Latvijā, kas četrās autorallija norises dienās klātienē pulcēja vairāk nekā 100 tūkst. skatītāju. WRC posms Latvijā radīja ieguvumu reģiona ekonomikai vairāk nekā 24 milj. EUR, kā arī nodokļu ieņēmumus 2,6 milj. EUR apmērā no ārvalstu viesu un dalībnieku apgrozījuma PVN un degvielas akcīzes nodokļa;
- 2025. gada "Michelin" ceļvedī tika iekļauts 31 restorāns, pievienojot restorānu izlasei 6 jaunpienācējus (JOHN Chef's Hall (Michelin zvaigzne), B7, BABO, LOWINE, Seasons, Stage 22), kas liecina par Latvijas uzņēmēju mērķtiecīgumu un vēlmi pilnveidoties un ir būtisks ieguldījums Latvijas kultūras un tūrisma izaugsmē, kas piesaistīs arvien jaunus pasaules ceļotājus, sekmējot tūristu plūsmu ne tikai uz galvaspilsētu, bet arī uz reģioniem.

LIAA TŪRISMA VEICINĀŠANAS UN ATBALSTA PASĀKUMI

Eksporta veicināšanas un investīciju piesaistes pasākumu īstenošanas ietvaros LIAA nodrošina "Latvijas Tūrisma mārketinga stratēģijā 2021.–2027. gadam" paredzētās aktivitātes mērķa tirgos. Aktivitātes tiek plānotas profesionālajai un gala patērētāju auditorijai, popularizējot prioritāros tūrisma veidus – kultūras, dabas, veselības un darījumu tūrismu. Mārketinga aktivitāšu plānošanā tiek iesaistītas tūrisma nozares organizācijas un uzņēmumi, darbs tiek organizēts Latvijas Tūrisma konsultatīvās padomes Mārketinga un produktu attīstības apakšgrupā. LIAA īsteno Baltijas jūras reģiona valstu sadarbību tūrisma produktu attīstības un mārketinga jomās, nodrošinot regulāru komunikāciju ar Baltijas valstu tūrisma organizācijām Baltijas apvienotās tūrisma komitejas ietvaros. Nodrošinot efektīvu starptautisko organizāciju resursu izmantošanu, LIAA darbojas Eiropas Ceļojumu komisijā.

2024. gada 3 ceturkšņos īstenotas Latvijas tūrisma mārketinga aktivitātes ārvalstu tirgos:

- noorganizēti nacionālie stendi un Latvijas tūrisma nozares pārstāvju dalība trīs starptautiskajās tūrisma izstādēs;
- noorganizēta dalība 13 Latvijas tūrisma veicināšanas pasākumos ārvalstīs;
- organizēti 10 tūrisma publicitātes pasākumi;
- organizēti 7 biznesa kontaktu dibināšanas pasākumi Latvijas un ārvalstu tūrisma uzņēmumiem (kontaktbiržas);
- nodrošināta 31 ārvalstu mediju vizīte Latvijā;
- organizētas 23 ārvalstu tūrisma operatoru, aģentu un pasākumu rīkotāju vizītes Latvijā, kuru ietvaros Latviju apmeklēja ap 400 nozares profesionāļu;
- īstenotas tūrisma mārketinga kampaņas Latvijas tūrisma piedāvājuma popularizēšanai Lietuvas un Igaunijas tirgū;
- aktualizēts Latvijas tūrisma portāla latvia.travel saturs, veikta portāla regulāra uzturēšana un uzlabojumu ieviešana, nodrošinot 1,27 miljonus apmeklētāju;
- īstenota tūrisma popularizēšana "Latvia Travel" sociālo tīklu platformās, nodrošināti drukātie informatīvie materiāli;
- turpināta sadarbība ar starptautisko restorānu ceļvedi "Michelin Guide", uzsāktas tūrisma kampaņu aktivitātes prioritārajos tūrisma tirgos, kā arī veselības tūrisma veicināšanas kampaņa.

2024. gadā LIAA turpināja vietējā un reģionālā tūrisma attīstības pasākumu īstenošanu, kā arī pasākumus nozares attīstībai:

- ceturto reizi īstenota vietējā mārketinga kampaņa "Mājas kafejnīcu dienas 2024", kad no jūlija līdz septembrim 41 galamērķī 617 mājas kafejnīcās kampaņas ietvaros tika uzņemti 86 tūkstoši apmeklētāju, kas ir par 20 % vairāk nekā gadu iepriekš;
- vietējā tūrisma veicināšanai Latvijas Televīzijas 1. kanālā tika pārraidītas raidījuma "Tas notika šeit" piecas sērijas par mazāk zināmām Latvijas vietām (Liezēriem, Trikātu, Vaboli, Kurmeni un Popi) un to vēstures notikumiem. Piektās sezonas raidījumus kopumā ar atkārtojumiem noskatījās vairāk nekā 488 tūkstoši skatītāju, raidījumi pieejami arī platformā "Replay" bez laika ierobežojuma;
- reģionālā tūrisma attīstībai noorganizēti četri pieredzes apmaiņas semināri tūrisma uzņēmējiem un konferences četros Latvijas novados;
- noorganizēts Latvijas Tūrisma forums, piesaistot 400 nozares tūrisma uzņēmējus un speciālistus;
- noorganizēts konkurss "Eksportspējīgākais jaunais tūrisma produkts" Eksporta un inovāciju balvas ietvaros, īpaši atzīmējot jaunradītos tūrisma piedāvājumus, kam ir potenciāls ārvalstu tirgos;
- noorganizēts Studentu zinātniski pētniecisko darbu konkurss pētījumiem, kas aktualizē un analizē tūrisma nozarei svarīgus jautājumus un problēmas.

16. PATĒRĒTĀJU TIESĪBU AIZSARDZĪBA UN TIRGUS UZRAUDZĪBA

Patērētāji ir lielākais ekonomikas dzinējspēks. Mūsdienās patērētāju pamattiesību klāsts ir gana plašs: tiesības nodrošināt savas pamatvajadzības, tiesības uz drošām precēm un pakalpojumiem, tiesības būt informētiem, tiesības izvēlēties, tiesības uz strīdu risināšanu u. c. Lai nodrošinātu to ievērošanu un lai aizsargātu patērētāju ekonomiskās intereses, būtiska ir patērētāju tiesību aizsardzības politikas īstenošana dažādos virzienos. Turklāt patērētāju tiesību aizsardzības prasības jāņem vērā, izstrādājot un īstenojot arī citas politikas.

Patērētāju tiesību aizsardzības centra (PTAC) darbība 2024. gadā

2024. gadā PTAC turpināja uzsāktās darbības, lai aizsargātu Latvijas patērētāju intereses un veicinātu drošu un pārskatāmu tirgus vidi. Arvien lielāka uzmanība tika pievērsta digitālās vides uzraudzībai un patērētāju ekonomisko interešu aizsardzībai. 2024. gada 9 mēnešos PTAC sniedza 20,8 tūkst. konsultācijas un izskatīja 3078 patērētāju iesniegumus un sūdzības, kas ir par 11% vairāk salīdzinājumā ar 2023. gada attiecīgo periodu.

Ir vērojama patērētāju aktīvāka iesaiste savu tiesību aizsardzībā, jo īpaši jautājumos par preču atbilstību līguma noteikumiem (577 iesniegumi), negodīgu komercpraksi, maldinošu reklāmu un e-komercijas pārkāpumiem (487), kā arī avio un citiem pasažieru tiesību pārkāpumiem (367).

Attiecībā uz preču kategorijām 2024. gada 9 mēnešos patērētāju iesniegumos dominēja apģērbs un apavi (174 iesniegumi), elektropreces (153) un transportlīdzekļi (57), bet uz pakalpojumiem – aviopakalpojumi (365 iesniegumi), izklaides, sporta un atpūtas pakalpojumi (117) un autostāvvietu pakalpojumi (116). 2024. gadā aktuāls saglabājās jautājums par maksas autostāvvietu bezmaksas izmantošanas kārtību un komersantu rīcību, piemērojot līgumsodus, piemēram, par automašīnas reģistrācijas numura neievadīšanu reģistrācijas terminālā, nepareizi novietotu automašīnu stāvvietā u. tml.

Lai ātri un efektīvi veiktu uzraudzību, PTAC turpināja proaktīvi sekot līdzi informācijai sociālajos medijos un paplašināt izmantoto digitālo risinājumu klāstu, tostarp cenu uzraudzībai. 2024. gadā īpaša uzmanība tika pievērsta “zaļo paziņojumu” uzraudzībai un nepatiesiem apgalvojumiem par produkta ekoloģisko ietekmi, kā arī nelegālas reklāmas apkarošanai, īpaši tiešsaistes platformās.

Arvien aktīvāk PTAC iesaistās sadarbībā ar komersantiem, lai, izmantojot “konsultē vispirms” principu, primāri veicinātu komersantu labprātīgi veiktās darbības pārkāpumu novēršanu un tirgus sakārtošanu. 2024. gada 9 mēnešos 63% komersantu, kuriem PTAC nosūtījis aicinājumu labprātīgi novērst pārkāpumus, ir veikuši labprātīgas darbības pārkāpumu novēršanai (70 lietas pabeigtas, 41 lietā veiktas darbības pārkāpuma novēršanai) vai iesnieguši rakstveida apņemšanos (3 lietās) par pārkāpuma novēršanu. Tomēr, konstatējot būtiskus patērētāju tiesību pārkāpumus, PTAC pārskata periodā ir pieņēmis arī vairākus **būtiskus lēmumus**, kas paredz naudas sodus un tiesisko pienākumu komersantiem novērst pārkāpumus. Vienā no gadījumiem komersantam, kas pārdeva uztura bagātinātājus, tika noteikts pienākums nekavējoties pārtraukt negodīgu komercpraksi un piemērota 20 tūkst. EUR soda nauda, savukārt diviem citiem komersantiem tika noteikts pienākums izbeigt aizliegtas elektronisko cigarešu un tabakas aizstājējproduktu reklāmas izplatīšanu un sods sasniedza 50 000 EUR katram. Savukārt saistībā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas normatīvo aktu uzraudzību tika pieņemti 5 lēmumi, uzliekot komersantiem pienākumu novērst konstatētos pārkāpumus, par kuriem kopumā piemērota soda nauda 17 000 EUR apmērā.

Arvien vairāk pārkāpumu tiek atklāti **digitālajā vidē**, kas liecina par nepieciešamību stiprināt uzraudzību šajā sektorā. Lai efektīvāk koordinētu tiešsaistes starpniecības pakalpojumu uzraudzību un darbības, kas apkaro nelegālu tiešsaistes saturu, tostarp aizliegtu produktu un pakalpojumu piedāvāšanu, dezinformāciju, naida runu u. tml. saturu, 2024. gada jūnijā vienlaikus ar grozījumiem “Informācijas sabiedrības pakalpojumu likumā” tika izveidota jauna struktūrvienība. Jāatzīmē, ka 2024. gada novembrī spēkā bija 8 PTAC pieņemtie lēmumi par vietnēm, kurām ierobežota piekļuve, un saturu, kuram liegta piekļuve Latvijā. PTAC plāno arvien aktīvāk izmantot savas tiesības bloķēt tīmekļvietnes, kas pārkāpj godīgu komercpraksi digitālajā vidē, kā arī sadarboties ar Eiropas Komisiju un citām iestādēm, lai nodrošinātu vienotu pieeju digitālo pakalpojumu uzraudzībā.

Būtiski atzīmēt, ka jaunā struktūrvienība pirmajos trīs mēnešos ir uzsākusi 27 administratīvās lietas, veikusi 11 preventīvos uzraudzības pasākumus, izskatījusi 9 iesniegumus, sniegusi 60 konsultācijas un apstrādājusi 97 elektroniskās izmeklēšanas pieprasījumus. Paredzams, ka sadarbībā ar citām Latvijas administratīvajām un tiesu iestādēm, kuras uzrauga digitālo saturu, arvien vairāk tiks nodrošināta lietotāju drošība un izskausta negodīga prakse tiešsaistē. Līdz gada beigām ir plānots noslēgt arī sadarbības memorandu.

Vēl viena no PTAC darbības prioritātēm ir **preču un pakalpojumu drošuma uzraudzība**, īpaši attiecībā uz elektroprečām, būvuzraudzībām un rotaļlietām. 2024. gada 9 mēnešos no 1725 pārbaudītajām precēm 95% elektropreču neatbilda energomarkējuma prasībām. Tāpat rotaļlietu un bīstamo iekārtu pārbaudes atklāja vairāk nekā 45% neatbilstību gadījumu. Šie rezultāti atspoguļo nepieciešamību pēc stingrākas kontroles un turpmākas uzraudzības stiprināšanas šajās jomās.

Pieaugot interesei par īstermiņa (koplietošanas) transportlīdzekļu, piemēram, elektroskrejriteņu, elektroskūteru un automašīnu, izmantošanu, PTAC ir uzsācis komersantu sniegto koplietošanas nomas un pakalpojumu sniegšanas noteikumu, mobilo lietotņu un tīmekļvietņu izvērtēšanu. Balstoties uz uzraudzības ietvaros konstatētajiem rezultātiem, ir plānots sagatavot ieteikumus gan patērētājiem, informējot par aspektiem, kas būtu jāņem vērā, izvēloties un izmantojot koplietošanas nomas pakalpojumus, gan arī komersantiem, pievēršot uzmanību neatbilstībām un nepieciešamajiem uzlabojumiem.

Papildus vietējai uzraudzībai PTAC turpina aktīvi sadarboties ar Eiropas Patērētāju centru tīklu (ECC-NET), sniedzot **atbalstu Latvijas patērētājiem pārrobežu strīdu risināšanā**. 2024. gada 9 mēnešos ir sniegta 887 konsultācijas un izskatītas 543 sūdzības, kas liecina par pieaugošu pieprasījumu pēc atbalsta jautājumos, kas saistīti ar tiešsaistes pirkumiem un citiem pārrobežu jautājumiem. No sniegtajām konsultācijām 92,6% bija saistītas ar preču piegādes un atteikuma tiesību nosacījumiem. Savukārt 33,4% konsultāciju attiecās uz avio, izmitināšanas, atpūtas un izklaides pasākumu un autonomas pakalpojumiem, kas parāda, ka pēc Covid-19 pandēmijas patērētāji ir atsākuši aktīvāk ceļot.

Mūsdienīga patērētāju politika ietver likumos nostiprinātu tiesību aizsardzību, palīdzību ātri un efektīvi atrisināt strīdus ar tirgotājiem, jebkuras vienotajā tirgū iegādātas preces drošuma garantijas, patērētāju tiesību saskaņošanu ar ekonomiskajām un sociālajām pārmaiņām, jo īpaši digitālo tehnoloģiju, enerģētikas un finanšu pakalpojumu jomās, kā arī iespēju patērētājam izvēlēties nepieciešamās un vēlamās preces un pakalpojumus, saņemot skaidru, precīzu un konsekventu informāciju. Ņemot vērā tirgus straujo dinamiku globalizācijas, digitalizācijas un tehnoloģiju attīstības iespaidā, arī patērētāju tiesību aizsardzības politika tiek veidota pēc iespējas elastīgāka, lai uz pārmaiņām reaģētu operatīvi.

Tirgus situāciju pēdējo gadu laikā ir ietekmējis gan Krievijas sāktais karš pret Ukrainu, gan enerģētikas krīze pasaulē, kas tiešā veidā ietekmē arī preču cenas un palielina dzīves dārdzību kopumā. Šajā sarežģītajā laikā joprojām nepieciešams aizsargāt patērētāju tiesības. Īpaši aktualizējies jautājums par izmaksu palielinājumu, un šajā ziņā pakalpojumu sniedzējiem un tirgotājiem jārikojas atbilstoši godīgas komercprakses principiem. Patērētāju tiesību aizsardzības sistēma Latvijā tiek pastāvīgi attīstīta, lai nodrošinātu efektīvu tirgus uzraudzību un patērētāju tiesību aizsardzību. EM strādā pie tā, lai pilnveidotu esošo regulējumu un nodrošinātu augstu patērētāju tiesību aizsardzības līmeni. Notiek arī aktīva līdzdarbība starptautiskās patērētāju aizsardzības politikas veidošanā, citu valstu labās prakses izpēte un pārņemšana.

EM patērētāju tiesību aizsardzības jomā cieši sadarbojas ar Patērētāju tiesību aizsardzības centru (PTAC). PTAC ir galvenā un koordinējošā institūcija patērētāju tiesību aizsardzības normatīvo aktu ieviešanas uzraudzības jomā, un tās darbības mērķis ir efektīva patērētāju tiesību un interešu aizsardzība. Lai izpildītu uzticētās funkcijas, PTAC īsteno dažādas patērētāju tiesību ieviešanas uzraudzības aktivitātes, izskata patērētāju sūdzības, informē gan patērētājus, gan uzņēmējus un sniedz konsultācijas, veic uzraudzības pasākumus, lai novērstu negodīgu komercpraksi, kontrolē e-komerciju un reklāmas, licencē nebanku kredīta devējus un ārpustiesas parādu piedziņas pakalpojumu sniedzējus, veic preču un pakalpojumu drošuma un atbilstības uzraudzības pasākumus, kā arī valsts metroloģisko uzraudzību, bistamo iekārtu uzraudzību un bistamo iekārtu avāriju izmeklēšanu.

Ņemot vērā pašreizējo ekonomisko situāciju pasaulē un saspringto ģeopolitisko situāciju kaimiņvalstīs, kā arī straujo inovāciju un digitalizācijas tempu, norisinās ne tikai uzraudzības darba pielāgošana jaunajiem tirgus apstākļiem, bet arī normatīvā regulējuma aktualizēšana un ES regulējuma pārņemšana valsts normatīvajos aktos.

2024. gada martā stājās spēkā direktīva attiecībā uz patērētāju dalības veicināšanu zaļās pārkārtošanās procesā (Zaļās pārkārtošanās akts). Zaļās pārkārtošanās akts paredz, ka komercprakses īstenotājiem ir jāsniedz skaidra, būtiska un ticama informācija par precēm, pakalpojumiem, precēm ar digitāliem elementiem, digitālajiem pakalpojumiem vai digitālo saturu, nosakot pienākumu pārdevējiem atgādināt patērētājiem par preču juridiskās atbilstības garantijas esamību, tostarp par minimālo divu gadu periodu, un pienākumu atgādināt par ilgzināšanas komercgarantiju, ja tāda tiek piedāvāta, kā arī par citiem pēcpārdošanas pakalpojumiem un to nosacījumiem, par preces rezerves daļu pieejamību un citiem ar preces remontu saistītajiem aspektiem.

Papildus tiek ieviesti īpaši noteikumi, ar kuriem tiks novērsta negodīga komercprakse, kas šobrīd maldina patērētājus, piemēram, novēršot tādas komercprakses, kas saistītas ar dažādu preču agrīnu novecošanu, maldinošām vides norādēm (zaļmaldināšana), maldinošu informāciju par preces, pakalpojuma vai komercprakses īstenotāja sociālajām īpašībām vai nepārredzamiem un apšaubāmiem ilgtspējas marķējumiem, kā arī tādiem apritīguma aspektiem kā ilgzināšanas, remontējamība vai reciklējamība. Saistībā ar to EM ir izstrādājusi grozījumus Patērētāju tiesību aizsardzības likumā un Negodīgas komercprakses aizlieguma likumā.

2024. gada 21. jūnijā stājās spēkā grozījumi "Informācijas sabiedrības pakalpojumu likumā", ar kuriem tika ieviestas Eiropas Parlamenta un Padomes 2022. gada 19. oktobra Regulas (ES) 2022/2065 par digitālo pakalpojumu vienoto tirgu un ar ko groza Direktīvu 2000/31/EK (Digitālo pakalpojumu akts) prasības. Ar grozījumiem "Informācijas sabiedrības pakalpojumu likumā" PTAC tika noteikts par kompetento iestādi un digitālo pakalpojumu koordinātoru, kas uzraudzīs Digitālo pakalpojumu akta prasību ieviešanu un ir atbildīgs par visu Digitālo pakalpojumu aktā noteikto uzdevumu īstenošanu valstī.

Digitālo pakalpojumu akta mērķis ir veicināt starpniecības pakalpojumu iekšējā tirgus pienācīgu darbību, paredzot saskaņotus noteikumus par drošu, paredzamu un uzticamu tiešsaistes vidi, kura veicina inovāciju un kurā tiek efektīvi aizsargātas ES Pamattiesību hartā noteiktās pamattiesības, tostarp patērētāju tiesību aizsardzības princips. Tas paredz starpniecības pakalpojumu sniedzējiem digitālajā sektorā (tālākpārsūtīšanas, pieglabāšanas un mitināšanas pakalpojumu sniedzējiem) jaunus pienākumus, lai preventīvi mazinātu nelikumīga satura izplatību tiešsaistē.

Digitālo pakalpojumu akta piemērošanai būs pozitīva ietekme uz starpniecības pakalpojumu sniedzēju pakalpojumu saņēmējiem (tostarp patērētājiem), jo tiks nodrošināts augstāks ES Pamattiesību hartā noteikto pamattiesību aizsardzības līmenis tiešsaistē, kā arī efektīvāka aizsardzība pret nelikumīgu saturu interneta vidē.

2024. gada jūlijā stājās spēkā arī direktīva par kopīgiem noteikumiem preču remontēšanas veicināšanai. Tās mērķis ir palielināt defektīvu preču remonta iespējas un to atkārtotu izmantošanu gan juridiskās garantijas laikā, gan pēc tās; attiecīgi tiek noteiktas preču remontēšanas prasības un remontētāja pienākumi, tostarp tiek noteikts, ka remontētājiem ir pienākums patērētājus nodrošināt ar ES līmenī standartizētu Eiropas remonta informācijas veidlapu (papīra formātā), kurā

norādāma informācija par remontētāju, remonta procesu u. c. Tiek noteikts, ka dalībvalstis izmanto EK izstrādāto tiešsaistes platformu, kas ļaus patērētājiem vienuviet ērtā veidā sameklēt remontētājus un informāciju par remonta pakalpojumiem. Darbs pie šī ES regulējuma ieviešanas Latvijas tiesību sistēmā tiks uzsākts 2025. gada pirmajā pusē.

Tāpat pašreiz ES norisinās diskusijas par Zaļo vides norāžu direktīvas priekšlikumu (*Green Claims Directive*), kas paredzēs –, ja uzņēmumi saviem ražojumiem vai pakalpojumiem izmantos “zaļuma norādi”, tiem būs jāievēro minimālās normas attiecībā uz to, kā tie šādas norādes pamato un sniedz, un šīm norādēm būs jābūt neatkarīgi pārbaudītām un zinātniski pierādītām. Vienlaikus tiks reglamentēti arī vides marķējumi. Paredzēts, ka piedāvātais regulējums patērētājiem sniegs vairāk skaidrības par to, ka tad, ja precī pārdod kā “zaļu”, tā tiešām ir “zaļa”, kā arī padarīs pieejamu kvalitatīvāku informāciju, ar kuras palīdzību patērētājiem izraudzīties videi draudzīgus produktus un pakalpojumus.

2024. gada 15. maijā ES dalībvalstu starpā tika panākta vispārēja vienošanās par tām vēlamu redakciju 2023. gada 28. jūlijā Eiropas Komisijas publicētajā priekšlikumā rotāļlietu drošuma regulai, ar kuru pārskata pašreizējos noteikumus par bērnu aizsardzību pret riskiem, ko var radīt neatbilstošas rotāļlietas. Rotāļlietas, kuras laistas ES tirgū, ir vienas no drošākajām pasaulē, taču ierosinātais regulas priekšlikums šo aizsardzību vēl vairāk pastiprinās, īpaši pret kaitīgām ķīmiskajām vielām. Regulas priekšlikuma mērķis ir samazināt lielo skaitu nedrošo rotāļlietu, kuras joprojām tiek pārdotas ES, īpaši tiešsaistē, un tas veicinās vienlīdzīgākus konkurences apstākļus ES ražotajām rotāļlietām un rotāļlietām, kuras tiek importētas, vienlaikus nodrošinot brīvu rotāļlietu apriti vienotajā tirgū. Šobrīd turpinās sarunas ar Eiropas Parlamentu par tā ierosinātajām redakcijām regulas priekšlikumā.

Savukārt, ņemot vērā 2024. gada 28. un 29. jūlijā Latvijas valsts teritorijā notikušās reģionāla mēroga vētras, lietusgāžu un plūdu radītos postījumus un ar tiem saistīto apdrošināšanas gadījumu izvērtēšanu, plūdu radīto apdrošināšanas atlīdzību izmaksas procesu un to atteikumus, EM, balstoties uz Latvijas Bankas iesniegtajiem priekšlikumiem, ir uzsākusi darbu pie grozījumu izstrādes apdrošināšanas nozari regulējošos normatīvajos aktos, lai pilnveidotu apdrošināšanas pakalpojumu sniegšanu, tādējādi veicinot apdrošinājuma ņēmēju izpratni par apdrošināšanas līgumu veidojošo dokumentu kopumu, apdrošināšanas līguma noteikumu saturu, tostarp apdrošinātajiem un neapdrošinātajiem riskiem, kā arī strīda gadījumā nosakot apdrošināšanas izplatītāja pierādīšanas pienākumu attiecībā uz apdrošināšanas produkta informācijas dokumenta izsniegšanu.

No 2024. gada 13. decembra sāk piemērot Eiropas Parlamenta un Padomes 2023. gada 10. maija Regulu (ES) 2023/988 par ražojumu vispārēju drošumu, ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 1025/2012 un Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu (ES) 2020/1828 un atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2001/95/EK un Padomes Direktīvu 87/357/EEK. Tā kā šī regula aizstāj pašlaik spēkā esošo Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2001/95/EK par produktu vispārēju drošību, EM ir izstrādājusi un virza apstiprināšanai grozījumus Latvijas normatīvajos aktos, ar kuriem tā pārņemta, kā arī saistītus likumprojektus, lai nodrošinātu atbilstošu regulas piemērošanu. Tā rezultātā spēku zaudēs Preču un pakalpojumu drošuma likums, tā vietā pieņemot jaunu Pakalpojumu drošuma likumu, kā arī grozījumus likumā “Par atbilstības novērtēšanu”. Minētās regulas mērķis ir atjaunināt un modernizēt nepārtikas patēriņa preču drošuma vispārējo regulējumu, vienlaikus saglabājot patērētāju drošības tīkla funkciju, ko pašlaik veic vispārējās drošības direktīva. Šajā regulā ir iestrādāti risinājumi dažādiem tirgus uzraudzības izaicinājumiem, kurus rada jaunās tehnoloģijas un pārdošana tiešsaistē. Ieviešot vienādotas prasības nepārtikas patēriņa precēm, uzņēmumiem tiek nodrošināti vienlīdzīgi konkurences apstākļi. Regulā ir noteikta vispārīgā prasība, lai patēriņa preces būtu drošas, noteikti konkrēti pienākumi uzņēmējiem un ietverti nosacījumi standartu izstrādei, kas nepieciešami vispārējas drošuma prasības īstenošanā.

Banku konkurences uzlabošanai un kredītņēmēju aizsardzībai ir izstrādāts normatīvais regulējums patērētāju hipotekāro kredītu pārkreditēšanai pie cita kredītēšanas pakalpojumu sniedzēja. Šis regulējums mazina hipotekārās pārkreditēšanas šķēršļus, tostarp izmaksas un procesam nepieciešamo laiku, un veicina konkurenci patērētāju kredītēšanas pakalpojumu sniedzēju vidū, attīstot piedāvātos risinājumus hipotekāro kredītu ņēmējiem un mazinot augstās hipotekāro kredītu likmes. Šajā nolūkā ir izstrādāti un Saeimā 2024. gada 15. februārī galīgajā lasījumā pieņemti grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā, Kredītiestāžu likumā, Notariāta likumā un Apdrošināšanas līguma likumā.

17. KONKURENCES POLITIKA

Godīgas konkurences vides nodrošināšana ir uzskatāma par neatsveramu elementu valsts konkurētspējas veicināšanā. Konkurences politikā aktuāli ir turpināt uzraudzīt, lai uzņēmumi nepārkāptu likumu un darbotos godīgi, kā arī sekmēt vienlīdzīgu un nediskriminējošu konkurenci starp publiskajām personām (piemēram, valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībām) un privāto sektoru.

Brīva un godīga konkurence stimulē uzņēmēju attīstību, ļauj patērētājiem iegūt augstākas kvalitātes un daudzveidīgākas preces par konkurētspējīgām cenām. Konkurence ir pamats vispārējam ekonomikas konkurētspējas pieaugumam, uzņēmumu darbības efektivitātes un inovāciju, kā arī sabiedrības labklājības veicināšanai.

Konkurences politikas mērķis ir aizstāvēt brīvu un godīgu konkurenci, veicināt tās attīstību visās tautsaimniecības jomās starp tirgus dalībniekiem, jaunu un inovatīvu preču radīšanu, kā arī novērst dažādus pret konkurenci vērstus ierobežojumus, t. sk. nepamatotu publisku personu iejaukšanos uzņēmējdarbībā.

Par konkurences politikas īstenošanu valstī ir atbildīga Konkurences padome (KP). KP izmeklē un novērš konkurences tiesību pārkāpumus, kontrolē tirgu koncentrāciju, uzrauga, lai valsts un pašvaldību normatīvie akti vai rīcība neradītu nepamatotus šķēršļus brīvai un godīgai uzņēmumu konkurencei, kā arī izglīto sabiedrību, veicinot izpratni par konkurences tiesībām un vairojot neiecietību pret konkurences kropļošanu. Lai stiprinātu konkurences tiesību piemērošanu, KP īsteno sadarbību ne tikai ar citām valsts līmeņa tiesībsargājošām iestādēm, bet arī ar starptautiska līmeņa organizācijām un ārvalstu konkurences uzraugiem.

Lai tirgu uzraudzība būtu efektīva, KP ir tiesības izvirzīt prioritātes savā darbībā, lai vispirms novērstu smagākos konkurences tiesību pārkāpumus. Kad saskatāms iespējams pārkāpums ar mazāku ietekmi, KP lieto alternatīvas metodes, t. sk. valsts pārvaldes principu "Konsultē vispirms", kas ļauj preventīvi uzlabot konkurences vidi dažādos tautsaimniecības sektoros.

2024. gadā KP izvirzīja sev vairākus prioritāros uzdevumus:

- stiprināt godīgu konkurenci publiskajos iepirkumos;
- panākt efektīvāku tirgus dalībnieku konkurenci sabiedrībai nozīmīgos tirgos;
- pilnveidot normatīvo regulējumu godīgas konkurences stiprināšanai un jaunu funkciju ieviešanai;
- pilnveidot un modernizēt iekšējos un ārējos procesus iestādes darba efektivitātes un kvalitātes uzlabošanai;
- veidot efektīvas konkurences kultūru Latvijas tautsaimniecības interesēs.

Pēc KP ilglaicīgiem novērojumiem un pēdējās veiktās sabiedriskās domas aptaujas rezultātiem, kas veikta 2024. gadā, Latvijā konkurences jomā ir divas būtiskas problēmas: aizliegtas vienošanās un valsts un pašvaldību jeb publisku personu radīti konkurences kropļojumi, kas nereti izpaužas kā nevienlīdzīgu konkurences apstākļu radīšana, uzņēmēju diskriminācija vai izstumšana no tirgus.

KP būtiskus resursus velta gan aizliegtu vienošanos apkarošanai, t. sk. 2024. gada deviņos mēnešos atklājot divas prioritāras pārkāpuma lietas un brīdinot 60 tirgus dalībnieku par iespējamiem mazāka apjoma pārkāpumiem, gan publisku personu uzraudzībai, kas ir īpaši aktuāla KP dienaskārtībā kopš 2020. gada, kad spēkā stājās grozījumi Konkurences likumā, kas sniedza KP plašākas pilnvaras vērsties pret publisku personu radītiem konkurences kropļojumiem. Konkurences neitralitātes pārkāpumu novēršanā būtiski ir nodrošināt tūlītējas izmaiņas publiskas personas rīcībā, kas sniedz arī tūlītējus ieguvumus sabiedrībai, tāpēc KP kā visefektīvāko rīku iespējamo pārkāpumu novēršanā izmanto pārrunu procedūras.

KP turpina veidot apkopojumus attiecībā uz sektoriem vai nozarēm, uzsverot būtiskākos secinājumus un problēmjaudātājumus, kas izriet no iestādes atzinumiem par valsts un pašvaldību veiktajiem līdzdalības pārvērtējumiem kapitālsabiedrībās, par publisku personu iesaisti dažādos tirgos.

Lai laikus identificētu barjeras brīvai un godīgai konkurencei, KP 2024. gadā pievērsa īpašu uzmanību nozarēm ar būtisku ietekmi tautsaimniecībā un patērētāju labklājībai, kā arī tirgiem, kuros notiek strauja attīstība vai tiek ieviestas inovācijas. Iestāde pievērš īpašu uzmanību digitālajiem tirgiem, kā arī siltumapgādes pakalpojumu, atkritumu apsaimniekošanas, veselības aprūpes pakalpojumu un izmitināšanas pakalpojumu tirgiem, kā arī sabiedrībā plašu rezonansi guvušajai pārtikas mazumtirdzniecības nozarei, regulāri saņemot sūdzības par augstajām pārtikas cenām.

Nepietiekami efektīvi funkcionējošos tirgos KP uzrauga un vērsas pret tirgus dalībniekiem, kas atrodas dominējošā stāvoklī konkrētajā tirgū un ļaunprātīgi izmanto tirgus varu, ierobežojot vai deformējot konkurenci.

Konkurences padomes (KP) darbība 2024. gadā

Lai nodrošinātu būtisku **konkurences pārkāpumu un tirgus kropļojumu atklāšanu**, 2024. gada deviņos mēnešos ir pabeigtas divas prioritāras pārkāpumu lietas. KP ir konstatējusi divu būvniecības nozares komersantu aizliegtu vienošanos, sadalot daudzdzīvokļu dzīvojamu māju siltināšanas objektus Saldū. Abi uzņēmumi apstiprināja savu vainu pārkāpumā un apņēmas nepārsūdzēt KP lēmumu, noslēdzot izlīgumu ar iestādi, par ko tiem piemērots naudas soda samazinājums un kopējais naudas sods 108,5 tūkst. EUR. Tāpat KP ir konstatējusi aizliegtu vertikālu vienošanos apgaismes priekšmetu vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā, kuru īstenoja uzņēmums SIA "Mirastyle". Aizliegta vienošanās izpaudās kā tālākpārdošanas cenas noteikšana noteiktiem mazumtirgotājiem, kuri no SIA "Mirastyle" iegādājās preces, un klientu sadale, ierobežojot to izvēles iespējas. Par konstatēto pārkāpumu atbildīgajam uzņēmumam tika piemērots 34,5 tūkst. EUR sods.

Īstenojot principu "**Konsultē vispirms**", nelielu tirgus dalībnieku un mazāk nozīmīgu iespējamo pārkāpumu gadījumos 2024. gada deviņos mēnešos īstenotas 7 prevencijas, kopumā brīdinot 60 juridiskās personas par iespējamiem Konkurences likuma pārkāpumiem.

Gada deviņos mēnešos KP ir spējusi nodrošināt **apvienošanās izvērtēšanu** 17 lietās. Padziļināta izpēte notikusi divās apvienošanās lietās. Vienā gadījumā KP atļāva iepakoju izplatītājam AS "ANTALIS" iegūt vienpersonisku izšķirošu ietekmi pār SIA "PAKELLA" un tās meitas sabiedrībām Igaunijā un Lietuvā, iegādājoties visas SIA "PAKELLA" grupas daļas. Otrā gadījumā KP atļāva aviācijas degvielas tirgotājam SIA "BALTIC GROUND SERVICES LV" paplašināties un iegūt izšķirošu ietekmi pār SIA "Gulfstream Oil", ļaujot uzsākt aviācijas degvielas tirdzniecību un uzpildīt Starptautiskās lidostas "Rīga" teritorijā. Visas iepriekšminētās 17 apvienošanās ir atļautas bez iebildumiem, jo netika konstatēti būtiski negatīvi riski konkurencei.

2024. gadā nozīmīgi resursi veltīti KP **pārstāvniecībai tiesās**. 2024. gada deviņos mēnešos dažādās instancēs tika izskatīti pieteikumi par 16 KP lēmumiem. Pārskata periodā pieci tiesvedības procesi ir noslēgušies, četros gadījumos atstājot spēkā KP lēmumu. Latvijas Republikas Senāts atstāja negrozītu Administratīvās apgabaltiesas spriedumu, ar kuru tika pamatota KP konstatētā aizliegtā vienošanās starp diviem būvmateriālu ražotājiem par četriem tirgotājiem par ilgstošu būvmateriālu cenu noteikšanu. Ar minēto Latvijas Republikas Senāta lēmumu SIA "Depo Diy" tika uzlikts naudas sods 3,7 milj. EUR apmērā. Tāpat Augstākā tiesa apstiprināja KP tiesības piemērot tiesisko pienākumu privātpersonai ierasties iestādē un sniegt paskaidrojumus lietā, kā arī, atteikuma gadījumā, piemērot procesuālo pārkāpumu. Pārskata periodā spēkā stājās arī Administratīvās apgabaltiesas spriedums, ar kuru noraidīts AS "Liepājas Autobusu parks" pieteikums par KP lēmumu, jo KP atteica ierosināt konkurences neitralitātes iespējamā pārkāpuma lietu, tā kā netika konstatētas pārkāpuma sastāva pazīmes.

KP īstenojusi vairākus pasākumus **konkurences neitralitātes principa** iedzīvināšanai publisku personu vidū. 2024. gada 3. ceturkšņos KP saņēma 83 dažādus iesniegumus par publisku personu rīcību, t. sk. lielākoties saistībā ar publisku personu diskriminējošu rīcību, piemēram, organizējot iepirkumus. Vienlaikus 2024. gada deviņos mēnešos saņemti 36 publisku personu izvērtējumi par līdzdalību kapitālsabiedrībās, kas izriet no Valsts pārvaldes iekārtas likuma 88. panta ne retāk kā reizi piecos gados pārvērtēt savu līdzdalību kapitālsabiedrībās, par kuru KP ir jāsniedz savs atzinums, un kopā izvērtēti 12 ziņojumi, kas iesniegti ne tikai 2024. gadā, bet arī 2023. gada nogalē.

Lai **veicinātu tirgus dalībnieku izpratni par godīgu konkurenci**, 2024. gada trīs ceturkšņos KP piedalījās 52 izglītojošos pasākumos (semināros, vebināros, konferencēs), kur uzņēmējus un pasūtītājus, kā arī sabiedrību kopumā iepazīstināja ar konkurences tiesību pamatprincipiem. Piemēram, 2024. gadā kopā ar Iepirkumu uzraudzības biroju un Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroju organizēts apjomīgs izglītošanas semināru cikls uzņēmumiem par godīgu dalību iepirkumos un aizliegtu vienošanos pazīmēm, skaidrojot principus, kas ir jāievēro uzņēmējdarbībā, lai nepārkāptu Konkurences likumu. Trīs kopīgajos semināros kopā izglītoti teju 150 uzņēmumu pārstāvji. Tāpat 2024. gadā īstenots aktīvs izglītojošs darbs ar uzņēmumiem, asociācijām, juridisko biroju pārstāvjiem, valsts un pašvaldību iestāžu pārstāvjiem un citiem interesentiem "Konkurences tiesību skolas" ietvaros, lai tos izglītotu par aizliegtām vertikālām vienošanām, aizliegtām vienošanām iepirkumos, negodīgu tirdzniecību, dominējošā stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, uzņēmumu apvienošanām un citiem tematiem. 18 semināros kopā izglītoti teju 2300 tirgus dalībnieki.

2024. gadā KP stiprināja savu **informācijas tehnoloģiju kapacitāti**, pabeidzot IT laboratorijas pilnīgu ieviešanu un organizējot mācības darbiniekiem, lai paaugstinātu to spējas izmantot modernāko IT tehnisko aprīkojumu efektīvākai elektronisko pierādījumu iegūšanai un apstrādei, tostarp īpašu uzmanību veltot starptautiskajai sadarbībai un pieredzes apmaiņai, turpinot iesākto darbu pie automatizēta karteļu skrīninga rīka izstrādes. Papildu resursi veltīti iestādes ekonomiskās analīzes kapacitātes stiprināšanai, nodrošinot dziļāku un ekonomiski precīzāku izpēti apvienošanās lietās, tirgu uzraudzībā, dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas lietās u. c., pievēršot vairāk uzmanības ietekmes uz konkurenci ekonomiskajam novērtējumam.

Lai organizētu ciešāku un efektīvāku sadarbību ar partneriem konkurences politikas izstrādes un piemērošanas jautājumos, piemēram, sniedzot konkurences uzraudzības iestādei ieteikumus par darbības stratēģiju, konkurences uzraudzības virzieniem un darba pilnveides iespējām, kā arī atzinumus par tās sagatavotajām vadlīnijām, KP darbības prioritātēm un darbības pārskatu, 2024. gadā KP **Konsultatīvā padome** 7 pārstāvju sastāvā aizvadīja piecas Konsultatīvās padomes sēdes.

Lai uzņēmēji izprastu ieguvumus no godīgas un brīvas konkurences un arī rīkotos godprātīgi, KP īsteno plašas komunikācijas aktivitātes gan valsts līmenī, gan starptautiskajā vidē. KP efektīvu konkurences kultūras veidošanu ir definējusi kā vienu no KP galvenajām prioritātēm.

KP turpina attīstīt izglītojošus materiālus, kas mudina uzņēmējus un publiskas personas pašiem kontrolēt savu rīcību un līdzdarboties konkurences pārkāpumu novēršanā, piemēram, izstrādājot ērti lietojamus pašnovērtējuma rīkus. Iecerēs, pie kuru īstenošanas uzsāktas praktiskas darbības, ir attīstīt automatizētu karteļu skrīninga rīku, e-lietas ieviešanu, apjomīgas informācijas pieprasījuma un analīzes rīku, kā arī apvienošanās ziņojuma iesniegšanas digitālo rīku.

Tāpat KP līdzdarbojas nepamatotu konkurences ierobežojumu identificēšanā un izskaušanā likumos un citos normatīvajos aktos, kā arī konkurences tiesību normatīvā regulējuma pilnveides procesā.

KP turpina sistemātiski apliecināt savu efektivitāti un sabiedrības ieguvumu no godīgas konkurences politikas īstenošanas. Iestādes prioritārais mērķis nav sodīt uzņēmumus, bet gan veicināt tirgus dalībnieku izpratni par godīgu konkurenci un preventīvi novērst iespējamus pārkāpumus. Tieši patērētāju ieguvums no konkurējošiem tirgiem ir viens no KP efektivitātes rādītājiem, uz kuru KP koncentrējas, veicot gan izmeklēšanas, gan uzraudzības, gan izglītošanas pasākumus. 2024. gada deviņos mēnešos uzņēmumi par konkurences tiesību pārkāpumiem valsts budžetā jau iemaksājuši vairāk nekā 6,3 milj. EUR.

KP darbs ir novērtēts arī starptautiski. 2024. gadā KP desmito gadu pēc kārtas saglabājusi augsto trīs zvaigžņu novērtējumu starptautiskajā "Global Competition Review" (GCR) reitingā, ierindojoties starp pasaules 29 vadošajām konkurences iestādēm. Tajā pašā pozīcijā kā Latvija ierindojās Beļģijas, Lietuvas, Polijas, Šveicas un citu valstu konkurences iestādes. Pašlaik pasaulē konkurences uzraudzības iestādes kopumā ir vairāk nekā 140 valstīs, bet no tām tikai 29 ir iekļuvušas GCR reitingā.

2024. gada 14. martā stājās spēkā EM izstrādātie grozījumi Konkurences likumā, ar kuriem tika ieviestas prasības, ko paredz Eiropas Parlamenta un Padomes 2022. gada 14. septembra Regula (ES) 2022/1925 par sāncensīgiem un godīgiem tirgiem digitālajā nozarē un ar ko groza Direktīvas (ES) 2019/1937 un (ES) 2020/1828 (Digitālo tirgu akts) un Eiropas Parlamenta un Padomes 2022. gada 14. decembra Regula (ES) 2022/2560 par ārvalstu subsīdijām, kas izkropļo iekšējo tirgu (Ārvalstu subsīdiju regula). Ar grozījumiem tika paredzēts, ka KP ir kompetentā iestāde, kas uzrauga Digitālo tirgu akta un Ārvalstu subsīdiju regulas piemērošanu Latvijā, sniedzot atbalstu EK tās izmeklēšanas darbībās.

Digitālo tirgu akts paredz vārtziņiem jeb digitālajām platformām ar lielu ietekmi uz tirgu *ex ante* pienākumu un aizliegumu sarakstu, kas tiem jāievēro ikdienas darbībās un kas novērsīs vārtziņu negodīgu komercpraksi un iejaukšanos konkurencē digitālajā tirgū. Tas veicinās plašāku un kvalitatīvāku digitālo pakalpojumu klāsta pieejamību patērētājiem, kā arī nodrošinās uzņēmumiem, kas pārdod preces un sniedz savus pakalpojumus digitālajā vidē un kas ir atkarīgi no vārtziņu ietekmes, godīgāku uzņēmējdarbības vidi, tādējādi tiem dodot iespēju visā ES sasniegt jaunus tirgus un ļaujot piedāvāt labākas un dažādākas preces par konkurētspējīgākām cenām, tostarp sniedzot inovatīviem jaunuzņēmumiem (*start-up*) plašākas iespējas konkurēt un ieviest jauninājumus tiešsaistes platformu vidē.

Ārvalstu subsīdiju regula papildina spēkā esošos konkurences un publiskā iepirkuma noteikumus. Ar Ārvalstu subsīdiju regulu ir paredzēts novērst regulējuma nepilnības ES vienotajā tirgū, kuru, jo īpaši pēdējos gados ir izkropļojušas ārvalstu (trešo valstu) subsīdijas, tostarp sniedzot to saņēmējiem netaisnīgas priekšrocības iegādāties Eiropas uzņēmumus vai noslēgt publiskā iepirkuma līgumus ES, tādējādi radot nevienlīdzīgu konkurences apstākļus. To, vai ārvalstu subsīdijas kropļo iekšējo tirgu, vērtē EK, kas var pieņemt lēmumu par korektīvajiem pasākumiem, lai novērstu radīto izkropļojumu (ja tāds konstatēts), bet attiecīgā uzņēmuma nesadarbošanās gadījumā – arī lēmumu par piemērojamo naudas sodu.

Lai vēl aktīvāk un mērķtiecīgāk vērstos pret smagāko konkurences tiesību pārkāpumu – aizliegtu vienošanos – novēršanu un sasniegtu pietiekamu vispārējo un speciālo prevencijas līmeni, 2024. gadā ir sagatavoti un saskaņošanas procesā atrodas priekšlikumi Konkurences likuma pilnveidošanai, kas paredz noteikt atbildību arī tirgus dalībnieku amatpersonām. Šādas atbildības noteikšana paaugstinātu amatpersonu motivāciju aktīvi rīkoties, nepieļaujot pārkāpumu, vai jau izdarītu pārkāpumu atklāšanā sadarboties ar KP konkurences tiesību pārkāpumu novēršanā.

Tāpat norādāms, ka 2024. gadā tika sagatavoti un MK atbalstīti grozījumi Konkurences likumā, lai veicinātu publisko pasūtītāju aktīvāku iesaisti zaudējumu atgūšanā, kas tiem radušies organizētajos iepirkumos tirgus dalībnieku īstenoto konkurences tiesību pārkāpumu dēļ. Proti, ar veiktajiem grozījumiem tika noteikta KP jauna funkcija – metodiskā atbalsta sniegšana publiskajiem pasūtītājiem konkurences tiesību pārkāpuma rezultātā radīto zaudējumu apzināšanai, kā arī to novērtēšanai un aprēķināšanai.

2024. gadā KP noslēdza oļu, zivju, piena, gaļas, graudu un maizes tirgus uzraudzību, kuras ietvaros tika secināts, ka 50 % no tirgus uzraudzībā apskatītajām precēm vidēji 17 mēnešu periodā apmēram trešdaļa no tirgus uzraudzībā ietvertiem mazumtirgotājiem Latvijā ražotām precēm piemēroja vidēji lielākus uzceļojumus, salīdzinot ar citās valstīs ražotām līdzvērtīgām precēm, kā arī novērotas būtiskas uzceļojuma atšķirības starp privāto preču zīmolu precēm un ražotāju zīmolu precēm. Attiecīgi, ņemot vērā tirgus uzraudzības ietvaros gūtos secinājumus, MK deva uzdevumu EM sadarbībā ar KP sagatavot priekšlikumus par nepieciešamajiem grozījumiem normatīvajos aktos, lai novērstu pārtikas preču mazumtirdzniecībā īstenoto atšķirīgo attieksmi cenu veidošanā starp Latvijā un citās valstīs saražotajām pārtikas precēm un veicinātu godīgu tirdzniecības praksi un vienlīdzīgu konkurenci pārtikas preču mazumtirdzniecības tirgū. Pildot MK doto uzdevumu, 2024. gadā tika sagatavoti priekšlikumi grozījumiem Negodīgas tirdzniecības prakses aizlieguma likumā, ar kuriem paredzēts novērst lauksaimniecības un pārtikas preču tirgotāju līdz šim piemērotos atšķirīgos sadarbības un tirdzniecības nosacījumus, tostarp uzceļojumus viena piegādātāja vai piegādātāju grupas precēm, salīdzinot ar līdzvērtīgām citu piegādātāju precēm, kā arī līdzsvarot attiecības starp tirgotājiem un lauksaimniecības un pārtikas preču piegādātājiem, tādējādi veicinot godīgu tirdzniecības praksi un vienlīdzīgu konkurenci pārtikas preču mazumtirdzniecības tirgū.

2024. gada nogalē ekonomikas ministrs valdības koalīcijai prezentēja priekšlikumus tirdzniecības nozares sakārtošanai: cenu samazināšanai ikdienas patēriņa pārtikas precēm, atšķirīgas attieksmes novēršanai cenu veidošanā starp Latvijā un citās valstīs saražotajām pārtikas precēm, mazumtirgotāju un piegādātāju attiecību līdzsvarošanai (nepieļaujot, ka mazumtirgotājs, kas ir ekonomiski spēcīgāks, šo stāvokli izmanto negodīgi, kaitējot piegādātājam) un vietējo pārtikas preču īpatsvara pieauguma veicināšanai veikalos. Attiecīgi 2024. gada nogalē tika uzsākts aktīvs darbs pie priekšlikumu detalizētākas izstrādes un to virzības uzsākšanas iesniegšanai MK, un 2025. gadā tiks turpināts iesāktais darbs pie iepriekš minēto priekšlikumu izstrādes un ieviešanas.